

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041 - 4255

BELLE TEN

Cilt : XLIX

Sa. 193

Nisan 1985

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

2 0 0 0

BELLETEN

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Türk Tarih Kurumu Adına
PROF. DR. YUSUF HALAÇOĞLU

Proprietor and Redactor in Chief
Turkish Historical Society
PROF. DR. YUSUF HALAÇOĞLU

Adres/Address:

Türk Tarih Kurumu Kızılay Sokak No: 1
06100-Sıhhiye/ANKARA
Tel: 310 23 68 (11 Hat)
Fax: 310 16 98
Internet: <http://www.ttk.gov.tr>
email: yusuf@ttk.gov.tr

ISSN 0041-4255

Birinci baskı : 1985

BELLE TEN

Cilt: XLIX

Nisan 1985

Sayı: 193

AŞHELLA RİTUALİ (CTH 394)

VE

HİTİTLERDE SALGIN HASTALIKLARA KARŞI YAPILAN MAJİK İŞLEMLERE TOPLU BİR BAKIŞ

Doç. Dr. ALİ M. DİNÇOL

GİRİŞ

Hitit tıbbının, çağdaşları olan Mısır ve Mezopotamya tıbbına göre daha çok ilkel olduğu, hattâ elimize geçen yazılı belgeler incelendiğinde, hastalık ve tedavi konusunda Hititlerce bilinenler ve yapılanların “tıp” adına bile lâayık olmadığı görüşünün (Güterbock 1962) ortaya atılmasının üzerinden on iki yıl geçtikten sonra, bu konudaki belgelerin yeniden incelenmesi ile meydana getirilen bir araştırma (Burde 1974), daha iyimser bir tablo çizmeye çalıştıysa da, eldeki toplam yirmi iki tabletten oluşan metin malzemesinin sadece on yedisini işleyen bu eserin, Hitit tıbbı hakkındaki eski kanıyı pek fazla değiştirmediği, aldığı eleştirilerden (Hoffner 1977) belli olmaktadır.

Hititlerde tıp anlayışı ve uygulamaları üzerinde yapılan son incelemede (Ünal 1980) de yazar, Hititlerin hastalık nedenleri ve hijyen konularında “kayıtsız ve bilgisiz” oldukları ve sağlıklı olabilmek için aldıkları önlemlerin hemen hepsinin sihirle ya da “uzun tecrübelere dayanan kocakarı ilâçları ile ilgili” olduğu sonucuna varmaktadır.

“Tıp” terimine lâayık görülme bile, hastalıkların tedavisi değilse de, defedilmesi için yapılan, sihre dayalı işlemlerin araştırılması, başedemediği güçler karşısında âciz kalan insanoğlunun fikri gelişiminin izlenmesi

açısından olduğu kadar, Hitit toplumundaki tanrı-insan ilişkilerine ışık tutması yönünden de ilginçtir.

Hititlerde salgın hastalıklara karşı yapılan ritüallerden en önemlileri sayılabilecek olanlar, daha Hititçenin çözümlenmesi üzerinden on yıl kadar geçmişken, dikkatleri çekmiş ve bunlardan elde edilen veriler, günümüze kadar çeşitli vesilelerle dağınık yerlerde kullanılmıştır. Bunlardan, özellikle Zarpiya rituali (CTH 757), içinde Luvice pasajlar bulunan bir quasi bilinguis olduğundan, birçok kere ele alınmıştır (Friedrich 1932: 36-37; Schwartz 1938; Friedrich 1946: 39-41; Bossert 1946: 91 v.d.; Otten 1953: 14 v.d. ve 1953 a: 35 v.d.). Bu metne CTH'da belirtilenlerden ayrı olarak, son yıllarda bir duplikat daha eklenmiştir (Otten 1978: 276). Uhhamuwa ritualinin de çevirisi iki ayrı yazar tarafından yapılmış (Friedrich 1925: 10; Goetze 1950: 347), transkripsiyonu ise, versiyon farklılıkları göz önüne alınmadan, başka yerde verilmiştir (Friedrich 1946: 41-42). Yine salgına karşı Maddunani ve Dandanku adlı kişilerin ağzından yazdırıldığı belli olan iki ritualin ise (CTH 425), tümü çalışılmamış, ancak bazı özelliklerine değinilmiştir (Masson 1950: 9; Kümmel 1967: 117). Puliša rituali (CTH 407) tüm olarak işlenmiştir (Kümmel 1967: 111 v.d.). Yine salgına karşı olan, ancak kimin tarafından yapıldığını bilmediğimiz bir ritüel de (CTH 424) tamamı değerlendirilmiş metinlerdendir (Souček 1963). Ancak, buna ait bir duplikat ta sonradan KBo XXII 121'de yayınlanmıştır. Bu metinlerin genel bir karşılaştırması ise Gurney (1977: 48 v.dd.) tarafından yapılmıştır.

Konumuzun esasını oluşturan, Hapalla'lı Aşhella'nın salgın rituali ise (CTH 394), sadece eski ve dolayısıyla eksik bir çeviri halinde yayınlanmıştır (Friedrich 1925: 11-13). Gerek bu tarihten günümüze kadar geçen süre içinde saptanan duplikatlar yardımıyla metin malzemesinin, gerek dil konusundaki bilgilerimizin zenginleşmesi, Aşhella ritualini ve onun ışığı altında, diğer ritüallerdeki salgınlara karşı yapılan majik işlemleri yeniden ele almayı gerektirmiştir.

Bu çalışmaya fakültemizin sağladığı imkânlarla 1982 yılı Ocak ve Şubat aylarında Almanya'da kaldığımız sırada, birlikte çalışmak fırsatı bulduğumuz Profesör Dr. A. Kammenhuber (Münih)'in önerisi üzerine başlamıştık. Kendisine, bu ve buna paralel yürüttüğümüz diğer iki araştırmamızda enstitüsüne ve şahsına ait imkânları kullanmamıza izin verdiğinden ötürü müteşekkirimiz.

Çeşitli konuları kendileri ile tartıştığımız Profesör Dr. Mustafa Kalaç ile Profesör Dr. Muhibbe Darga'ya da yardımlarından dolayı en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Çalışmanın bu aşamaya varmasında Uzman Belkıs Dinçol'un ve Doç. Dr. med. Koray Dinçol'un çok emekleri geçmiştir; onlara burada bir defa daha teşekkür etmeyi zevkli bir ödev sayarız.

I - HİTİT TIBBINİN DÜZEYİ HAKKINDA

Kazılarda elde edilen insan iskeletleri üzerinde yapılan paleo-osteolojik incelemelerde, özellikle Güney Amerika'da, Peru'da Paracas Cavernas adlı nekropolde bulunan insan kafatasları içinde çok sayıda bilhassa açılmış daire ya da dikdörtgen biçimli delikler, pre-Kolumbiyen çağ hekimlerinin yaygın bir biçimde kranyal cerrahi müdahalelerinde bulduklarını göstermiştir (Mason 1957: 222). Bu operasyonların bazen defalarca tekrarlandığı, adı geçen yerde ortaya çıkarılan bir kafatası üzerindeki beş ayrı delikten anlaşılmaktadır. Genellikle beyin üzerinde bir travma sonucu meydana gelen kan basıncının azaltılması için uygulanan ve tıpta trefinasyon veya trepanasyon denilen bu teknik yanında, bazı kafatasları üzerinde frontal sinüslere de cerrahi müdahalelerin izlerine rastlanmıştır. Yalnız kafataslarında değil, diğer kemiklerde de, kol ve bacakların gerektiğinde amputé edildiğini, kemik dokusuna işlemiş yaraların koterize edildiğini belirten işaretler bulunmaktadır (Moodie 1927: 278). Travmatolojik cerrahinin bu kadar gelişkin oluşunun nedeni, kullanılan savaş tekniklerine ve silâhlarına bağlanmaktadır. Bir mezarda, üzerinde iki kırık bulunan bir kafatası yanında çıkan yıldız biçimli bir topuzun sivri uçları tamamen kırık izlerine uymaktadır; bu da silâh ve yapacağı tahribatın ne ölçüde olabileceğine bir örnek teşkil etmektedir (von Hagen 1957: 108 res 30). İnkâ savaşı usullerinde taş fırlatma ve sopalarla dövüşmenin geniş bir yer tuttuğu bilindiğinden (Mason 1957: 222), kemikler ve kafataslarındaki travmalara neden çok sık raslandığı anlaşılmaktadır. İnkaların cerrahi âletlerinin de çok etkin olduğu, Perulu bir operatör grubunun, tabii aseptik koşullarda ve anestezi altında, fakat bu araçlarla modern insanlar üzerinde yaptıkları ve 1954'te sonuçlarını yayınladıkları bir seri ameliyatla ortaya çıkarılmıştır (Grana et al. 1954).

Güney Amerika'nın pre-Kolumbiyen toplumlarında yalnız cerrahinin değil, droglarla tedavi tekniklerinin de gelişkin olduğunu öğreniyoruz. Bunlar arasında kan alma, müşhil verme, kusturma, banyolar ve perhiz de bulunmaktadır (Mason 1957: 221). Kullanılan droglar arasında en etkin olanı kuşkusuz botanik terimi *erythroxyton coca* olup, yapraklarından güçlü bir uyuşturucu alkaloid olan kokainin elde edildiği koka bitkisidir. Bunun hissi azaltıcı etkisinden cerrahide yararlanılmış olması güçlü bir ihtimaldir. Bunun dışında, atropinin elde edildiği *atropa belladonna* ile

piptadenia colubriana adı verilen, akasya türünden bir bitkinin de kusturucu veya uyuşturucu olarak kullanıldığı da sanılmaktadır (von Hagen 1957: 110). And Dağları yamaçlarında yetişen çok çeşitli bitkinin kötü veya iyi birtakım majik güçlere sahip olduğuna inanılıyordu, bunlardan bir kısmının ilaç olarak verildiği rahatsızlıklarda tedavi edici nitelikleri olsa da, ki bazıları modern tıp bilimine de girmiştir, büyük bölümünün değersiz olduğu kuşkusuzdur (Mason 1957: 221).

Tıbbî pratiğin bu kadar gelişkin olmasına karşılık, bunların hastalıkların semptomlarının ortadan kaldırılmasını amaçladığı, hastalık etkenlerine yönelik olmadığı görülmektedir. Aslında, farmakopesinin genişliği, çeşitli hayvanların iç yağlarından, cıva, kükürt ya da arsenik ihtiva eden merhemleri ile bilinçli gibi görünen materia medicası ve uygun ameliyat gereç ve teknikleriyle oldukça başarılı bir tablo gösteren İnka tıbbının, teorik temellere inildiği zaman, hemen bütün müsbet-bilim-öncesi toplumlarda olduğu gibi, ne kadar ilkel ve basit düşüncelere dayandığı görülmektedir.

Pre-Kolumbiyen Peru toplumlarının inancına göre kaza, hastalık ve ölüm, kendiliğinden meydana gelen olaylar değil, insanların kötü niyetlerinin, büyülerinin veya bir günaha veya ibadetteki ihmale öfkelenen tanrıların cezalandırma isteklerinin sonucudur. Bunlara, özellikle kaynaklar ve rüzgârlarda bulunan kötü ruhlarla istenmeden karşılaşmalar da neden olabilir. Bireylerin hastalıkları bireysel suçların cezası olduğu gibi, toplu felâketler de toplumsal günahların cezasıdır.

Hastalıkların nedeni doğaüstü güçler olduğuna göre, bunların tedavisi de ancak dinî ve sihrî güçlerin aracılığı ile olacaktır. Çeşitli otlar, gerçekten terapötik değeri olan ilaçlar, merhemler v.s. kullanılırsa da, bunlar kimyasal nitelikleri ve reaksiyonlarından dolayı değil, var olduğuna inanılan majik güçleri yüzünden kullanılacaktır (Mason 1957: 219). Çok ilerlemiş cerrahi tekniklerin, meselâ trepanasyonun altında yatan neden de, yine muhtemelen beyin hücrelerini pıhtılaşmış kanın baskısından kurtarmak değil, bedene giren kötülüğü çıkarmak olmalıdır. Bu yüzden, kurbanlar, ki buna insan kurbanı da dahildir, dualar ve majik ritüellerin de tedavide kullanılan diğer önlemler kadar, hattâ daha fazla değeri vardır.

Tarih bakımından günümüze nisbeten yakın (M.S. 1300-1532) olduğu için çok iyi tanıdığımız, ancak Eski Dünya'daki çağdaşlarına göre ilkel ve anakronistik diyebileceğimiz bu uygarlık düzeyinde bulunan Pre-İnka ve İnka kültürlerindeki tıbbî, Mısır, Mezopotamya ve Hitit tıbbî görüş ve pratikleriyle karşılaştırmamız mümkündür. Hitit tıbbına göre üstün nitelikli

olduğu genellikle kabul edilen Mısır tıbbına ait pek çok belgenin de, botanik bilgisine ve sympatetik sihre dayanan kocakarı ilâçları, dualar ve enkantasyonlar biçimindeki büyücülük örnekleri ile vücut fonksiyonları hakkındaki akıllı gözlemleri karmakarışık veren bilgiler ihtiva ettiği ejiptologlarca da belirtilmektedir (Wilson 1951: 56). Mısır tıbbının üstünlüğüne örnek olarak gösterilen Ebers Papirüsü ile Edwin Smith Papirüslerinden (Edel 1976: 39 v.d.) ikincisinde bir kafa travmasına bağlı olarak meydana gelen yarım felç (hemipleji) olayında, kafada dışarıdan görülebilen bir yara ve kanama görülmemesi nedeniyle, hekimin, hastalığı “dışarıdan içeriye giren birşey” sonucu meydana gelmiş, yâni “dıştaki bir tanrının veya ölümün nefesi” ile oluşmuş kabul etmemesi gerektiğinin kaydedilmiş olması, tıbbın, bazı vakaları tamamen fizik olgular saydığına işaret ediyorsa da, hastalık nedenlerinin genellikle ilâhî veya demonik güçlerin işi olarak nitelendiğini de dolaylı biçimde kanıtlamaktadır. Gerçekten de, orijinal metni çok eski zamanlara, muhtemelen ilk sülâlelere (yak. M.Ö. III bin) dayanan Edwin Smith Papirüsü’nden (Edel 1976: 39; Wilson 1951: 56) sonraki hiçbir Mısır tıbbi belgesinin, içerdiği bilimsel tutum açısından, onu aşamadığı bilinmektedir (Wilson 1951: 58). Öyle anlaşılmaktadır ki, Mısır tıbbı önceleri daha somut gözlemlere dayanmakta, hattâ, ümitsiz vakalarda hastalığın seyrini izleyerek bilgi artırımı yoluna gitmekte iken (Wilson 1951: 57), dinin güçlenmesi ile duraklamıştır. Ejiptolog T.E. Peet bu durumu şöyle özetlemektedir: “Din üzerinde olduğu gibi, tıp üzerinde de sihir zararlı tesirler icra etmiştir. Tıp bilimi Orta Krallık Çağında bile eskiydi ve bu devreden sonra hiçbir ilerleme kaydetmemiştir. Sihir onun gelişmesini durdurmuştu” (Stubbs 1952: 24).

Edwin Smith Papirüsü’nün gösterdiği gibi, çok eskiye giden bir mazisi olan Mısır tıbbının Herodot zamanında dahî övgülere mazhar olmasını, hele aslında göçebelik ve çobanlıktan gelişmiş bir toplum olan Hititlere kıyasla daha üstün olmasını, doğal karşılamak gerekmektedir. Aynı şekilde, Hititler çağında bile birkaç bin yıllık bir kültür mirasına sahip olan Mezopotamya insanının tıp alanında daha ilerde oluşu da olağan sayılmak gerekir.

Bugünkü tıp biliminin temellerini atan Anadolu hekimlerin Mısır ve Mezopotamya’dan çok şey öğrendiklerini, ancak, genellikle bir rahip hiyerarşisinden masun kaldıkları için (bilhassa 5’inci y.y. da), bilgilerini rahatça geliştirebildiklerini görüyoruz. Daha M.Ö. 7’nci yüzyılda, Knidos’ta kurulan ilk tıp okulunun zatülcenp ve zatürrieye koyduğu “plörezi” ve “pnömoni” terimleri günümüz hekimleri tarafından hâlâ

kullanılmaktadır. M.Ö. 6'ncı yüzyılda, Efesli Heraklitos ilk defa ilâhî veya şeytani etkenler yerine, organizmanın nitelikleri üzerine bir doktrin saptamıştır. Ona göre, nefes alınan hava esastır. Isı ve nem ile bunların karşıtları olan soğuk ve kuruluk, bedenın temel nitelikleridir. Bu doktrini sonradan Agrigentumlu Empedokles geliştirmiştir. Empedokles'in bir başarısı da, bataklıkları kurutmak ve evleri tütsülemek gibi pratik bir hijyen metodu ile Selinus'taki malarya salgınını önlemiş olmasıdır. Ondan yüzyıl önceki Asklepius ilk hastaneleri kurmuş ve telkinle tedavinin temellerini atmıştır. Nihayet, tıbbın babası sayılan Hippokrates'i saymak gerekir ki, onun kafa yapısı ve aydınlık mantığı, o zamana kadar "kutsal hastalık" denen sar'a (epilepsi) hakkındaki şu sözlerinden bellidir: "bu, diğer hastalıklara göre ne daha ilâhî, ne de daha kutsaldır; doğal bir nedeni vardır ve ilâhî kökenli olduğuna inanılması, insanoğlunun bilgisizliğindedir" (Stubbs 1952: 32).

Her hastalıkta doğaüstü nedenler arayan Eski Önasya tıbbına tamamen ters olan bu bilimsellik düzeyine varmasına, Hipokrates'in yaşadığı çağın, Eflâton, Sokrates ve Perikles'in başarılarına şahit olmuş bir yüzyıl olmasının da katkıları olduğunu unutmamak gerekir. Nitekim, Roma devrinde, tıp yeniden duraklamış ve Roma sonrasında Arap hekimliğinin ortaya çıkışına kadar karanlık bir bin yıl yaşanmıştır.

Tekrar Hitit tıbbına dönecek olursak, Hititlerin bu alanda eriştikleri düzeyin saptanmasında, aşağıdaki noktaların gözden geçirilmesi gereklidir.

1 - Hastalıkların nedenleri: Bütün bilim-öncesi toplumlarda olduğu gibi, Hititlerde de hastalıkların doğaüstü güçlerin müdahaleleri ile meydana geldiğine inanılıyordu. Bu güçlerden ilâhî olanlar, bir başka deyimle tanrısal güçler, insanların tanrılara karşı tutumuna göre olumsuz yönde gelişebiliyordu. İnsan, tanrıyı öfkelen-dirirse, onu ihmal ederek günaha girerse, hastalanarak cezalandırılıyordu. Bir de, zaten kendisi kötü olan şeytani güçler vardı ki, bunlar yeryüzüne, mağaralar, düdenler, yer çatlakları gibi yerlerden çıkıp, insanları kötü biçimde etkiliyorlardı (Ünal 1980: 483). Bu inanç bakımından, Hitit toplumu ile Mezopotamya, Mısır ya da yukarıda sözünü ettiğimiz Güney Amerika toplumları arasında hemen hiçbir fark yoktur.

2 - Hastalıkların tanımı: Hitit tıbbî metinlerinde kırka yakın hastalığın adı geçmektedir (Ünal 1980: 488-492; Burde 1974: 18 v.d.). Bunların semptomlarına göre tefriki de yapılmakta, meselâ göz rahatsızlıklarının, "göz kanaması", "gözlerin bulutu = katarakt" ya da "gözlerde kızarıklık ve gözlerin yaşarması" şeklinde ayrılması tıbbî

semiyolojinin gelişkinliğine işaret etmektedir ki, bu, belirli bir bilinçlenmenin kanıtıdır.

3 - Kullanılan ilâçlar: Hastalıkların tedavisinde çeşitli droglar rol oynamaktadır. Yukarda İnkâ tıbbı ile ilgili olarak söylediğimiz gibi, kimyasal nitelikleri için değil de, varolduğuna inanılan sihrî güçleri yüzünden kullanılsalar dahî, Hitit hekimlerinin de genişçe bir farmakopeye sahip oldukları anlaşılmaktadır (Burde 1974; Haas 1977: 188 v.d.) İlaç reçetelerini Mezopotamya'dan almış olmaları, tıpta geri olduklarını kanıtlamaz; aksine, kendi sağlıkları için gerekli olanı adopte etmeleri, Hititlerin bu konuda hiç de "kayıtsız" (bk. Ünal 1980: 494) kalmadıklarının delilidir. İlaçların, "uzun tecrübelere dayanan kocakarı ilâçları" olduğu şeklindeki basite indirgeme (Ünal 1980: 494) de yerinde bir yargı değildir. Ampirik tedavinin tıbbın esasını teşkil ettiği gerçeği göz önüne alınırsa, bu yargı kendi içinde çelişkiye düşer ve yergi değil, aksine övgü halini alır.

4 - Hijyen: Hijyen konusuna gelince, Hitit toplumunda temizlik, en azından Mısır'da olduğu kadar biliniyordu. Mısır'da asiller ve rahiplerin günlük banyolarını almaya, temiz giysiler giymeye ve yiyeceklerin temizliğine itina göstermeleri gibi, Hititlerin de, hiç olmazsa yine yüksek tabakanın, temizlik kaidelerine uymaya önem verdikleri, krala ait su testisinde bir saç bulunmasında ihmali görülenin ölüm cezasına çarptırılmasından, yiyecek hazırlayanların turnaklarının ve saçlarının kesilmesinin, giysilerinin temiz olmasının, yiyecek pişirilen yerlerin ise süpürülüp, ovulmasının, buralara domuz ve köpek yaklaştırılmamasının şart koşulduğundan (Goetze 1955: 207) açıkça anlaşılmaktadır. Kanun kodeksinde yer alan bir maddede ise, umuma ait su yatağını kirletmenin cezaya tabi olmasının belirtilmesi, halkın temizliğine de özen gösterildiğine işaret etmektedir. Ancak, hemen ilâve etmek gerekir ki, pislikten kaçınmak, pisliğin, tıp terimi ile, bir "ajan patojen kaynağı" olarak organizmaya doğrudan etki edeceğinin bilinmesinden gelmiyordu; anlaşıldığına göre, bir başkasının ya da bir hayvanın bedenine ait bir nesnenin vücuda girmesi, dinsel açıdan "kirlenmeye" neden oluyordu. Bu "kirlenme" ise, hastalığı doğuruyordu. Diğer bir deyişle, "pislik" ve "hastalık" arasındaki ilişki majik bir ilişki idi (Haas 1977: 136). Bu bakımdan da, Hitit toplumunu kınamanın anlamı yoktur; bütün Eski Önasya uluslarında pisliğin bu manevî ve sihrî anlamı, gerçek pislik kavramından daha ağır basmıştır. Günümüzde dahî, genelde bu böyledir. Diğer taraftan, kazılarda çıkan pişmiş toprak banyo küvetleri yanında, mimarî ile organik bağıntısı olan bazalt banyo yerleri de bulunmuştur (Alkım 1968: Pl. 147). Bunların "göstermelik" (bk. Ünal 1980:

484) olarak nitelenmesi veya yine kazılarda meydana çıkarılan pis ya da temiz su kanallarının, temizlik bilincinin kanıtı olarak görülmemesi de, kanımızca doğru değildir.

5- Hastalıklara karşı majik işlemlere başvurma: Bu yolun, aslında droglara başvurmaktan hiçbir farkı yoktur ve o zamanki tıbbi pratiğin bir parçasından ibarettir. J.G. Frazer'e göre sihir, bilimin "nesebi sahih olmayan" kızkardeşidir. Doğa ya da insan yaşamına maddiyata dayanarak hükmetmeyi amaçlayan sihir ve bilimin karşıtı dindir. Din, insanoğlunun maddiyatla etkileyemeyeceği ilâhî bir güce inanır ve onunla manen barış içinde olmak ister. Sihrin bilimden temel ayrılığı, sihrin, olaylardaki benzerlik ve farklılıkları yanlış bir mantıkla değerlendirmesidir. Hastalıkların giderilmesi için yapılan majik işlemlerde, hastalığın bir "günah keçisine" aktarılma istenmesi gibi, hasta olan bir organın rahatsızlığının ortadan kaldırılması için, üzerine bir hayvanın sağlam uzvunun bağlanması veya "similia similibus curantur" (benzer benzeri tedavi eder) düşüncesi ile bunları hastalara yedirmek, böyle bir mantığın sonucudur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Hitit tıbbını o zamanki diğer toplumların hepsinin ortak fikir yapısından kaynaklanan bu uygulamalarına bakarak daha geri ya da günümüzün değer ölçülerine göre değerlendirerek ilkel saymak haksızlık olacaktır. Kendilerinden daha üstün gördükleri Mısır hekimlerinden yardım istemeleri bile, Hititlerin, sağlık konusunda her türlü imkânı deneyecek kadar bilinçli olduklarını göstermektedir

II- SALGINLARIN ÖNEMİ VE DOĞURDUĞU SONUÇLAR

Savaşta vatan için canını vermek her ne kadar kutsalsa ve fedakârlığın güzelliği, "dulce est pro patria mori" sözü ile vurgulanıyorsa da, savaşlarla birlikte gelen açlık ve hastalıklar nedeniyle ölmenin aynı derecede mutluluk vermediğini insanoğlu çok eskiden beri acı tecrübelerine dayanarak öğrenmiştir. Ordu içinde çıkan salgınların askerî ve siyasî sonuçları, tarihteki olaylara kısaca bir göz atmayla dahî anlaşılacaktır (Zinsser 1960: 114).

Herodot, Tarih'inin Sekizinci Kitabı'nda, Yunanistan'ın Pers istilâsından, "loi mos" olarak nitelediği, muhtemelen veba veya dizanteri sayesinde nasıl kurtulduğunu hikâye etmiştir. Tesalya'ya yaklaşık 800.000 kişilik bir ordu ile giren Xerxes, ikmâl zorlukları, beslenme noksanlığı üzerine binen bu hastalık sebebiyle, Asya'ya geri çekilmek zorunda kalmış ve ordusundan 300.000 kişiyi kaybetmiştir.

Yine öğrendiğimize göre, Perikles'in de kurbanı olduğu, Atina'da patlak veren bir veba salgınında 300 asil, 45.000 vatandaş, 10.000 hür ve köle hayatlarını kaybetmişlerdi. Atina'nın gücü o kadar azalmıştı ki, Lakedemonyalılar hiçbir müdahaleye maruz kalmaksızın ülke içinde serbest kalmışlardı.

Kartaca'nın Siraküza'yı kuşatması da yine bir salgın nedeniyle kaldırılmıştı. Hannibal, ordusu ve donanması için Sicilya'da tutunabileceği bir üssü böylelikle kaybetmiş ve Pön Savaşlarının belki de kaderi değişmişti.

Roma'daki iç mücadeleler sırasında, Marius'un zafer kazanmasına, Oktavius'un ordusundan 17.000 kişinin, çıkan bir salgından ölmesi neden olmuştu.

Çoğaltılabilmesi çok mümkün olan bu örneklerle de görüldüğü gibi, tifüs, veba, tifo, kolera ya da dizanterinin, askerî başarılar üzerine etkisi, tarihteki nice ünlü kumandanınkinden daha büyük olmuştur (Zinsser 1960: 113). Aslında bir enfeksiyon hastalığı olmayan, ancak taze besin yetersizliği nedeniyle meydana gelen C-vitamini eksikliğine bağlı olan skorbüt hastalığının, 20'nci yüzyıl başlarına kadar bütün orduların baş belası olduğu, bilinen bir gerçektir. İkmâl bozulunca, yiyecek sınırlanıp, azaltılınca ortaya çıkan skorbütün ordu içinde büyük kütleleri zayıflatıp, enfeksiyonlara zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Besinsizlik, yorgunluk, uzun yürüyüşler, muhasara altında kalma ve tabii hijyenik olmayan şartlarda toplu halde yaşama zorunluğu kadar, skorbütün de, çok eski devirlerden beri, belki normal güçteki bir vücudun karşı koyabileceği hastalıklara mağlup olunmasına katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle damakta skorbüte bağlı olarak açılan yaraların, askerleri açlığa mahkûm ettiği, 1250 yılındaki Haçlı Seferine katılan Joinville tarafından nakledilmektedir (Zinsser 1960: 116).

Bir kent veya ülkede meydana gelen salgının etkisi, sadece ölüm olaylarının sayısı ile ölçülemez. Salgınların, vefiyatı korkunç boyutlara ulaştırması yanısıra, nüfusun azalmasından da kötü ve her türlü toplum düzenini yıkıcı yan etkisi, duyulan çaresizlik, korku ve nihayet paniktir. Bilindiği gibi, eski çağlarda salgınlar, doğaüstü güçlerin korkunç, acımasız ve kaçılması imkânsız öfkelerine bağlanmaktaydı. İnsanlar, korku ve cehalet yüzünden, hastalıkların kötü etkilerini daha çok artıracak her şeyi yapıyorlardı. Kentlerden ve köylerden kaçıyorlar, böylelikle hastalığın süratle yayılmasına neden oluyorlardı. Panik, sosyal ve moral düzenini bozuyor, terk edilen tarlalar nedeniyle yiyecek sıkıntısı baş gösteriyor, merkezi otoritenin gücü bu kargaşayı kontrol altında tutamaz oluyordu.

Hititler devri Anadoluşunda da Һenkan (idgr. ÚŠ-kán veya ÚŠ-an) olarak adlandırılan, ancak semptomları sayılmadığı için ne olduğunu kesinlikle bilemediğimiz salgın hastalıklar, zaman zaman beliriyordu. Bunlardan en muthiŐi, herhalde , MurŐili'nin "Veba" Duaları'na neden olanıdır (Götze 1927-30: 161 v.d.). Bu salgın I. Suppiluliuma zamanında baŐlamıŐ, onun, II. Arnuwanda'nın ve muhtemelen de KargamıŐ Kralı Sarri KuŐuŐ'un ölümüne neden olmuŐtu (Őnal 1980: 486). Bu salgının sosyal ve ekonomik etkileri hakkında bir Őey bilmemekle beraber, adı geçen dualarda, tanrıların, kendilerine kurban sunacak insan kalmayacağı ihtimali ile tehdit edilmesi, vefiyatın ulaŐtıĐı boyutları göstermektedir.

Ordu içinde çıkan salgınlara, genellikle seferden dönen askerlerin ya da getirilen esirlerin sebep olduğu söylenmekle beraber, hastalık kaynağının hiçbir zaman Hatti ülkesinin içinde olmadığını dŐunmek doğru olmaz. Ancak, kendilerinde hastalığı tevlid edecek bir suç yoksa, salgının düşman tarafından yollandığı inancı bunda rol oynamış olabilir. Gerçekçi olarak dŐunlrse, sefere çıkan ordunun, yukarda saydığımız nedenlerle, salgın hastalıklara açık olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Ayrıca, özellikle güney yönünde geliŐtirilen seferlerde, sıcak iklim sebebiyle enfeksiyöz hastalıkların meydana gelme oranının artmıŐ olabileceğini de hesaba katmamız lzımdır.

Salgın, bireysel rahatsızlık gibi olmadığından, yni toplu bir felket niteliği taŐıdıĐından, tedavisi de doğal olarak hastalara değil, hastalığın global olarak tümünü ortadan kaldırmaya yöneliktir ve bu da ancak maji yardımıyla yapılabilecektir.

III. AŞHELLA RİTUALİNİN METİN MALZEMESİ

Rituale ait metinler, CTH 394'te Şu Şekilde verilmiştir:

- A. KUB IX 32
- B. KUB IX 31 iii 14 sqq.
- C. HT 1 iii 1 iv 43
- D. KUB XLI 18 ii 2 - iii

Bunlara ek olarak, Otten 1975: 244'te A metnine yapıŐan Bo. 4445 gösterilmiştir. Ayrıca CTH 410'da ii 18'den itibaren, tümü UŐŐamuwa ritualeine ait gibi görünen KUB XLI 17'nin iii ve iv sütunlarının (son 25 satırı dışında) metnimize dahil olduğu anlaşılmaktadır. Bu gerçeğe Souek 1963: 166 ve dnt 17'de işaret edilmiştir. Diğer taraftan, KUB XLI'in İçindekiler kısmında, 17 no.lu metnin bir kısmının AŞhella ritualini içerdiği belirtilmiştir. Yine CTH'da gösterilmeyen bir duplikat olan KBo XIII 212

ay.ün metnimize aidiyetine CHD s.v. laḥḥurnuzzi: 16'da dikkat çekilmiştir. Böylelikle, CTH'a ek olarak

A. KUB IX 32 + Bo. 4445

E. KUB XLI 17 iii-iv 25

F. KBo XIII 212 ay.

metinlerinin Aşhella rituali ile birlikte işlenmesi gerekmektedir.

Bunlardan A sadece Aşhella ritualinin yazıldığı tek sütunluk bir tablettir. B, C, D, E metinleri ise, başka ritualleri de içeren "derleme tableti" (Sammeltafel) niteliğindedir. Küçük bir parça olduğu için F metninin niteliği anlaşılamamaktadır. Derleme tabletlerinden (Aşhella rituali dışında)

B. versiyonunda Zarpiya ve Uḥḥamuwa,

C. versiyonunda Zarpiya ve Uḥḥamuwa,

D. versiyonunda kırık olan i ve ii'nin baş kısmında bir başka ritual, muhtemelen Uḥḥamuwa,

E. versiyonunda CTH 424 rituali, Uḥḥamuwa ve iv sütunda, son 25 satırda tarafımızdan saptanan bir başka rituale ait kırık kısımlar yer almaktadır.

Metinlerin hepsi, Yeni Hitit Dil Evresinin duktus ve sentaks özelliklerini yansıtmaktadır.

IV. TRANSKRİPSİYON VE ÇEVİRİ

A – Öy.

Dii	Ciii	Biii	
2'	1	14	1. UM-MA ^m Aš-ḫi ¹ -la LÚ KUR ² URUḤa-pal ³ -la
			2. ma-a-an MU.KAM-za ḥar-ra-an-za KARAŠ-
			ḫa-kán an-[da ki-ša-ri]
3'	3	15	3. nu ki-i SISKUR.SISKUR DÛ-mi ⁴

¹ Biii 14 ad: -el-.

² Biii 14 ve Ciii 1 om: KUR.

³ Biii 14: -pa-al-; Ciii 1: -pa-al-.

⁴ B, C ve D metinlerinde başlangıç farklıdır.:

Biii	14.	UM-MA ^m Aš-ḫi-el-la LÚ URUḤa-pa-al-la ma-a-an-kán K[(UR-e an-da)]
	15.	na-aš-ma ŠÀ KARAŠ ÚŠ-kán ki-ša-ri nu ki-i S[(ISKUR.SISKUR i-ja-mi)]

Ciii 1. UM-MA [(^mAš-ḫi-el-la LÚ)] URUḤa-pa-al-la

4'	4	16	4. DÛ-mi-ma ki-iş-şa-an ⁵ GIM-an ⁶ UD.KAM-za ⁷ ne-ku-uz ⁸ me-ħu-[(u-ni ⁹ ki-şa-ri ¹⁰)]
			5. nu ku-e-eş ku-e-eş ¹¹ EN ^{MEŞ} KARAŞ ħu-u-ma-an-te-eş nu-[(za ħu-u-ma-an-za)] ¹²
			6. UDU.ŞİR ¹³ ħa-an-da ¹⁴ -iz-zi UDU. ŞİR-ma ¹⁵ ma-a-an ħar-ga-e-eş ^{15a}
			7. ma-a-an da-an-ku-ya-e-eş ¹⁶ Ū-UL ku-it-ki du-ug-qa-a-ri ¹⁷ nu ū-ú-[(e-el)] ¹⁸
			8. SÍG.BABBAR SÍG.SA ₅ SÍG.SIG ₇ .SIG ₇ ^{18a} an-da tar-na-aħ-ħi na-at 1-an an-da da-[(ru-pa-iz-zi)] ¹⁹
			9. nu-kán 1-EN ^{NA₁} NUNUZ 1 KAM-KAM-MA-TUM AN.BAR ²⁰ ŞA A.GAR ₅ -ia ²¹ an-da n[(e-iħ-ħi)] ²²

2. ma-a-an-kán KUR-e an-da na-aş-ma ŞÀ KARAŞ ŪŞ-[(kán)]
 3. DÛ-ri nu ki-i SISKUR.SISKUR i-ia-mi

Dii 2'. UM-[(MA
 3'. na-aş-[(ma

⁵ Biii 16 ve Ciii 4: nu ki-i da-aħ-ħi; Dii 4': nu ki-iş.

⁶ Biii 16 ve Ciii 4: ma-aħ-ħa-an.

⁷ Biii 16: -az; Ciii 4: UD-az.

⁸ Biii 16: nekuz'dan sonra okunamayan bir işaret başlangıcı, sonrası ise kırık.

⁹ Biii 17'ye göre; Ciii 5: me-e-ħu-e-ni.

¹⁰ Biii 17 ve Dii 5'e göre; Ciii 5: DÛ-ri.

¹¹ Biii 17: ku-i-e-eş ku-i-e-eş; Ciii 5: ku-e-eş ku-i-e-eş.

¹² Biii 18, Ciii 6 ve Dii 6'ya göre.

¹³ Ciii 7 ad: -aş.

¹⁴ Ciii 7: -te-.

¹⁵ Biii 19 ad: ^{HI.A}ma; Ciii 7: UDU.ŞİR-aş^{HI.A}-ma.

^{15a} Dii 7': -uş.

¹⁶ Biii 19: ta-an-ku-e-eş; Ciii 8: ta-an-ku-ya-e-eş.

¹⁷ Biii 20 ve Ciii 9: tu-ug-qa-ri; Dii 8': du-ug-qa-a-ti.

¹⁸ Ciii 9'a göre; Biii 20: -il.

^{18a} Dii 9' om: SÍG.SIG₇.SIG₇.

¹⁹ Biii 22'ye göre; Ciii 11: ta-ru-up-pa-iz-zi; Dii 9': ta-ru-u[p-.

²⁰ Ciii 12 om: AN.BAR; Dii 10' farklı sayılar vermekte, ayrıca A.GAR₅'i hatalı yazmaktadır: nu 2-an ^{NA₁}NUNUZ 2 KAM-KAM-MA-TUM-ia x x x AN.BAR ŞA E!.GAR₅[.

²¹ Ciii 12: ^{NA₁}NÍR.

²² Biii 23 ve Ciii 12-13'e göre.

15' Diii I			10.	<i>na-at-kán</i> ^{22a} A-NA UDU.ŞİR-aş ^{HI.A} ²³ UZU ^{23a} GÛ-ŞU-NU SI ²⁴ -ŞU-NU-ia an-da ²⁵ ha-ma-an-g[(a-mi)] ²⁶
			11.	<i>na-aş</i> GE ₆ -az ^{26a} A-NA PA-NI GISZA.LAM. GAR ^{HI.A} ha-ma-an-ga-an ²⁷ -zi
			12.	<i>nu-kán an-da ki-iş-ša-an me-ma-an-zi ku-iş-ya-</i> <i>kán</i> DINGIR ^{LUM} kat-ta-an ú-e-ha-at- [(ta)-a ^{27a}]-ri
			13.	<i>ku-iş-ya</i> DINGIR ^{LUM} ki-i ÚŞ-kán ^{27b} i-ia-at nu-ya-at ²⁸ -ta ka-a-ša ²⁹ ku-u-uş UDU. ŞI[(R-aş ^{HI.A})] ³⁰
20	29		14.	<i>kat-ta-an iš-hi-ia-nu-un nu-ya-kán kat-ta ya-ar-</i> <i>ši-ia-aḫ-ḫu-ut</i>
21	30		15.	<i>lu-uk-kat-ti-ma-aş</i> LÍL-ri ^{30a} pí-en ³¹ -na-aḫ-ḫi nu ki ³² -e-da-ni ³³ A-NA UDU.ŞİR-aş ³⁴

^{22a} Dii 11' om: -kán²³ Biii 23 om: -aş.^{23a} Dii 11' om: UZU.²⁴ Biii 24 ve Ciii 14 ad: HI.A; Dii 11' ad: H[I.A.²⁵ Ciii 14 om: an-da.²⁶ Biii 24 ve Dii 12'ye göre; Ciii 14: ha-ma-an-ki.^{26a} Dii 12': iš-ḫa-an-da-az.²⁷ Ciii 15: -kán-.^{27a} Biii 27 ve Ciii 17: -ta-ri; burada -ta- ile -ri arasındaki mesafe fazla olduğu için -a- işaretine gerek vardır. Bu cümle için D metninde 14-15' arasında yer yoktur, muhtemelen kâtip tarafından atlanmıştır.^{27b} Dii 15': -an.²⁸ Ciii 19 om: -at-.²⁹ Ciii 19: -ta !.³⁰ Biii 28, Ciii 19 ve Diii 1'e göre.^{30a} Diii 3: gi-im-ri.³¹ Ciii 21 om: -en-.³² Biii 30: ku-e-da-ni-[-.³³ Ciii 22 ve Diii 3: ku-e-da-ni-ia.³⁴ Biii 31 om: -aş; Ciii 22 ad: HI.A.

			16. <i>kat-ta-an</i> ³⁵ DUG ^{HAB.} H ^{HAB.} 36 1 37 NINDA. KUR ₄ .RA 1 GAL DUG GIR ₄ (?) ³⁸ <i>pid-da-a</i> ³⁹ - <i>an-zi</i> A-NA G ^{IS} ZA.LAM. GAR LUGAL- <i>ma</i>
			17. <i>pi-ra-an</i> SAL ^{TUM} <i>u-nu-ya-an-ta</i> ⁴⁰ - <i>an a-ša</i> ^{40a} - <i>ši</i> 1 DUG ^{hu} ⁴¹ - <i>u-p-pár</i> KAŠ 3 NINDA. KUR ₄ .RA ^{41a} A-NA SAL ^{Ti} <i>kat-ta-an</i> <i>da-a-i</i>
7	26	34	
8	27	35	18. <i>nam-ma-kán</i> A-NA UDU.ŠIR- <i>aš</i> ^{HI.A} 42 ENMES KARAŠ QA-TI-ŠU-NU <i>ti-ja-an-zi</i> ⁴³
			19. <i>nu-kán an-da ki-iš-ša-an me-ma-an-zi</i> <i>ku-iš-ya</i> DINGIR ^{LIM} <i>ki-i UŠ-an</i> ⁴⁴ <i>i-ja-at</i>
			20. <i>ki-nu-na-ya ka-a-ša</i> UDU.ŠIR- <i>aš</i> ^{HI.A} 45 <i>a-ra-</i> <i>an-ta</i> ^{45a} - <i>ri nu-ya-ra-at IŠ-TU</i> UZUNÍG. GIG
			21. UZUŠÀ Û IŠ-TU ^{45b} UZUÛR ^{45c} <i>me-ik-ki ya-</i> <i>ar</i> ⁴⁶ - <i>ga-an</i> ⁴⁷ - <i>te-eš</i>

³⁵ Biii 31, Ciii 23 ve Diii 4 ad: 1.

³⁶ Biii 31 ve Ciii 23: DUG^{KU-KU-BI}; Diii 4: DUG^{KU-KU-UB} GEŠTIN.

³⁷ Biii 31 om: 1.

³⁸ Biii 31: 1 GAL.G[IR₄ (Rasur üze.); Ciii 23: 1 GAL'den sonra Rasur; Diii 4: DUG[.

³⁹ Ciii 23 ve Diii 5 om: -a-.

⁴⁰ Biii 33 ve Diii 6: da-.

^{40a} Diii 6 ad: -a-.

⁴¹ Biii 33 ve Diii 6 ad: -u-.

^{41a} Diii 7 ad: H^{I.A.}

⁴² Biii 35 ve Ciii 27 om: -aš.

⁴³ Biii 35: *pa-r[a-a-? ti-ja-a[n-zi]*; Ciii 28: *kat-[ta] ti-ja-an-zi*.

⁴⁴ Biii 37: -kán.

⁴⁵ Biii 37 om: -aš.

^{45a} Diii 11: -da-.

^{45b} Diii 12 om: IŠ-TU.

^{45c} Diii 12: UZU]-ja.

⁴⁶ Ciii 32: *ya-ag-ga-an-te-eš*.

⁴⁷ Biii 39: -kán-.

22. *nu-ua-aš⁴⁸-ši-kán ŠA A-MI-LÚ⁴⁹-UT-TI*
UZU pu-ug-ga-ru⁵⁰ nam-ma nu-ua-aš-ša
-an kat-ta⁵¹
23. *ki-e-da-aš UDU.ŠIR-aš^{HI.A 52} ua-ar-ši-ia-*
aḫ-ḫu-ut nu EN^{MES} KARAS A-NA
UDU.ŠIR-aš^{HI.A 53}
24. *EGIR-an⁵⁴ ḫi-in-ga-an⁵⁵-zi LUGAL-ia A-*
NA⁵⁶ SAL^{TI} ú-nu-ua-an-ti EGIR-an^{56a}
ḫi-in-ga-an⁵⁷-zi
- 43
 44 25. *nam-ma-kán UDU.ŠIR-aš^{HI.A 58} SAL^{TUM}-ia⁵⁹*
NINDA.KUR₄.RA KAŠ-ia⁶⁰ KARAS
iš-tar-na ar-ḫa pí⁶¹-da-an-zi
26. *na-aš LÍL-ri pí-en-na⁶²-an-zi na-aš-kán pa-a⁶³*
-an-zi A-NA ZAG^{LU}KÜR an-da
27. *ar-ḫa pí-it⁶⁴-ta⁶⁵-la-an-zi ku-e-da-ni pí-di*
an-zi-el Ú-UL a-ra-an-[(zi)]⁶⁶

⁴⁸ Ciii 32: *nu-uš-ši-kán*.

⁴⁹ Biii 39, Ciii 33 ve Diii 13: *-LU-*.

⁵⁰ Biii 40: *pu-ug-ta-r[u]*; Ciii 33: *pu-ug-ga-ta-ru*; Diii 13: ^{UZU} *pu-[-*.

⁵¹ Ciii 34 ve Diii 14 ad: *-an*.

⁵² Ciii 34 om: *-aš*.

⁵³ Biii 41 ve Ciii 35 om: *-aš*.

⁵⁴ Biii 42, Ciii 36 ve Diii 16 ad: *kat-ta*.

⁵⁵ Biii 42 ve Ciii 36: *-kán-*.

⁵⁶ Ciii 36 om: *A-NA*.

^{56a} Diii 17 ad: *kat-ta*.

⁵⁷ Biii 43 om: *-an-*; Ciii 37: *-kán-*; Diii 17'de *-ik-* işareti görülüyor.

⁵⁸ Ciii 38 om: *-aš*.

⁵⁹ Biii 44: *SAL-an*.

⁶⁰ Biii 44 ad: *A-NA*.

⁶¹ Biii 45 ve Ciii 39 ad: *-e-*.

⁶² Biii 45 ve Ciii 40: *-ni-*.

⁶³ Ciii 40 om: *-a-*.

⁶⁴ Biii 46 ve Ciii 41: *pí-*.

⁶⁵ Ciii 41: *-da-*.

⁶⁶ Biii 47'ye göre.

Eiii	44 kırık	28.	<i>nu-kán an-da QA-TAM-MA-pát me-mi-iş-kán-zi ka-a-ša-ya-aš-ša-an ku-it [(ki-e-el ŠA KARAS)]</i> ⁶⁷
I'	4'	29.	<i>i-da-a-lu A-NA A-MI-LU-UT-TI GUD^{HI.A} ANŠE.KUR.RA^{MEŠ} ANŠE.GİR.NUN N[(A)]</i>
4'	F	30.	<i>Û A-NA ANŠE^{MEŠ} 68 ku-it⁶⁹ an-da e-eš-ta ki-nu-na-ya-ra-at-kán ka-a-š[(a)]</i>
5'	I'	31.	<i>IŠ-TU KARAS ku-u-uš UDU.ŠIR-aš^{HI.A} SAL^{TUM} 70 ar-ħa ú-te-ir</i>
		32.	<i>nu-ya-ra-aš⁷¹-za ku-iš ú-e-mi-ia⁷²-zi nu-ya-za ki-i ĤUL⁷³ ÚŠ-an a-pa-[(a-aš KUR-e-an-za da-a-ú)]</i> ⁷⁴
		33.	<i>I-NA UD.2.KAM ma-a-an lu-uk-kat-ta ka-ri-ya-a-ri-ya-ar⁷⁵ ĥu⁷⁶-da-[(ak 6 UDU.ŠIR-aš^{HI.A} 6 MÁŠ.GAL)]</i> ^{76a}
		34.	<i>12 DUG^{GİR.KÁN} 12 GAL^{HI.A} 77 12 NINDA.KUR₄.RA 1 DUG^{ħu} 78-up-pár KAŠ 3 GÍR.T[(UR ZABAR ĥa-an-da-an-zi)]</i> ⁷⁹
		35.	<i>na-aš LÍL-ri nam-ma da-⁸⁰me-e-da-ni AŠ-RI pi-en-na⁸¹-an-zi k[(i-i-ia ĥu-u-ma-an)]</i> ⁸²

⁶⁷ Biii 49'a göre.

⁶⁸ Biii 50: ĤI.A.

⁶⁹ Biii 50 om: *ku-it*.

⁷⁰ Biii 52 ad: *-ia*.

⁷¹ Biii 52: *-at-*.

⁷² Biii 53 ad: *-az-*.

⁷³ Biii 53: *i-da-a-lu*.

⁷⁴ Biii 53-54'e göre.

⁷⁵ Biii 55: *ka-ru-ú-ya-ri-u-ar*; Eiii 5'; *ka-ru-ú-a-ri-ya-ar*.

⁷⁶ Biii 55, Eiii 5' ve F 2' ad: *-u-*.

^{76a} Biii 55 ve Eiii 5'e göre.

⁷⁷ Eiii 6': DUGGAL.

⁷⁸ Biii 57 ad: *-u-*.

⁷⁹ Biii 57'ye göre.

⁸⁰ Biii 58 ve Eiii 8': *ta-*,

⁸¹ Biii 58 ve Eiii 8': *-ni-*.

⁸² Biii 59 ve Eiii 8'e göre; F 5': *ki-i*.

36. *kat-ta-an pi-e-da-an-zi na-aş ma-aḫ-ḫa-an*
LİL-ri⁸³ ar-nu-[(*ya-an-zi*)]⁸⁴
37. *na-aş da-ga-an*⁸⁵ *ḫa-at-ta-an-zi*^{85a} *na-aş pi*⁸⁶⁻
tal-ya-an-t[(*e-eş za-nu-ya-an-zi*)]⁸⁷
38. *nu*^{GIŠ} *la-aḫ-hur-nu-uz*⁸⁸ *-zi kat-ta-an*⁸⁹ *iş-pár-*
ra-an-zi nu-uş-[(*ša-an*^{UZU} NINDA.
KUR₄.RA^{HI.A})]
- 63
39. ^{89a}GİR.TUR-*li-ia ki-ša-an ḫa-an-da-an-zi*
n[(*am-ma IŞ-TU KAŞ GAL*^{HI.A}
DUGGİR.KÁN)]
40. *šu-un-ni-an-zi nam-ma-kán an-da ki-*[(*iş-ša-an*
me-ma-aḫ)-ḫa-an-zi ka-aş-ma-ya
tu-uk A-NA DINGIR^{LIM} ŠA.GAL]⁹⁰
41. *ḫu-*^{90a} *da-ak ḫa-an-te-iz-zi pal-si ú-*[(*tu-um-me-*
en nu-ya tu-uk A-NA DINGIR^{LIM}
6 UDU.ŞIR^{HI.A} 6 MAŞ.GAL^{HI.A}-*ia*)]⁹¹
- 10' kırık
42. *tar-nu-um-me-en ki-nu-na-ya ka-a-ša*
[*tu-uk A-NA DINGIR*^(LIM) *zé-ia-an-ta-*
az nam-ma IŞ-TU UZU NINDA KAŞ)]
- 16' Cıv kırık
43. *ḫu-u-i-ša-*[(*ya-az*⁹² (*pi-ia-u-e*)]-*en nu-u*[(*-za*
DINGIR^{LUM} DINGIR^{LIM}-*ni-li*)]
44. [*X-(X-za)*]⁹³ *e-k*[(*u-an-zi na-at-ya-za kat-ta-*
an)] *li-e pi-eş-ti na-at* E[(*GIR-an kat-ta*)]
- I

⁸³ Biii 60: *gi-im-ri*.⁸⁴ Biii 60'a göre; Eiii 9' om: *-ya-*.⁸⁵ Biii 61 ve Eiii 10': *ta-ga-a-an*.^{85a} Eiii 10'da bu cümle şöyledir: *na-aş ta-ga-a-an kat-ta ḫa-an-da-an-zi*.⁸⁶ Biii 61, Eiii 10' ve F 7': *pit-*.⁸⁷ Biii 62'ye göre; Eiii 11' om: *-ya-*.⁸⁸ Biii 62 ve Eiii 11' om: *-uz-*.⁸⁹ Eiii 11' om: *-an*.^{89a} Eiii 12' ad: URUDU.⁹⁰ Tamamlama için bk.: KUB XLI 17 öy i 22, 32; krş: Souček 1963: 167-168.^{90a} Eiii 15' ad: *-u-*.⁹¹ Tamamlama metnin içeriğine göredir.⁹² Cıv 2'de bu kelime yerine [x x] *x-ni* görülmektedir.⁹³ A metninde burada [x x]-*me*? görülmektedir. A metninin bu ve bundan sonraki iki satırında kopistin de belirttiği, anlam vermeyen bozuk işaret kalıntıları bulunduğu için, rekonstrüksiyon C versiyonuna göre yapılmıştır.

45. [(*hi-in-kán-zi na-at-za ar-ḥa*)] *ú-ya-an-zi*
 [(*ku-it-ma-an-kán DINGIR^{LU.M}-aš-ša*
uš-kán-zi) *nu-za*]
46. [(*Ú-NU-TUM ta-ga-a-an kat-ta Ú-UL*
ku-iš-ki da-a-i) *Ú-U(L a-a-ra ša-ra-a-*
za-at nam-ma Ú-UL da-a-i)]

Öy. sonu

A - Ay.

- Civ
8
1. [*ma-aḥ-ḥ(a-an-ma-a)*] *t-kán IŠ-T* [(*U SISKUR.*
SISKUR ar-ḥa a-ra-an-zi) *nu-za-k(án*
ú-e-te-ni)]
- Biv
3
2. [(*an-da MUN*)] *iš-ḥu⁹⁴-ya-an-zi nu-za-kán*
 [(*(Q)*)] *A-TI* [(*ŠU-NU a-pi-iz a-ar-ri*)]
3. [(*nam-ma IZI*)] 2 *AŠ-RA ya-ar-nu⁹⁵-an-zi*
na-at-[(kán iš)]-tar-na ar-ḥa
4. [(*ú-ya-an*)]-*zi nu⁹⁶ 2MÁ Š.GAL 1^{DUG}ḥu⁹⁷-*
up-pár GEŠ[(TIN 5)] NINDA.KUR₄.
RA
5. [(*ḥa-a*)] *n-da-an-zi nu-kán 2 MÁŠ.GAL A-NA*
^D[(*LAMA*)] *a-ni-ia-at-ta⁹⁸-aš*
6. [(*ši-pa*)]-*an-zi!*⁹⁹ *nu-kán UZUGAB UZUZAG.*
 [(*UDU ZAG*)]-*an UZUNÍG.GIG UZUSA*
7. [(*ze-i*)] *a-an-da-za¹⁰⁰ la-aḥ-ḥur-nu-uz-zi¹⁰¹*
^d[(*a-a-i*)] *nu ^DLAMA a-ni-ia-at-ta-aš*
- Eiv
1'

⁹⁴ Civ 9 ad: -u-.

⁹⁵ Civ 11 ad: -ya-.

⁹⁶ Civ 12 ad: [*ḥa-an*]-*te-iz-zi-az-za-ma*; Biv 5 ad: *ḥa-an-t[e-*

⁹⁷ Biv 6 ad: -u-.

⁹⁸ Biv 7: -ad-da-.

⁹⁹ Biv 8 ve Civ 14: -ti.

¹⁰⁰ Biv 9: *zé-ia-an-ta-az*; Civ 15: [*z*]*t-an-ta-az*; Eiv 3': *zé-an-da-*[.

¹⁰¹ Biv 9 ve Civ 15 ad: GIŠ.

- 5' 17 12 8. 3-ŞU e-ku-zi¹⁰² nu-za a-da-an-zi n[(a-at-za)]
ar-ħa ú-ya-an-zi^{102a}
-
- 6' 18 13 9. I-NA UD.3.KAM ma-a-an lu-uk-kat-ta ka-ru-
ú-[(ya¹⁰³-ri-ya-ar)] ħu-da-ak¹⁰⁴
10. 105I MÁŞ.GAL I UDU.NITA¹⁰⁶ I ŞAĦ
u-un-ni-an-zi¹⁰⁷ [(EGIR-an-ma^{107a} 3
NINDA.KU)]R₄.RA
11. 107bI DUGħu^{107c}-up-pár KAŞ ħa-an-da-a-an-
zi¹⁰⁸ na-a[(š LÍL-ri¹⁰⁹ nam-ma ta-me
e-da-ni AŞ-R)]I
12. pi-en-na¹¹⁰-an-zi nu la-aħ-ħur-nu-uz-zi¹¹¹
[(iś-pa-ra¹¹²-an-zi)]
13. nu-uś-śa-an 3 NINDA.KUR₄.RA EGIR-pa
ti-an-z[(i¹¹³ nu-kán MÁŞ.GAL UDU¹¹⁴
ŞAĦ^{114a})]

¹⁰² Biv 10: nu a-ni-ia-at-ta-aś ^DLAMA ħal-zi-ia-aś 3-ŞU e-ku-zi; Civ 16 ad: -uz-.

^{102a} Eiv 5' diġer nüshalarda bulunmayan UD.2.KAM Q[A-TI] cümlesini ihtiva eder.

¹⁰³ Biv 13 ve Eiv 6' ad: -a-.

¹⁰⁴ Biv 14 ve Eiv 6': ħu-u-da-a-ak; Civ 19: ħu-u-da-ak.

¹⁰⁵ Biv 14, Civ 19 ve Eiv 7' ad: nu.

¹⁰⁶ Civ 19 om: NITA.

¹⁰⁷ Biv 14-15: Bu cümle şöyle kurulmuştur: nu I MÁŞ.GAL I UDU.NITÁ I ŞAĦ 3 NINDA.KUR₄.RA I DUGħu-u-up-pár KAŞ-ia ħa-an-da-a-an-zi.

^{107a} Eiv 7': pi-ra-an-na.

^{107b} Kopya yanlış numaralanmıştır; kopyada bu satır 12 numaralıdır.

^{107c} Eiv 8' ad: -u-.

¹⁰⁸ Civ 20: ħa-an-da-iz-zi.

¹⁰⁹ Biv 15: É gibi görülmektedir; Eiv 8' om: LÍL-ri.

¹¹⁰ Biv 16 ve Eiv 9': -ni-; Civ 21: -ni-ia-.

¹¹¹ Biv 17 ad: GIŞ; Eiv 9': GIŞla-aħ-ħur-nu-zi.

¹¹² Biv 17 ve Eiv 9': -pár-.

¹¹³ Biv 18-19'da cümle şöyledir: nu-uś-śa-an 3 NINDA.KUR₄.RA GIŞla-aħ-ħur-nu-uz-zi še-ir ti-an-zi; Civ 23: ti-ia-zi.

¹¹⁴ Biv 19 ad: NITÁ; Eiv 10' ad: NITA.

^{114a} Eiv 10' ad: -ia.

			14. <i>a-pi</i> ¹¹⁵ - <i>da-ni-pát</i> ¹¹⁶ <i>A-NA</i> DINGIR ^{LUM} <i>ši</i> ^{116a} - <i>pa-an-da</i> -[(<i>an-zi ku-iš-kán</i> DINGIR ^{LUM} 116b)]
			15. <i>ki-i</i> <i>ÚŠ-an ŠA</i> KARAS <i>i-ia-at</i> ¹¹⁷ <i>nu-ya</i> ¹¹⁸ <i>a</i> -[(<i>pa-a-aš</i> DINGIR ^{LUM} <i>az-zi-iš</i> ¹¹⁹ - <i>ki</i> <i>-id-du</i>)]
			16. <i>ak-ku-uš-ki-id-du</i> ¹²⁰ <i>nu-ya-ra-aš</i> <i>A-NA</i> KUR ^{URU} [(<i>Ha-at-ti</i> <i>Ú</i>)] <i>ŠA</i> [(KUR)] ^{URU} <i>Ha-</i> <i>at</i> -[(<i>ti</i>)]
			17. KARAS ¹²¹ <i>me-na-aḥ-ḥa-an-da</i> ¹²² <i>ták-šu-la</i> ¹²³ - <i>an-za e-eš-du nu-ya-ra-aš-kán an-da-an</i> ^{123a}
15'	30	27	18. <i>aš-šu-li ne-ia</i> ¹²⁴ - <i>ru nu-za a-da-an-zi a-ku</i> ¹²⁵ - <i>an-zi na-at-za</i> ¹²⁶ <i>ar-ḥa ú-ya-an</i> -[(<i>zi</i>)] ^{126a}

16' 31 28 19. *I-NA* UD.4.¹²⁷KAM *ma-a-an lu-uk-kat-ta*
ka-ru-ú-a^{127a}-*ri-ya-ar ḥu-da-ak*¹²⁸

¹¹⁵ Civ 24 ve Eiv 10' ad: -e-.

¹¹⁶ Civ 24 om: -pát.

^{116a} Eiv 11' ad: -ip-.

^{116b} Eiv 11' om: DINGIR^{LUM}

¹¹⁷ Biv 21: DÜ-at.

¹¹⁸ Civ 25 om: -ya.

¹¹⁹ Biv 22 ve Eiv 12': -ik-.

¹²⁰ Biv 22 ad: -ia.

¹²¹ Biv 23-24'te cümle şöyle kurulmuştur: ... *Ú A-NA KA*[RAS] ^{URU}*Ha-*
at-ti; Eiv 13' te ise şöyledir: ... *Ú A-NA ŠA* ^{URU}*Ha-at-ti* KARAS.

¹²² Civ 28 om: -da; Eiv 14': -ta.

¹²³ Biv 24 ad: -a-.

^{123a} Eiv 14' om: -an.

¹²⁴ Biv 25 ad: -a-.

¹²⁵ Biv 26, Civ 29 ve Eiv 15' ad: -ya-.

¹²⁶ Biv 26 om: -za.

^{126a} Eiv 15'te diğer nüshalarda bulunmayan: UD.4.KAM! *Q[A-TI]* görül-
mektedir. Halbuki aynı paragrafın başında 3 üncü gün olduğu belirtilmiştir.

¹²⁷ Eiv 16': UD.5.KAM; kâtip önceki paragrafın sonuna yanlışlıkla 4 üncü
günün bittiğini yazdığından, bu paragrafa 5 inci gün ile başlamıştır.

^{127a} Biv 28 ve Civ 31: -ya-.

¹²⁸ Biv 29 ve Eiv 16': *ḥu-u-da-a-ak*; Civ 32: *ḥu-u-da-ak*.

20. I ¹²⁹ GUD.MAḪ I UDU.SÍGxSAL I ¹³⁰
 UDU.NITA ¹³¹ u-un-ni ¹³² an-zi A-NA
 UDU.SÍGxSAL-ma-aş-şa-an
21. UDU.ŞİR-aş ku-e-da-ni na-a ^{132a} u-i pa!-a-i-
 zi ¹³³ IO NINDA.KUR₄.RA ¹³⁴ I DUG
 ḫu¹³⁵-up-pár KAŞ
22. I DUGḫu ¹³⁶ up-pár GEŞTIN na-at LÍL-ri ¹³⁷
 nam-ma ¹³⁸ da ¹³⁹ me-e-da-ni pi ^{139a} di
- 33 23. pi-en-ni ¹⁴⁰ an-zi nu-kán GUD A-NA DIM
 ši-pa-an-da-an-zi ¹⁴¹
- 34 24. UDU.SÍGxSAL-ma-kán A-NA DUTU ši ^{141a}-
 pa-an-ti 3 UDU ^{141b}-ma-kán
25. ḫu ¹⁴² ma-an-da-aş DINGIR^{MEŞ}-aş ši-pa-an-
 da-an-zi
26. nu ^{GÍŞ} la-aḫ-ḫur-nu-uz ^{142a} -zi da-ga-a-an
 iš-pár-ra-an-zi

¹²⁹ Biv 29 om: I

¹³⁰ Rasur üzerinde olduğundan I gibi görülüyor; Biv 29, Civ 32 ve Eiv 17': 3.

¹³¹ Civ 32: UDU-ja; Biv 29: NITÁ.

¹³² Biv 29 ve Civ 32 ad: -ja-.

^{132a} Eiv 18' om: -a-.

¹³³ Biv 30-31'de cümle...-ma-aş-şa-an ku-e-da-ni UDU.ŞİR na-a-ú-i
 pa-a-an-za; Civ 34 ve Eiv 18': pa-iz-zi.

¹³⁴ Biv 31 ad: -ja; Eiv 18' ad: ḪI.A.

¹³⁵ Biv 31 ve Eiv 18' ad: -u-.

¹³⁶ Biv 31 ve Eiv 19' ad: -u-.

¹³⁷ Biv 32: É gibi yazılmıştır; Eiv 19': gi-im-ri.

¹³⁸ Civ 35 om: nam-ma.

¹³⁹ Biv 32 ve Eiv 19': ta-.

^{139a} Eiv 19' ad: -e-.

¹⁴⁰ Civ 35 ad: -ja-.

¹⁴¹ Biv 33 ve Civ 36: ši-pa-an-ti; Eiv 20': ši-ip-pa-an-ti.

^{141a} Eiv 21' ad: -ip-.

^{141b} Eiv 21' ad: NITA

¹⁴² Civ 37 ad: -u-; Eiv 21': ḫu-u-ma-an-da-a-aş.

^{142a} Eiv 22' om: -uz-.

		27. nu UZUGAB UZUZAG.UDU ZAG-an UZUNİG. GIG UZUŞA GIS ^{la-hur-nu-zi-aš!} da-a-i ¹⁴³
		28. NINDA.KUR ₄ .RA-ia zi-ia-an-da-az EGIR- pa da-a-i
		29. nu DUTU ŠA-ME-E DIM ^{143a} DINGIR ^{MES-} ia ¹⁴⁴ hu-u-ma-an-te-eš
		30. 3-ŠU ¹⁴⁵ e-ku-zi ¹⁴⁶ nu-za a-da-an-zi
25' ¹⁴⁷ kırık	43	40 31. na-at-za ar-ħa ú-ya-an-zi
		32. SISKUR.SISKUR ŪŠ-aš ŠA mAs-ħi-el-la
		33. LÚ URUHa-pal-la QA-TI ¹⁴⁸
		Ay. sonu

¹⁴³ Biv 37-38'de bu cümle şöyledir: ... UZUŞA NINDA.KUR₄.RA-ia zé-[an-d]a-az A-[NA DINGIR?M]^{ES?} EGIR-pa da-a-i; Civ 40: ... UZUŞA NINDA.KUR₄.RA-ia zi-ia-an-da-az [EGIR-pa d]a-a-i; Eiv 23' om: ZAG-an; geri kalan kısmı B metnindeki gibi olmalıdır.

^{143a} Eiv 24': DU.

¹⁴⁴ Biv 38: D[INGIR^H]^{I.A}-ia.

¹⁴⁵ Civ 42: -ŠU.

¹⁴⁶ Civ 42: a-ku-ya-an-zi.

¹⁴⁷ Eiv 25' *Ašhella* ritualinin son satırındır, tablette bundan sonra 16 satırlık bir tahrip olmuş kısım gelmektedir. Bunu müteakip 11 satırın son işaretleri bulunmaktadır. Burada bir başka metin daha olması gerekir.

¹⁴⁸ B metni bu rituelle birlikte sırasıyla *Zarpiya* ve *Uħhamuwa* rituelllerinin de yazılmış olduğu bir derleme tableti niteliğinde olduğundan, kolophon'unda her üçünün de konu özetini içermektedir. Kolophon'da *Ašhella* ile ilgili kısım şöyledir:

Biv 46. 1 SISKUR INIM mAs-ħi-el-la ma-an-kán ŠA.BI KUR^{TI}

47. na-aš-ma ŠA.BI KARAS^{H1.A} ŪŠ-kán ki-ša-ri

C metni de aynı şekilde bir derleme tabletidir. Ancak, aşağı kısmı kırık olmakla beraber, kolopho'nun her üç rituali de kapsayan, ayrıntısız biçimde bir özet verdiği anlaşılmaktadır.

Civ 44. [DUB.1.KAM QA-TI nu-uš-š]a-an 3 SISKUR a-ni-ia-an

45. [ma-a-an-kán ŠA KUR^{TI} na-a]š-ma ŠA KARAS

47. [ŪŠ-kán ki-ša-ri]

D metninin de yine bir derleme tableti olduğu anlaşılmakla beraber, kolophon'u ele geçmemiştir. E metni de birkaç ritual ihtiva eden bir derleme tableti olup, bunun da kolophon kısmı kırıktır.

A - Öy.

1. Hapalla'lı Aşhila şöyle (söyler):
Orduda kötü bir yıl olursa
3. bu kurbanı (rituali) yaparım^{a)}.

Şöyle yaparım^{b)}: Gün akşam olunca,

5. her kim olursa olsun, bütün komutanların hepsi
(bir) koç hazırlar. Koç(lar)ın beyaz
7. ya da siyah olmaları önemli değildir.
Beyaz, kırmızı, sarı/yeşil yün ipliğini içiçe бүкерim ve onları bir örgü haline getirir^{c)}.
9. Bir boncuk kolyeyi ve kurşunlu bir demir halkayı birleştiririm^{d)}.
Ve onu koçların boyunlarına ve boynuzlarına bağlarım.
11. Ve geceleyin onları çadırların önüne bağlarlar.
Ve bu sırada şöyle söylerler: "Hangi tanrı yüz çevirirse,
13. hangi tanrı bu salgına neden olduysa, bak, bu koçları senin için bağladım. (Bunlarla) tatmin ol!"

-
15. Ertesi gün ise, onları çayıra (açık araziye) sürerim. Her bir^{e)} koçla birlikte 1 testi şarap^{f)}, 1 kaba somun, 1 pişmiş toprak kadeh götürürler. Kralın çadırının
 17. Önüne de süslenmiş bir kadın oturtur. 1 çanak bira, 3 kaba somunu kadının yanına koyar.

Sonra, ordu komutanları ellerini koçların üzerine^{g)} koyarlar

19. ve bu sırada şöyle söylerler: "Hangi tanrı bu salgına neden oldu ise, şimdi bak, koçlar duruyorlar, onlar, karaciğerleri,

a) B, C ve muhtemelen D versiyonunda: Hapalla'lı Aşhella şöyle (söyler): Eğer ülkede veya ordunun içinde salgın olursa, bu kurbanı (rituali) yaparım. b) B, C ve muhtemelen D versiyonunda: şunları alırım. c) Bu şahıs inkongruenz'inin nedeni, ipliklerin ordu komutanları tarafından bir örgü haline getirildiğinin belirtilmek istenmesi midir? d) C metninde halkanın "demir" oluşundan bahis yoktur. Oradaki ŠA, ya halkanın yapıldığı ya da süslendiği maddenin NA⁴ NİR olduğunu belirtmektedir. D metninde bunlar 2 şer adettir. e) C ve D'ye göre f) D'ye göre g) C'ye göre

21. yürekleri ve uzuvları ile çok besilidirler.
Ona^{h)} insan etinden nefret gelsin! Artık,
23. bu koçlarla tatmin olsun!” Ve ordu komutanları koçlara
reverans yaparlar. Krala, süslenmiş kadına da reverans yaparlar.
25. Sonra koçları ve kadını, ekmeği ve birayı ordugâhın içinden dışarı
götürürler.
Ve onları açık araziye sürerler. Giderler ve (onları) düşman ülkesi
sınırı içine
27. salarlar; bizim olan yere gelmezler.
Ve bu sırada aynı şekilde söylerler: “Bak ! Bu ordunun
29. insanları, koyunları, atları, katırları
ve eşekleri içinde kötü olan ne varsa, şimdi bak, onları
31. ordugâhtan bu koçlar veⁱ⁾ (bu) kadın götürdüler.
Onları kim bulursa, bu kötü salgını (da) o ülke alsın!”

-
33. İkinci gün, şabah erkenden hemen, 6 koç, 6 teke,
12 GİR. KÂN kabı, 12 kadeh, 12 kaba somun, 1 çanak bira, 3 küçük
tunç hançer hazırlarlar.
35. Ve onları^{j)} açık araziye, yine başka bir yere sürerler, bunların hepsini
de^{k)}
birlikte götürürler. Onları araziye götürdükleri zaman,
37. onları^{l)} yerde keserler^{m)}. Ve onları(n) sade (etlerini) pişirirler.
Yaprakları aşağıya sererler; iç yağını, somunları ve
39. küçük hançeri (üzerine) şöyle yerleştirirler. Sonra bira ile kadehleri
(ve) GİR.KÂN kabını
doldururlar. Ayrıca, bu sırada şöyle söyler[ler: “Bak, sana, tanrıya
gıdayı]
41. hemen ilkönce ge[tirdik. Sana, tanrıya 6 koç, 6 teke]
sundukⁿ⁾. Şimdi bak [sana, tanrıya] pişmişten, ayrıca et, ekme (ve)
bira (ile)
43. çığ[den] verdik. Ve tanrı(lar) tanrı gibi
[] x-za içerler. Onları terk etme!” Ve onlar

h) tanrıya i) B'ye göre j) hayvanları k) eşyayı, malzemeyi l) hayvanları m) E metninde: onları yerde düzenlerler n) kelime anlamı: bıraktık, terk ettik, tevdi ettik.

45. reverans yaparlar ve giderler. Tanrılara baktıkları sürece yerdeki eşyayı kimse almaz; doğru değildir. Ayrıca, kimse onları kendisi için almaz.

Öy. sonu

A-. Ay.

1. Kurbandan ayrılıp, vardıkları^{o)} zaman suyun içine tuz dökerler ve ellerini onunla^{p)} yıkar^{o)}.
 3. Sonra iki yerde ateş yakarlar ve arasından geçerler. Ve ^{s)} 2 teke, 1 çanak şarap, 5 somun
 5. hazırlarlar. 2 tekeyi Kurban Malzemesinin Koruyucu Tanrısı'na kurban eder. Ve göğsü, sağ kolu, karaciğeri, yüreği
 7. pişmiş (olarak) yaprakların (üzerine) koyar. Kurban Malzemesinin Koruyucu Tanrısını^{o)} üç kez içer. Yerler ve giderler.^{u)}
-
9. Üçüncü gün, sabah erkenden hemen, 1 teke, 1 toklu ^{v)}, 1 domuzu sürüp, getirirler. Sonra^{o)} ise, 3 kaba somun (ve)
 11. 1 çanak bira hazırlarlar ^{z)}. Onları açıklığa, yine başka bir yere sürerler. Yaprakları sererler.
 13. Üzerine 3 kaba somunu koyarlar^{za)}. Tekeyi, koyunu ve domuzu yine o tanrıya kurban ederler. "Hangi tanrı
 15. ordu içindeki bu salgına neden oldu ise, o tanrı yesin, için! Ve o Hatti ülkesine ve Hatti ülkesinin
 17. ordusuna karşı dost olsun ve o (onlardan) yana dönsün!" Yerler, içerler ve onlar giderler^{zb)}.

o) ordugâha p) ablativus instrumenti r) numerus inkongruenz'i s) C ve B metninde: önceden ise,... t) B metninde: Kurban Malzemesinin (ve) Çağırmanın Koruyucu Tanrısını... u) E metninde: İkinci gün so[na erer] v) C metninde: koyun y) E metninde: önceden z) B metninde bu ve önceki cümle birleştirilerek: 've 1 teke, 1 toklu, 1 domuz, 3 kaba somun ve 1 çanak şarabı hazırlarlar' şekline sokulmuştur. C metninde ise fiil tekil 'hazırlar' olarak geçmektedir. za) B metninde: 3 somunu yaprakların üzerine koyarlar. zb) E metninde '4. gün biter' cümlesi bulunmaktadır.

19. Dördüncü gün, sabah erkenden hemen^{zc)},
1 boğa, 1 dişi koyun, 3^{zd)} toklu sürüp getirirler - dişi koyuna
21. henüz koç gitmemiştir^{ze)}. 10 kaba somun, 1 çanak bira,
1 çanak şarap (hazırlarlar). Onları ^{zf)} açıklığa, yine başka bir yere
23. sürüp, götürürler. Sığırı Fırtına Tanrısı'na kurban ederler^{zg)}.
Dişi koyunu ise, Güneş Tanrısı'na kurban eder. 3 koyunu^{zh)} da
25. bütün tanrılara kurban ederler.
Yaprakları yere sererler.
27. Göğsü, sağ kolu, karaciğeri ve yüreği yaprakların (üzerine) koyar.
Ve kaba somunu (da) pişmiş (olarak) yine koyar^{zi)}.
29. Gökyüzü'nün Güneş Tanrısı, Fırtına Tanrısı ve tüm tanrıları üç kez
içer. Ve yerler.
31. Ve onlar giderler.

Ḫapalla'lı Aşhella'nın salgın

33. kurbanı (rituali). Bitti ^{zj)}.
-
-

Ay. sonu

V. FİLOLOJİK AÇIKLAMALAR

Öy

1. KUR^{URU}Ḫapalla : del Monte ve Tischler 1978: 79-80'e göre Arzawa ülkesinin bir bölümü. Yeni literatürde genellikle Gediz dolaylarına lokalize edilmek istenmektedir.

zc) E metninde: 5. gün zd) A metninde: 1. Fakat aşağıda 3 koyun kurbanından bahis olduğundan, tercümenin B, C ve E metinlerindeki 3 sayısına göre yapılması gereklidir. ze) B metnindeki partizip'e göre. A metninde: gitmez. zf) hayvanları zg) B.C. ve E metninde fiil tekildir: kurban eder. zh) E metninde: toklu zi) B metninde bu cümle ile bir önceki birleştirilerek, şu biçime sokulmuştur: göğsü, sağ kolu, karaciğeri, yüreği ve kaba somunu pişmiş (olarak) tekrar [tanrılar]a koyar. C metninde de bu cümleler aynı olmakla beraber, orada B metninde bulunduğunu sandığımız [tanrılar]a' sözcüğü yoktur. zj) B metni kolophon'unda bu rituelle ilgili kısım: Bir kurban (ritual). Aşhella'nın sözüdür. Eğer ülke içinde ve orduların içinde salgın olursa. C metni kolophon'u ise, ayrıntısız bir özet niteliğindedir: [Bir tablet bitti]. Üç kurban yapılmıştır. [Eğer ülke içinde ve] ya orduda [salgın olursa].

- Bibliyografya ve metin yerleri için bk. Ertem 1973: 40.
2. ħarrant- : için son olarak bk. Tischler 1977: 169-170.
4. nekuz meħur : nekuz meħur ve UD-az takşan kelimelerinin tartışması hk. bk. Neu 1980: 13-14.
- 9.^{NA4}NUNUZ : kelimenin “boncuklardan yapılmış gerdanlık” anlamı hk. bk. CAD “E” s. v. “erimmatu 1-2”: 294; Labat (1959): Nr. 394.
- ŠA : burada genetivus materiae olarak kullanılmıştır. Böyle kullanışları hk. bk. Labat 1932: 199. Ancak, burada, adı geçen halkanın (ya da yüzüğün) yapılmış olduğu madde hem *KAMKAMMATUM AN.BAR* kompositum’unda “demir”, hem de *ŠA A. GAR₅* ile “kurşun” olarak görülmektedir. Bu yüzden, halkanın demir, üzerindeki süslemelerin ise “kurşun”dan yapılmış olduğu düşünülmelidir. ŠA’nın bazı hallerde “ile” anlamına geleceğine dair bk. GAG 138 c. Hititçe metinler içinde kullanıldığı yerlerden bazılarında da bu anlamla karşılanabilmektedir. Krş. KUB XXXIX 71 ii 16-17: [nu lú šakun]niš ZAHUM KUBABBAR ŠA KAS šu-wandan [d]ai = Rahip, bira ile doldurulmuş gümüş kabı alır. C versiyonunda (iii 12) geçen *KAMKAMMATUM ŠA^{NA4} NİR*’de ise, halka ya “kalsedon” (?) olarak yorumlanan bu taştandır, ya da bu taştan bir süse sahiptir.
- A. GAR₅ : bu okunuş için bk. Güterbock 1973: 73.
11. ^{GIŠ}ZALAMGAR : hakkında son olarak bk. Popko 1980: 101-104.
13. ÚŠ-kán : ħenkan ve aggarar’ın anlam farklılığı hk. Mat. heth. Tes. 1 (1973): 40-41 .
33. karuwariwar : etimolojisi ve anlamı hk. son olarak bk. Neu 1980: 46-47.
37. dagan ħattanzi : bunun lokativ veya dativ olup olmadığı hk. bk. Neu 1980: 10. Oradaki “yön gösterici işlev” fikrine biz katılmıyoruz.
- pittalwant- : HWb¹: 171’de bunun anlamı, “taze ?? , birinci sınıf ?? ” olarak verilmişti. Aynı anlam, HWb²: 276’da

- (s.v. arha işbuwa-) muhafaza edilmiştir. Halbuki, HWb¹ Erg. 1: 16'da yeni literatür ışığında "yumuşak, az pişmiş ve acı (sıvı)" şeklinde anlam değiştirilmiştir. Hoffner 1974: 117-118 ve dnt 154'te, bu kelimenin "sade, katışıksız" anlamını ifade edebileceğine işaret etmiştir. Puhvel 1979: 211'de kelimenin esas anlamının "hafif" olduğu etimolojik kanıtlara dayanılarak belirtilmektedir. Kanımızca, özellikle bizim metnimizde geçen yer için "sade" uygundur. "Sade"den maksat, kurbanlarda hayvanların en makbul kısımları sayılan göğüs, kol, yürek parçaları dışındaki etler olmalıdır.
40. ŠĀ.GAL : anlamları hk. bk. Hoffner 1974: 61 dnt 82. Genellikle "hayvan yemi" olarak kullanılan bu kelime, "gıda" anlamına da gelmektedir. "Yem" için kullanılan etri için de aynı şey geçerlidir. Bk. Tischler 1977: 119 Pejorativ bir anlamı olmadığı, tanrılara sunulan gıdaların da aynı şekilde ŠĀ.GAL ile isimlendirilmesinden açıkça belli olmaktadır (Souček 1963: 167-168).
44. e-ku-an-zi : Mat. heth. Tes. 4 (1975): 43'te bu formun yanlış olduğu iddia ediliyorsa da, buna karar vermek güçtür; çünkü, çok kırık ta olsa, gerek burada, A versiyonunda, gerekse B metninde (iv 3) e- işareti çok açık bir biçimde görülmektedir.
45. arḫa uwa- : HWb²: 268-269'da uwa-'nın esas anlamı "gelmek" olduğundan, arḫa uwa-için "eve dönmek, yurda dönmek" karşılığı teklif edilmekte "gitmek, uzaklaşmak" şeklindeki çevirilerin Hitit dil anlayışına ters düşeceği ifade edilmektedir.
- Ay.
1. arḫa ar- : metnimiz, HWb²: 214'te "sobald sie vom Opfer wegankommen" şeklinde çevrilmiştir. Bu fiilin geçtiği bütün yerler de "bir yerden ayrılıp, (bir yere) varmak" şeklinde yorumlanmıştır. Bu satırdan kurbandan ayrılanların ordugâha geri dönüp, dinsel açıdan temizlenmeleri söz konusu olduğundan, bu teklife biz de katılıyoruz.

12. ⁽⁶¹⁵⁾ laḥḥurnuzi- : “Yere bir hasır gibi serilen ve üzerine eşya konulan yapraklar veya yapraklı dallar” anlamı için, bk. CHD “L” s.v. aynı f: 16. Ayrıntılı şekilde incelenen belgelere dayanılarak teklif edilen bu anlam karşısında HWb¹ Erg. 3: 22 “meyva” teklifi geçerliliğini kaybetmiştir.
20. UDU. SÍGxSAL: UDU. GANAM karşılığı olduğu ve artık “yünlü dişi koyun” değil sadece “dişi koyun” olarak çevrilmesi gereği hk. Güterbock 1973: 83-84.
- 20-21. nawi pai- : “henüz çiftleşmemiş olmak” anlamına gelen bu ifade ve işkiša pai-“sırtına gitmek” ve ark-“çıkmaq, tırmanmaq” (her ikisi de seksüel anlamda) ile ilgili metin yerleri için, son olarak bk. Puhvel 1975: 263. Ayrıca krş. Ertem 1965: 81.

VI. AŞHELLA RİTUALİNİN İŞİĞİ ALTINDA MAJİK İŞLEMLERİN GENEL ÇİZGİLERİ

1 - Ritualerin amaçları:

Aşhella ritualinin amacı, A metninin başlangıcında, ordu içindeki “kötü bir yıl”a karşı olarak gösterilmektedir. Buna karşılık, B, C ve muhtemelen D versiyonlarının baş kısımlarında olduğu gibi, B ve C metninin kolophon’larında da bu amaç genişletilerek, ordu ve ülkedeki ‘salgın’ın defedilmesinin, ritualin hedefi olduğu belirtilmiştir. Böylelikle “kötü yıl”dan, hastalıklarla mücadele edilen bir senenin kastedildiği de anlaşılmaktadır.

Uḥḥamuwa rituali ise, A, B ve C versiyonlarının başlangıcında yazıldığı gibi “ülkedeki ölüm olaylarına” karşı yapılmışsa da, B metninin kolophon’unda, bu amaca “şehir” de dahil edilmiştir. Buradaki “şehir” den kasdın, başkent mi, yoksa ülkedeki herhangi bir şehir mi olduğu kesinlikle belli değildir.

CTH 424’teki ritualin maksatlarından birisi olan, “müstahkem mevkilerden birinde” çıkan salgının defedilmesi isteği, metinde belirtilmiştir. Ayrıca, metnin içeriğinden, ritualin amacının sadece bir müstahkem mevkide ya da kalede (*HALŞUM*) çıkan salgının değil, ordunun tümündeki hastalığın giderilmesine yönelik olduğu da anlaşılmaktadır.

Zarpiya ritualinin yapılış nedenlerini A metninin sonundaki cümlelerde bulmaktayız. Bunlara göre ritual, “kötü bir yıl” ve “ülkedeki ölümlere” karşı düzenlenmektedir. B metninin başlangıcı ise, bunlara “hangi şehirde yıl kötü” cümlesi ile bir ek yapmaktadır. Bu versiyonun kolophon’u ise, bu “kötü yıl” ı yerini tasrih etmeden, ritualin genel amacı olarak vermektedir.

Puliša ritualinde, saydıklarımızın aksine, salgın hastalığın çıkış nedeni de belirtilmektedir. Metnin baş tarafı kırık olmakla beraber, kralın, mağlûb ettiği düşman ülkesinden dönerken “düşman ülkesinin bir tanrısı ya da tanrıçası” nın, insanlar arasında salgın yarattığı anlaşılmaktadır. Metnin içinde bu tanrıya bir “vekil insan” (substitüsyon) verilip, yakılırken, “Hatti ülkesi ve ordusu” ndan yana olması istendiğine bakılırsa, ritualin hedefinin hem ordudaki, hem ülkedeki salgını gidermek olduğu sonucu çıkmaktadır.

Maddunani ritualinde, bunlara göre bir değişiklik daha yapılmış, amacın orduda çıkan salgını defetmek olduğunun belirtilmesi ile yetinilmeyerek, salgında zarara uğrayanlar da “insanlık, atlar ve sığırlar korkunç bir biçimde ölüyorlarsa” cümlesi ile ayrı ayrı sayılmıştır. Burada ilginç olan bir nokta, salgın hastalığın niteliği hakkında bir ipucu elde edebilmemizdir. Atları, sığırları ve insanları birden öldürücü derecede etkileyen bu salgının şarbon olması güçlü bir ihtimaldir.

Aşhella ritualinde bir yerde, tanrıdan, orduda mevcut insan, atlar, katırlar, eşekler ve koyunlardaki kötülüğü alması istenirse de, başka bir yerde, tanrının koyunlarla tatmin olması ve insan etini bırakması dilenmektedir. Bu ise, hastalığın yalnız insanları etkilediğinin kanıtıdır.

Dandanku ritualinin ise, ordudaki ölümleri durdurma amacını taşıdığı anlatılmıştır.

2 - Ritualerde görev alanlar:

Aşhella ritualinin uygulanmasında başlıca görev bütün ordu komutanlarına düşmektedir. Kralın çadırının önüne süslenmiş bir kadın oturtulması ve krala ve ona reverans yapılmasından, kralın da ritualde yer aldığı anlaşılırsa da, işlemlerden hiçbirisine doğrudan doğruya katılmadığından, kralın sadece çadırı ile temsil edilmiş olabileceği de düşünülebilir; ancak buna başka bir örnek tanımıyoruz.

Uḫḫamuwa ritualinin anlatımında, hep üçüncü şahıslara, kim oldukları hakkında herhangi bir açıklama yapılmadan yer verilmektedir.

CTH 424 ritüalinde de durum aynıdır. Ancak, burada bir kadın ve erkeğin işlemleri yürüttükleri görülmektedir.

“Evin Beyi”, Zarpiya ritüalinin icrasında büyük rol oynamaktadır.

Bunlara karşılık, kral ve “bey”ler Puliša ritüalinin baş icracısı durumundadırlar. Ancak kral arzu ederse, yerine başkasını görevlendirebilir.

Maddunani ritüalinde LÚMUŞEN.DÙ ve LÚŞU.GI'nin icraatı yönettiği, Dandanku ritüalinde de yine baş görevlinin bir EN.SISKUR yanında LÚ MUŞEN.DÙ olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Maddunani ritüalinde salgının çıkış sebebinin muhtemelen kuş falı ile araştırılması olmalıdır. Dandanku ritüalinde ayrıca LÚ·MEŞ MU ve LÚ MEŞ GIŞPA ların da adı geçmektedir.

3 - Ritüallerin yapıldığı mekân ve zamanlar:

Ritüallerin yapıldığı mekân ve zamanlar da çeşitlidir. Aşhella rituali, ordugâhın içinde ve açık arâzide olmak üzere iki yerde icra edilmektedir. İşlemler genel olarak “sabah gün doğduğunda hemen” başlamakla beraber, boyun ve boynuzları takılarla, başları renkli çelenklerle süslenmiş koçların, kurulan bir çadırın önüne bağlanması gibi bazı hazırlıklar gecedan yapılmaktadır.

Uḫhamuwa ritüalinin, düşman ülkesine giden yola yakın açık arâzide geçtiği belli olmaktadır; bunun gece yapılan herhangi bir işlemi bulunmamaktadır.

CTH 424'teki ritüalin, düşman sınırında, açıkta geçtiği görülmektedir. Tanrıya substitüsyon olarak sunulan koçun, huduttaki bir ağaca bağlanması bunun kanıtıdır. Bu işlem sırasında vakit gündüzdür. Fakat bir “evde” ve gecedan tanrılara götürülecek yiyecek maddeleri hazırlanmaktadır. Bu ritüalde yer alan bir mekân da “kapı”dır. Hazırlanan yiyecekler, rituali icra eden erkek tarafından evden çıkarılırken, rituale katılan kadın, kapının içinde paluai- eylemini yapmaktadır.

Zarpiya ritüalinde ise, olayların cereyan ettiği mekân, kapının önü ve ön avludur. İşlemler bittikten sonra, kapı kapatıldığında, kötülüklerin içeri girmemesi istenmektedir; mekân olarak kapı önünün seçilmesi ve majik gücünden yararlanan nesnelere de kapıya asılmasının nedeni bu sembolizmaya dayanmaktadır. Zaman belirtilmiş değildir; ancak, işlemlerin gündüz yapıldığına kuşku yoktur.

Kral ve ordu seferden döner dönmez icra edilen Puliša rituali de açık arâzide geçiş olmalıdır. Kesin bir mekân ve zaman belirtilmiş değildir.

Maddunani ritualinin geçtiği yer ordugâhın dışıdır. İşlemlerin gündüz yapıldığı, fakat bazı hazırlıkların geceden tamamlandığı anlaşılmaktadır. Dandanku metninde de olayların açık arâzide muhtemelen düşmana giden yolda cereyan ettiği görülmektedir.

4 - Ritualerde kullanılan malzeme:

Ritualerde kullanılan malzemeyi canlı ve cansız olanlar şeklinde iki kısımda ele almak mümkündür. Bunlardan ilk gruba hayvanlar ve insanlar, ikincisine ise, majik gücü olan iplikler, yünler, süs takıları, araç gereçler ve yiyecekler, içecekler ile, bunların içinde bulunduğu kaplar girmektedir. Bu saydıklarımız içinden, ritualerin amacı bakımından önemli olanları, genel çizgilerini vermeye çalıştığımız metinlere dağılıklarına bakarak, şöyle özetleyebiliriz:

Aşhella ritualinde, salgını düşman ülkesine aktarması istenen canlılar arasında “süslü bir kadın” vardır. CTH 424 ritualinde de, yukarıda söylediğimiz gibi, bir kadın rol almaktaysa da, bunun nitelikleri belirtilmemiştir; hastalığı taşıması da söz konusu değildir. Uşhamuwa ritualinde ise canlı substitüt olarak insan kullanılmamıştır. Zarpiya ritualinde de, fonksiyonları belli olmayan “henüz kadına gitmemiş sekiz delikanlı” yer almaktadır. Dinsel yönden, temizliği gösteren bu nitelik, Aşhella ritualinin 4’üncü gününde tanrılara sunulan bir dişi koyun için de aranmakta, onun da koça çekilmemiş olması gerekmektedir. Bu delikanlılardan birine teke postu giydirilmiştir ve o kurt gibi bağırmaktadır. Anlamı enigmatik olan bu gösteriden sonra, delikanlıların masanın etrafında çevirip, kesilen hayvanların kol ve göğüslerini yedikleri anlatılmaktadır. Puliša ritualinde yer alan insanlardan, erkek, düşman ülkesinden getirilen esirlerdendir. Buna, kralın elbiseleri giydirilir. Kadına ise, kadın giysileri verilir. Salgına neden olan erkek tanrırsa, kralın substitüt’u olarak bu erkek sunulur ve tanrıdan bununla tatmin olması, kralı, beyleri ve Hatti ülkesini bırakması istenir. Eğer salgını yapan bir tanrıça ise, ona da aynı şekilde bir kadın sunulur.

Maddunani metninde vekil insan yoktur. Dandanku rituali için de aynı şey söz konusudur.

Aşhella ritualinde kullanılan hayvanlar görev bakımından ikiye ayrılmıştır. Bunlardan, siyah ya da beyaz olmalarının önemsiz olduğu özellikle belirtilen, ordu komutanlarının getirdiği koçlar, talismanlarla süslendikten sonra düşman üzerine sürülür. Tanrıdan, salgını bunlara aktarması istenir. Düşman, yukarıda sözünü ettiğimiz kadını ve bu koçları

bulursa, hastalık o ülkeye gidecektir; bunların görevi hem substitüsyon, hem de hastalığı düşmana geçirmektir. İkinci grup hayvan arasında boğa, domuz, teke, toklu ve koç vardır ki, bunlar kurban edilerek tanrılara yiyecek olarak sunulur ve böylelikle öfkeleri yatıştırılmak istenir. Aynı guruplar Uḫḫamuwa ritualinde de görülmektedir. Orada, gerek hastalığı düşmana aktaran, gerek tanrılara kurban edilen hayvan sayısı azdır ve aralarında domuz ve sığira rastlanmamaktadır. CTH 424'te, ağaca bağlanan koyunun da tanrıya insanlar yerine vekil olarak sunulduğu bellidir.

Zarpiya ritualinde substitüsyon olarak hayvan kullanılmamıştır. Orada da bir teke kesilmekle beraber, onun eti ve kanı aşağıda değineceğimiz majik eylemde görev yapmaktadır. Puliša ritualinde, yukarıda adı geçen "vekil insan" lardan erkekle beraber bir boğa, kadınla beraber bir dişi koyun da substitüsyon ve hastalığı düşman yönüne çevirmede rol oynarlar. Souček'in (1963: 173 dnt 70) fikrinin aksine, salgınla ilgili ritüallerde sadece erkek hayvan kullanıldığı savı hatalı bir görüş olarak böylece ortaya çıkmaktadır.

Dandanku ritualinde, aşağıda tekrar değineceğimiz şekilde, hastalığı düşman tarafına aktarmak için, bir eşek ve ok kullanılmaktadır. Ayrıca kurban hayvanı olarak oğlak, süt domuzu ve köpek geçmektedir. Domuz ve köpek Maddunani'de de vardır.

Kullanılan araç gereçler Aşhella ritualinde çok çeşitlilik göstermez. Substitut koçların başına, beyaz, kırmızı, sarı yünün içiçe sarılması ile yapılan çelenk takılır. Aynı şey, Uḫḫamuwa ritualinde, bu defa, mavi, kırmızı, sarı, siyah ve beyaz yünle yapılmaktadır. Aşhella ritualinde koçların boyun ve boynuzları boncuklardan yapılma kolye ve muhtemelen kurşun bezemeli demir halka ile süslenir. Kullanılan kaba somunlar, bira, şarap ve bunların içine konduğu testi, çanak, kadeh, GİR.KÁN kabı gibi eşyalar yanında 3 küçük bronz hançer de sayılmaktadır. Uḫḫamuwa ritualinde, ḫuppar kabı ve yiyecekler arasında pulla yemeği ile ekşi peynirin de adı geçmektedir.

Zarpiya rituali bu çeşit malzeme açısından daha zengindir. Bazılarının karşılıkları henüz saptanamamış olan bu eşyalardan ilginç olanları, bronz balta, bronz hançer, çekilmiş yay, ok ve asadır. Yiyecek olarak bira cinsleri, ekmekler ve hemen bütün ritüallerde bulunan, kurban hayvanlarının göğsü, karaciğeri, kalbi, işlemlerde yer almaktadır. CTH 424'te böyle eşyalara rastlanmaz.

Puliša ritualinde ise, Aşhella ve Uḫḫamuwa'da olduğu gibi, kırmızı, sarı (yeşil), siyah ve beyaz yün iplikleri kullanılmış, ayrıca tanrılara sunulan

boğa ve dişi koyunun kulakları küpe ile süslenmiştir. Metnin elimizde bulunan kısmında başka gereçlerden söz edilmemektedir.

Dandanku ritualinde de kırmızı, mavi, beyaz ve siyah yünün, aşağıda metnini vereceğimiz bir majik işlemde kullanıldığını görüyoruz.

5- Rituallerdeki majik işlemler:

Ritualerde yapılan bazı hareketler, söylenen sözler ve bazı benzetmeler de dikkati çekmektedir. Aşhella ritualinde, ordu komutanlarının, koçları ve süslenmiş kadını düşman ülkesine salmadan önce, tanrılara hitap ederken, ellerini hayvanların üzerine koymaları ilginç bir jesttir; gerek bu koçların, gerekse kadının ve kralın önünde saygı ile eğilmeleri de, diğer ritualerde rastlanmayan bir davranıştır. Substitüt'leri gönderirken yapılan konuşmalarda, hayvanların besili oluşu, Pulişa ritualinde ise, verilen insanların baş, yürek ve uzuvlarının büyük oluşu belirtilmektedir. Uḥḥamuwa ritualinde bu konuşmada bir benzetme yapılarak, bir sürünün güçlülüğüne rağmen bir koça karşı dost olduğu söylenmekte, tanrıdan da, kudretine rağmen, Hatti ülkesine karşı dostça davranması istenmektedir. Uḥḥamuwa'daki ve CTH 424'teki işlemlerde, yakarılan tanrılara olduğu kadar, onlarla ilgili hayvanlara da alâka gösterilmektedir. Birincide, tanrının arabaya koşulu atlarına yiyecek sunulurken, arabanın yağlanması da ihmal edilmez, çünkü tanrı Hatti ülkesini rahat bırakıp, kendi ülkesine doğru yola çıkacaktır. Bu yolculuk için azık dahî hazırlanmaktadır. İkincide ise, tanrının köpeklerine yiyecek sunulduğunu görüyoruz. Aşhella ritualinin ilgi çeken bir yeri de, kurbandan ordugâha dönenlerin ellerini tuzlu su ile yıkamaları ve iki yerde ateş yakıp arasından geçmeleridir. Ateşin temizleme gücü yanında, tuzun da aynı niteliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zarpiya ritualindeki işlemler içerik ve sembolizma bakımından, diğerlerinden farklıdır. "Evin Beyi" nin tanrılara hitabını takiben, bir teke kesilir, kanı ile bir kaşık sıvanır. Hayvanın karaciğeri ve yüreği çiğ olarak getirilir. "Evin Beyi" bunları tanrıya sunar, sonra karaciğeri ısırır. Bir substitüt figür yapılır. Kanlı kaşık bunun ağızına değdirilir. Kendisi de bir yudum alır. Bu sırada "evin beyi" tanrıya şöyle söyler: "Bak! Biz yemin ettik, çiğ ciğerden ısırдық, bir kaşıktan (kan) içtik... artık benim kapımdan içeri girmeyin!". Ritualin sonunda ise, işlemlerin önünde yapıldığı kapı ince yağ ile yağlanır ve şöyle denir: "fenalık dışarda kalsın, iyilik ise içerde dursun". Bayram rituallerinde çok raslanan "ekmek kırma" olayı da sadece Zarpiya'da bulunmaktadır.

Dandanku rituali, majik işlemlerin renkliliği açısından dikkate değer bir metindir. Bu işlemlerin geçtiği yerleri ele almakta yarar vardır.

KUB VII 54 ii 10-19: Kırmızı, mavi, beyaz yünleri ve tahıl samanını karışık olarak yola serperler ve şöyle söyler: “Tanrı Iyarri'nin atlarının bakıcıları bu tahıl samanını atlara versinler! Kırmızı, mavi, siyah... ve beyaz yünleri tanrının hierodulleri alsınlar”.

Diğer rituallerde de bulunan renkli yünlerin anlamına bu pasaj belli bir açıklık kazandırmaktadır. Diğer taraftan tanrılarının hayvanlarına yiyecek verme âdetine bu ritual bir başka örnek oluşturmaktadır.

KUB VII 54 iii 11-27: Bir eşeği sürüp getirirler. Eğer ona refakat edecek kişiyi (^{LÜ} MAŞDA aslında tabî olan anlamındadır) kilden yaparlarsa, onun gözlerini düşman ülkesine çevirirler ve şöyle söylerler: “Sen, Tanrı Iyarri, bu ülkedeki ordulara kötülük yaptın. Onu (= kötülüğü) bu eşek alsın ve onu düşman ülkesine götürsün!” Ondandan sonra, yayı gererler ve oku yerleştirirler. Okları aşağıya (yere) saçar ve söyler: “Tanrı, düşman ülkesini bu taraftan okla vur. Hatti ülkesine geldiğin zaman, oktanın kapalı olsun; yayın gerilmemiş olsun.”

Burada ilginç olan husus, hastalığın bir eşek tarafından düşman ülkesine gönderilmesi sırasında, hayvana, Aşhella ve Pulişa ritualinde olduğu gibi (kadın veya erkek) bir insanın refakat etmemekte, onun yerine kilden bir figür konmakta oluşudur.

Tanrıdan, düşman ülkesine oklarını yöneltirken, Hatti ülkesine geldiğinde, yayının gerilmemiş, oktanının kapalı olmasının istenmesi de başka metinlerde geçmeyen mecazî bir ifadedir.

6 - Rituallerdeki Tanrılar:

Salgın hastalıklara karşı yapılan rituallerde kurban adanan tanrılar çeşitlidir. Bunları incelediğimiz metinlere göre şöyle şematize etmek mümkündür:

Aşhella Rituali

᠑LAMA aniiattaš/ħalziiaš

᠑IM

᠑UTU

᠑UTU ŠAME

᠑U

Uħħamuwa Rituali

᠑IM

᠑IMIN.IMIN.BI

᠑UTU

Luvice Kısımlardaki Karşılıkları

Zarpiya Rituali

^DMARDUK^DInnarauant-

LÚ·MEŠ Lulahiia

nepišaš ^DUTU-uš^DÉ.A-ašaddaš ^DMEŠLIM ^DMEŠ^DŠantaš^DAnnarummeni^DLulaḫinzauraz ^DUTU-az^DAyaštatinzi ^DMEŠ-inzi

(Bu eşitlemeler için bk. Bossert 1946: 93 v.d.)

Dandanku Rituali

^DIMIN.IMIN.BI^DIyarri

Rituallerde geçen tanrıları yukarda saydığımız kurban sunulan tanrılar ve salgınlara neden olanlar şeklinde iki kısma ayırmak gerekir. Genellikle ikinci grubu giren tanrılar adları ile belirtilmezler, “salgına neden olan düşmanların tanrıları” (erkek tanrılar ve tanrıçalar) olarak nitelenirler. Uḫḫamuwa ritualinde, ülkesine geri dönmesi istenen tanrı Fırtına Tanrısı’dır. Bu yüzden, bunun düşman ülkelerin Fırtına Tanrısı olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Ašḫella ritualinde salgını yapan tanrı belirtilmemiştir. Puliša ve CTH 424 rituallerinde de aynı şey söz konusudur. Zarpiya ritualinde ise, karşılıklı yemin töreninde çağrılan tanrılar olan ^DMARDUK ve ^DInnarauant’ın salgından sorumlu tutulduğu anlaşılmaktadır.

7 - Ritualerin süresi:

İcra edilen ritualerin süresi de değişiktir. Ašḫella rituali 4 (E versiyonuna göre 5) gün, Uḫḫamuwa, anlaşıldığına göre 1 gün, CTH 424’teki ritual 4 veya 5 gün sürmektedir. Zarpiya, Maddunani ve Puliša rituallerinde süre belirtilmemiştir. Dandanku rituali ise yine, muhtemelen 4 gün devam etmektedir.

8- Rituallerin ait olduğu kişilerin meslek ve kökenleri:

Adı	Mesleği	Kökeni
AŞhella	?	Őapalla Şehri
UŐŐamuwa	?	Arzawa
Zarpiya	Ł A.ZU	Kizzuwatna
Pulişa	?	?
Maddunani	Ł MUŐEN. DŐ	Arzawa
Dandanku	Ł MUŐEN. DŐ	?

CTH 424'teki ritualin ise kimin tarafından yazdırıldığı belli değildir. Pulişa'nın kökeni, metin kırık olduğu için belirsizdir. Başında puli-
 elemanı bulunan birkaç ismin Kappadokya kökenli olduğu saptanmakta ise
 de, bunun için kesin bir Şey söylenemez (Laroche 1966: Nr. 1045, 1047,
 1048, 1049). Mesleği, incelediğimiz metinde verilmeyen UŐŐamuwa ise,
 başka iki metinde "Kâhin" olarak görülmektedir (Laroche 1966: Nr. 1411)
 ki, her ikisi aynı Şahıs olabilir.

BİBLİYOGRAFYA ve KISALTMALAR

- ALKIM, U.B.
1968 *Anatolia I*, Geneva
- BOSSERT, H.Th.
1946 *Asia*, İstanbul
- BURDE, C.
1974 *Hethitische medizinische Texte* (Studien zu den Boğazköy-Texten 19), Wiesbaden
- CAD
The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago ve Glückstadt 1956 v.d.
- CHD
(der: H.G. Güterbock ve H.A. Hoffner) *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Chicago 1980 v.d.
- CTH
E. Laroche, *Catalogue des textes hittites*, Paris 1971
- EDEL, E.
1976 *Aegyptische Aerzte und aegyptische Medizin am hethitischen Hof*, Köln
- ERTEM, H.
1965 *Boğazköy metinlerine göre Hititler devri Anadolu'sunun Faunası*, Ankara
1973 *Boğazköy metinlerinde geçen coğrafya adları dizini*, Ankara
- FRIEDRICH, J.
1925 "Aus dem hethitischen Schrifttum", *Der Alte Orient* 25/2: 3 v.d.
1932 *Kleinasiatische Sprachdenkmaeler*, Berlin
1946 *Hethitisches Elementarbuch*, Teil II, Heidelberg
- GÖTZE (GOETZE), A.
1927-30 *Die Pestgebete des Mursilis* (Kleinasiatische Forschungen I), Weimar
1950 (1955) *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Princeton
- GRANA, F. et al.
1954 *Las Trepanaciones Craneanas en el Peru en la Epoca pre-Hispanica*, Lima
- GURNEY, O.R.
1977 *Some Aspects of Hittite Religion*, Oxford
- GÜTERBOCK, H.G.
1962 "Hittite Medicine", *Bulletin of the History of Medicine* 36: 109 v.d.
1973 "Einige seltene oder schwierige Ideogramme in der Keilschrift von Boğazköy", *Festschrift H. Otten*, Wiesbaden
- HAAS, V.
1977 *Magie und Mythen im Reich der Hethiter*, Hamburg
- VON HAGEN, V.
1957 *Realm of the Incas*, New York
- HOFFNER, H.A.
1974 *Alimenta Hethaeorum* (American Oriental Series 55), New Haven
1977 "Review of C. Burde, Hethitische medizinische Texte", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 226: 78 v.d.

- HWb¹
Erg. 1, 2, 3
HWb²
KBo
KUB
KÜMMEL, H.M.
1967
LABAT, R.
1932
(1959)
Mat.heth.Thes.
LAROCHE, E.
1966
MOODIE, R.L.
1927
del MONTE, G. F. ve J. TISCHLER
1978
MASON, J.A.
1957
MASSON, O.
1950
NEU, E.
1980
OTTEN, H.
1953
1953a
1975
1978
POPKO, M.
1980
- J. Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch*, Heidelberg 1952
Ergänzungshefte zum HWb¹, Heidelberg 1957, 1961, 1966.
J. Friedrich-A. Kammenhuber, *Hethitisches Wörterbuch* (zweite, völlig neubearbeitete Auflage), Heidelberg 1975 v.d.
Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig/Berlin 1916 v.d.
Keilschrifturkunden aus Boghazköi, Berlin 1921 v.d.
Ersatzrituale für den hethitischen König (Studien zu den Boğazköy-Texten 3), Wiesbaden
L'Akkadien de Boghaz-Köi, Paris
(yay. F. Malbran-Labat) *Manuel d'Épigraphie Akkadienne*, Paris
A. Kammenhuber, *Materialien zu einem hethitischen Thesaurus*, Heidelberg 1973 v.d.
Les Noms des Hittites, Paris
"Injuries to the head among the pre-Columbian Peruvians", *Annals of Medical History* 9: 227 v.d.
Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte (Répertoire géographique des textes cunéiformes, Bd. 6), Wiesbaden
The ancient civilizations of Peru, Harmondsworth
"A propos d'un rituel hittite pour la lustration d'un armée", *Revue de l'Histoire des Religions*, 137: 5 v.d.
Studien zum endungslosen "Lokativ" des Hethitischen (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vorträge und Kleinere Schriften, 23), Innsbruck
Luwische Texte in Umschrift, Berlin
Zur grammatikalischen und lexikalischen Bestimmung des Luwischen, Berlin
"Textanschlüsse und Duplikate von Boğazköy-Tafeln (31-40)", *Zeitschrift für Assyriologie* 64: 241 v.d.
"Textanschlüsse und Duplikate von Boğazköy Tafeln (61-70)", *Zeitschrift für Assyriologie* 68: 270 v.d.
"GIŠ ZA.LAM.GAR in den hethitischen religiösen Texten", *Rocznik Orientalistyczny* XLI-2(Festschrift Ránoszek): 101 v.d.

- PUHVEL, J.
1975 "Lexical and etymological observations on hittite ark-", *Journal of the American Oriental Society* 95. 2: 262 v.d.
- 1979 "Hittite words with initial pit/pat sign", *Hethitisch und Indogermanisch* (yay. W. Meid) (Innsbrucker Beitrage zur Sprachwissenschaft 25), Innsbruck
- SCHWARTZ, B.
1938 "The hittite and luwian ritual of Zarpiya of Kezzuwatna," *Journal of the American Oriental Society* 58 (In Memoriam Jackson): 334 v.d.
- von SODEN, GAG *Grundriss der akkadischen Grammatik* (Analecta Orientalia 33), Roma 1952
- SOUČEK, V.
1963 "Ein neues hethitisches Ritual gegen die Pest", *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung* IX: 164 v.d.
- STUBBS, S.G.B.
1952 *From Magic to Modern Medicine*, London
- TISCHLER, J.
1977 *Hethitisches Etymologisches Glossar* (Innsbrucker Beitrage zur Sprachwissenschaft, 30), Innsbruck
- ÜNAL, A.
1980 "Hitit tbbının ana hatları", *Belleten* 175: 475 v.d.
- WILSON, J.A
1951 *The Culture of Ancient Egypt*, Chicago
- ZINSSER, H.
1960 *Rats, lice and history*, New York

HİTİT ÇİVİ YAZILI BELGELERİNDE GEÇEN
“MU-ti meḫani-”
HAKKINDA BAZI İZLENİMLER*

Dr. BURHAN BALCIOĞLU

Günümüze kadar yirmi bini aşkın çivi yazılı belge çıkarılmış olan Boğazköy arşivinde, dini metinler sayıları bakımından en önemli yeri almakta ve bunlar arasında çoğunlukla Hitit krallarının başrolü oynadıkları bayram törenlerini anlatan metinler büyük bir önem taşımaktadır. Hitit metinlerinde birçok bayram ismi geçmekte ise de bunlar şimdiye kadar sistemli bir biçimde işlenmemiş ve Hititlerin bayram takvimi ortaya konulmamıştır¹. Bunun yanında bazı kavramların anlamları da henüz kesinlik kazanmamıştır.

Konumuzu oluşturan (EZEN)? MU-ti meḫani-de bunlardan biridir.

MU-ti meḫani- metinlerde bir bayram olarak geçtiği gibi bir zaman süreci olarak da görülmektedir. Bu bayramın ne zaman kutlandığını belirtmek için zaman süreci olarak görüldüğü metin yerlerinin, kavramın anlamını saptamak için de, yazılışları ve filolojik bakımdan açıklanması üzerinde durulması gerekliliğine inanıyoruz.

I - MU.(KAM)-aš me-(e)-ḫa-ni-ḫa-aš	KUB XXIV 1 II 3; XXXVIII 12 I 19, 23; II 8; IV 4
MU-ti me-ḫa-ni-ḫa-aš	KUB XII 5 I 3; XXIV 3 I 16; XVII 21 I 21; III 14; XXXI 124 II 23
MU-aš me-e-ḫa-aš	KUB XII 5 IV 19
MU.KAM ^{H1.A} me-e-na-aš	KUB XXVII 1 I 22

* Bu araştırma VIII. Türk Tarih Kongresi'ne bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Konu tarafımızdan doktora tezi olarak hazırlanmış ve en kısa zamanda basıma verilecektir.

<i>ú-i-it-ti mi-i-ia-ni</i>	KUB IV 72 Rs. 2
MU-ti me-e-ia-ni	KBo XXVI 168 5, 4; KUB X 5 VI 11; XLII 105 Rs. 2, 14; KUB XXXII 108 Rs. 2; KBo XXI 34 + ABoT 1 I 3
MU-ti me-e-a-ni	KBo XV 32 I 2
MU-ti me-i-ia-ni	KBo XX 72 II 13
EZEN ^D IŠKUR MU-ti me-e-ne-ia-aš	KUB IX 3 IV 11
EZEN ^{H1.A} ŠA ^D Te-li-pi-nu	
MU-ti me-e-ia-ni-ia-aš	

II – Kavramın filolojik bakımdan açıklanması : MU-ti meġani-'nin ilk elemanı MU "sene, yıl" anlamına gelen Sumerogramdır². Kavramın ikinci elemanının filolojik bakımdan açıklanması şimdiye kadar kesinlik kazanmamıştır. Aşağıda açıklanacağı gibi, yazarların bir kısmı meġani/meġaniiaš elemanını mene- "yüz, taraf" anlamına gelen söze, bir kısmı da meġatar- "büyüme, gelişme, olgunlaşma" anlamına gelen söze bağlamak istemişlerdir. Bu konuda kesin kararımızı bildirmeden önce, kavramın anlamını ortaya çıkaracak metin yerlerini gözden geçirelim.

a) Kavramın bir zaman sürecini belirttiğini kanıtlayan metin yerleri :

1 KUB XVII 21 I 19-23³

19 nam-ma-aš-ma-aš-ša-a[n SIS]KUR.SISKUR^{H1.A}-aš
pár-ku-ia-an-na-aš ud-da-ni-i

20 na-aḫ-ša-ra-at-ta[-a]n ki-iš-ša-an Ū-UL ku-iš-ki ti-ia-an
ḫar-ta

21 nu-uš-ma-as UD-aš ITU-aš MU-ti me-ia-ni-ia-aš SIS-
KUR.SISKUR^{H1.A}

22 EZEN^{H1.A} ki-iš-ša-an ša-ra-a Ū-UL ku-iš-ki

23 ti-it-ta-nu-ua-an ḫar-ta

² Bu sumerogramın hititçe karşılığı *uett-*'tir. Kavramın MU-ti meġani yazılışının, hititçe *uetti-* meġani olduğunu ilk kez. H. Ehelolf saptamıştır. Bk. ZA IX (1936) 182.

³ Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, JCS IV (1950) 223.

- 19 Ayrıca [kur]banlarınızın temizliği konusunda
 20 hiç kimse böyle saygı göstermemişti.
 21 Size günlük, aylık,’lik kurbanlarınızı,
 22 bayramlarınızı hiç kimse böyle
 23 yerleştirmemişti.
-

2 KUB XVII 21 III 12-16 = KUB XXXI 124 II 19-25

- 12 na-aş-ta nam-m[a-(şu-ma?-a-aş A-NA)] DINGIR^{MES}-aş
 a-pi-e-da-aş
 13 A-NA KUR.KUR^{HI.A} l[a-(a-ma-)a]n-na Ū-UL ku-iř-ki
 ú-e-ri-iz-zi
 14 nu-uş-ma-aş şA U[D^M]’ şA ITU.KAM MU-ti me-e-ĵa-
 ni-ĵa-aş
 15 SISKUR.SISKUR^{HI.A} Ū-UL ku-iř-ki pa-a-i EZEN^{HI.A}-
 aş-ma-aş
 16 ĵa-az-zi-[ıi-ĵa] Ū-UL ku-iř-ki i-ĵa-az-zi
-

- 12 Ayrıca sizin tanrılarınızın o
 13 ülkelerde adını da hiç kimse zikretmiyor.
 14 Sizin günlük, aylık (ve)’lik
 15 kurbanlarınızı hiç kimse vermiyor. Bayramlarınızı
 16 ve ritüellerinizi hiç kimse kutlamıyor.
-

3 KUB XXIV 1 II 3-8⁴

- 3 EZEN^{HI.A}-it-ta EZEN ITU EZEN^{HI.A} MU-aş me-e-a-
 na-aş
 4 gi-im-ma-an-ta-aş ĵa-mi-iş-ĵa-an-da-aş
 5 zé-na-an-da-aş a-ú-li-iş mu-ki-iş-na-aş-şa
 6 EZEN^{MES} I-NA KUR ^{URU}Ĥa-at-ti-pát e-eş-<şa-an->zi
 7 nam-ma-ma-at-ta ta-me-e-da-ni KUR-e! Ū-UL
 8 ku-ıa-pi-ik-ki e-eş-şa-an-zi

- 3 Senin bayramların: Ay bayramı, ’nin bay-
 ramları

⁴ Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, JCS IV (1950) 223.

- 4 kışın, ilkbaharın,
 5 sonbaharın *auli- mukešnaš*'ın⁵
 6 bayramları(dır). (Bunları) *Hatti-* ülkesinde kutlarlar.
 7 Ayrıca başka bir ülkede
 8 asla kutlamazlar.

4 KBo XV 32 I 1-5⁶

- 1 [ma-]a-an-za LÚ EN.É^{TIM} DİŞKUR URUKu-li-ú-iš-na
 [EZEN? MU-ti]
 2 me-i-ia-ni i-ia-az-zi nu ku-it ku-it me-ħur LÚ E[N.É^{TIM}]
 3 tar-ra-at-ta ma-a-an ħa-me-eš-ħi ma-a-an EBUR-i ma-a-a[n
 zé-e-ni ma-a-an]
 4 gi-im-mi na-aš-ta LÚ EN.É^{TIM} pi-ra-an pa-ra-a [I-NA?
 UD.X.KAM?]
 5 A-NA DİŞKUR URUKu-li-ú-iš-na mu-ga-a-u-an-zi pa-
 [iz?-zi?]

- 1 [E]ğer evin beyi *Kuliüşna-* şehrinin Fırtına tanrısı için
 2 [...] yaparsa, [evin] beyi her zaman
 3 muktedir ise; ister ilkbaharda (olsun), ister hasatta (olsun),
 iste[r sonbaharda (olsun), ister]
 4 kışda (olsun) sonra evin beyi [X. günde]
 5 *Kuliüşna* şehrinin Fırtına tanrısına ayin yapmak (için)
 g[ider?]

5 ABoT 1 I 1-7⁷

- 1 ma-a-an-za SAL.LUGAL DU ħar-ša-an-na-aš
 2 I-NA É^{LÚ}.MESŠA!.TAM LUGAL-ša-an še-er
 3 MU.KAM-ti me-i-e-ni ku-it im-ma ku-it

⁵ *auliš mukišnaš* EZEN^{MES}'i C.G. v. Brandenstein, "geyikler hakkında yas tutma bayramı" (Or. NS VIII s. 78), Gurney," kurbanlık hayvanların bayramı" (AAA 27 1940, s. 60.) ve H. Ertem, "duayı yapan parmakların bayramı" (Fau-na., 1965, s. 259.) olarak çevirmektedirler. Bayramın anlamı için en son olarak bk. J. Friedrich-A. Kammenhuber, HW (1977) 85.

⁶ Transk. ve çeviriyi krş. H. Hoffner, Alimenta., (1974) 13. ve A. Archi, UF 5 (1975) 11.

⁷ Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, JCS IV (1950) 224.

- 4 *me-ħur i-ia-zi nu-za* ^{LU}DUB.ŠAR
 5 SAL AMA.DINGIR ^{LIM}-ia *ya-ar-ap-pa-an-zi*
 6 *nu* ^{DU} *ħar-ša-an-na-aš pi-ra-an pa-ra-a*
 7 I-NA UD.II.KAM *kiš-an mu-ga-an-zi*

-
- 1-2 Eğer Kraliçe Başın Fırtına tanrısının
 mabeyincilerinin evinde (ise) Kral bunun üzerine
 3'yi zamar, ne olursa olsun
 4 kutlar. Yazıcı
 5 ve Tanrı anası yıkanır
 6 ve Başın Fırtına tanrısına
 7 II. günde şöyle ayin yaparlar:

6 KUB XII 5 I 1-4⁸

- 1 *ma-a-a[n-za SAL.LU]GAL* ^{DI}ŠTAR ^{URU}Ta-mi-ni-in-ga
 I-NA ^{URU}Ša-mu-u-ħa
 2 I-NA É A-BI A-BI ^{DU}TUŠI *ša-ra-az-zi-ia-aš-ša-an A-NA*
 É[^{TI}]
 3 *še-e-er MU-ti me-e-ia-ni-ia-aš i-e-iz-zi nu ki-i SISKUR.*
 SISKUR-ŠU
 4 *ħa-an-te-iz-zi-ia-aš UD-az ya-ar-pu-ya-aš*

-
- 1 Eđer kraliçe *Taminga-* řehrinin İŠTAR'ını *Šamuħa-*'da⁹
 2 Majestenin büyük babasının evinde, evin
 3 üzerinde'de kutlarsa bu kurbanları
 4 ilk günden yıkanır (temizlenir).

7 KUB XXX 10 Rs. 14-17

- 14 *nu-mu É-IA i-na-ni pi-ra-an pit-tu-li-ia-aš É-ir ki-ša-at*
nu-mu pit-tu-li-ia-i pi-ra-an
 15 *iš-ta-an-za-aš-mi-iš ta-ma-at-ta pi-e-di za-ap-pi-iš-ki-iz-zi*
nu MU-ti mi-e-ni-ia-aš ar-ma-la-aš

⁸ Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, JCS IV (1950) 224. ve J. Danmanville, RHA 70 (1967) 53.

⁹ Transk. ve çeviriyi krş. A. Götze, y.a.g.y. s. 224. ve A. Kammenhuber, ZA NF 22 (1964) 156.

- 16 *ma-aḥ-ḥa-an nu-za ú-uk-ka QA-TAM-MA ki-iš-ḥa-at ki-
nu-na-mu-uš-ša-an i-na-an pit-tu-li-ia-aš-ša-[an]*
17 *ma-ak-ki e-eš-ta na-at ši-i-ú-ni-mi tu-uk me-e-mi-iš-ki-mi*
-

- 14 Evim *inan* hastalığı yüzünden (benim için) bir korku evi oldu. Korku önünde
15 benim ruhum başka bir yere (doğru) akıyor ve’deki hastalık
16 nasıl (ise), bende öyle oldum. Şimdi *inan* hastalığı ve korku benim için
17 çok oldu. Onu sen tanrıma anlatacağım.
-

8 KUB XXVII ı I 20-28

- 20 *ma-a-an-kán MU^{H1.A}-ma ku-i-e-eš iš-tar-na pa-an-te-eš nu
LUGAL-uš*
21 *la-aḥ-ḥi Ú-UL ku-ya-pi-ik-ki pa-an-za nu SISKUR Ú-UL
ku-it-ki*
22 *e-eš-zi MU^{H1.A}-pát-kán me-e-na-aš SISKUR ḥa-pu-ša-
an-zi*
23 *LUGAL-uš-ma a-pi-e-da-ni MU-ti ku-e-da-ni LÍL-ri pa-
iz-zi*
24 *DINGIR^{LIM}-za ku-e-da-ni MU-ti i-ia-zi nu-za LUGAL-
uš a-pi-da-ni*
25 *LÍL-ri še-er A-NA 𐎶IŠTAR LÍL 𐎺URUŠa-mu-ḥa an-na-al-li
SISKUR.SISKUR*
26 *am-ba-ši ki-el-di-ya ma-al-te-eš-šar-ra IŠ-TU DINGIR^{LIM}*
27 *a-ri-ia-an-zi nu ku-it LÍL-ri na-at A-NA 𐎶IŠTAR LÍL
𐎺URUŠa-mu-ḥa*
28 *an-na-li pi-an-zi*
-

- 20 Eğer yıllar aradan gelip (geçmişse) ve Kral
21 herhangi bir sefere gitmemişse (o yıllar için) hiçbir kurban
22 yoktur. için kurbanı telafi ederler.
23 Kral o yılda hangi kıra (sefere) giderse
24 tanrıyı o yıl için kutlar ve kral o
25 sefer üzerine (için), *Šamuḥa* şehrinin kırım IŠTAR’ına eski

- 26 *ambaġi-*, *keldi-* kurbanlarını ve adaklarını tanrıdan
 27 soracaklar. Hangi sefer (için saptanmıġsa) *ġamuġa* ġehrinin
 kırım İSTAR'ına
 28 eski (kurbanları) verecekler.

b) Kavramın ilkbahar mevsimi ile ilgili olarak geçtiġi me-
 tin yerleri :

- 1 KUB X 5 VI 7-12 = Bo 286I VI 6-10
 6 [(DU)]B.II.KAM *ma-a-an* LUGAL-*uġ*
 7 [(UR)]^U*Ĥa-at-tu-ġi*
 8 [(I-)]NA É ^{DÉ}.A *ĥa-me-eġ-ĥi*
 9 [(A-)]NA EZEN AN.TAĤ.ġUM^{SAR}
 10 [(MU-t)]*i me-ĳa-ni ĥa-iz-zi*

- 6 II. tablet. Eġer Kral
 7 *Hattuġa-'ya*
 8 Tanrı É.A'nın tapınaġına ilkbaharda
 9 AN.TAĤ.ġUM bitkisi bayramı için
 10'de giderse.

- 2 KUB XLII 105 III 10-14
 10 A-NA EZEN ^{DUG}*ĥar-ġi gi-e-nu-ĥa-aġ* II UDU II
^{DUG}KA.DÛ
 11 I *ĥa-ak-ġur* GA I UP-NU AR-*ĤA-AN-NU* I *tar-na-aġ*
 İ.NUN
 12 ZÍD.DA-*ma* ^{DUG}*ĥar-ġi-aġ* ŒU.NIGIN III UDU II PA
 ZÍZ III ^{DUG}KA.DÛ
 13 [I *ĥ*] *a-ak-ġur* GA I *na-aĥ-ĥa-ġi-iġ* İ.NUN II UP-NU AR-
ĤA-NU
 14 [MU-] *ti me-e-ni A-NA* ^DSAL.LUGAL ^{URU}*Ĥi-ġar-la*
 LÚMES [URULIM SUM-*kán-zi*]

- 10 Pitosun açılması bayramı için: II koyun, II KA.DÛ kabı
 11 I *ĥakġur* kabı süt, I avuġ arpa kırığı, I *tarna-* ölçeġi tereyaġı,

- 12 ve un küpü. Toplam olarak: III koyun, II yarım ölçü buğday, III KA.DÛ kabı,
 13 I *uakšur* kabı süt, I *nahhašiš* ölçeği tereyağı ve II avuç arpa kırığını
 14 [...]'de ^DSAL.LUGAL için *Hišarla* [şehri] halkı ve-
 [rirler.]

3 KUB XVIII 12 I 3-4

3 MUŠEN^{HI.A} *mi-ia-na-aš-ši a-pi-ia ta-ru-uš-pa-an-ta-ri*
 GIM-an-ma ŠA AN.TAḤ.ŠUM *me-ḥur ti-ia-zi nu-kán*
 A-NA DINGIR^{MES}

4 AN.TAḤ.ŠUM *ti-ia-an-zi*

3 *mišanaš* kuşları orada toplanırlar. Eğer AN.TAḤ.ŠUM'un zamanı gelirse, tanrılara

4 AN.TAḤ.ŠUM koyarlar (sunarlar)

c) Kavramın hem ilkbahar, hem de yaz mevsimi ile ilgili olarak geçtiği metin yerleri :

1 KUB XXXVIII 12 II 6-11¹⁰

6 DU URU *Li-iḥ-zi-na* DINGIR^{LIM}-*tar ki-nu-un EGIR-pa*
 DÛ-*ir*

7 É.DINGIR^{LIM}-*ši ú-e-te-er* EZEN^{MES} GIŠḤUR *pi-tar-ḥa-*
i-da

8 *tar-ra-u-ya-an* II EZEN^{MES}-*ši MU-aš me-ia-na-aš*

9 ŠA I EZEN *te-it-ḥi-eš-na-aš* I EZEN GIŠBURU_x V
 UDU^{HI.A}

10 VII PA III BÂN *tar-ša-an ma-al-la-an* ŠA V PA ZÍZ
 DUG^{har-ši-ia-la-aš}

11 LÛ^{MES} É.GAL URU *Ka-ra-aḥ-na pi-eš-kán-zi*

6 *Liḥzina* şehri Fırtına tanrısı: Tanrı tasvirini şimdi tekrar yaptılar.

7 Ona (bir) tapınak yaptılar. GIŠḤUR *pitariḥaida-* bayramları (ile) (tanrı kültü)

¹⁰ Transk. ve çeviri için bk. M. Darga Karahna şehri Kült-Envanteri. (1973)9.

- 8 zenginleştirildi. Onun’de iki bayramı (vardır).
 9 (Bunun) içinde: bir gök gürültüsü bayramı (ve) bir hasat bayramı (vardır). Beş koyun,
 10 yedi yarım ölçü, üç BÂN öğütülmüş *tarġan*, bunun içinde küpün beş yarım ölçü kızılca buğdayını
 11 *Karahna* şehri saray halkı verirler.

d) Kavramın bir bayram olarak geçtiği metin yerleri :

1 KUB IX 3 IV 8-12

8 *a-aġ-ta-ma-kán* XII GUD^{H1.A} III ME UDU^{H1.A} *na-an ħu-i-ġu-an-da-an*

9 *ġar-ra-an-zi* V GUD^{H1.A} I ME L UDU^{H1.A} *na-an-za*
 LÜ.MEġSANGA URU *Ka-a-[aġ-ħa]*

10 *da-an-zi na-an I-NA* MU.III.KAM *A-NA EZEN^{H1.A}*

11 *ġA* ^D*Te-li-pt-nu* MU-ti *me-e-ġa-ni-ġ[a-aġ]*

12 *A-NA EZEN* ITU *ħar-kán[-zi]*

- 8 Arta kalan XII sığırı, 300 koyunu canlı olarak
 9 ayırırlar: V sığır, 150 koyun. Onu *Ka[ġħa-]* şehri rahipleri
 10 alırlar. III. yılda tanır *Telepinu-*’nun bayram-
 larını
 11 ay bayramı için tutar[lar.]

2 KBo XX 72 II 13

13 EZEN ^DİġKUR MU-ti *me-e-ne-ġa-aġ* UD.II.KAM *tuħ-ħu-uġ-ta*

13 Fırtına tanrısının bayramı(nın) II. günü bitti.

III- Kavramın üzerinde şimdiye kadar yapılan çalışmalar ve araştırmacıların görüşleri:

MU-ti meġani ile ilgili metin yerlerini ilk kez H. Ehelolf (ZA IX 1936, s. 112)’de bir araya toplamış ve kavramın hititçe karşılığının *ġetti-meġani* olduğunu kaydetmiştir. Ancak herhangi bir çeviri önerisinde bulunmamıştır.

Kavram üzerindeki ilk detaylı çalışmayı A. Götze (JCS IV 1950, s. 223 v.d.)’da yapmıştır. Yazar, makalesinin başında *ġetti-*

meĭani'yi "New Year's Day" olarak çevirdikten sonra, kavramın iki elemanını, ilk önce ayrı ayrı anlamlandırmak istemiş, sonra bu önerisinden vazgeçmiştir. Yazar "yeni yıl günü" çevirisini, ilgili metin yerlerinden elde ettiği şu görüşlere dayandırmaktadır :

— *uetti-meĭani*, günden ve aydan sonra veya yalnız aydan sonra geçmektedir.

— *uetti-meĭani*, belli bir günde kutlanan önemli bir bayramı belirtir.

— *uetti-meĭani*, mevsim isimleri arasında da geçer.

— *uetti-meĭani*, ile belirlenen tarih, ilkbahar içinde bir gündür. Yazar ayrıca, ikinci eleman *meĭani*'yi *mene-* "yüz, taraf" anlamına gelen sözle de ilgili görerek, kavramı "yılın bir yüzü, tarafı" olarak anlamlandırmak istemiştir.

Bundan sonra S. Alp *uetti-meĭani*'yi şüpheli olarak "yeni yıl?" şeklinde çevirmiştir¹¹.

J. Danmanville ise, kavramın *Tamininga* şehrinin İSTAR'ının ritüel metninde (KUB XII 5) geçiş şeklini "yıl sonu" olarak anlamlandırmak istemiştir¹².

E. von Schuler, MU-*ti meĭani*'nin ikinci elemanının çevirisini yapmaksızın, sadece MU-*ti*'yi "..... yıllık" olarak çevirmiştir¹³.

Bundan sonra H.G. Güterbock konuyu (RHA 81 1967, s. 142 v.d.)'da yeniden ele alarak, kavramın belirli bir günü belirtmediğini açık bir şekilde kaydetmiştir. Yazar, kavramın formel bakımdan açıklanmasının güç olduğunu kabul ederek, "her sene" çevirisini yapmıştır; ancak *meĭani* elemanının filolojik bir açıklamasını yapmamıştır.

En son olarak da M. Darga, Karahna şehri Kült-Envanteri metninde (KUB XXXVIII 12) kavramı, Güterbock'un çevirisini benimseyerek "her sene" olarak çevirmiştir¹⁴.

Araştırmacıların bu değişik görüşleri ve yukarıda sunduğumuz metin yerleri ışığında saptayabildiğimiz izlenimleri şöyle sıralayabiliriz :

¹¹ Bk. Belleten XVII (1954) 463.

¹² RHA 70 (1962) 58-59.

¹³ E. v. Schuler, Kaşkaer., (1965) 152.

¹⁴ M. Darga, Karahna Şehri Kült-Envanteri. (1973) 14.

— a_{1,2}'de sunulan metinlerde kavram, gün ve aydan daha uzun bir zaman sürecini belirtmektedir.

— a_{3,4,5}'de sunulan metinlerde de görüleceği gibi kavram, mevsimlerle ilgili olarak geçmektedir. Bu durum da, kavramın her mevsimde olgunlaşan bitkilerin hasat zamanını gösterdiğini kanıtlar. Her ne kadar kavram, kışın hasadı yapılan bir bitkiyle geçmiyorsa da, kış aylarında da hasadı yapılan bitkilerin varlığı kabul edilebilir. Nitekim metinlerimizde EZEN ŒE₁₂ *ħarpiĵaŒ* “kış hasadı bayramı” kaydı vardır (KBo II 8 I 14)¹⁵.

— MU-ti meĵani ile belirlenen zaman ilkbahar mevsimini de içine almaktadır. Bu zaman da b₁ de sunulan metin yerine göre AN.TAĒ.ŒUM bitkisinin hasat zamanı olmalıdır. Aynı zamanda kavramın *Telepinu* ve Fırtına tanrısının bayramları olarak gözükmesi de (d_{1,2}) bu önerimizin kanıtlarıdır. Çünkü kaybolan tanrı dönünce doğa yeşermekte ve canlanmaktadır. Ayrıca Fırtına tanrısının belirtileri olan şimşek çakması ve gök gürlemesi ilkbahar mevsiminde görülmektedir. Bu önerimizin diğer bir kanıtı ise, kavramın ilkbaharda kutlanan EZEN DUGĵarŒi *ĵenuuĵaŒ* “küpün açılması bayramı”¹⁶ ile ilgili olarak geçmesidir (b₂). Metinlerin verdiği bilgiye göre, küpler ilkbahar olunca, gök gürütüsü işitildiği zaman açılmaktadır¹⁷. Ayrıca b₃ de sunulan metinde MUŒEN^{III.A} *miĵanaŒ*¹⁸ kaydı geçmektedir. Kanımızca bu kuşlar, ilkbahar mevsiminde *ĒattuŒa*'ya gelen göçmen kuşlar olmalıdır?

— Kavram c₁ de sunulan metinde görüldüğü gibi hem ilkbahar, hem de yaz mevsimi ile ilgili olarak da geçer. *Lihzina* şehrinin Fırtına tanrısı için, kavramla belirtilen zamanda kutlanan iki bayramdan bir tanesi ilkbaharda kutlanan EZEN *tetĵeŒnaŒ* “gök gürütüsü bayramı”, bir tanesi de EZEN BURU_x “hasat bayramı”dır. Kraliçenin *Taminga* şehrinin İŒTAR'ını kavramla belirtilen zamanda evin üzerinde (çatıda, damda) kutlaması (a₆) ve kralın şimşir ağacı altında *TeŒup* ve *Ēepat* için MU-ti meĵani'yi kutlaması (KBo XXI 34-

¹⁵ Bk. C.W. Carter, HCl (1962) 182.

¹⁶ Kavram EZEN TE-ŒI “ilkbahar bayramı” ile ilgili olarak da geçer (KUB XLII 105 III 22).

¹⁷ KBo II 7 Vs. 9; Rs. 16; KUB VII 24 Vs. 11; XVII 35 II 12; XXV 23 I 8. Ayrıca bk. A. Archi, UF 5 (1973) 13.

¹⁸ Kelimeyi A. Ünal, RHA XXXI (1973) 45'de “Vögel des Gedeihens” olarak çevirmiştir.

IBoT I 7 IV 43) bu önerimizin diğer kanıtlarıdır; çünkü açık havada bir bayram kutlanması için doğa koşullarının buna elverişli olması gereklidir¹⁹.

— Fırtına tanrısı için kutlanan MU-*ti meḫanaš* bayramı, elimizdeki veriye göre en az üç gün devam etmektedir (d₂). Bu durum da A. Götze'nin kavram için önerdiği "yeni yıl günü" çevirisi ile uyusmamaktadır; çünkü "yılbaşı bayramı" tek bir gündür. Bu da metinlerimizde EZEN MU-*aš* SAG.DU-*aš* "yılbaşı bayramı" olarak belirtilmiştir (KUB XXXVI 97)²⁰.

Yukarıda üzerinde durduğumuz izlenimlerin yanında kavramın anlamını saptamak için, filolojik bir açıklamasının yapılmasının da zorunluluğu vardır. Kavramın MU-*ti meni* şeklinde yazılışındaki *meni* elemanını A. Götze, *mene-* "yüz, taraf" (bk. J. Friedrich, HW s. 141) anlamına gelen sözle ilgili görmek istemiştir²¹. Ancak *meḫani* yazılışından *meni* yazılışına; *meḫani/memini*, *peššūazi/peššizzi* örneklerinde²² olduğu gibi geçme olanağı vardır. Fakat *meni* yazılışından *meḫani-* şekline geçme olanağı yoktur. Kanımızca iki elemandan oluşan MU- *ti/aš meḫani/meḫanaš*'ı bir bütün olarak düşünmek gereklidir. İkinci eleman *meḫani/meni* veya *meḫanaš/meniāš*, hititçe *mai-miā-* "büyümek, gelişmek olgunlaşmak" fiilinden -*atar* eki ile türetilen *meḫatar* sözünün D. Lok. ve G. şeklidir. Bu durum da H. G. Güterbock'un kavram için önerdiği "her sene"²³ çevirisine uymamaktadır. Çünkü "her" sözü tüm dillerde çok kullanılan bir sözdür. Eğer *meḫani/meḫanaš* "her" anlamında olsaydı, yalnız MU "sene, yıl" anlamına gelen sumerogramla değil, diğer sözlerle birlikte geçmesi beklenirdi. Bundan dolayı, biraz önce kaydettiğimiz gibi kavramı, bir bütün olarak düşünüp, ikinci elemanı *meḫatar-* sözüne bağlayarak "yılın olgunlaşması, gelişmesi" olarak çevirmek istiyoruz.

¹⁹ Çatıların kült bakımından önemi hakkında bk. R. Nauman, Eski Anadolu Mimarisi (1975) 164, alt not 37.

²⁰ Metnin transk. ve çevirisi için bk. H. Otten, OLZ LI (1956) 103 v.d.

²¹ Bk. JCS IV (1950) 225.

²² Bk. J. Friedrich, Heth. El. I (1960) 104.

²³ Bk. RHA 81 (1967) 143.

HZ. MUHAMMED DEVRİNDE İSLÂM - HİRİSTİYAN MÜNASEBETLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

Doç. Dr. MEHMET AYDIN

Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Arap Yarımadasına Nasrâniyetin giriş tarihini tam olarak tespit mümkün olmamakla birlikte; Kilise ricâli bu tarihi, Hıristiyanlık tarihinin ilk günlerine kadar götürmeye çalışmışlardır¹. Fakat bu, yine de araştırılmaya muhtaç bir konudur. Bununla birlikte çok erken devirlerde Hıristiyanların Arap Yarımadasına gelip yerleştikleri veya Hıristiyan davetçilerinin Araplar arasında müntesipler temin ettikleri konusunda kaynaklarda bilgi verilmektedir². Buna rağmen Araplar arasında Hıristiyanlık, geniş halk kitlelerine intikal etmemiştir. Bunun sebepleri arasında, Arapların "Putpe-restliği Milli Bir Din" olarak benimsemeleriyle, hürriyetlerine bağlı olu-şlarının tabii sonucu, yabancı dinlere iltifat etmeyişlerini gösterebiliriz³.

İslâmın zuhurundan önce, Arap Yarımadasında Hıristiyan topluluklarının bulunduğu belli başlı merkezler Tağlip, Gassân ve Kudâa, Eyle, Dumetul-Cendel, Tayy kabilelerinin yaşadığı bölgelerdi. Ayrıca yarımada-nın güneyinde Necran, Hıristiyan merkezlerinin en güçlüsü ve etkili olanı idi⁴. Bilhassa Necran'da Hıristiyanlar, inanç itibariyle çok zor şartlar altında kalmış olmalarına rağmen; varlıklarını, İslâmiyetin ilk devirlerine kadar sürdürebilmişlerdir⁵.

İslâmın zuhuru anında Arabistan'da bulunan Hıristiyan cemâatleri yalnız bunlar değildir. Bu belli ve çok önemli merkezlerin yanında ayrıca

¹ Cevad Ali (Dr), Tarihu'l-Arab, Kable'l-İslâm, Bağdat, 1956, VI, sh: 55

² Cevad, Ali, a.g.e, VI, sh: 55, 56; Anwander Antoine, Les Religions de l'Humanité, Almancadan Fransızcaya Çeviren: Pierre Jundt, Paris, 1955, sh: 274

³ Muhammed Mebruk Nafit, Asr Mâ Kable'l İslâm, Kahire, 1952, sh: 65, 81.

⁴ Cevad Ali, Tarihu'l-Arab, VI. sh: 185-210; Hasan İbrahim Hasan, Tarihu'l İslâm, Kahire, 1964, I, s: 73; Dr. Mustafa Fayda, Hz. Muhammedin Necrânî Hıristiyanlarla görüşmesi ve Mubahale, Ank. İlahiyat Fakültesi, İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi, Ankara, 1975, II, sh: 143; Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, ist, 1966. I, sh: 411-416.

⁵ Brockelmann, İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi, Türk. çev. Prof. Dr. Neşet Çağatay, Ankara, 1964, sh: 3

Mekke'de köle, tüccar veya misyoner olarak yaşayan bir Hıristiyan Cemaâ-tinden; Mekke'ye bilhassa dil yönünden tesiri olan EHABİŞ Kabilesinin arasında bulunan Hıristiyan Topluluğundan ve Hire Hıristiyanlarından da bahsedilmiştir ⁶.

Arap Yarımadasında bulunan Hıristiyanlar konusunda dikkatimizi çeken bir diğer konu da, itikad yönünden çok farklı gruplara ayrılmış olmalarıdır. Daha IV. Milâdi asırda sayısız firkalara bölünmüş olan şark Hıristiyanları, bu tefrikalarını İslâm futûhatı altında bile sürdürmüşlerdir. İslâmın zuhûru anında bilhassa Hire'de ve Güney Arabistan'da yaygın olan Nesturi ⁷ fırkası ile Gassan ve Şam havalisinde yaygın olan Yakubiye ve diğer bölgelerde nüfuzu görülen Melkitler (Milkaniiye) dikkatimizi çekerler ⁸. Fakat bu firkalar arasında, Arabistan'da en çok yayılma şansını Nesturiler bulmuşlardır. Nesturi Hıristiyanlığı, Kuzey ve Güney Arabistan'a çabucak nüfuz etmiştir ⁹.

Hz. Muhammed (S.A.V.)'in risaletle vazifelendirildiği VII. asrın başında Arap Yarımadasındaki Hıristiyanların durumu aşağı yukarı bu merkezde idi. Hz. Muhammed, İslâm Peygamberi sıfatıyla tebliğe başladığı zaman, ilk defa Mekke'de bazı Hıristiyanlarla karşılaşmıştı. Hatta vahyin

⁶ Cevad Ali, Târihu'l Arab, VI, sh: 199-203; Mekke Hıristiyanları için ayrıca bak: M.Watt, Mahomet à Medine, Paris, 1959; sh: 384; Cf. Lammens, "Les chrétiens à la Mecque à la veille de "Hegire" dans L'arabie occidentale à la Veille de l'Hegire, Beyrut, 1928, sh: 1-49; İbn Hişam, es-sire, Kahire, 1936 I, sh: 237

⁷ Bilhassa İslâm aleminde yayılmış olan ve hâlâ da yer yer varlıklarını sürdüren bu firkaların görüşleri Kristoloji yönünden çok önem taşımaktadır. Bunların görüşleri kısaca şöyledir:

1 - *Yakubiler*: Bunlara göre Mesih Allah'tır. Çünkü mesihte Allah ile insan bir tek tabiatte birleşmiştir. Yakubilere göre bu birleşim alkol ile suyun birleşimi gibidir.

2 - *Nesturiler*: Bunlar da İsa-Mesihin iki tabiatının olduğunu söylerler. Bu tabiatın biri insan, biri de ilâhtır. Bu iki tabiat, birleşimde özelliğini kaybetmez. Bu tıpkı zeytinyağı ile suyun birleşmesi gibidir. Ayrıca Meryem de bir insan annesidir.

3 - *Melkitler* (Milkaniiye, milkaiyye): Bunlar da mesihte insanî ve ilâhî olmak üzere iki tabiatın olduğunu iddia etmişlerdi. M. 451 Kadıköy konsülüne sadık kalan bu doktrin'in salikleri İsa'da insanî ve ilâhî tabiatın olduğunu benimsemişlerdir. Bu doktrin'in salikleri, *Meryem'i Allah Annesi olarak kabul ederler*. Bu konuda Bk. Francis Dvornik, Histoire des Conciles Paris, 1962, sh: 25-29; R. Janin, Les Eglises orientales et les Rites Orientaux, Paris, 1955, sh: 9-23; Abdu'l Vâhid el-Vafi, el Efsârul-Mukaddese, Kahire, 1964, sh: 108 vd. Alain Ducellier, Le Miroire de l'islâm, Paris, 1971, sh: 11; P. Rondot, Les Chrétiens d'Orient, Paris, 1955, sh: 44

⁸ Hasan İbrahim Hasan, Tarihu'l-İslâm I, sh: 73

⁹ Les Religions de l'humanité, sh: 274; İslâmiyetin Güney Arabistana, yayılışı, sh: 20; Cevad Ali, Tarihu'l Arab, III, sh: 180, VI, sh: 79-80, 186, 187; Mohamet à Medine, sh: 154

ilk günlerinde Hz. Haticeyi ve Hz. Muhammed'i teselli eden Varaka b. Nevfel de İncil'in el yazmalarına sahip olan bir Hıristiyandı ¹⁰.

İslâmiyetin beşiği olan Mekke'de daha başlangıçtan itibaren Hz. Peygamberin Hıristiyanlarla münasebeti, dostane hudutlar içinde başlamıştı. Henüz risaletten üç yıl gibi kısa zaman sonra, Ehl-i Kitap Bizans'ın, mecusi İran'a mağlubiyeti, Mekke'de Müslümanları üzmüş, Allah'da kendilerini teselli eden ilahi vahyini göndermişti ¹¹.

İbn İshak oldukça karışık bir ifadeyle, Hz. Muhammed (S.A.V.) daha Mekke'de iken yirmi kişiye yakın Habeşli Hıristiyanın Kâbe'de Peygamberle karşılıklı konuşup, münakaşa ettikten ve Kur'an-ı Kerim dinledikten sonra kendi kitaplarında tavsif edilen gelecek Peygamberin Hz. Muhammed olduğunu kabul ederek İslâmiyete girdiklerini ve Ebu Cehl'in bunlarla münakaşa ettiğini nakleder ¹². Sonra da "Denilir ki bu Hıristiyanlar Necran ehliendendir". diyerek bunlar hakkında nazil olan ayetleri sıralar ¹³.

İslâm Peygamberinin, Hicretten önce ilk sempati duyduğu ve Müslümanların hicret etmelerini arzu ettiği ilk Hıristiyan ülke, Habeşistan olmuştur. Hz. Muhammed, Mekke müşriklerinin amansız işkenceleri ve tazyikleri karşısında Mekkelî Müslümanların Habeşistan'a hicretlerini arzu etmiş ve bu hislerini şu ifadelerle belirtmişti: "İsterseniz ve elinizden gelirse Habeşistan'a iltica ediniz. Zira orada hüküm süren kralın topraklarında kimseye zulüm edilmez. Orası doğru ve emin bir yerdir, Allâh a'sân edinceye kadar orada kalın" ¹⁴.

Hz. Peygamberin bu isteğine hemen Allah Resulünün sahabelerinden bir kısmı uymuştu. Bunların içinde Hz. Muhammed'in amcazadesi Ca'fer de vardı. Burada Hz. Peygamberin, onlara: Necâşiye hitaben yazılmış bir

¹⁰ Michel Clévenot, La Chrétienté A'L'heure de Mahomet, Paris, 1983, s. 112; İslâm Peygamberi I, s. 411, İbn Hişam, es-Sîre, Kahire, 1936, I, 237, M. Fayda Mubahale, s. 143

¹¹ er-Rum: 1-5; Mevlana Şibli, Asr-ı Saadet Türk, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1928, IV, s. 1611, 1614

¹² İbn Hişam, es-sîre, I, s. 391-392; L. Caetani, İslâm Tarihi, Türk. çev. Hüseyin Cahit, İst. 1924, II, s. 313-314; el-Kurtubi, el-Cami'Li Ahkami'l Kur'an, Mısır, 1967, VI, s. 256; İslâm Peygamberi, I, s. 411.

¹³ İbn İshak'ın bu rivayetinin Habeşli veya Necrânlı Hıristiyanlardan hangisine ait olduğu kesin olarak anlaşılamamaktadır. Rivayetin Necrânlılara ait olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bk. el-Askalâni, Fethu'l Bâri bi-şerhi sahihi'l-Buhari, Mısır, 1319-1329, VIII, s. 67

¹⁴ İbn Hişam, Hz. Muhammed'in Hayatı, Türk çev. Prof. Dr. İzzet Hasan Prof. Dr. Neşet Çağatay, Ankara, 1971, I, s. 205; et-Taberi, Tarih, Mısır, 1969, I, s. 330, ed-Diyarbakri, tarihu'l Hamis, Beyrut tarihsiz, I, s. 288; M. Watt, Mahomet à la Mecque, Paris, 1958, s. 144, Caetani, İslâm tarihi, II, s. 244.

tavsiye mektubu yazmış olmasını düşünmek mantıkî olur. Bu mektupta Hz. Muhammed (A.S.), önce İslâmın tevhid inancını, Allah telakkisini ortaya koymuş sonra İslâmın Hz. İsa'ya bakışını belirtmek üzere “*ve tasdik ederim ki, Meryemoğlu İsa, Allah'ın Ruhul-Kudusü ve bâkire, faziletli, kendisine dokunulmamış Meryem'e bıraktığı kelimesidir. Allah, Ademi (A.S.) kendi eliyle yarattığı gibi onu da Ruhü ve üflemesiyle yaratmıştır*” demiştir. Ayrıca Necaşiye hitaben yazılan mektupta, Necaşi İslâma davet edilmiş, amcazadesi ve beraberindekilere misafirperverlik yapılması istenmiştir¹⁵.

Fakat Mekke müşrikleri bu hicretten memnun olmamışlar ve derhal Habeşistan'a bir murahhas heyet göndererek Müslüman mültecilerin iadesi için harekete geçmişler bu işin tahakkuku için de Abdullah b. Ebî Rabiâ ile Amr İbnü'l-Âsı seçmişlerdir¹⁶. Habeşistan yöneticilerini kendi lehlerine çekmek, mültecilerin iadesini sağlamak için bol miktarda hediyelerle Habeşistan'a gelen Mekke müşrik elçileri, ilk anda kendilerinin destekleneceğine dair teminat almışlar ve Necaşi'nin huzuruna çıkma imkânını elde etmişlerdi¹⁷. Fakat yapılan konuşmalardan sonra, Necâşi bir defa da Müslümanları dinlemek istemişti¹⁸. Necâşi'nin huzuruna gelen Müslüman mültecilerden Necâşi, dinleri hakkında bilgi istemişti. Necâşi'nin sorularına Hz. Peygamberin amcazadesi Ca'fer cevap veriyordu¹⁹. Necâşi, İslâm hakkında Ca'fer'in verdiği izahattan sonra Hz. Peygamberin Allah'tan getirdiğinden bir şeyler okumasını da istemişti²⁰. Câ'ferde “Meryem Suresi”nin²¹ baş kısmını okumuştur.

Verilen izahlar ve okunan ayetler karşısında tatmin olan Necâşi hislenmiş ve şöyle demiştir: Bu nûrun kaynağı Hz. İsa'nın tebliğinininkinin aynıdır. Sulh içinde gidiniz, ben sizi asla bu müşriklere teslim etmeyeceğim²²”.

Durumdan son derece üzülen Mekke Müşrik elçilerinden Amr İbnü'l As, bir taktikle Necâşi'ye gelerek “Müslümanların Hz. İsa hakkındaki inançlarının Hıristiyanlar gibi olmadığını ve onun kul olduğuna inandıklarını bildirdi. Müslümanları çağırarak İsa hakkında kendilerine sormalarını

¹⁵ krş: Prof. Muhammed Hamidullah, el-Vesaiku's-siyâsiyye, Kahire 1956. Nr. 27, s. 74. Bunun tafsilatı için bk. İslâm Peygamberi, I, s. 192-203

¹⁶ İslâm Peygamberi, I, s. 193; İbn-Hişam, es-sîre, (Mısır, 1936) I, s. 357

¹⁷ İbn Hişam, es-Sîre, I, s. 358.

¹⁸ a.g.e. I, s. 359

¹⁹ a.g.e. I, s. 359

²⁰ İbn Hişam, es-Sîre, I, s. 360

²¹ Meryem suresinin baş kısmında Hz. Yahya ile Hz. İsa'nın doğumları anlatılır.

²² İbn Hişam, es-Sîre, I, s. 360

istedi²³. Yeniden toplanan Müslüman mültecilere, Necâşi şöyle demişti: “Söyleyin bakalım, Meryemoğlu İsa hakkında ne dersiniz?” Tekrar söz alan Ebu Talip oğlu Ca’fer: “Biz İsa hakkında Peygamberimizin bize getirdiklerini söyleriz: İsa, Allah’ın kulu, elçisi, ruhu ve onun bakire Meryem’e verdiği (ol) emri (kelimesi)dir”. Bunları duyan Necâşi yere eğilip bir çöp almış ve Tanrıya andolsun ki, senin Meryemoğlu İsa hakkında söylediklerin şu çöp kadar onun gerçeğinden farklı değildir; demiştir²⁴.

Necâşi’nin bu sözlerinden ve Hz. Peygambere yazdığı mektuptan dolayı Hz. Muhammed (A.S.) onun Müslüman olduğu neticesine varmış, Necâşi’nin vefatında Medine’de giyabi olarak cenaze namazını kıldırmıştır²⁵.

Müslümanların Habeşistan’a yaptıkları bu Hicret çok sayıda Habeşli- nin İslâma gelmesine vesile olmuştur. Habeş mültecilerinin kesin sayısı bilinmemekle beraber, Hz. Peygamberi ziyaret etmek üzere bindikleri (birçok geminin) batmış olması, muhtedilerin çokluğunu gösterir. Sağ-sâlim hedefine ulaşanlar arasında Necâşi’nin bir oğlu da vardır. Hz. Ali ile kardeş olan bu prens, Habeşistan tahtının varisi olmak hakkından dahi vazgeçerek Habeşistan’a dönmeyi reddetmişti²⁶.

İslâm-Hıristiyan münasebetleri açısından Mekke devri çok fazla hareketlilik göstermezken, Medine devrinde Hıristiyan münasebetlerinde bir artış görülür. Hz. Peygamber, Medine İslâm Devletinin temellerini attıktan ve Medine halkını bu Devlet yapısı içinde teşkilatlandırdıktan sonra, komşu kabilelerle birtakım temaslar kurmayı hedef almıştı. Komşu kabilelerle yaptığı anlaşmalar²⁷ ve savaşlar neticesinde İslâm Devletinin güvenliği iyice sağlamlaşınca; giriştiği temasları; daha da ileri götürmüş ve birtakım Devlet reislerine ve kabile reislerine “İslâm Dâveti” çağrısında bulunmuştur. Hz. Muhammed’in, komşu hükümdarlara mektuplarla yaptığı bu İslâm daveti, Bizans’ın Ninova’da İranlıları, mutlak bir hezimete uğratışlarından sonraya rastlar²⁸.

²³ a.g.e. I, s. 360; M. Watt, Mahomet à Medine, s. 386

²⁴ İbn Hişam, es-Sire, I, s. 361

²⁵ Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, sünenu’t Tirmizi, Kahire, 1938, III, s. 348; İslâm Peygamberi, I, s. 195; ez-Zebidi, sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i sarih tercümesi, Türk. çev. Kamil Miras, Ank. 1968, IV, s. 303; Hamidullah, el-Vesaik, Nr. 23, s. 78

²⁶ es-Süheyli, Er-Ravzu’l-Ünûf, Tahkik, Abdurrahman Vekil Kahire, 1967, III, s. 263; İslâm Peygamberi, I, s. 197

²⁷ İslâm Peygamberi, I, s. 118-178;

²⁸ a.g.e. I, s. 206, 216

H. Peygamber bu vesile ile Hıristiyan reislerinden Mısır Mukavkısına Hatip İbn Ebi Belta²⁹ ile bir mektup göndermişti³⁰. Bu mektupta Allah'ın elçisi, Mukavkısı ve teb'asını İslâma çağırıyor ve Âl-i İmran 64. ayetin muhtevası içinde Allah'tan başkasına tapmamaya O'na hiç bir ortak koşmamaya, Allah'ın dışında birbirlerini Rablar edinmemeye çağırıyor³¹.

Mukavkıs, Allah resulüne verdiği cevapta beklenen peygamberin Araplar arasından çıkmayacağına işaret ederek, elçiye ikramda bulunduğunu ve bazı hediyeler gönderdiğini bildirir³².

Aynı şekilde H. Peygamber H.VI. yılda³³ Gassâni hükümdarı el-Hâris ibn Ebi Şamir'e de bir mektup göndermiştir³⁴. Allah'ın elçisi, el-Haris'e yazdığı mektubunda "İslâm'a geldiği takdirde" mülkünün kendisine bırakılacağını bildirmişti. Bir Hıristiyan olan el-Hîris bu davet karşısında hiddetlendi ve Medine'ye hücum edeceğini bildirdi³⁵. H. Peygamberin diğer bir elçisi, el-Hâris ibn Umeyr ise Basrâ valisine bir mektup götürürken, Şurahbil ibn Amr isminde diğer bir Gassâni reisinin arazisinden geçerken şehit edildi. H. Peygamber bunun intikamını Mûte'ye gönderdiği 3000 kişilik bir müfreze ile almak istemişti³⁶. Gassânilerin diğer bir reisi olan Cebele ibn Eyhem'e de aynı gaye ile yazılmış bir mektuptan bahsedilir³⁷. Fakat, Gassânilere yazılmış olan mektuplar hiçbir başarı sağlayamamıştır³⁸. H. Peygamber Gassânileri cezalandırmak üzere H. VIII. ve IX. yıllarda Mûte ve Tebuk seferlerini düzenlemiş³⁹ ve İslâm Devletinin kuvvetini, Gassân bölgesinde ispatlamıştı⁴⁰.

İbn Sa'd'ın bildirdiğine göre, Hicri IX. yılda Gassâni Kabilesinden 3 kişilik bir heyet Medine'ye gelerek İslâmı kabul etmiştir⁴¹.

²⁹ a.g.e. I, s. 205

³⁰ Hamidullah, el-Vesaik, No: 49, s. 106; İbn Sa'd, et-Tabakatül-Kübra. Beyrut, 1957 1960, I, s. 260

³¹ el-Vesaik, s. 106

³² a.g.e. no: 50, s. 107

³³ İslâm Peygamberi, I, s. 216

³⁴ el-Vesaik, No. 37, s. 97

³⁵ İslâm peygamberi, I, s. 216

³⁶ a.g.e. I, s. 217

³⁷ el-Vesaik, No: 38-39, s. 217

³⁸ a.g.e. I, s. 217

³⁹ a.g.e. I, s. 217

⁴⁰ A.H. Berki, O. Keskiöglü, H. Muhammed ve Hayatı, Ank. 1960, s. 347, 394 İslâm Peygamberi, I, s. 220

⁴¹ İbn Sa'd, Tabakât, I, s. 338-339; İslâm Peygamberi, I, s. 217

Yine Bizanslıların Ninova zaferinden birkaç ay sonra Hudeybiye anlaşmasının hemen akabinde, Hz. Peygamberin Hıristiyan reislerine gönderdiği mektuplardan birisi de Herakliüs'e hitaben yazılmış olanıdır. Hz. Peygamberin mektubunu Dihyetu'l Kelbi götürmüştür. Hz. Peygamber mektubunda "Rumların büyük reisi Herakliüs'ü" İslâma davet ediyor ve yine Allahtan başkasına tapmamalarını, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmalarını istiyordu ⁴².

Herakliüs Hz. Peygamberin durumunu tahkik ettikten sonra "Bunlar peygamberlerde bulunan sıfatlardır. Zaten ben onun zuhur edeceğini biliyordum. Fakat, Araplardan olacağını sanmıyordum. Onun hakkında bu söylediklerin doğru ise ⁴³ o, şu ayaklarımın bastığı yere yakında hakim olacaktır. Eğer onun yanına varabileceğimi bilsem, kendisine kavuşmak için her zahmete katlanırım. Yanında olaydım ayaklarımı yıkardım" ⁴⁴ demiştir. Buna rağmen, Hz. Peygamberin elçisine, bir sefire yapılacak bütün hürmet

⁴² el-Vesaik, No: 26, s. 805, Tarihu'l-Yakubi, II, s. 62; Asr-ı Sa'adet, I, s. 438; el-Musannef, V, s. 346; el-Buhari, sahih, Mısır, trz IV, s. 57, İslâm Peygamberi, I, s. 219

⁴³ Hz. Peygamberin mektubunu alan *Herakliüs*, yeni peygamberin kavminden birisinin yanına çağrılmasını istedi O sırada Ebu Süfyan Şam'da idi. Herakliüs'ün huzuruna çıkarılan Ebu Süfyan'a şu sorular sorulmuştu:

- O'nunla akrabalık derecen nedir?
- Amcamın oğludur.
- O'nun soyu nasıldır?
- O, aramızda en iyi soyludur.
- O'ndan önce peygamberlik sözünü eden var mı?
- Yok.
- O'nun ataları içinde hiç bir hükümdar gelmiş miydi?
- Hayır.
- O'na halkın fakirleri mi, yoksa eşrafı mı tâbi oluyor?
- Halkın zayıfları ona tâbi oluyor.
- O'na tâbi olanlar artıyor mu, eksiliyor mu?
- Artıyorlar.
- O'nun dinine girdikten sonra beğenmeyerek dönenler var mı?
- Yoktur.
- O'nu hiç yalanla suçladınız mı?
- Hayır.
- Ahdini bozduğu oldu mu?
- Hayır.
- İşte bunlar peygamberlerde bulunan sıfatlardır.

Krş, el-Musannef, V, s. 346; ya'kubi, II, s. 62; Buhari (Mısır, trz) IV, s. 56-57; İslâm Peygamberi, I, s. 220.

⁴⁴ Buhari, IV, s. 57; el-musannef, V, s. 346; yakubi, II, s. 62,

gösterildi; fakat vazifesi az rağbet gördü⁴⁵. Hz. Peygamber, Tebük'e vasıl olunca Herakliüs'e tekrar bir mektup yazarak İslâmı kabul etmesini, hiç olmazsa Müslüman olan tebasını cezalandırmamasını, onların cizye vermelerine veya İslâma girmelerine mani olmamasını istemiştir⁴⁶.

Görünüşe göre İmparator Herakliüs, Hz. Peygamberin isteklerine tam olarak cevap vermeyerek bir miktar altın hediye göndermişti. Fakat Hz. Peygamber gönderilen altınları "diplomatik bir hediye olarak değil, harp ganimeti olarak kabul etmiş olup, bunları İslâm ordusuna dağıtmıştır⁴⁷.

Hz. Peygamberin zamanında İslâm-Hıristiyan münasebeti yönüyle dikkatimizi çeken önemli bir olay da Hz. Peygamberin Zağatur Piskoposuna yazmış olduğu İslâm'a davet mektubudur⁴⁸. Bu mektubun da hedefi, İslâmın; Hıristiyan itikad noktalarına bakışını belirtmek ve İslâmın geçmiş ilâhî dinlerin özleri itibariyle Hak olduğunu kabul ettiğini duyurmaktadır⁴⁹.

Hz. Peygamberin hayatında İslâm-Hıristiyan münasebetleri açısından en çok dikkati çeken konu Negrânlı Hıristiyanlarla giriştiği birtakım temaslardır. Bilindiği gibi Arap Yarımadasında en çok Hıristiyan topluluğunun bulunduğu bölge; Yemen'in Negrânındaki Mezhiç Kabilesinin halından olan Belhâris Kabilesinin yaşadığı bölge idi⁵⁰. Fakat, buna rağmen, bütün Negrân Vadisinin hatta Belhârislerin bütün kollarının Hıristiyanlığı kabul etmiş olduğu düşünülemez. Çünkü, Hz. Muhammed (S.A.V.)in muhtelif Belharis reislerine göndermiş olduğu yazılarda onlardan, putperestlerle, yani henüz putperestliği terketmemiş olan ataları ile bağlarını kopmalarını istediğini; fakat Hıristiyan olan ebeveynlerine atf yapılmadığını açık bir şekilde görmekteyiz⁵¹.

O halde Hz. Muhammed, Güney Arabistan'da İslâm dinini yaymak üzere faaliyete geçtiği zaman Negrân bölgesinde yaşayan Mezhiç Kabilesinin bir kolu olan Belhâris Kabilesi dışında, çok sayıda Hıristiyanı sahip diğer bir Kabile yoktur. Habeş istilasından önce başlayan Hıristiyan misyonerlerin faaliyetleri neticesinde, Güney Arabistan'ın muhtelif yerlerin-

⁴⁵ İslâm Peygamberi, I, s. 219

⁴⁶ el-Vesaik, No: 27, s. 82

⁴⁷ Ebû Ubeyd Kâsım ibn sellam, el-emval, Kahire, 1353, Hadis No: 623-625; İslâm Peygamberi, I, s. 223

⁴⁸ el-Vesaik, No: 29, s. 86

⁴⁹ el-Vesaik, No: 29, s. 86, M. Watt, Mahomet à Medine, s. 388; İslâm Peygamberi I, s. 220

⁵⁰ İslâm Peygamberi, I, s, 411; M. Fayda, Hz. Muhammedin Negrânlı Hristiyanlarla görüşmesi, s. 412.

⁵¹ İslâm Peygamberi, I, s, 412

de kiliseler inşa edilmiştir. Buradaki kiliselerin en meşhuru, Belhâris Kabilesinin bir kolu olan Abdi'l-Meddan kabilesinin yaptığı ve Negrân Kâbesi diye bilinen kilisedir ⁵².

İşte Hz. Peygamber Negrân Hıristiyanlarıyla da ilgilenmiş, oraya İslâmı tebliğ etmek üzere Mugire b. Su'beyi göndermişti. Negrân Hıristiyanları Kur'an-ı Kerime karşı bazı itirazlar ⁵³ ileri sürmüşler, Mûgire'de bunlara cevap veremeyeceğini anlayarak geri dönmüştü ⁵⁴. Neticede Hz. Muhammed, Negrân keşişlerine hitaben bir mektup yazmıştır. Metni günümüze kadar intikal eden bu mektubun muhteviyatı şöyledir: *Tanrı Elçisi Muhammed'den Negrân keşişlerine: İbrahim, İshak, Yakub'un Allahın adıyla... Ben sizi yaratıklara tapma yerine Allah'a kulluk etmeye çağırırım. Ve yine sizi yaratıklarla olan ittifakınız yerine Allah'la ittifak etmeye çağırıyorum. Şayet onu kabul etmezseniz, insan başına cizye vereceksiniz. Cizyeyi reddederseniz sizinle savaşağım, selâmlarımla...* ⁵⁵.

Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamberin bu mektubu, Negrânlıların Medine'ye gelmesine sebep olmuştur. Hz. Peygamberin bu davetinden sonra, Negrân Hıristiyanları Medine'ye 60 kişilik bir heyet gönderdiler, heyetin başında kendi midraslarının (Mektep veya Mahkeme) papazı ve reisi olan Ebû Hârise b. Alkame, onun Akibi Abdu'l-Mesih ve kervana reislik eden el-Eyhem vardı ⁵⁶. Öğleden sonra geç vakitte Medine'ye ulaşan Negrân heyeti, mescidde Hz. Peygamberin huzuruna çıkmışlardı. İbadet vakitleri hulûl ettiği zaman mescidde ibadet etmek istemişler, Ashâb buna

⁵² İslâmiyetin Güney Arabistan'a yayılışı, s. 20; Asr-ı Saadet, II, s. 624

⁵³ Bu konuda Mugire bin Şu'be şöyle der: "Ben negrâna geldiğim zaman Hıristiyanlar şöyle sordular, sizler kitabımızda: "ya uhte Hârûn! (Meryem: 28) diyorsunuz. Halbuki Musâ, Hz. İsa'dan şu kadar sene evvel, şu kadar fetretten öncedir. Harun da onun kardeşidir. Meryem nasıl Harun'un kardeşi olur? Medineye Resulullahın huzuruna gelince bu meseleyi kendisine sordum. Resulullah "Hz. Meryem zamanındaki insanlar kendilerinden önce geçen peygamberlerini ve iyi kimselerin isimlerini çocuklarına isim yapıyorlardı. (Yani, Hz. Meryem kendi zamanındaki Harun isimli bir şahsın kızkardeşidir, Musa (A.S.)nin kardeşi olan Harun'un değil) buyurdu. Bk. Muslim el-Camius-Sahih, Türk. çev. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul, 1965, VI, s. 396; Ahmet b. Hanbel, el-Müsned Beyrut, trz, IV, s. 252; Sünenü't-Tirmizi, V, s. 315

⁵⁴ Asrı saadet, II, s. 604

⁵⁵ el-Vesaik, No: 93; s. 139-140; Ya'kubi, II, s. 66; Ebu'l-Fedâ, İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, Beyrut, 1966, V, s. 53; İslâm Peygamberi, I, s. 412; Asr-ı Saadet, II, s. 604

⁵⁶ İbn Hişâm, es-sire, II, s. 222; İslâm Peygamberi I, s. 413; İslâmiyetin Güney Arabistan'a yayılışı, s. 25; el-Taberi, Tefsir, (Mısır, trz.) VI, s. 151-152; Ravzu'l-Ünuf (Kahire, 1970), V, s. 28-38; Louis Massignon, La Mubâhala, Paris, 1943, s. 15

itiraz etmekle beraber, Allah Resulü onlara mescidi bırakmıştı. Onlar da Şark'a dönerek ibadetlerini yaptılar⁵⁷.

Yine İbn Hişam'ın bildirdiğine göre⁵⁸ Nocrân heyetinin arasında itikat farkları da vardı. Onların bir kısmı Melkitî, diğçerleri de başka mezheptendi⁵⁹.

Ertesi gün⁶⁰ Hz. Muhammed, Nocrân heyeti adına konuşan dinî liderleri Ebû Hârise ile başkanları Abdu'l-Mesih'i, İslâmîyeti kabule çağırdı. Onlar: "*Biz senden evvel Müslüman olduk*" diye cevap verdiler. Hz. Peygamber "*Yalan söylüyorsunuz, sizi İslâmîyeti kabulden üç şey alıkoymaktadır. Bunlar: Domuz eti yemeniz, Haç'a tapmanız,, Allah'ın oğlunun bulunduğuna inanmanızdır. "Bu defa onlar:" "Yâ Muhammed! İsa'nın babası kimdir? diye sordular. Hz. Muhammed bu soruya hemen cevap vermeyip sustuğu, Hz. İsa'nın şahsiyeti, ve Hıristiyanlıkla ilgili birçok meseleyi içine alan, Âl-i İmran sûresinin baştan 80'den fazla âyetinin nazil olduğunu bildirmiştir⁶¹. Nocrân heyeti, ölüleri diriltmesi, hastaları tedavisi, gaibden haber vermesi ve çamurdan kuş yapması gibi mucizelerden dolayı" İsa'nın "Allah" olduğuna kail olmuşlardır. Yine babasız olmasından dolayı da ona "Allah'ın oğlu" diyorlardı. Ayrıca yaptık, emrettik, yarattık, hükmettik" gibi Allah kelimelerinden da Allah'ın, İsa'nın "*Üçün Üçüncüsü*" yani Allah-İsa-Meryem üçlüsünden biri olduğuna kanaat getirmişlerdi⁶².*

Âl-i İmran sûresinin ilk seksen âyetini Nocrânlıların bu kanaatleri içinde değerlendirirsek, aşağıdaki sonuçları elde ederiz:

1 - Sûre, Allah'ın ezeli ve ebedî hayatta bakî olduğunu, zât ve kemal sıfatları ile herşeye hâkim bulunduğunu ifade ederek başlıyor. Bu ifadelerde, İsa'nın Allah olduğuna, buna rağmen Haç üzerinde öldüğüne inananların düştükleri tezadâ bir imâ vardır⁶³.

2 - Sonraki âyet, Hz. Muhammed'e indirilen kitabın, Tevrat ve İncil'i tasdik ettiğini ve Allahın tek ve Kadiri mutlak olduğunu bildiriyor⁶⁴.

⁵⁷ İbn Hişam, es-seri, II, s. 224,

⁵⁸ a.g.e. II, s. 224;

⁵⁹ a.g.e. II, s. 224, İslâm Peygamberi, I, s. 413

⁶⁰ Caetani, İslâm Tarihi, VIII, s. 99

⁶¹ İbn Hişam, es-sire, II, s. 225-233; Belazuri, Fütühul-Buldan çev. Z.K. Ugan. İst, 1955, I, s. 107; Taberi Tefsir, VI, s. 470; Asr-ı Saadet, II, s. 624

⁶² İbn Hişam, es-sire, II, s. 224

⁶³ İslâm Peygamberi, I, 413

⁶⁴ a.g.e. I, s. 413

3 - *Daha ileride ise şöyle buyruluyor: “onlara de ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı örtsün... Eğer yüz çevirirlerse şüphesiz Allah o kâfirleri sevmes. Gerçek Allah, Ademi, Nuhu, İbrahim hânedanını ve İmrân hanedanını âlemlerin üzerine mümtaz kıldı* ⁶⁵.

4 - Bundan sonra Kur’an-ı Kerim, İmran ailesinden, Allah’a adanmış olan Meryem’den, O’nun doğumundan, sonra da Hz. İsa’nın mucizevi doğumundan bahseder. Burada Hz. İsa’nın babasız oluşundan, O’nun ilâhlığına hükmedenlere kendi mantıklarıyla Hz. Adem’in babasız ve annesiz yaratılışından bahisle O’nun ilâhlığa daha lâyük olduğunu, halbuki ne Adem ne de başkası bu harika meydana gelişten dolayı Adem’e ilâh demediklerini imâ eder ⁶⁶.

5 - Hz. İsa’dan sadır olan birtakım harikulade hadiselerin O’nun ilâhlığına değil, ancak İsa’nın Allah’ın peygamberi olduğuna delil teşkil ettiğine işaret vardır. Çünkü Hz. İsa’nın gösterdiği mucizeler, sadece Allah’ın izni ile meydana gelmiştir ⁶⁷.

Necrân heyetine karşı Kur’an-ı Kerimin bu kat’i emirlerini alan Hz. Peygamber nihayet davasında haklı olduğunu daha kesin göstermek için emr-i ilâhî gereğince; Necrânlıları Mubahaleye (Lânetleşmeye) davet etmişti. Çünkü yapılan tartışmaların sonu gelmiyordu. Böylece davasında haksız olanın üzerine, Allah’ın lâneti istenecekti ⁶⁸.

Hz. Peygamberin Mubahale teklifi ⁶⁹ karşısında Necrân heyeti özel müşavere için çekilmişler ve bu müşaverede Akib Abdu’l-Mesih: “Ey Hıristiyan cemaati! Hepiniz çok iyi biliyorsunuz ki, peygamber *Muhammed gönderilmiş bir peygamberdir. Ve yine biliyorsunuz ki, peygamberlerle lânetleşen bir kavmin zürriyeti kesilir. Onunla lânetleşmeyi kabul etmeyiniz ve kendisiyle bir antlaşma yaparak dininizde kalınız*” demiştir. *Bu görüşe iştirak eden heyet mensubları Hz. Peygambere gelerek “Ey Ebu’l-Kasım, seninle lânetleşmemeye karar verdik. Seni kendi dininle başbaşa bırakacağız. Biz de kendi dinimize döneceğiz. Bizim hakkımızda*

⁶⁵ Âl-i İmran 31-33

⁶⁶ Â-i İmran, 59

⁶⁷ Â-i İmran, 49

⁶⁸ Âl-i İmran, 61: “Artık sana ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında çekişirse de ki, gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra Allah’a dua ve niyaz edelim de onun lânetini yalancılardan üstüne okuyalım.. Eğer yine yüz çevirirlerse muhakkak Allah o fesatçıları hakkıyla bilendir.

⁶⁹ İbn Hişam, es-sire, II, s. 232; İslâm Peygamberi, I, s. 414; İslâmiyetin Gün. Arabistana yayılışı, s. 34; İbnu’l-Esir, el-Kâmil, fit tarih, Beyrut, 1965, II, s. 293-294; sünenü’t-Tirmizi, V, s. 225

istediğin gibi hükmet. Biz sana istediğin şeyi verelim. Seninle anlaşma yapalım. Yalnız bize ihtilaflarımızı halletmesi için bir Müslüman hakim gönder".⁷⁰ demişlerdir.

Hz. Muhammed, İslâmın "genel dini musamahasının" bir gereği olarak Necrânlıların tekliflerini kabul etmiş, cizye karşılığında maddî ve manevî güvenliklerinin İslâm Devletine ait olduğunu bildirmişti⁷¹. Ayrıca ihtilaf konularını halletmek üzere de Ebu Ubeyde'yi vazifelendirmişti⁷².

Görülüyor ki, Hz. Peygamber devrinde İslâm-Hıristiyan münasebetlerinde hâkim olan ruh, İslâmın genel din politikası içindeki musamaha ruhudur. Hz. Peygamberin yazdığı mektuplarda veya Necrânlılarla bizzat karşılaşmada Hz. Peygamberin Hıristiyanlığa karşı tavrı, onların yanlış itikatlarını bizzat kendilerine duyurmak ve Hakk olan inancın tebliğini yapmaktır. Hz. Peygamberin giriştiği *MUBÂHELE* ile hedefi, doğru olduğunu iddia ettikleri yanlış inançları sarsmak ve onları İslâmın açık ve seçik itikat esaslarına çağırmaktır. Ama her şeye rağmen zorlama yoktur. Hz. Muhammed'in, Necrânlıları Mescid-i Nebeviye alması, onlara ibadete izin vermesi, kendi dinlerinde kalmak üzere antlaşma isteklerini kabul etmesi, sadece İslâmın genel din politikası içindeki musamaha ruhu⁷³ ile izah edilebilir.

⁷⁰ İbn Hişam, es-sîre, II, s. 233; Yakûbî, II, s. 66; İslâm Peygamberi, I, s. 414 Asr-ı Saadet, II, s. 624; Hz. Muhammedin Necrânlı Hıristiyanlarla görüşmesi, s. 147

⁷¹ Bu anlaşma metni için. Bk. el-Vesâik, No, 94; İslâm Peygamberi, I, s. 414; asrı saadet, II, s. 624; Fütuhu'l-Buldan, I, s. 107

⁷² İslâm Peygamberi, I, s. 414; L, Massignon, La Mubahala, s. 14

⁷³ Vincent Monteil, İslâm, Les Religions, Paris, 1972, s. 266

A REVIEW OF PORTUGUESE
AND TURKISH SOURCES
FOR THE OTTOMANS IN ARABIA AND THE
INDIAN OCEAN IN THE 16th CENTURY

SALİH ÖZBARAN

I
INTRODUCTION

In the beginning of the sixteenth century the Indian Ocean witnessed the course of events which greatly effected the economies of the Mediterranean as well as the Ottoman and Arab countries. The Portuguese reached the Western India at the end of the fifteenth century and established themselves at various strategic points around the Indian Ocean, seeking to dominate and shift the flow of trade which had been running through the Red Sea and the Gulf to the Mediterranean world for many centuries. On the other hand, the Ottomans became a sea power as well as the land after the conquest of Constantinople; and conquered Egypt in 1517 taking control of the Red Sea. Towards the middle of the sixteenth century, in the time of Suleyman the Magnificent, they took Baghdad and made a direct contact with the Gulf, thus establishing themselves at various important points around the Arabian Peninsula. So became the two empires, Catholic Portuguese and Sunni Ottoman, *vis-à-vis*, in the waters of the Indian Ocean, drawing themselves far from their capitals.

Such events and changes have long attracted the interest of some historians; and they have been subject, within the last 20-30 years to a few researches, clarifying, to certain extent, the Ottoman policy towards the Indian Ocean and Arab lands facing this ocean. Already in 1910 Saffet Bey,

* I was attracted to this field of study by Cengiz Orhonlu, University of İstanbul, in 1963 and greatly encouraged by Vernon J. Parry, University of London, during the years 1965-69. I so much owe to these scholars and friends, whose untimely deaths were great losses for the field of Ottoman history. It was a real happiness to have the opportunity to work with them. My thanks are also due to Doç. Dr. Reşit Küçükboyacı for reading this English text and suggesting some alterations.

a Turkish naval historian, with the Bahrain campaign of 1559 in his mind, was moved to write this: “May Prayers be for the souls of our ancestors who preserved our beautiful old records. If we had been left to depend on our historians and their works we would have been neither to read nor to write anything correctly”¹.

About a decade later, a British orientalist, Denison Ross expressed, in two short articles, how much care and labour needed to bring the subject into light: “I would express a hope that I have succeeded in showing how much still remains to be done in this engrossing field of research and how much care and labour will be required before the imperfect and often conflicting accounts of the Franks and the Moslems can be weighed in the balance and reduced to something like historical fidelity”².

It was not long ago, yet about half a century later than the above mentioned historians, when the eminent French orientalist, Jean Aubin, expressed his hopes that the researches yet to be undertaken on the social and economic history of Portugal and also on the countries around the Ocean will change the picture of that part of the world:

“Faire la lumière sur l’histoire de l’Océan Indien revient en fait à mener trois recherches parallèles, dont le premières, pour annexes qu’elles semblent, n’en sont pas moins d’une nécessité directe et d’une importance essentielle. Il est indispensable de pousser les recherches d’une part sur l’histoire sociale et économique du Portugal, d’autre part sur celle des pays orientaux qui sont entrés en relations, d’antoganisme ou de collaboration, avec les Portugais; et par ailleurs sur l’histoire navale et politique de l’Océan Indien. Compte tenu des évidences que dégagera l’ensemble de ces recherches, il deviendra enfin possible d’esquisser, avec sûreté et équilibre, le tableau du déploiement de la puissance portugaise dans le monde indo-islamique.”³.

The history of the Indian Ocean and the countries around it in the sixteenth century has drawn the attention of some European historians from

¹ Saffet, “Bahreyn’de Bir Vak’a”, in *Tarih-i Osmant Encümeni Mecmuası*, III (İstanbul, 1328/1910), p. 1139.

² D. Ross, “The Portuguese in India and Arabia between 1517-1538”, in *Journal of Royal Asiatic Society* (1922), p. 18.

³ J. Aubin, “Quelques Remarques sur l’Etude de l’Océan Indien au XVIe Siècle”, in *Agrupamento de Estudos de Cartografia Antiga*, LXXV (Coimbra, 1972), p. 13.

the view-point of the impact of the Levantine spice trade on the European states and empires. The old theory that with the coming of the Portuguese to India the spice trade through the Levant entirely diminished has lost ground as Lane, Braudel, Magalhaes Godinho and Boxer proved, with European primary sources at their disposal, the revival of the spice trade in the middle decades of the sixteenth century. American historian Frederic C. Lane made use of the reports of Laurenço Pires de Távora, the Portuguese ambassador to the papal court, and showed the increase of the quantities of spices entering the Eastern Mediterranean towns⁴. Fernand Braudel, the French historian, initiated in his huge and well-known undertaking about the Mediterranean world that the revival of the levant trade happened even earlier⁵. English historian C.R. Boxer and Portuguese historian V. Magalhaes Godinho have given us further evidence, particularly from the Portuguese sources, to support the fact⁶. N. Steensgard, the Danish historian, summarised the sixteenth century in the following lines:

“The destructive effects of the discovery of the sea route to Asia upon the traditional intercontinental trade routes were not felt until after the elapse of an entire century. After a set-back at the beginning of the 16th century the trade routes through the Middle East regained their former importance, and at the end of the 16th century the transcontinental caravan trade reached dimensions which must presumably be regarded as its historical culmination. No decisive blow was struck at the caravan trade until the establishment of the North-West European trading companies, the Dutch *voorkompagnieën* from 1595, the East

⁴ F. C. Lane, “The Mediterranean Spice Trade: Further Evidence of its Revival in the Sixteenth Century”, in *Crises and Change in the Venetian Economy in the 16th and 17th Centuries* (ed. B. Pullan), London, 1968, pp. 47-58.

⁵ F. Braudel, *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II*, Paris, 1966, Vol. I, pp. 493-516; *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (Trans. S. Reynolds), London, Vol. I (1972), pp. 543-570.

⁶ C. R. Boxer, “A Note on Portuguese Reactions to the Revival of the Red Sea Spice Trade and the Rise of Aceh, 1540-1600”, in *Journal of Southeast Asian History*, X (Dec. 1969), pp. 415-428; V. Magalhaes Godinho, *Os Descobrimentos e a Economia Mundial*, Lisboa, Vol. I (1965), pp. 111-172; Godinho, *L'Économie de l'Empire Portugais aux XVI et XVIIe Siècles*, Paris, 1969, pp. 713-780.

India Company in 1600, and the Dutch United East India Company (VOC) in 1602”^{6a}.

Though interesting, useful and pioneer contributions these European based works are, they must be checked with native sources which often show the other side of the medalion; that is to say Turkish, Arabic, Iranian, etc., primary sources should be taken into consideration together with Portuguese archival material and chronicles, which are indeed luminous for the sixteenth century Indian Ocean. We do not yet know, even at a modest level, the Ottoman existence in the Indian Ocean and around the Arabian Peninsula.

I must, however, mention here the names of certain historians whose original works have made the subject to become more understandable. When Jean Aubin started publishing the *Mare Luso-Indicum* he pointed out this:

“... Pionniers d’une vue globale de l’histoire universelle, les historiens économistes nous invitent à déceler à la hauteur d’Aden, d’Ormuz ou de Malacca, les pulsations du monde indo-islamique. Leur discipline permet, jusqu’à un certain point, de tenir déjà cette gageure. Mais ils sont avant tout gens de Venise, d’Anvers ou de Lisbonne, bons postes pour voir les cargaisons. Il n’y a pas que les cargaisons. Et on éprouve parfois le sentiment qu’un européen-centrisme naturel, sinon toujours légitime, et fréquemment naïf, organise à son usage les questionnaires, voire suggère les réponses”⁷.

Indeed J. Aubin showed the way to compare the European sources with the natives, and to be much more familiar with the facts of the Ocean and Indo-Muslim countries. From the Turkish side the most serious study came from Cengiz Orhonlu. Regarding the Ottoman province of Habesh, to certain extent the Red Sea, and the Gulf he used extensively the Turkish archives, reestablishing the facts which had been known earlier as half-legend stories⁸. R.B. Sergeant, English historian, also contributed a great

^{6a} N. Steensgard, *Carracks, Caravans and Companies: The Structural Crises in the European-Asian trade in the early 17th Century*, Andelsbogtrykkeriet i Odense, 1973, p. 9

⁷ *Mare Luso-Indicum*, Vol. I, Genève-Paris, 1971, p. VIII.

⁸ See, e.g., his *Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul, 1974; “Seydi Ali Reis”, in *Journal of the Regional Cultural Institute* (Iran, Pakistan and Turkey), 1/2 (Tehran, 1967), pp 44-57; “1959 Bahreyn Seferine Aid Bir Rapor”, in *Tarih Dergisi*, XVII/22 (İstanbul, 1967), pp. 1-16.

deal to this field of study particularly by editing some Arabic sources thus giving the Arabic view of the scene⁹.

As for the Ottoman period in Arabian Peninsula historians are still far from having adequate knowledge. The Ottoman sources, indeed so important for the area, have not been explored properly. Not much has been done after the warning of Bernard Lewis:

“The Ottoman period of Arab history has hitherto been the most obscure and neglected. From the wealth of material in the Turkish Archives it should in time become one of the best known”¹⁰.

It should, however, be mentioned here that most of the Arab states and their universities has shown interest in the Ottoman period, and undertaken many international meetings in order to establish the sources and facts of the Ottoman existence in the Arab lands¹¹.

Of the sources which describe the Turco-Portuguese confrontation and the Ottoman rule in Arabia the richest are the archival material and chronicles written in Portuguese and in Ottoman Turkish—the documents located at the archives in Lisbon and İstanbul being as yet, in large degree, unpublished.

II

THE PORTUGUESE SOURCES

The archival material written in Portuguese is to be found in the *Arquivo Nacional da Torre do Tombo*, the oldest and the most important of the Portuguese collections. There is, however, no good general guide and no adequate published catalogue for the *Arquivo Nacional*. The existing guide books offer little aid to the researcher who is seeking particular categories of material¹². Of much more value is G. Schurhammer, *Die Zeitgenössischen*

⁹ R. B. Sergeant, *The Portuguese off the South Arabian Coast*, Oxford, 1963.

¹⁰ B. Lewis, “The Ottoman Archives as a Source for the History of the Arab Lands” in *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1951, p. 149.

¹¹ Concerning the Arabian Peninsula and the Gulf I must mention here two international meetings: one took place in Riyad in 1977 and the other in Bahrain in 1983. As I participated in both meetings I can easily express my feelings that they helped a great deal to appreciate the importance of Ottoman material existing in Turkish archives and libraries.

¹² Cf. Mesquita de Figuerado, *Arquivo Nacional da Torre de Tombo, Roteiro Pratico*, Lisboa, 1922; P.A. d’Azevedo and A. Baião, *O Archivo da Torre de Tombo. Sua História, corpos que a compõem*

Quellen zur Geschichte Portugisich-Asiens und Seiner Nachbarlander, Leibzig, 1932 (reprinted in Rome, 1962), for the author gives resumés of the Portuguese documents dealing with Portuguese Asia and preserved not only at *Torre do Tombo*, but also in other archives. This work is furnished with a detailed index¹³.

Torre do Tombo, has two main groups of material. The larger is known as the "Corpo Cronológico", and contains 82902 documents kept in *Maços*, i.e., "bundles". These documents, each summarized in a few brief lines, are indexed in manuscript volumes. Most of this material relates to the sixteenth century.

The second group of material at *Torre do Tombo* is the "Gavetas", i.e., drawers. There are 23 of them, containing documents referring mostly to events of the fifteenth and the sixteenth centuries. The "Centro de Estudos Historicos Ultramarinos" of Lisbon has published, so far, a large number of documents selected from the "Gavetas". These two groups of material contain various documents relating to the economic, political and military matters of the Arab world and the countries around the Indian Ocean.

The *Arquivo Nacional de Torre do Tombo* has several smaller collections of material, of which two are important for the affairs of the Gulf, Red Sea and Arabia - i.e., the *Cartas de Ormuz a D. João de Castro* (letters from Hormuz to D. João de Castro, the Vice-Roy of India, 1545-1548) and the *Colecção de São Lourenço* (S. Lourenço collection). The *Cartas de Ormuz* contains seventy seven letters arranged in chronological order and bound in one volume. Most of these letters were from the two Portuguese governors of Hormuz to India during the years 1545-48. The more interesting amongst them bear the signature of D. Manuel de Lima, who, in May 1547 became governor of Hormuz in succession to Luis Falcão¹⁴.

Manuel de Lima wrote to the Vice-Roy at Goa about the state of affairs at Hormuz, Ottoman occupation of Basra and the situation in the Red Sea. Concerning Basra and the eastern part of Arabian Peninsula information was acquired from an Arab merchant, *Hagy Fayat*, whom the Ottomans sent

e organização, Lisboa, 1905; J. M. da Silva Marques, *Arquivo Nacional da Torre de Tombo*, I, Lisboa, 1935 (only one volume of this work has appeared in print).

¹³ Though the title of this work bears the years between 1538 and 1552, it goes far beyond these given years.

¹⁴ On D. Manuel de Lima see E. Sanceau, "Uma Narrativa da Expedição de 1541 ao Mar Roxo" in *Studia* (Lisboa, 1962), pp. 200-202.

to Hormuz soon after the capture of Basra¹⁵. He also obtained some further details from a certain Domingos Barbudo, an agent whom he had ordered to go to Basra to gather news about the Ottoman campaign against Basra and the adjacent areas at the head of the Gulf¹⁶. The letters of Manuel de Lima offer some valuable data about the relations existing at that time between Hormuz and Basra.

The *Colecção de S. Lourenço*, consists of six volumes containing copies of various letters. The correspondance is incomplete and is not arranged in chronological sequence¹⁷. Here can be found, translated from the Arabic into Portuguese, the letter of Ibn Ulayyan, an Arab chieftain from Jezair, i.e., the Qurna region where the Euphrates and the Tigris flow together: Ibn Ulayyan was appealing to the Portuguese at Hormuz for aid against the Ottomans¹⁸. The collection has, too, a similar letter from Sheikh Yahya, then the ruler of Basra¹⁹. There is also here a letter of Ayas Pasha²⁰, the Ottoman governor (*beylerbeyi*) of Baghdad to Ibn Ulayyan²¹.

There is in Portuguese, over and above the material preserved in the archives, a rich chronicle literature, which recounts, often in great detail, the achievement of the Portuguese in Asia and in Africa. Indeed, the sixteenth century is a golden age of Portuguese historiography.

Of the great chronicles the first to be mentioned here is that of João de Barros. Barros composed a work narrating the course of the Portuguese conquest in Asia. In 1553 he became a factor in the *Casa da Índia e Mina* in Lisbon, retaining this office for over thirty years. In 1552 the first volume was published of his *Decadas da Ásia* - the "Deeds done by the Portuguese in their discovery and conquest of seas and lands of the East". The second volume appeared in 1553 and the third in 1563. The fourth and final volume was published in 1615. It contains material deriving from himself, but also information coming from the editor, i.e., from the cosmographer Royal,

¹⁵ *Cartas de Ormuz...*, fol. 88v.

¹⁶ *Cartas de Ormuz...*, fol. 140r.

¹⁷ cf. Maria António Nogueira, *Notícia dos Manuscritos de Livraria da Excelentíssimo casa de São Lourenço*, Ajuda, 1871; T.M. da Silva Marques, *op. cit.* p. 103.

¹⁸ *Colecção de S. Lourenço*, IV, fol. 493.

¹⁹ *Colecção de S. Lourenço*, IV, fol. 140r.

²⁰ *Colecção de S. Lourenço*, IV, fols. 140v-141r.

²¹ Numerous documents have been edited by A. Da Silva Rego (*Documentação para a História do Padroado Português de Oriente*) and J. Wicki (*Documenta Indica*).

João Baptista Lavanha, who used a number of other sources²². The complete work, in four *Decadas*, covers the events from the voyage of Vasco da Gama to India in 1497 until the Ottoman siege of Diu in 1538. Barros never visited India, but he had access to official documents and letters, available to him in the *Casa da Índia*. He notes that he made use also two Arabic and three Persian geographers²³-works which officials in the service of the King and in addition, a slave whom he himself owned, translated for him²⁴. Barros obtained information on Basra from a *Turco* captured in 1554 when D. Fernando de Noronha (near Muscat, took over six of the vessels²⁵) sailing under the command of the Ottoman admiral, Seydi Ali Reis²⁶.

Diogo do Couto continued the chronicle of Barros. His work is one of the main sources underlying the Turco-Portuguese relations in the Indian Ocean. Couto went to India in 1559 and remained there for over fifty years. He was for the first ten years a soldier in the Portuguese service and perhaps saw actions against the Ottomans in the Red Sea and the Gulf²⁷. Thereafter he became the keeper of the archives at Goa and made full use of them when he came to write his continuation of Barros. He drew some of his data from other Portuguese officials and soldiers serving in India, also from Ottoman Turks whom Süleyman Pasha left in Gujarat after his unsuccessful attempt to capture Diu in 1538²⁸.

²² Cf. C. R. Boxer, "Three Historians of the Portuguese Asia (Barros, Couto and Bocarro)" in the *Boletim do Instituto Portugues de Honkong*, I (Macau 1948), p. 6; J. B. Harrison, "Five Portuguese Historians", in *Historians of India, Pakistan and Ceylon* (ed. C. H. Philip), London, 1961, pp. 157-158. On Barros see also Antonio Baião, *Documentos Ineditos sobre João de Barros*, Coimbra, 1917.

²³ "... em os Livros de nossa Geografia se vera tirada de Geografia dos proprios Arabios, e Parseas dos quaes nos temos cinco Livros, dous em a lingua Arabia, e tres na Parsea" (*Decadas da Asia*, Lisboa, 1788, Decada III, Parte 2, p. 39).

²⁴ Boxer, "Three Historians..", p. 9.

²⁵ "... e hum Turco natural do Cairo, que se tomou, quando D. Fernando de Noronha houve vitoria do capitão dos Turcos, o qual joje he meu cative, homem prudente, e de grande juize, e memoria, me contou..." (Decada IV, Parte 1, p. 333).

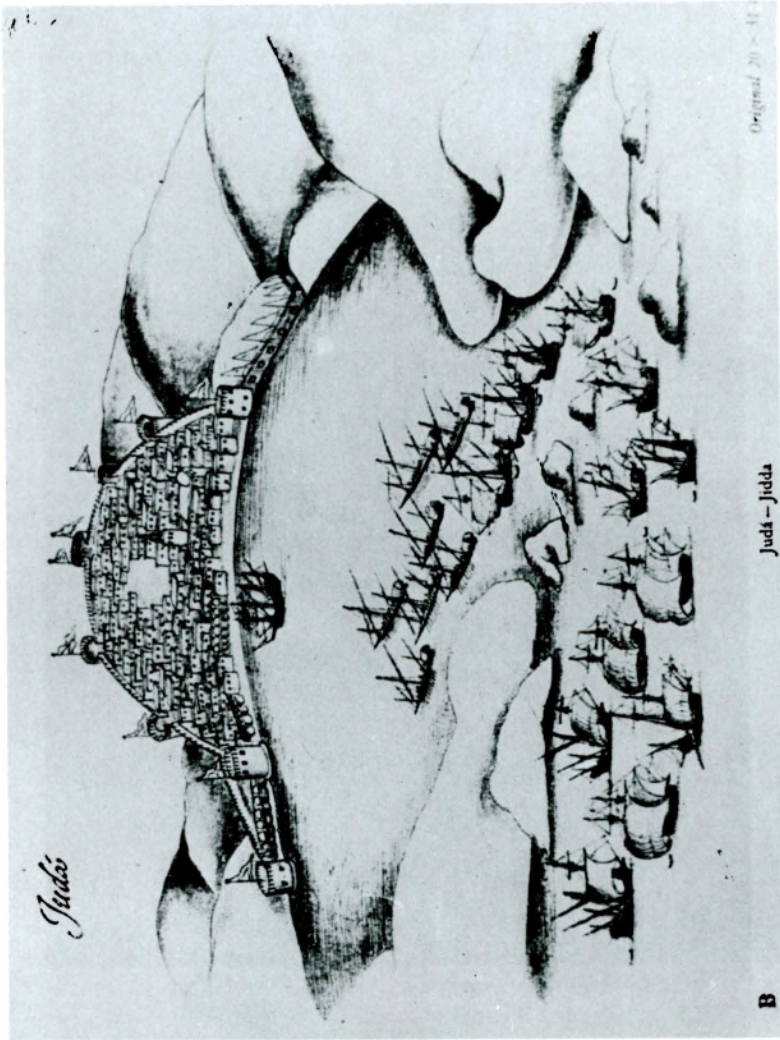
²⁶ Barros wrote a work, now lost, on the geography and trade of the eastern lands (Boxer, *Three Historians..*), pp. 7-8.

²⁷ On the life of Couto see the introduction - by Manuel Severim de Faria - to the 1778 edition of the *Decadas* (cf. also A. Bell, *Diogo do Couto*, London, 1924).

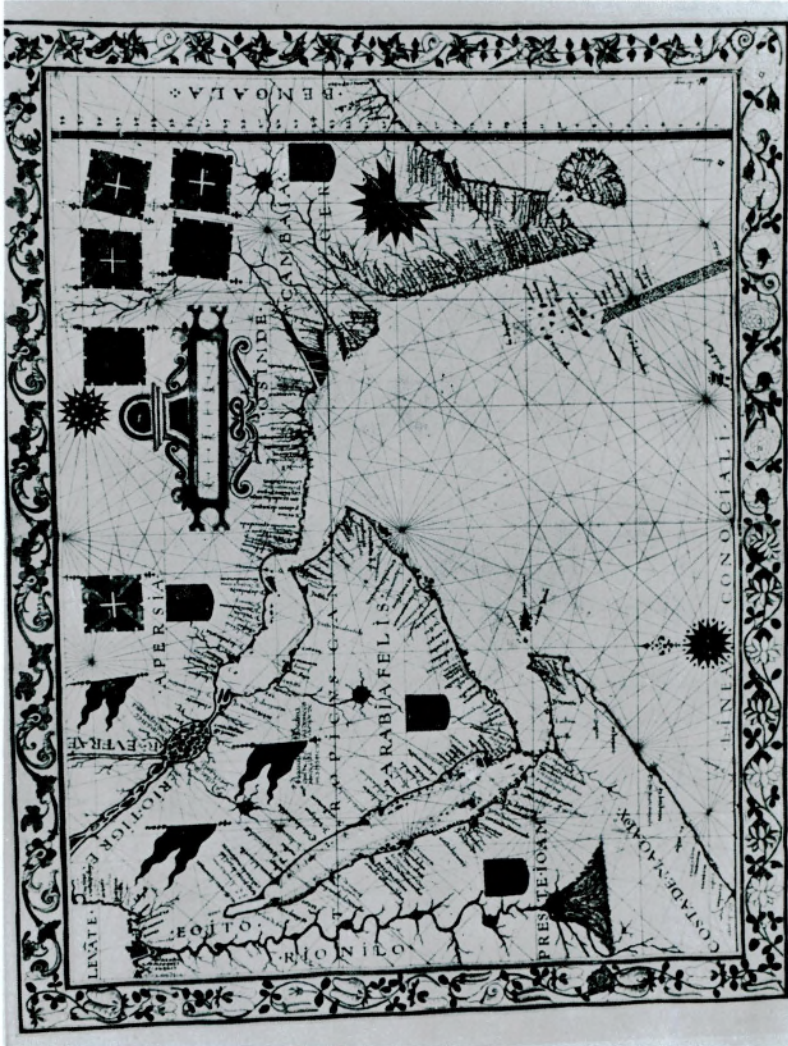
²⁸ Harrison, "Five Portuguese.." pp. 160 and 166. See also *Documentação Ultramarina Portuguesa*, I (Lisboa, 1960), p. 235.

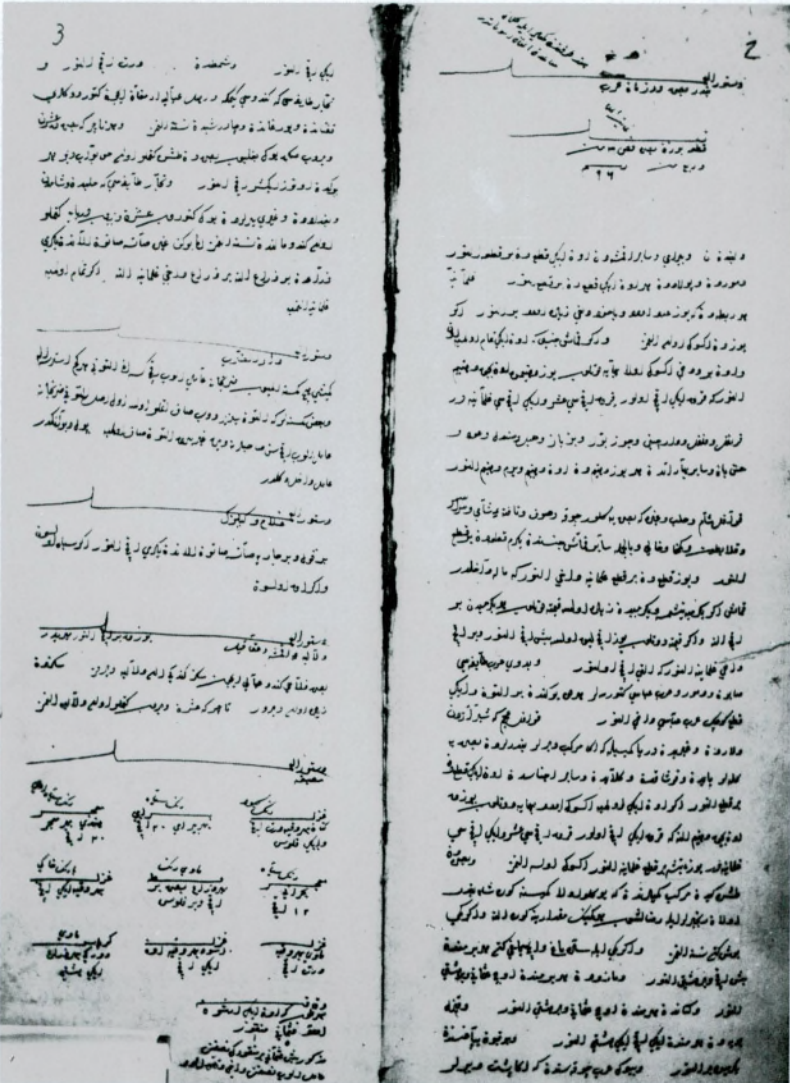
Res. 1—Diogo de Couto in *Decada VII*, 1616 (reproduced in *The Portuguese Seaborne Empire, 1415-1825* by C.R. Boxer, London, 1969.

Res. 2—Jidda in *Lendas da Índia* by G. Correia, reproduced in *Portugaliae Monumenta Cartographica* by A. Cortesão and A Teixeira da Mota, Lisboa 1960, I, 86, B.

Res. 3—Arabia and the Indian Ocean in the Atlas of Fernão Vaz Dourado, 1570, reproduced in Cortesão and Mato, *Portugaliae...*, III. Estampa 269.

Res. 5—The first two pages of *Kanunnâme* of Basra, 1551, in İstanbul Başbakanlık Archives, *Tapu Defteri*, 282.

الاصحاح الثاني عشر
سنة ١٠٩٩
١١٠٠

وقد كان يجمع بين ذلك وبين ما كان عليه من
 من غير ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من

قد كان يجمع بين ذلك وبين ما كان عليه من
 من غير ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من

وقد كان يجمع بين ذلك وبين ما كان عليه من
 من غير ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من
 ان يترك من حقه شيئاً من

Res. 6 — The Sultanic orders to the governors of Basra and Baghdad in Topkapı Palace Library, Kûşğîtar 888, fols. 338b-339a, dating from 959/1551-52.

The image displays a series of handwritten Arabic documents, likely a summary of revenues and expenditures, arranged in two columns. The documents are dated 969 AH (1561-1562 AD) and contain various entries and calculations in Ottoman Turkish script. The text is written in a cursive style, with some words underlined or written in larger characters for emphasis. The documents are organized into sections, with headings and sub-headings. The right column contains more detailed entries, while the left column appears to be a summary or continuation of the same information. The documents are written on aged, slightly yellowed paper.

Res. 8—A Summary (*Ijmal*) of an accounting of the revenues and expenditures of the Imperial Treasury of Yemen in 969/1561-62 (İstanbul Topkapı Palace Archive, D. 314, fols. 106-112a).

Couto began his narrative in 1562, giving a fresh account of the period to 1538. After this date his chronicle is a true continuation of Barros, based on his own experience and his own particular sources of information, the narrative extending now to the year 1600. The first portion of Couto's work was printed in 1602, the last section in 1645 long after the death of Couto, which occurred in 1616. A combined edition of Barros and Couto was printed at Lisbon in 1788²⁹.

Two other Portuguese historians make some mention of affairs in the Muslim world around the Indian Ocean in the sixteenth century - they are Fernão Lopes de Castanheda and Gaspar Correia.

The *História da Descobrimto e Conquista da India pelos Portugueses* of Castanheda covers the years 1497-1538. Couto made considerable use of this work, the first six books of which appeared in 1552-1554 and the last two books in 1561. The *Lendas da India* of Correia narrates the events of 1497-1548. His chronicle was printed for the first time only in 1864. Both Castanheda and Correia spent some years in India³⁰.

III

TURKISH SOURCES

The Ottoman sources relevant to Arabia and the Indian Ocean in the sixteenth century are of two kinds-archival material and chronicles.

Historians, thus far, have made little use of the Turkish archival material. When Bernard Lewis in 1951 drew the attention of historians to the use of the Turkish archives for the history of Arab lands in the Ottoman period he observed that the Ottoman period of Arab history had been the most neglected and from the wealth of material in the Turkish Archives it would in time become much better known³¹. Since then, even before he wrote that article, some Turkish documents had been published³². The Turkish Archives have recently attracted the attention of some historians

²⁹ Couto, like Barros before him, composed a treatise on Asian trade. His work, too, has unfortunately been lost (cf. Boxer, "Thee Historions..", p. 17).

³⁰ On Castanheda, Correia and also another Portuguese historian, A. Bocarro, cf. Harrison, "Five Portuguese..", passim.

³¹ See B. Lewis, "The Ottoman Archives..", p. 149.

³² See, e.g., S. Özbaran, "The Importance of the Turkish Archives for the History of Arabia in the Sixteenth Century", in *Sources for the History of Arabia*, part 2 (Riyad 1979), p. 110, note 3.

interested in the area under discussion. But this interest has not been in a very large scale; and the Arab world under the Ottoman rule has not so far been one of the best known. Ottoman documents concerning the history of Arabia and the adjacent areas are indeed abundant for the second half of the sixteenth century and when they are studied carefully, the Arabian world in the affairs of the Ottoman Empire will, as B. Lewis pointed out, be much better known.

The largest and the most important of the Turkish archives is *Başbakanlık Arşivi* (Turkish State Archives) located in İstanbul. The bulk of the documents preserved there are not earlier in date than the middle of the sixteenth century³³; only a small number of documents has survived from the period before 1550. Of this archival material it is the series of “*Mühimme Defterleri*” (registers of important affairs) which contain the richest information in the Ottoman and Portuguese confrontation in those parts of the world. This series covers the years 961 H. (1553-54) - 1300 (1882-83) and comprises 263 volumes arranged in chronological order. The registers contain copies of decrees (*fermans*, *berats*, etc.) sent out from the central government and addressed to officials in the provinces of the empire³⁴. No catalogue of the individual documents has yet been prepared, but there are summaries for the first sixty volumes; a subject index is available for some of the following volumes, i.e., from vol. 61 onwards. The orders (*hüküms*) relating to the Red Sea, Arabia, the Gulf and the Indian Ocean were sent, for example, to the governors (*beylerbeyis*) of Egypt (Mısır), Yemen, Lahsa, Basra and Baghdad. No *mühimme* registers between the years 1554 and 1559 have survived. There is also a gap between the years 1561 and 1564 during the time of the Ottoman efforts to revive the trade to and from the Indian Ocean.

Also of importance is another collection in the same archives, i.e., the *Ruûs Defterleri*. The *Ruûs* registers - in contradiction to the *Mühimme* Registers, - contain material of an administrative nature and provide information about appointments, honours, rewards and the like. They were prepared by an office (*Ruûs Kalemi*) attached to the Imperial Council, and

³³ On the “*Başbakanlık Arşivi*” cf. M. Sertoğlu, *Muhteva Bakımından Başvekalet Arşivi*, Ankara, 1955; A. Çetin, *Başbakanlık Arşivi Klavuzu*, İstanbul, 1979; B. Lewis, “*Başvekalet Arşivi*”, in *EI*².

³⁴ On the character of a *mühimme* document see U. Heyd, *Ottoman Documents on Palestine, 1552-1615*, Oxford, 1960.

cover the period from 1547 to 1908³⁵. We can obtain a clear picture of the Ottoman *eyalet* system from the Ruûs documents as it existed in the region of Basra, Lahsa and Yemen.

There is yet another class of material preserved in the *Başbakanlık Arşivi* in İstanbul - the *Tapu Defterleri* (the cadastral registers) though no cadastral surveys have survived to the present for the provinces of Lahsa and Yemen in the sixteenth and seventeenth centuries. The cadastral registers relating to Basra province survived however with a *kanûnnâme*, i.e., a codification of the customs, fiscal and economic life of the province³⁶. These two *kanûnnâmes* dated 1551 and 1574-75 enumerating, amongst other information, the port and customs duties levied on incoming traffic, have been printed³⁷.

In absence of the *tapu* registers there are however, in the *Başbakanlık Arşivi* some *maliye* registers. These Registers include many kind of information as they are reflected in a card-index, each card giving in few lines what a *maliye* registers. It is, however, difficult to obtain from this card-index the content of a *defter*. Some of the *defters* cover outgoing orders, and some contain accounts of revenues and expenditures of the Imperial Treasury of Yemen (that is to say the budgets of the province of Yemen). Some *maliye* registers cover the customs duties, regulations of trade and industry and expenditures, i.e., the salaries of high officials, wages of soldiers and other spendings for the purposes of the province of Yemen³⁸.

The other major collection in İstanbul is the *Topkapı Sarayı Arşivi* (the Archives of the Topkapı Palace). At the Palace there is a library, which has the earliest in date of the *Mühimme* registers known (thus far) to be extant. This *defter*, dating from 1552 contains some orders relating to the campaign undertaken by Pirî Reis³⁹. At the archive itself there have been discovered

³⁵ Cf. N. Göyünç, "XVI. Yüzyılda Ruûs ve Önemi", in *Tarih Dergisi*, Vol. XVII/22 (İstanbul, 1967), pp. 17-34.

³⁶ One of them is preserved at the Başbakanlık Archives, İstanbul, among the series of *Tapu Defterleri*, under the ref. num. 282. This *defter*, dated 1551-52, includes the fiscal surveys of some sanjaks in Lahsa.

³⁷ Cf. R. Mantran, "Reglements Fiscaux Ottomans, La Province de Bassora (2e moitié du XVIs.), in *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. X/2-3 (Leiden, 1967), pp. 224-277.

³⁸ See Özbaran, "The Importance..", p. 108. For the Ottoman budget of Yemen relating to the year H. 1008 (1599-1600) see H. Sahillioğlu, "Yemen'in 1599-1600 yılı Bütçesi" in *Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, Ankara, 1985, pp. 287-319.

³⁹ Topkapı Palace Library, *Koşular* 888.

and published some documents giving light to the affairs of the Red Sea, Arabia, the Gulf and the Ocean. A report in Turkish (dated 2 June 1525) attributed to Selmar Reis, Ottoman admiral in the Red Sea is as much response to Portuguese activities as a warning to the Turkish authorities⁴⁰. There exist, too, some letters of Süleyman Pasha relating to his campaign against Diu in 1538 and the establishment of Ottoman rule in Yemen^{40a}. The Late Professor C. Orhonlu discovered a report about the 1559 campaign against Bahrain. It was written by an Ottoman officer who took part in that operation⁴¹. There may well be, in the Topkapı Palace archives, other documents, untraced as yet, which concern Arabia and the Indian Ocean in the sixteenth century. The possibilities of finding new material in the Palace will be known when the work of cataloging the archive is complete⁴².

The Ottoman chronicles which describe the events of the sixteenth century are much less rich in date on Arabia and the Indian Ocean than the great Portuguese histories. The sparseness of the material available in the Ottoman chronicles is mentioned in the words of Saffet Bey already in 1910)⁴³. Cengiz Orhonlu also expressed his surprise when he found that no mention of even important events of the sixteenth century was made by the contemporary Ottoman chroniclers⁴⁴. Indeed the court historians -like Gelibolulu Mustafa Ali- offer little information of an original character on the conflict between the Ottomans and the Portuguese. Most of their data came from a small number of more specialized histories like the work of Seydi Ali, the famous Ottoman sailer and geographer who in 1554 fought against the Portuguese in the Indian Ocean and wrote a vivid account of his

⁴⁰ For the text, French and English translations see M. Lesure, "Un Document Ottoman de 1525 sur l'Inde Portugaise et les Pays de la Mer Rouge", in *Mare Luso-Indicum*, III (1976), pp. 137-160; S. Özbaran, "A Turkish Report on the Red Sea and the Portuguese in the Indian Ocean (1525)", in *Arabian Studies*, IV (1978), pp. 81-88.

^{40a} These letters have been published by F. Kurtoglu in his "Hadım Süleyman Paşanın Mektupları..." in *Belleten*, IV/13. (Ankara, 1940), pp. 61-75.

⁴¹ See C. Orhonlu, "1559 Bahreyn Seferine Aid Bir Rapor", in *Tarih Dergisi*, Vol. XVII/22 (1967), pp. 1-16.

⁴² Türk Tarih Kurumu (Turkish Historical Association, Ankara) is to publish a new catalogue of the material preserved at the Archive of the Topkapı Palace Museum in İstanbul.

⁴³ Saffet, "Bahreyn'de..," p. 1139.

⁴⁴ Orhonlu, "1559 Bahreyn.." p. 1.

adventures⁴⁵. A later historian, Kâtib Çelebi, wrote about the naval affairs of the Ottoman Empire. He, too, relied on the narrative of Seydî Ali, when he came to recount the course of events in the Ocean⁴⁶.

The Ottoman chronicles relate in much detail the wars fought against Safavid Iran⁴⁷. Some of these Histories include data on the affairs of Basra, Gulf and the Ocean. Matrakçı Nasuh⁴⁸, living in the time of Sultan Süleyman, has described the conflict between the Ottomans and the Bedouins of Jezayir. Another chronicle, called *Tevarih-i Âl-i Osman*, which extends to the year 1561 gives some information about the Ottoman occupation of Basra in 1546 as well as the affairs of the Red Sea and Yemen⁴⁹.

As for the Ottoman existence in Yemen in the second half of the sixteenth century *Ahbarü'l-Yemani* and *Tarih-i Feth-i Yemen* should be mentioned here. *Ahbar* is translation of Qutb al-Din al-Nahrawali's *al-Barq al-Yamani* by a certain Ali with additional notes. *Tarih-i Feth-i Yemen* is a versified and richly illustrated Turkish chronicle of Mustafa Rumuzî⁵⁰. The

⁴⁵ Seydî Ali, *Miratü'l-Memalik*, İstanbul, 1313/1895; cf. also, Orhonlu, "Seydî Ali Reis", in *Journal of the Regional Cultural Institute (Iran, Pakistan, Turkey)*. 1/2 (Tehran, 1967), pp. 44-57; Ş. Turan, "Seydî Ali Reis", in *IA*.

⁴⁶ Cf. Katip Çelebi, *Tuhfetü'l Kibar fi Esfarü'l Bihar* (ed. O. Ş. Gökyay, MEB, 1973, pp. 89 ff.

⁴⁷ See B. Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri, I: 1578-1590*, İstanbul 1962; J. R. Walsh, "The Historiography of Ottoman-Safavid Relations in the Sixteenth and the Seventeenth Centuries", in *Historians of the Middle East* (eds. P.M. Holt and B. Lewis), London, 1962, pp. 197-211.

⁴⁸ Matrakçı Nasuh (on whom cf. H. Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, Ankara, (1963) wrote a *Süleyman-nâme* describing the events which occurred in the time of Süleyman Kanunî. I have consulted the manuscript preserved in İstanbul Arkeoloji Library, MS. 379. This manuscript covers the years 950/1543 to 958/1551.

⁴⁹ This chronicle was considered to be the work of Rüstem Pasha who was grand vizier of the Ottoman Empire in 1544-1553 and again in 1555-1561 (cf. Ş. Altundağ and Ş. Turan, "Rüsten Paşa", in *IA*). It has been argued, however, that the author of this chronicle was in fact Matrakçı Nasuh (cf. H. Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", in *Bellelen*, XXIX (Ankara, 1965), p. 354.

⁵⁰ For the detail see J. B. Blackburn, "Arabic and Turkish Source Materials for the Early Years of Ottoman Yemen", in *Sources for the History of Arabia*, part 2 (Riyad, 1979), p. 206; H. Yavuz, *Kâbe ve Haremeyn için Yemen'de Osmanlı Hâkimiyeti (1517-1571)*, İstanbul, 1984, pp. 142 ff.

nineteenth-century Ottoman soldier and historian Ahmed Râşid paraphrased it into his work in its entirety⁵¹.

The importance of the Portuguese and Turkish sources for the Ottomans in Arabia and the Indian Ocean, which I have tried to express in a limited scale will be better appreciated only when these source material become available for researchers. I have only mentioned particular documents and chronicles: they are much more numerous in quantity and much more variant in quality. No doubt the history of the Arabian world and the Turco-Portuguese confrontation in the Indian Ocean will be better known when and only these sources are explored.

⁵¹ A, Râşid, *Tarih-i Yemen ve San'a*, 2 vols. İstanbul, 1291/1874-75.

Konferanslar:

HATAY SORUNU VE TÜRK - FRANSIZ SİYASAL İLİŞKİLERİ *

(1936 - 1939)

İSMAİL SOYSAL

Emekli Büyükelçi

Hatay Sorunu 1936 yılında ortaya çıkmış ve 1939'da, 2. Dünya Savaşı'ndan birkaç ay önce, Hatay Türkiye'ye bağlanmak suretiyle, kesin bir çözüme kavuşturulmuştur.

Sorunun üç yıllık süreci bir diplomasi savaşımı içinde geçmiştir. Yüce Atatürk, bu sorunu kan dökmeden en son aşamasına ulaştırıp aramızdan ayrılmış, İnönü ve onun Dışişleri Bakanı Saraçoğlu da, savaş öncesi uluslararası siyasi konjonktürden ustaca yararlanmasını bilerek, mutlu sonucu elde etmişlerdir. Sonuç, diplomatik tarihimiz bakımından, kuşkusuz, üstün bir başarıdır.

Hatay Sorunu üzerinde Türkiye'de, arşivlere ve öbür belgelere dayanılarak henüz bir araştırma yapılmış değildir. Yayımlanan kitap ve makaleler daha çok gözler önünde geçen olayları yansıtmaktadır. Oysa, Türkiye ile Fransa arasındaki görüşmeler ve yapılan anlaşmaların gerisindeki gerçekler bilinmeden, varılan sonucu değerlendirmek olanaksızdır.

Biz bu konferansımızla, özellikle Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivlerine dayanarak, boşluğu bir ölçüde de olsa, doldurmaya çalışacağız. Gerçekten, "Documents Diplomatiques Français" başlığı ile Paris'te 8-10 yıl önce yayımlanan onbinlerce belge içinde, Hatay Sorunu ile ilgili olanlarını taradığımız gibi, Fransız belgelerine dayanılarak yazılan makaleler ve anıları da gözden geçirdik. Buna karşılık, henüz tasnif edilmemiş olan Türk Dışişleri Arşivlerinden pek az yararlanabildik (Konferans metninin sonuna koyduğumuz "Kaynakça" Hatay Sorunu üzerinde Türkiye ve dünyada saptayabildiğimiz tüm kaynakları göstermektedir).

Konferansımızda, önce Hatay Sorununun 1936'da çıkışından önceki duruma kısaca değineceğiz, daha sonra, Sorunun üç yıllık sürecini dörde

* Türk Tarih Kurumunca verilen konferans Ankara, 15 Şubat 1985

bölerek: 1) Sorunun çıkışını ve Tarafların tutumunu; 2) Milletler Cemiyeti çerçevesinde yapılan Mayıs 1937 Anlaşmalarını; 3) Bu Anlaşmaların uygulanmasındaki zorluklar üzerine Temmuz 1938 Anlaşmalarını; 4) Hatay'ın 1939 Haziran'ında Türkiye'ye bağlanmasına götürerek son devreyi anlatacağız. Sonunda da, bir analiz yapmaya çalışacağız.

* * *

HATAY SORUNUNUN ÇIKIŞINDAN ÖNCEKİ DURUM:

1918 - 1936

30 Ekim 1918'de Mondros Silâh Bırakışımı yapıldığı zaman halkının çoğunluğu Türk olan İskenderun ve Antakya bölgesi - İmparatorluk döneminde Suriye Vilayetine bağlı olarak Sancak (İskenderun Sancağı) diye anılıyordu - Türk kuvvetlerinin elindeydi. 1920'de açıklanan "Ulusal And"a göre, bu bölgenin Türkiye'nin ulusal sınırları içinde kalması gerekiyordu.

Oysa, Fransa daha 16 Mayıs 1916'da İngiltere ile, Osmanlı topraklarının bölüşümü konusunda yaptığı Sykes-Picot Anlaşması gereğince, Suriye-Lübnan'a sahip olmaya kararlı idi. Bu karar, Milletler Cemiyeti Yasası'nın 22. maddesiyle öngörülen ve 28 Haziran 1919'da kurulan "Mandat" sistemi içinde gerçekleştirilecekti. Nitekim, savaştan sonra, Müttefik Devletler Yüksek Konseyi San Remo toplantısında, 25 Nisan 1920 günü, Suriye ve henüz onun bir parçası sayılan Lübnan'ı "A" türü Mandat yönetimi olarak, Fransa'ya bırakmıştı. Bu arada Fransa, 1918 Mondros Silâh Bırakışımı Sözleşmesi'nin 7. maddesine dayanarak, Sancak'ı ve daha sonra Urfa, Antep, Adana ve Mersin bölgesini işgal etmiş bulunuyordu.

20 Ekim 1921 günü, TBMM Hükümeti'nin Fransa ile yaptığı Ankara (Ön Barış) Anlaşması Sancak'a yeniden kavuşulması olanağını vermemişti. Fransa ile savaşı bir an önce sona erdirmekteki büyük yarar bu geçici özveriyi gerektirmişti. Böylece, Sancak bölgesi Suriye tarafında bırakılarak, Türk-Suriye sınırı Ankara Anlaşması ile belirlenmişti. Bununla birlikte, Anlaşmanın 7. maddesiyle, bu bölge için "özel bir yönetim rejimi" kurulması, bölgenin Türk soyundan gelen halkının kültürünün geliştirilmesi ve Türkçenin resmi bir nitelik taşıması öngörülmüştü.

1923 Lozan Andlaşması'nın, 3. maddesiyle, Ankara Anlaşmasının hükümlerinin doğrulanmasından sonra, Türkiye ile, Suriye ve Lübnan adına davranan, Fransa arasında 30 Mayıs 1926 günü Ankara'da imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesiyle Türkiye-Suriye ilişkileri düzenlenirken, sınır çizgisi de gösterilmiş, ayrıca Suriye içinde kalan

Sancak için imza Protokolünde, 1921 Ankara Anlaşması'nın öngördüğü özel yönetim biçiminin Fransa Hükümeti'nce göz önünde tutulacağı hükme bağlanmıştı. Türkiye-Suriye sınırının işaretlenmesi ise ancak 4 yıl sonra sonuçlandırılarak, 3 Mayıs 1930'da "Son Protokol" imzalanacaktı.

Mandat Yöneticisi (Mandataire) Fransa, 1920 Eylül'ünde Suriye'yi önce, Suriye ve Lübnan diye ikiye bölmüş, Suriye ülkesinde de, Şam, Halep, Dürzi, Alevi kesimleri olmak üzere, dört ayrı yönetim bölgesi kurmuştu. Bunların ilk ikisine Suriyeli, öbürlerine Fransız valiler atanmıştı. Özel statüye sahip Sancak 1925 yılına dek Halep Valiliği'ne bağlı iken, o yıl doğrudan Suriye Hükümeti'ne bağlanacaktı. Hepsinin üstünde Suriye ve Lübnan mandalarının yöneticisi Fransız Yüksek Komiseri bulunuyordu.

24 Temmuz 1922'de MC Konseyi Suriye ile Lübnan mandalarının temel yasasını (charte) kabul etmişti. Suriyeliler, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarına kavuşmayı beklerken, "Mandat" bahanesiyle, Fransız Sömürge Yönetimi altına girmenin düş kırıklığı içinde, Fransızlara baş kaldırmaya başlamışlardı.

Türkiye ile Fransa arasında, Lozan Andlaşması'ndan sonra, Osmanlı borçlarının arıtılması, Türkiye'deki Fransız öğretim, din ve sağlık kurumlarının durumu, Fransız şirketlerinin ayrıcalıkları ve bunların Türk Hükümeti'nce satın alınması gibi çeşitli dosyalar üzerindeki görüşmeler ve çekişmeler 1930'lu yıllara dek sürüp gitmişti. Ama, gene de Türk-Suriye komşuluk ilişkileri iki devlet arasında en önemli sorun olarak sürecekti.

1930 başında, Türkiye ve Fransa, ortadaki pürüzlerin bir çoğunun çözüme bağlanmasından esinlenerek, geleneksel dostluğu yeniden kurmak ve çıkacak uyuşmazlıkların çözümü biçimini saptamak üzere, 3 Şubat 1930 günü Paris'te bir "Dostluk, Uzlaştırım ve Hakemlik Andlaşması" bağtılamışlardı. Andlaşma TBMM'de birkaç ay içinde onaylanmış, ama Fransız Hükümeti, ilişkilerde ortaya çıkan yeni zorluklar nedeniyle, onu ancak 1933 baharında Parlamentodan geçirmişti. Kuşkusuz bu tutum, Türk Hükümeti'ni biraz tedirgin etmişti.

Herhalde, iki devletin barışçı bir politika gütmesi ve Avrupa'da "statu quo"nun korunması yanlısı olması, onları 1930'lu yıllarda genel dış politikada (politique générale) yaklaştırmaya başlamıştı. Özellikle, Almanya'da 1933'de Hitler'in iktidara gelmesiyle Fransa Türkiye'yi kendisine yakın tutmak isteyecekti.

Fransız Hükümeti 1934 Balkan Pakı'nı desteklemişti. 1935'de İtalya'nın Habeşistan'a saldırması üzerine, Türkiye de, Fransa gibi, MC

çerçevesinde yaptırımlara katılmış ve 1936 Temmuz'unda İspanya'da Franco İsyanı çıkınca, İngiltere ve Fransa'nın ön ayak olduğu İspanya iç savaşına karışmama (non-intervention) komitesinde Türkiye de yer alacak ve ertesi yıl Akdeniz'de İtalyan denizaltılarının yarattığı güvensizlik üzerine Nyon Konferansı'nda iki büyük Batılı Devletle birlikte hareket edecekti.

Avrupa'da Roma-Berlin ekseninin yarattığı tehlike Fransa'nın Türkiye'ye ilgisini artırıyordu. Nitekim, Boğazlar Sorunu Türk Hükümeti'nce ortaya atılınca, 22 Haziran-20 Temmuz 1936'da Montreux'de yapılan konferansta, Fransa Türkiye'nin tezine oldukça anlayış göstermiş, hatta 19. madde üzerinde İngiliz ve Sovyet görüşleri üzerindeki çekişmelerin giderilerek, Türkiye'nin yararına bir formül bulunmasında önemli rol oynamıştı.

SANCAK (HATAY) SORUNUNUN ÇIKIŞI VE TARAFLARIN TUTUMU: Eylül - Aralık 1936

Fransa'da sol partiler, "Halk Cephesi" (Front Populaire) olarak girdikleri Nisan - Mayıs 1936 seçimlerini kazanıp 4 Mayıs'ta Sosyalist ve Radikallerden oluşan Léon Blum liderliğinde bir Hükümet -ki bunu Komünistler de dışardan destekliyordu- kurdukları zaman Paris'te Suriyeli siyasal liderlerle görüşmeler çoktan başlamış bulunuyordu.

Halk Cephesi Hükümeti manda zamanının artık geçtiğine, onun yerine, İngilizlerin Irak ile yaptığı gibi, bir ittifak sistemi oluşturmak gerektiğine inanıyordu. Dışişleri Bakanı Delbos ve onun Siyasal Müsteşarı Viénot Suriye ve Lübnan'ın Fransa'nın müttefiki bağımsız devletler durumuna getirilmesi işine koyulmuş, dolayısıyla Suriyelilerle görüşmeleri hızlandırmıştı. Nitekim, 9 Eylül'de Paris'te Suriyeli liderlerle bir Dostluk ve İttifak Andlaşması parafe edilmesi gecikmemişti. Fransa, Mandatar Devlet olarak, durumdan 26 Eylül'de MC Konseyi'ne bilgi vermişti.

Suriye'nin bağımsızlığına doğru ilk adım sayılan bu Andlaşma 25 yıllık bir süre için yapılmıştı. Andlaşmaya göre, Suriye üç yıl sonra bağımsızlığına kavuşturulacak ve MC üyeliğine aday olacaktı. Böylece, Fransa'nın mandası son bulacaktı. Fransa, beş yıl için, Suriye'de askersel üsler bulunduracak, savaşta Fransa kimi kolaylıklardan yararlanacak ve Suriye ordusunun kurulmasına yardım edecekti. Taraflar, dış politika konularında danışmalar yapacaktı.

Andlaşma, Suriye'nin bütünlüğü ilkesine dayandığı için, Yüksek Komiser Alevi ve Dürzi bölgelerinin Suriye'ye bağlanmasını ilân etmekte gecikmemişti. Ancak, Sancak bölgesi özel statüsünü koruyacaktı.

Suriye Heyeti'nin, Şam'a dönüş yolunda, İstanbul'da basına Sancak Türklerinden bir "azınlık" olarak söz etmesi Türk gazetelerinde sert tepkiler uyandırmıştı.

Heyet, Şam'a döndükten sonra, yapılan milletvekilleri seçimleri üzerine, Parlamento, Andlaşmayı 20 Aralık'ta oybirliği ile onaylamıştı. Oysa, Fransa'da Andlaşmaya sağcı partilerin sert tepkileri başlamış, ayrıca Suriye bağımsızlığının Kuzey Afrika'da Fransız yönetimindeki Fas, Cezayir ve Tunus halkını da kıskırtabileceği korkusu yayılmıştı. Kaldı ki, 2. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı belli olduğundan, Fransa'nın Yakındoğu'da askersel durumunu koruması gerekiyordu. Bu nedenlerle, 1938 Aralık'ında, Andlaşmanın şimdilik onaylanmayacağı açıklanacaktı. Hiçbir zaman da onaylanmayacaktı.

Atatürk, Sancak Sorununu kesin bir çözüme bağlamak zamanının geldiğine daha Paris'te Fransız-Suriye görüşmeleri yapılırken karar vermişti. Ancak, Montreux'de Boğazlar Konferansı sona ermeden, Fransa ile bir gerginlik çıkarılmasından kaçınmıştı. Nitekim, 20 Temmuz 1936 Montreux Sözleşmesi'nin imzası günü Türkiye'ye dönen Afet (İnan) Hanıma "şimdi Antakya, İskenderun, yani Sancak meselemiz var" demişti¹.

Atatürk'ün, Türk yurdu Sancak'ın Türkiye sınırları dışında kalmasını ancak geçici bir süre için kabul ettiği biliniyordu. Daha 15 Mart 1923'de Adana'ya yaptığı bir gezide, Hatay'dan gelen bir Türk Heyetine "kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalamaz. Günü gelecek siz de kurtulacaksınız" demişti². 1936'da sorun ortaya çıktıktan sonra da, her vesile ile, "bu benim için bir namus meselesidir" diyerek, kararlılığını gösterecekti.

Avrupa'da siyasal konjonktür buna elverişli idi. Hitler'in verdiği korku Fransa'yı bu gibi sorunlarda uzlaşılara zorlayıcı nitelikte idi. Atatürk Türkiye'si 1936 Montreux Sözleşmesi'nden beri dostluğu aranan bir devlet olmuştu. Onun, sorunları oldubittilerle değil, barışçı yoldan çözmek yanlısı olduğuna inanılıyordu. Türk-Sovyet dostluk ve işbirliğinin yanısıra, Türk-İngiliz dostluğu da geliyordu. Nitekim Hatay Sorununun Türkiye'nin istediği yönde çözümüne İngiltere yardımcı olacak ve Türkiye ile Fransa'nın uzlaşmasında başlıca rolü oynayacaktı. O sırada Türkiye'nin MC Konseyi üyelerinden biri olması da ona yarar sağlayacaktı. Bundan başka, sorunun

¹ İnan, Prof. Dr. Afet, "Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi", Ankara, 1977, S. 135.

² Önder, Mehmet, "Atatürk'le Adım Adım Türkiye", Ankara, 1984, S. 9.

İtalya'nın Konsey toplantılarını boykot ettiği bir zamanda -ki Aralık 1937'de Milletler Cemiyeti'ni büsbütün terk edecekti- ele alınması ayrıca önemliydi.

Böyle bir hava içinde, Türk Hükümeti, Paris Büyükelçisi Suat Davaz aracılığı ile, Fransa Dışişleri Bakanı Delbos'a 9 Ekim 1936'da verdiği Mektup-Nota'da³, Sancak Sorununun çözümü önerisini resmen ortaya atmıştı. Nota'da, dostça bir anlatımla, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a tanımaya karar verdiği bağımsızlığın, halkının çoğunluğu Türk olan Sancak'a da tanınması isteniliyor, bunun 1921 ve 1926 Andlaşmalarının doğal bir sonucu olduğu belirtiliyordu. Delbos 10 Kasım 1936'da verdiği yanıtta, M. Cemiyeti'nce 24 Temmuz 1922'de kabul edilen Manda Yasası'nda, Fransa'nın, Mandater Devlet olarak, Suriye ve Lübnan'ı bağımsızlığa götürmekle görevlendirildiği, Suriye'nin bölünmesine izin verilmediği, bu Yasaya aykırı olarak ve 1921 Ankara Anlaşmasının çerçevesini aşarak, Sancak'a bağımsızlık verilemeyeceği, yalnızca onun özerkliğinin korunacağı ve geliştirilebileceği dostça bir dille bildirilmişti.

Bu ilk notaları Kasım ve Aralık aylarında yeni notalar izlemiş, Aralık ayında Sancak'ta kanlı olaylar çıkmıştı.

Konu, Türkiye ile Fransa arasında diplomasi yolundan tartışılırken, Atatürk 1 Kasım 1936 TBMM'ni açış konuşmasında, Sancak'ın sahibinin Türkler olduğunu belirtip, Türkiye ile Fransa arasında tek uyuşmazlık konusu olarak kalan Sancak Sorununun artık çözümü gerektiğini söylemişti. 19 Kasım'da da Başbakan İnönü, Fransa Büyükelçisi Ponsot'ya Hükümetin bu işteki kararlılığını anlatmıştı.

5 Aralık gecesi Atatürk, Ankara'da çocuklara yardım balosunda Büyükelçi Ponsot'yu yanına çağırılmış ve kendisiyle 2,5 saat süren görüşmede şunları söylemişti⁴, "... Türk-Fransız dostluğu korunmalıdır. Sancak işine bir çözüm bulunması için yaptığım çağrı Fransız Hükümeti'ne iyi anlatılmalıdır. Çözüm, Fransa ve Türkiye'nin onurlarını korumalıdır. Bir toprak değişikliği düşünmüyoruz, 1921 Anlaşması bir strateji sınırı değil, bir dostluk sınırındır. Bulunacak çözüm Türkiye ile Suriye'nin iyi komşuluk

³ Türk Notası ile ona Delbos'un yanıtının aslı Fransızca metinleri için bkz. S.D.N. (Société des Nations), Journal Officiel, Sancak Sorunu üzerinde "Livre Blanc", Mayıs-Haziran 1937; Türkçe çevirileri, ilgili öbür belgeler ve 24 Temmuz 1922 günlü Suriye Manda Yasası için bkz. Ayın Tarihi, Kasım ve Aralık 1936.

⁴ D.D.F. (Documents Diplomatiques Français), Fransa Dışişleri Bakanlığı, Paris, Arşiv Yayınları, Seri 2, C.V, Belge 112, Fransa Büyükelçisi Ponsot'nun 8 Aralık 1936 günü Dışişleri Bakanı Delbos'a Raporu.

ilişkileri sürdürmesine uygun olmalıdır. Görüşmelerde üçüncü tarafları aramıza almayalım. Ben, 1921'de Meclis önünde Ankara Anlaşması'nın sorumluluğunu üstlenmiş, pek çok muhalefeti göğüslemiştim. Aras, size gizli oturumların tutanaklarını verir. Şimdi benim onurum söz konusudur. İktidarı bırakmak ya da çere bulmak durumdayım..."

Büyükelçi 8 Aralık'ta Aras ile görüştüktan sonra raporuna şunları ekliyordu: "Türkiye Sancak'ın Fransız-Türk kondominyomu altına konulmasını istiyor ve buna Suriye'nin de katılabileceğini, böyle bir çözümün bölgede güvenliği artırabileceğini, Sancak, askerlikten arındırılırsa ve İskenderun bir deniz üssü olmazsa, Ortadoğu'nun huzur ve ticaretinin

Görüşmenin Dışişleri Bakanlığı Özel Kalemindeki tutanağına⁵ göre, Atatürk, Fransız Büyükelçisi'ne "... ben Sancak'ın Türkiye'ye ilhakını istemiyorum, Sancak Türkiye ve Fransa'nın ortak denetiminde olur. Hatta ordusu da bulunmasın, jandarma ve polis yeterlidir... sizin Dışişleri Siyasal Müsteşarı (Viénot) bu işi beceremez. Onun genç olduğunu söylüyorsunuz, ama Türk-Fransız dostluğu genç değildir, deneyimsiz kişilere bırakılamaz. Siz Suriye'de bulundunuz (Yüksek Komiserdi), bizzat Paris'e gidin, anlatın... sorun, dostluğumuzu koruyacak, güçlendirecek biçimde çözümlidir. Umarım ki, Cenevre'de (Milletler Cemiyeti'nde) 'Türkiye de ne istiyor, onun hakkı yok' gibi sözler söylenmez. Çünkü bu iyi sonuç vermez. Bu durumda işin ne olacağını da bilemem..." demişti.

Görülüyor ki, Atatürk sorunun Türkiye için toprak istemek değil, Suriye'ye tanındığı gibi Sancak'a bir bağımsızlık tanınması olduğunu belirtmişti. İşe başkalarını sokmamayı isterken de, Fransa'nın Avrupa'da sıkışık durumunu bilerek, yalnız onunla anlaşmanın daha kolay olacağını düşündüğü anlaşılıyor. Bu "başkaları" MC Konseyi içinde ve dışında Büyük Devletler (İngiltere, Sovyetler Birliği) ve Suriyeliler olabilirdi. Gerçi Türkiye'nin İngiltere ve Sovyetler Birliği ile de ilişkileri iyi idi. Ama ne de olsa, hepsinin birden baskısı ağır olurdu.

Bununla birlikte, Fransa'nın istediği üzere, sorunun MC Konseyi'ne götürülmesini önlemek mümkün olmayacaktı. Nitekim, Fransa bunda ısrarlı görününce Türkiye öneriyi kabul etmiş ve 10 Aralık 1936 günü bizzat Konsey'e bir Muhtıra sunarak, a) Sancak konusunda Türk-Fransız uyuşmazlığının; b) Özgürlükleri ve canları tehdit altında bulunan Sancak halkının güvenliği için alınacak önlemlerin Konsey'in olağanüstü bir toplantısında konuşulmasını istemişti⁶.

⁵ Şimşir, Bilâl, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamları ile görüşmeleri", T. Tarih Kurumu Belleteni, Atatürk Özel Sayısı, Ankara, 1981, Atatürk-Ponsot görüşmesi, S. 119.

⁶ S.D.N., Journal Officiel, aynı belge.

Fransa Dışişleri Bakanı Delbos, Türk girişiminden MC Konseyi devletler nezdindeki Büyükelçilerine bilgi verirken, şunları belirtiyordu ⁷: “...Sancak'ta 1921 rejimi sadece yönetsel bir şeydir. Türk istemi 1922 Manda Yasası ile bağdaşmaz. Yasanın 1. maddesinde yalnız iki devlet (Suriye ve Lübnan'ın ileride bağımsızlığı) öngörülmüştür, bir üçüncü devlete yer yoktur. Suriye bölünemez, çünkü Yasanın 4.maddesinde 'Mandaterin Suriye ve Lübnan topraklarının tümü ya da bir bölümünü vermesi ya da kiralaması, ya da yabancı bir devletin denetimi altına bırakması' yasaklanmıştır. Yani vasi (tutelle) durumunda olan Mandater, bu ülkelerin bütünlüğünü güvence altında tutma görevini yükümlenmiştir. Kaldı ki, 18. maddede, manda statüsünde herhangi bir değişiklik için MC Konseyi kararı alınması gerekli görülmüştür. Bu nedenlerle biz, ancak 1921 Ankara Anlaşması çerçevesinde görüşmeler yapabiliriz. Eğer Türkiye siyasal bir değişiklikte ısrar ederse, bunun, MC'nin bir işi olacağını kendilerine bildirdik. Orada muhataplarımıza bilgi verirken bu işin Türkiye ile Fransa arasında bir uyuşmazlık değil, MC'nin yetkisi üzerinde bir anlaşmazlık olduğunu belirtiniz... Konsey, herşeyden önce koruyucu (conservatoire) önlem almalıdır. Kuşkusuz konu için bir raportör atayabilir. Bölgede çıkabilecek olaylar için de kararlar alabilir...”

Öyle anlaşılıyor ki, Fransa Suriyelilerle anlaşırken Türkiye'nin Sancak için böyle bir tepkisini beklememişti. Şimdi Türkiye'nin kararlılığını anlamıştı. Avrupa'da gerginleşen durum karşısında Türkiye'yi karşısına alamazdı. Üstelik, Türkiye, bir genel savaş durumunda, Fransa'nın Yakındoğu'daki varlığının korunması bakımından da yaşamsal bir konuma ve güce sahipti. Ne var ki, Suriye'nin bütünlüğü konusunda duyarlı olan Suriyelileri tedirgin etmemek için Türkiye'ye, “pek iyi, sizinle de anlaşalım, Sancak'a bağımsızlık tanıyalım” demekten kaçınıyordu. Kaldı ki, İskenderun gibi bir limanın, kendisine bağlı tutacağı bir Suriye'nin elinde kalması daha iyi idi. Böyle olunca MC siperine girmeyi, Türkiye ile uzlaşi formülünü orada aramayı yeğlemişti.

MİLLETLER CEMİYETİ ÇERÇEVESİNDE MAYIS 1937 ANLAŞMALARI

MC Konseyi'nde 14-15 Aralık'ta ilk görüşmeler olmuş, Dr. Tevfik Rüştü Aras ve Fransa Temsilcisi Viénot görüşlerini açıklamış, Türk Delegasyonu ayrıca bir metin dağıtmıştı. 16 Aralık'ta Konsey, uyuşmazlığın

⁷ D.D.F., Aynı Arşiv, Seri 2, C.V. Belge 115, Delbos'un Londra, Moskova, Varşova, Bükreş, Stokholm Büyükelçiliklerine Telgrafi.

çözümü için bir rapor hazırlamak üzere, Konsey'deki İsveç temsilcisi Sandler'i raportörlükle görevlendirmiş ve üç kişilik bir gözlemci grubunu Sancak'a yollamayı kararlaştırmış ve bu arada Fransa ile Türkiye arasında görüşmelerin sürdürülmesini öğütlemişti. Türkiye, Konsey'in bu kararında çekimser oy kullanmıştı.

MC gözlemcileri 31 Aralık'ta Sancak'a varıp işe koyulduğu bir sırada, Ankara ve Paris'te yapılan Türk-Fransız görüşmelerinde, Türkiye Sancak'ın, bağımsız bir devlet olarak, Suriye ve Lübnan ile bir konfederasyon oluşturmasında, askerlikten arındırılmasında, İskenderun limanında Türkiye'ye bir yer kiralanmasında, Türkiye ve Fransa'nın kurulacak düzeni güvence altına almasında ısrar etmiş, ancak Fransa buna yanaşmamıştı. Bununla birlikte, Fransızlar diyalogu sürdürüyordu. Hatta, Sancak için kabul edemeyecekleri "bağımsızlık" yerine daha esnek bir deyim aramaya başlamış ve Başbakan Blum'un bunu bulacağını vaad etmişlerdi. Nitekim, bulunan deyim "entité distincte" yani "ayrı varlık" olmuştu. Bu arada, Aras, Fransa ile Akdeniz'de bir Yardımlaşma Andlaşması yapılabileceğini hissettirmişti. Böyle birşey Fransızlara ilginç geliyordu. Türk Hükümeti bakımından da Fransa'yı Sancak konusunda Türkiye'ye anlayışlı davranmaya itici nitelikte idi⁸.

Blum 18 Ocak 1937'de Aras'a gönderdiği bir mesajda, "... Suriye bağımsızlığına kavuşunca, Sancak'ta MC'nin bir Yüksek Komiseri denetiminde bir özel statü kurulabileceğini, bunun Manda Yönetiminin bir kalıntısı (survivance) sayılabileceğini, ama Yüksek Komiserin bir Fransız olması gerektiğini" bildirmişti⁹. Fransa'nın bir ödünü gibi görünen bu öneriyi, bağımsızlık sayılmayacağı için, Türkiye kabul etmeyecekti.

20 Ocak 1937'de Konsey'de sorun yeniden görüşülmüştü. O sırada Cenevre'de, İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Tarafları uzlaştırıcı yoğun bir çaba göstermiş, sonunda Fransa tutumunu değiştirmiş, böylece Türk görüşüne yakın bir anlaşma temeli bulunmuş, Sandler de bu uzlaşmayı yansıtan raporunu Konsey'e sunmuştu. 27 Ocak 1937 günü Sandler Raporu Konsey'de görüşülürken, Aras ve Delbos söz alıp olumlu konuşmalar yapmıştı ve Rapor¹⁰ Konsey'de oybirliği ile kabul edilmişti.

⁸ D.D.F., Aynı Cilt, Belge 247, Ponsot'nun Delbos'a 6 Ocak 1937 günlü Raporu, Belge 314 ve 440, Ponsot'nun 19 Ocak ve 2 Şubat 1937 günlü Raporları.

⁹ Jacques Thobie'nin "Le Nouveau Cours des Relations France-Turques et l'Affaire du Sandjak d'Alexandrette" adlı makalesinde, Véou'nun "Le Désastre d'Alexandrette" adlı anılarından bir belgeden aktardığı doküman.

¹⁰ S.D.N, Journal Officiel, Aynı Belge, Türkçe çevirisi için bkz. Aynı Tarihi, Şubat 1937.

Raporda, bir Uzmanlar Komitesi'nce hazırlanacak Sancak Statüsü ve Anayasası uyarınca, Sancak'ın Suriye sınırları içinde bir "ayrı varlık" olarak, işlerinde bağımsız kalacağı; dış ilişkilerinin Suriye yönetimince yönetileceği; ancak Suriye'nin MC Konseyi'nin izni olmadan Sancak'ın statüsüne zarar verici kararlar alamayacağı, Suriye ile Sancak arasında bir gümrük ve para birliği olacağı, ortak işler için özel memurlarla eşgüdüm sağlanacağı; Sancak Stütüsü ve Anayasasına uyulmasını Konsey adına denetlemek üzere Sancak'a Fransız uyruklu bir delege atanacağı; Sancak'ın yeterli jandarma ve polisten başka askersel gücü bulunmayacağı; Türkiye ve Fransa'nın MC Konseyi'nin öğütlemeye kararlarına saygılı kalacakları ve aralarında yapacakları bir anlaşma ile Sancak'ın toprak bütünlüğünü güvence altına alacakları; ayrıca Türkiye, Fransa ve Suriye arasında bağlanacak bir anlaşma ile, Türkiye-Suriye sınırının dokunulmazlığı ve kışkırtmaların önlenmesi gibi işler için yükümlülükler getirileceği; Türkiye'nin İskenderun limanından yararlanması için Sancak Statüsüne hükümler konulacağı; Statü ve Anayasanın Konsey'in kararı ile yürürlüğe gireceği ve Konsey'de Sancak ile ilgili kararların 2/3 çoğunlukla alınabileceği açıklanmıştı.

Bu, Sancak'ın, koşulsuz olarak, bağımsızlığa kavuşturulmasını isteyen Türkiye ile, böyle bir şeyin MC'nin Suriye için kabul ettiği Manda Yasasına aykırı düşeceğini, o nedenle Sancak'a ancak 1921 Ankara Anlaşması'na uygun bir özerklik verilebileceğini ileri süren Fransa arasında bir uzlaşma idi. Türkiye'nin anlayışına göre uzlaşma, Suriye'nin bağımsızlığa kavuşmasına değin, bulunmuş geçici bir formül idi ve Suriye bağımsız olurken Sancak'ın da, Suriye sınırları içindeki ve dış ilişkiler bakımından ona bağımlı durumunun son bularak tam bağımsızlığına kavuşmasını istemeye elverişliydi. Böyle geçici bir formül Manda Yasasına aykırı düşmediği için MC Konseyi'nce de onaylanmıştı. Oysa, Suriye'ye bağımsızlık verilmesi işi suya düşecek, buna karşılık Sancak Sorunu yeni aşamalara doğru ilerleyecekti.

Konsey 20 Şubat 1937 günü yaptığı oturumda, Sandler'in önerileri doğrultusunda, Sancak Statü ve Anayasa metinlerini hazırlamak üzere beş üyeli bir Uzmanlar Komitesi kurulmasını kararlaştırmıştı. 25 Şubat'ta kurulan ve önce gözlemcilerle birlikte çalışmak üzere hemen Sancak'a giden bu Komitede Türkiye'yi Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu, Fransa'yı Caix temsil ediyordu. Öbürleri İngiliz, Belçika ve Hollandalı idi. Ayrıca Sandler'in temsilcisi olarak İsveçli Vestman Komite ile birlikte çalışacaktı.

Uzmanlar Komitesi Sancak'tan dönüşünde, Sandler'in ortaya koyduğu ilkelere göre, Statü, Anayasa ve Sancak'ın sınırlarını gösteren belgeleri hazırlamıştı. Bunlar Sandler tarafından 29 Mayıs 1937'de, bir karar taslağı ile birlikte, Konsey'e sunulmuş, Konsey de onu oybirliği ile kabul edince¹¹ Sancak'ın "ayrı varlığı" hukuksal bakımdan kurulmuştu.

Gene 29 Mayıs 1937 günü, Türkiye ile Fransa Dışişleri Bakanları Cenevre'de Sancak'ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye-Suriye sınırlarını güvence altına alan Andlaşmaları¹² imzalamışlardı. Onay belgeleri 22 Temmuz 1937'de Paris'te verişilince bu Bağitlar yürürlüğe girmişti. Her iki Bakan durumu Eylül'de ayrı ayrı MC Genel Sekreterliği'ne bildirmiş, o da Konsey'in bilgisine sunmuştu.

3 Haziran 1937'de Suriye Parlamentosu bu Bağitları bir bildiri ile protesto etmiş, Sancak'ın Suriye topraklarının bir parçası olduğunu açıklamıştı. Çok geçmeden, Suriye'de Fransızlara karşı yer yer gösteri ve başkaldırma olayları görülmüşü.

Şimdi, Konsey'ce kabul edilen 29 Mayıs 1937 Bağitlarının niteliğine değinebiliriz:

Bunların (İskenderun Sancağı'nın sınırlarına ilişkin belge, Sancak Stütüsü ve Anayasa) ekli olduğu Uzmanlar Komitesi Raporunda, Komitenin çalışmaları anlatıldıktan sonra, Statü ile Anayasanın hükümleri üzerinde kimi açıklayıcı bilgiler verilmekte idi.

Sınırlar, İskenderun Sancağı'nın o günkü yönetsel çevresine göre tanımlanmış, o nedenle sınırın ötesinde, Türklerin çoğunlukta olduğu Bayır, Bucak ve Hazne kasabalarını dışarda bırakmıştı. Komitede Menemencioglu buna itiraz etmiş, hiç değilse Bayır'ın Sancak'a katılmasında direnmiş, ancak kabul ettirememişti. Hatay Türkiye'ye bağlandığı zaman, ufak değışikliklerle, bu sınırlar böylece kalacaktı.

Statü, yukarıda sözü edilen Sandler Raporundaki ilkeleri, ayrıntılı bir bağit durumuna sokan bir belge idi. Sancak'ta resmi dil konusuna Statünün 1. maddesinin 3. fıkrasında değinilmiş, Türkçe yanında Arapça da resmi dil sayılmıştı.

¹¹ Rapor ve ekli 3 belgenin Fransızca metinleri için bkz. Journal Officiel, Mayıs-Haziran 1937, S. 573-589; bunların Türkçe tam metinlerine Ayın Tarihinde ve gazetelerde rastlanmamıştır. Ekli üç belge, yani Hatay'ın uluslararası nitelikteki Statüsü, Anayasası ve Sınırlarına ilişkin metinler için bkz. İsmail Sosyal, "Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, C. I, 1920-1945", Ankara, 1983, Bölüm XXXIV.

¹² Düstur, Ter. III, C. 18, S. 548 (1419) ve İsmail Soysal, Aynı Kitap ve Aynı Bölüm. Bu Bağitları Fransa da onaylayınca, onay belgeleri 22 Temmuz 1937'de Paris'te verişilmiştir. Ancak, her nedense, Metinleri MC Andlaşmalar (LONTS) yayımlanmamıştır.

Anayasada, yasama erkinin, çeşitli topluluklara göre hazırlanacak iki dereceli bir seçim yolu ile, 40 üyeden oluşan Meclis tarafından kullanılacağı, Meclisin, yürütme erkinin başındaki Cumhurbaşkanını seçeceği; onun da Yürütme Konseyi (Hükümet) Başkanını atayacağı; bu Konseyin, Başbakan ile birlikte, 5 üyeden oluşacağı; yargı erkinin bağımsız olacağı; temel insan haklarının güvence altında bulunacağı; ayrıntılarıyla ortaya konulmuştu.

Sancak Devleti böylece kurulurken, yüzölçümü 4,805 km² ve son Fransız istatistiklerine göre, 219 bin olan nüfusunun % 39,7'si Türk; % 28'i Alevi; % 11'i Ermeni; % 10'u Sünni Arap; % 9'u Rum Ortadoks vb; % 3'ü Kürt, Çerkes, Yahudi, İsmaili ve Arnavut kökenli idi¹³. Türklerin oranı ancak görece bir çoğunluk idi. Ne var ki, 1921'den sonra Fransızların Türklerin salt çoğunluğunu bozmak için aldığı önlemler unutulmuş değildi. Nitekim, Büyükelçi Massigli bu gerçeği kitabında anımsattığı gibi¹⁴, 1938 Temmuz'unda yeni Dışişleri Bakanı Bonnet, bunu Ankara Büyükelçiliğine verdiği bir yönergede şöylece belirtiyordu¹⁵: "Türkiye'nin Antakya yöresi üzerindeki savları sert tepkiler yaratabilir. Gerçekte, 1921'den beri Sancak'ın demografik dengesi yerli Türkler aleyhine değişti, biz bir yandan oranın yabancıları insanların Sancak'a yerleşmesini kolaylaştırırken, öte yandan Türkiye'den kaçan Antikemalistlerin pek çoğuna iltica hakkı tanıdık".

Her ne kadar Statüde açıkça belirtilmemişse de, Fransa'nın Suriye'deki mandasına son verip ona bütünü ile bağımsızlık tanıması anında, Sancak'ın dış ilişkileri bakımından da Suriye ile bağlarından kurtulması ve Suriye gibi tam bağımsızlığa kavuşması Türkiye'nin istediği, Fransa'nın da ileride kabul zorunluğunda kalacağını hissettiği bir ilke olmuştur, denilebilir. Çünkü, Sancak'a "ayrı varlık" adı verilmiştir. Devletler Hukukunda benzerine rastlanmayan bu kurum, Suriye sınırları içinde, federe devletten de ileri bir varlığı göstermiş oluyordu. Onun geçici niteliği ve Suriye bağımsızlığı tanınırken yeniden ele alınıp kesin bir çözüme bağlanacağı belliydi. Nitekim, Sancak'ın dış ilişkileri Suriye'ye bırakılırken -ki bu Suriye bağımsızlığına kavuşuncaya değin Mandater Fransa'ya anlamında idi- ileride "Suriye Hükümeti'nin, MC Konseyi'nin izni olmadan, Sancak'ın bağımsızlığını ve egemenliğini ilgilendiren konularda uluslararası bağitlar yapmaması, Sancak temel çıkarlarını ilgilendiren konularda anlaşmalar ba-

¹³ Tefvik Rüştü Aras'ın Dictionnaire Diplomatique'te çıkan makalesi, Paris, C. IV, S. 23-28.

¹⁴ Massigli, René, "La Turquie devant la Guerre", Paris, 1964, S.43

¹⁵ D.D.F., Aynı Arşiv, Seri 2, C.X, Belge 185.

ğıtlanırken Sancak Hükümeti'ne danışması" gibi (Statünün 15-18. maddeleri) hükümler konulmuştu. Daha da önemlisi, Sancak'ın toprak bütünlüğünün bir Türk-Fransız Andlaşması ile güvence altına alınması Konsey'ce onaylanan 27 Ocak 1937 günlü Sandler Raporunda (Md. 7) belirtilmişti. Bu Andlaşma Statünün kabul edildiği gün, 29 Mayıs 1937'de bağitlanmıştı.

Statü ve Anayasanın 29 Kasım 1937 günü yürürlüğe girmesi ve bunların Fransa'nın Suriye üzerindeki Mandası süresince uygulanması öngörölmüştü (Md. 55). Atatürk 1 Kasım'da TBMM'ni açış konuşmasında, "yeni Hatay Rejiminin yürürlüğe girmesine kısa bir zaman kalmıştır" diye sabırsızlığını dile getirmişti. Ayrıca, Ankara Palas'taki Cumhuriyet Balosunda, yanında Başbakan Bayar, Genelkurmay Başkanı Çakmak ve Dışışleri Bakanı Aras olmak üzere, resmi konuğu Romen Başbakanı Tatarescu, İngiliz ve Fransız Büyükelçileri ile sabaha dek dış politika üzerinde sohbet ederken, Sancak Sorunu'nun çabuk çözümü gereğinden söz etmiş ve "bu işte benim onurum ortaya konulmuştur, ben hiç yenilmedim, yenilmem" demiş, bu arada "...dünyanın bugünkü durumunda dostluklara gereksinim olduğunu, Sancak Sorunu'nun genel planda Türk-Fransız ilişkilerini, Türk-İngiliz ilişkilerine koşut olarak, geliştirebileceğini" söylemişti¹⁶.

Atatürk'ün sabırsızlığına karşın, ortaya çıkan zorluklar nedeniyle Statü ve Anayasa ancak Sancak'ta seçim hazırlıkları ile birlikte uygulanmaya başlanacak, 2 Eylül 1938'de Hatay Meclisi toplanıp Cumhurbaşkanı seçmesini üzerine tümüyle işlerlik kazanacaktı.

Türkiye ile Fransa arasında 29 Mayıs 1937'de bağitlanan birinci Andlaşma (Traité), Sancak'ın toprak bütünlüğünün güvence altına alınması (Md. 1); bu ülke tehdit edildiğinde durumdan MC Konseyi'ne hemen bilgi verilmesi ve ivedi durumlarda Tarafların işbirliğinde bulunması, ayrıca Genelkurmayların önceden hazırlıklar yapması (Md. 2,3 ve 5); Tarafların, MC Konseyi denetleme görevini yürütürken onun öğütlerine saygılı olması ve ona göre aralarında işbirliği yapması (Md. 4) gibi hükümleri içeriyordu.

İkinci Anlaşma (Accord), Tarafların 3 Mayıs 1930 Son Sınır Protokolü ile saptanmış Türkiye-Suriye sınırını kesin olarak tanıdıklarını ve onun dukunulmazlığını güvence altına aldıklarını (Md. 1 ve 3); ülkeleri üzerinde birbirine karşı kışkırtmaları önleyeceklerini (Md. 2) açıklıyordu.

¹⁶ Aynı, Seri 2, C. VII, Belge 173, Ponsot'nun Delbos'a Kasım 1937 günlü Raporu.

Bu iki Bağıta ekli olan Ortak Demeçte ise, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a bağımsızlık vermeye hazırlanması göz önünde tutularak, onun bu iki ülke ile düzenlenmiş ya da düzenlenecek ilişkilerinin Türk Hükümeti'nce desteklenmesi, Türkiye'nin bu ülkelerin bağımsızlığa kavuşmasını kolaylaştırması ve Fransa ile birlikte, onların bütünlüğünü güvence altına alması öngörülüyordu.

Ortak Demeç ile ilgili olarak bir de Protokol imzalanmıştır ki, onunla da, Suriye ve Lübnan MC'nin kararı ile bağımsızlıklarına kavuştuğu zaman, Fransa'nın bu ülkeler adına yapmış olduğu bağitların -ki bunlar arasında özellikle Türkiye ile imzalanmış olanlar önemliydi- onlara geçirilmiş olacağı, bu bağitlarla ilgili düzenlemeler konusunda gerektiğinde Türkiye ve Fransa'nın yararlı önlemleri alacağı ve Türkiye'nin Suriye ve Lübnan ile ilişkilerini geliştirmek üzere bağitlar yapması için Türkiye ve Fransa'nın tüm çabayı göstereceği belirtiliyor; bu arada 1932 Türkiye-Fransa (Suriye) Demiryolu Sözleşmesi doğrulanıyor ve Uyruluk Seçme hakkı ile ilgili bir Mektup verişimi yapılmış olduğu açıklanıyordu.

* * *

1937 ANLAŞMALARININ UYGULANMASINDAKİ ZORLUKLAR VE 1938 ANLAŞMALARI

1937 Mayıs'ında yapılan Bağitların uygulanmasında ortaya çıkan zorluklar ve bunların giderilmesi şöyle özetlenebilir:

Sancak'ta 15 Nisan 1938 gününe dek yapılması gereken Meclis Seçimlerini düzenlemek ve denetlemek üzere 1937 yazında MC Konseyi'nce Antakya'ya gönderilen Seçim Komisyonu, Türkiye'ye danışmaksızın, Fransız Manda memurları ile işbirliği içinde, bir Seçim Yönetmeliği hazırlamış, bunu yıl sonuna doğru Cenevre'de Konseye göndermiş, örneğini de Türk Hükümeti'ne, yalnız bilgi edinmek üzere, iletmişti. Türkiye, Türk topluluğu aleyhine hükümleri içeren bu yönetmeliğe, Sancak'ta 1937 bağitlarıyla ortak sorumluluk üstlenmiş bir Devlet olarak, sert biçimde karşı çıkmış ve bir yandan Fransa'yı uyarırken, öte yandan 22 ve 24 Aralıkta MC Genel Sekreteri ile Konsey Başkanı'na itirazlarını duyurmuş ve Konsey'den Türk Hükümeti ile işbirliği yapılarak, Yönetmeliğin düzeltmesini istemişti¹⁷.

Sancak Statüsü'nün zamanında yürürlüğe girmesini geciktiren bu olaylar sonucu Türk-Fransız ilişkilerinde yeniden ortaya çıkan gergin hava içinde, Türk Hükümeti 1930 Dostluk Anlaşmasını, yenisi yapılmak üzere,

¹⁷ Dışişleri Bakanı Aras'ın MC Sekreterine 22 Aralık 1937 günlü teli ve Konsey Başkanına 24 Aralık 1937 günlü Mektubunun metinleri için bkz. MC. Journal Officiel; Türkçe çevirileri için de Dışişleri Bakanlığı, Montreux ve Savaş Öncesi Yılları, Ankara, 1973, S. 176-181.

bozma kararını 29 Aralık 1937 günü Paris'te Fransız Hükümeti'ne bildirmişti. Bildiri Fransa için kaygı verici nitelikte idi.

Bu arada, Suriye Başbakanı Cemil Mardam, yanında Suriye'nin tanınmış ailelerinden ve ülkede söz sahiplerinden Emir Âdil Aslan ile birlikte, Paris dönüşü 20 Aralık 1937 günü Ankara'ya gelmiş, Başbakan Bayar ile görüşmüştü. Ertesi günü, Atatürk kendileri ile Şehir Lokantası'nda bir görüşme yapmıştı¹⁸. Görüşmede, Suriyelilerle olan dostluğundan söz eden Atatürk şunları anlatmıştı (özet): “Tüm İslâm alemleri gibi Suriyeliler de bağımsız olmalıdır. Fransızlar böyle düşünmüyorsa ayıptır. Ama bir gün gelecek, bunu kabul zorunda kalacaklardır. Eğer hayal ve kaprislere kapılırlarsa, korkarım sonuç aleyhlerine olur. Ben 1921'de Hatay'ı belirli özel koşullarla bıraktım, bunun bir nedeni Suriye'yi güçlü durumda tutmak, ikincisi de günü geldiğinde, Suriye ile aramızda anlaşacağımıza olan inancım idi. Fransızlar Hatay'da bir Alevilik işi çıkardılar. Aleviler Türktür. Alevi, aleve tapan demektir. Dillerinin Arapça olması kökenlerini değiştirmez. Acaba bugün Suriyeliler hangi ırktandır? Biz aynı ırktanız. Bugün dünyamızdaki sorunlarda Fransızları hakem saymam. Bizi sizinle karşı karşıya serbest bıraksınlar, biz anlaşırız. Fransızlar bize birşey yapamaz, bunu fiilden gösterecek durumdayım. Fransız Hükümeti aklını başına toplasın, namusum üzerine söylüyorum, bırakmam. Biz Suriye'nin bağımsız bir İslâm Devleti olmasını istiyoruz. Onlar ise Suriye'yi kısıvrak ellerinde tutmak istiyorlar. Fransızlar Suriye'yi adam yapacaklarmış, önce kendileri adam olsunlar. Ben, Balkan Savaşı sonrası bir gün, Talât Paşa'ya “Suriye'ye, Irak'a, bağımsızlık verin” dedim. Bana “bunu başkasına söyleme, seni asarlar” karşılığı verdi. Ama yapılacak şey bu idi. Hatay nedir? Küçük birşey, bizim için sorun bir toprak işi değildir, namus sorunudur. Sizin tam bağımsızlık işinizi Fransızlar engellerse Ordumuz yeterlidir. Size söz veriyorum, gerekirse girer, sonra yine çıkarım”.

Mardam bu sözleri yanıtızsız bırakmış, sadece “Paris'ten iyi sonuçlarla dönüyorum, Fransızlarla anlaşmazlığımız giderilecektir” demiş ve Türkiye ile Atatürk'e saygılarını sunmuştur. Oysa, onun bu iyimserliğinin yetersizliği çok geçmeden ortaya çıkacaktı. Mardam eğer Türklerle anlaşma yoluna girseydi, Hatay'ın bağımsızlığı karşılığında, Suriye'nin bağımsızlığını biran önce gerçekleştirebilirdi. Ama o Fransızlara ümit bağlamıştı. Hatta Fransa'daki temasları sırasında, muhataplarına: “Türkiye'nin Doğu'da Almanya'nın yardakçılığını (fourrier) yaptığını” söyleyecekti¹⁹.

¹⁸ Şimşir, Bilâl, Aynı Kitap, S. 202-207.

¹⁹ Massigli, Aynı Kitap, S. 40.

1938 yılı başlarında Avrupa'da Almanya ve İtalya'nın barışı tehdit eder tutumları iyice belli olmuştu. Artık Fransız Hükümeti, Türkiye'yi Fransa ve İngiltere'nin yanında tutmanın önemini anlamıştı. Aras'ın 30 Ocak'ta Delbos ile Paris'te yaptığı görüşme bu gelişmelerin yarattığı hava içinde, dostça geçmişti. Delbos, Sancak işinde Suriye'yi gücendirmekten çekindiklerini belirtmiş, Aras ise Türk-Fransız Anlaşmalarına Suriye'nin de katılmasının sağlanabileceğini söylemiş ve "yeni bir Türk-Fransız Dostluk Andlaşması yapabiliriz" demişti²⁰.

Bu arada, Ankara'daki Fransız Askersel Ataşesi Alb. Courson, Savunma Bakanı Daladier'ye 28 Mart'ta yolladığı raporunda²¹, Sancak işinin iki yıldır Türkiye ile ilişkileri bozduğunu, bu sorun Türkiye'yi tatmin edici biçimde çözülmedikçe, genel bir savaşta Türklerden dostluk beklenemeyeceğini belirtip, "Fransa, aslında küçük bir konu olan Sancak'ı bırakırsa, bu davranış Türkiye'nin coğrafya konumu ve askeri gücü ile bize göstereceği destekle ödenmiş olmaz mı?" diye yazmıştı.

Fransız Genelkurmayı'nın Avrupa'da stratejik durumla ilgili 8 Nisan günlü raporunda²²: "Türkiye'nin Boğazların bekçisi durumu, onun bizim yanımızda yer almasının değerini gösterir. Doğu Akdeniz'deki konumu, ayrıca Irak ve Suriye ile komşuluğu bu önemi artırıcı niteliktedir" denildikten sonra, gerektiğinde Türkiye'deki deniz üslerinden Fransız ve İngilizlerin yararlanabileceği, Boğazların güvenliği güçlendirilerek, oradan Batı ile Doğu Devletleri (Rusya, Romanya ve Polonya'nın düşünüldüğü anlaşılıyor) arasında ulaşımın sağlanabileceği, İtalyanların 12 Adadan atılabileceği, Suriye ve Irak sınırlarından her türlü olayların önlenebileceği ve Romanya ile Yugoslavya'yı rahatlatmak için, gerektiğinde Bulgaristan'a karşı harekete geçilebileceği belirtiliyordu.

İşte bu düşüncelerin ışığında, Fransız Hükümeti Sancak'ta seçim işlerinde Türkiye'nin sesine giderek daha çok kulak vermeye başlayacaktı. Nitekim, onun etkisi altında, MC Konseyi 31 Ocak 1938'de İsveç Temsilcisinin başkanlığında Türkiye, Fransa, İngiltere ve Belçika temsilcilerinden oluşacak bir Komitede, Yönetmelikte gerekli düzeltmelerin yapılmasına karar verince, Komite Cenevre'de çalışmalarına başlayıp 7 Mart 1938'de düzeltmeleri tamamlamıştı.

²⁰ D.D.F., Aynı Arşiv, Seri 2, C. VII, Belge 70, Fransız Dışişleri Bakanlığında tutulan not.

²¹ D.D.F., Aynı Arşiv, Seri 2, C. IX, Belge 67.

²² Aynı Arşiv, Belge 144, Savunma Bakanı Daladier'nin yeni Dışişleri Bakanı Paul Boncour'a yolladığı yazının ekindeki rapor.

1938 Nisan'ında seçim işlemleri MC Komisyonunun gözetimi altında başlamıştı. Ancak Fransız makamları bu kez de Türk toplumu zararına kimi çabalar gösterip, Komisyon da yansızlıktan ayrılınca, halk arasında karışıklıklar çıkmıştı. Böylece, Türk-Fransız ilişkilerinin yeniden gerginleştiği bir sırada, Atatürk'ün Mayıs ortasında, Güneyde orduyu denetleme gezisine çıkması, Türkiye'nin kararlılığını göstermiş ve Fransa'yı etkilemişti. Bu arada, Türk Hükümeti 17 Haziran 1938'de Sancak'taki durumu Fransız Hükümeti ve MC katında protesto etmişti. Sonunda, Türk ve Fransız Hükümetleri, MC Seçim Komisyonunun çalışmalarını durdurmasını Konsey'den birlikte isteyince, Komisyon 29 Haziran'da Sancak'tan ayrılmıştı. Bu gergin hava içinde Türkiye sınıra 30 bin kişilik kuvvet yığılmış bulunuyordu.

Fransa, Avrupa'da giderek tehlikeli bir duruma gelen konjonktürü göz önünde tutarak, Türkiye ile dostluğu yeniden kurmak istediğinden, uyuşmazlığa son vermek üzere, Türkiye ile 20 Haziran'da görüşmelere girişmiş ve 3 Temmuz 1938'de Antakya'da bir Askersel Anlaşma ve ertesi gün Ankara'da yeni bir Dostluk Andlaşması bağlatmıştı.

Antakya'da, General Asım Gündüz ile Fransa'nın Yakındoğu Ordusu Komutanı General Huntziger'in imzaladığı bu Askersel Anlaşma (Accord Général)²³ Türk ve Fransız Hükümetlerince Sancak'ın toprak bütünlüğünü güvence altına alan 1937 Türk-Fransız Andlaşmasının 2. ve 3. maddesine dayanıyordu. Bu maddelerde, Sancak'ın dış güvenliğini sağlayıcı önlemlerin alınması öngörülmüştü. O sırada Sancak'ın dış güvenliği için olası bir tehlike İtalya'dan gelebilirdi. Konu üzerinde ilk kez 17-18 Aralık 1937'de Ankara'da Genelkurmay Başkanı Mareşal F. Çakmak ile General Huntziger arasında görüşmeler yapılmış ve bir tutanak imzalanmıştı. İşte Genel Anlaşma, bu tutanaktan hareketle, Sancak'ın güvenliğini sağlamak için ona karşı girişilebilecek bir saldırı durumuna göre alınacak önlemleri düzenliyor ve Sancak'a girecek Türk kuvvetleri konusunda ek bir bağit imzalanacağını ayrı bir maddede belirtiyordu. Anlaşma Sancak'ta Manda Yönetimi süresince yürürlükte kalacak, manda kalkınca yeni bir anlaşma yapılacaktı.

Anlaşmaya göre, Sancak'ta Fransız ve Türk kuvvetleri eşit sayıda olacak, gerektiğinde bunlar, Tarafların ortak kararlarıyla, artırılacaktı. Ayrıca, denizden, Türkiye, Sancak ya da Suriye üzerinden bir 3. devletçe

²³ Metinleri gizli tutulan bu bağitlardan ancak Sancak'ta bulundurulacak Türk ve Fransız kuvvetlerine ilişkin Ek Protokol konusunda o zaman basına bilgi verilmişti. Bkz. İ. Soysal, Dışişleri Arşivlerinde "Hatay Bağitları" dosyasından aktararak, Aynı Kitap ve Bölüm. Açıklanan bilgi için bkz. Aynı Tarihi, Temmuz 1938.

saldırı durumunda, buna karşı koyacak kuvvetlerin konumu ve hareketi de düzenleniyordu.

Bu Anlaşmaya ekli 32 maddelik Ek Protokolde ise, "Sancak'a girecek Türk kuvvetlerinin başında bir albay bulunacağı, bu kuvvetlerin en çok 2500 kişiden oluşacağı; giriş gününün ayrıca ve birlikte saptanacağı; kuvvetlerin Payas ve Hassa üzerinden geçeceği ve İskenderun, Baylan, Kırıkhan ile, bir küçük birliğin de Antakya'da yerleşeceği; Sancak'taki Fransız kuvvetlerinin en çok 2500'e dek artırılabilceği; Sancak güvenliği için Türk kuvvetlerinin Fransızlarla işbirliği yapacağı, bu işbirliği biçiminin Fransa Yüksek Komiseri'nin Antakya'daki Delegatesinin girişimi üzerine ve bir Türk irtibat subayı ile işbirliğinde bulunularak düzenleneceği belirtilmişti.

Bu Askersel Anlaşmanın ertesi günü (4 Temmuz 1938) Kurmay Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki Türk kuvvetleri Sancak'a girmişti. Bu olgu Hatay Sorunu süreci içinde bir dönüm noktası olmuş, Sancak ve Türkiye'de büyük sevinç uyandırmış, Meclis seçimlerinin de dürüst biçimde ve güven içinde yapılacağı inancını yaratmıştı.

Gene o gün Ankara'da Aras ile Fransa Büyükelçisi Ponsot'nun imzaladığı yeni Dostluk Andlaşmasına gelince: Andlaşma, Türkiye'nin son verdiği 1930 Andlaşmasının yerine geçecekti. İki Devlet arasında dostluğun sağlanmasından başka, birine saldırı durumunda ötekinin tarafsız kalmasını, birine karşı yöneltilen siyasal ve ekonomik tertiplere ötekinin katılmamasını ve yardımcı olmamasını öngören, ayrıca uyuşmazlıkların çözümü için yeni hükümler ortaya koyan bu Andlaşma, 3. maddesinde ve ona ekli Ortak Demeçte, Sancak ile ilgili olarak başlıca şu hükümleri içeriyordu:

"3. Genel Barışın ve Doğu Akdeniz'de güvenliğin korunmasına özdeş ölçüde bağlı bulunan bağıtlı Yüksek Taraflar, 29 Mayıs 1937 günü Sancak'ın ortak bütünlüğünü güvence altına alan Andlaşmadan kendilerine düşen güvence yükümünün uygulanmasını gerektirebilecek nitelikteki her durum karşısında yükümlülüklerinin yerine getirilmesini sağlamak ve bu konuda, karşılıklı olarak, birbirlerine gerekli kolaylıkları göstermek için danışmalarda bulunacaklardır". Ortak Demeç'te "...Taraflar, 29 Ekim 1937'de MC Konseyi'nce kabul edilen İskenderun Sancağı Statüsü ve Anayasasının yürürlüğe konulması ve uygulanmasını, Sancak'ta Türk elemanının üstünlüğü tanınmakla birlikte, Sancak Sorunu'nun Türkiye için bir toprak sorunu olmadığını gösteren 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması çerçevesinde gerçekleştireceklerdi".

Görülüyor ki, Fransa bu son hükümle, Türk kuvvetlerinin Sancak'a girmesine karşılık, Türkiye'nin orayı ilhak etmesini önlemek istemişti.

Andlaşma, aşağıda anlatılacağı üzere, gerek Hatay Sorunu ile ilgili olaylar, gerek 1939 Türk-İngiliz-Fransız ittifak görüşmelerinin hızla ilerlemesi sonucu Taraflarca onaylanmayacak ve yürürlüğe girmeyecekti.

İşte bu gelişmelerden sonra, Sancak'ta seçim işlemleri 22 Temmuz'da yeniden başlamıştı²⁴. Anayasa uyarınca, 20 yaşını doldurmuş erkekler birinci derece seçmen olarak istedikleri topluluklara kendilerini yazdırmışlardı. 1 Ağustos'ta sona eren bu seçim işlemine göre: Seçmenlerin 35.847'si Türk topluluğuna-ki bu salt çoğunluktu-; 11.319'u Alevi; 5.504'ü Ermeni; 1.845'i Arap; 2.098'i Rum-Ortodoks topluluğuna yazıldığı saptanmıştı. Bunlardan her 100 seçmen bir ikinci derece seçmeni sayıldığından: 358 Türk, 113 Alevi, 55 Ermeni, 18 Arap, 20 Rum-Ortodoks, ikinci derece seçmen seçilmiş oluyordu.

Bu seçmenler de 24 Ağustos'ta Antakya, Kırıkkale ve İskenderun bölgelerinden Meclis için: 22 Türk (ki aday sayısı da 22 olduğundan seçim yapılmadan seçilmiş sayıldı), 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap, 2 Rum-Ortodoks milletvekili seçmişti. Böylece, toplam 40 milletvekilinin salt çoğunluğu Türklerden oluşuyordu.

2 Eylül 1938'de Meclis toplanmıştı. Bu arada Türkiye Hükümeti Cevat Açıkalın'ı Sancak'a sürekli görevle Olağanüstü Temsilci atamıştı.

Meclis açılınca, tüm milletvekilleri Türkçe yemin etmiş, Meclis Başkanlığına Abdülgani Türkmen, Devlet Başkanlığına Tayfur Sökmen seçilmiş, o da Başbakanlığa Abdurrahman Melek'i getirmişti. MC tarafından hazırlanan Anayasa Meclisçe kabul edilmiş, Devletin adı Sancak yerine Hatay olarak değiştirilmiş ve Hatay bayrağı çekilmişti. 5 Eylül'de Melek Hükümeti kurulmuş, Adalet Bakanlığına Cemil Yurtmen, Maliye ve Gümrük Bakanlığına Cemal Bâki, Eğitim ve Sağlık Bakanlığına Faik Türkmen ve Bayındırlık ve Tarım Bakanlığına Kemal Alpar getirilmişti.

Bu ulusal sorunu artık dönüşü olmayan bu anlaşmaya vardırıran yüce Atatürk 10 Kasım 1938'de ölmüştü.

²⁴ MC Seçim Komisyonu, Mayıs sonlarında tamamlanan ilk derece seçiminde (kayıt) 43.735 kişiden % 49,98'inin Türk ve -Sancak dışında bulunan 904 Ermeni ile birlikte- öbür topluluklardan % 50,02 seçmen olduğu saptanmıştı.

HATAY'IN TÜRKİYE'YE BAĞLANMASINA GÖTÜREN YOL: HAZİRAN 1939 ANLAŞMASI

Hatay Devleti'nin yapay ve geçici niteliği ortada idi. Zaten Hatay Türkleri de ülkenin biran önce Türkiye'ye bağlanması özlemi içinde bulunuyordu. Fransa Suriye'ye bağımsızlık tanımaması askıya alarak, 1936 Anlaşmasını imzalamadığına göre, Hatay'ın geleceğinin Suriye'ninkine bağlı tutulması için neden de kalmamıştı.

Bu arada Avrupa Genel Savaşa doğru hızla yaklaşıyordu. Almanya 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı istila edecek, arkadan Polonya ile Saldırmazlık Paktına son verecekti. Nisanda İtalya da Arnavutluk'u işgal edince, İngiltere ve Fransa için tehlike Balkan ve Doğu Akdeniz'e de yaklaşacaktı. Bu durumda, Türkiye'nin önemi artacaktı.

Fransız Hükümeti daha 1938 Dostluk Anlaşması hazırlanırken, Türkiye ile, olanak ölçüsünde, geniş yükümlülükler içine girilmesini istemiş, Doğu Akdeniz ve Balkanlarda bir dayanışma aramıştı. Dışişleri Bakanı Bonnet'nin Ankara Büyükelçisi Ponsot'ya 15 Haziran'da yolladığı bir telgrafta²⁵ bu belli oluyordu. Oysa Türk Hükümeti, Hatay Sorununda istediklerini kabul ettirmeden Fransa ile daha ileri yükümlülükler altına girmeyecekti. Fransa'nın sıkışık durumunu anlamış, bunu ulusal çıkarları doğrultusunda kullanmak istiyordu. O nedenle, 4 Temmuz 1938'de Dostluk Andlaşmasını bile onaylamayacak, Fransa ile gerçek bir ittifakı da ancak Hatay'ın Türkiye'ye bırakılması karşılığında kabul edecekti.

1939 başından Haziran'da son Anlaşma yapılıncaya dek olaylar şöyle gelişmişti:

Paris'te siyasal ve askersel çevrelerde Hatay konusunda sürekli tartışma oluyordu. Beyrut'tan alınan haberler, özellikle Yüksek Komiser Puaux'un raporları Türkiye'nin hem Hatay, hem de Suriye'de propaganda ve tahriklere giriştiği yolunda idi. Puaux ve Paris'te Parlatmentonun kimi üyeleri Türkiye'ye karşı direnmek gerektiği kanısında idiler. Buna karşılık, 1939 başında Fransa'nın Ankara Büyükelçisi olan Massigli Türkiye ile uzlaşmak gerektiğini ve, karşılığını elde etmek koşulu ile, Hatay'ın Türkiye'ye bırakılmasını öneriyordu. Daladier Hükümeti, özellikle onun Dışişleri Bakanı Bonnet henüz kararsızdı.

Massigli Türkiye'yi ve sorunlarını iyi bilen parlak bir diplomattı. Daha 1923 Lozan Barış Konferansı'nda Genel Sekreterlik görevinde bulunmuş, Türkiye'nin önemini anlamıştı. Ankara'da kendisinin muhabatı yeni

²⁵ D.D.F., Seri 2, C. X, Belge 31.

Dışişleri Bakanı Saracoğlu da açık sözlü, kararlı ve zeki bir devlet adamı idi. Saracoğlu'nun kişiliği Massigli'yi çok etkilemiş, ona güven vermişti.

Türkiye Dışişleri Bakanı 20 Ocak'ta Massigli'ye açıkça, "Türkiye Hatay'ı almak istiyor, Hatay er geç Türkiye'ye bağlanacaktır. Ancak, eğer Fransa şimdilik Hatay'ın tam bağımsızlığını ve onun geçici olarak Fransa ve Türkiye'nin güvencesi altına konulduğunu kabul ederse, biz biraz sabrederiz" demişti²⁶.

Massigli'nin Paris'e ilettiği bu haber üzerine, Dışişleri Bakanlığı'ndaki ilk kaygı Suriyelilerin böyle bir şeye ne diyeceği idi. Aslında Suriyeli liderler için Türkiye'nin isteği doğrultusunda geliştiğini farketmişti. O nedenle, Hatay'ın Türkiye ile Suriye arasında bölüşülmesi için Ankara'da çoktan sondajlara girişmişti. Bu sondajların sonuncusu 1938 Kasım'ında Atatürk'ün cenaze törenine katılan Emir Âdil Aslan'ın girişim idi. Saracoğlu, Emir Aslan'a eğer Suriye Hatay sınırı dışında kalan üç Türk nahiyesini verirse, karşılığında Hatay'dan kimi yerlerin Suriye'ye bırakılabileceğini, yani sınır üzerinde bir değişiklik yapılabileceğini bildirmişti. Öte yandan, Suriye Başbakanı Cemil Mardam İskenderiye'de basına, Hatay Sorununun Türkiye ile doğrudan çözümünün düşünüldüğünü söylemişti²⁷. Oysa, Suriyelilerle, Türkiye'nin anladığı çerçevede, bir uzlaşma yapılamayacaktı.

Bu arada, Türkiye'nin Hatay'dan başka, Halep'te ve Cezire'de de gözü olduğu, gizli Türk ajanlarının buralarda propagandalara giriştiği yolunda söylentiler çıkmıştı. Massigli bu söylentileri 20 Ocak'ta Saracoğlu'na iletmış, Saracoğluda, "Türkiye'nin Hatay'dan başka Suriye'nin hiçbir yerinde gözü yoktur" yanıtını vermişti²⁸. Ne var ki, Saracoğlu'nun bu güvencesi Paris'i ve Şam'ı yatırtmaya yeterli olmayacaktı.

Massigli, Ankara'daki ilk temaslarından sonra, 24 Ocak'ta Paris'e yolladığı raporda bir değerlendirme yapmıştı²⁹. Büyükelçi, bu raporunda, Türk yöneticilerinden Hatay için bir esneklik beklenemeyeceğini, Atatürk'ün başlattığı bu davada İnönü'nün gerilemesinin söz konusu edilemeyeceğini, Suriye'de Mandat Rejimi daha süreceğe benzediğine göre, Hatay'ın ona bağlı ve mahkûm tutulmasının doğru olmayacağını, Türk Hükümeti'nin bu sorunda totaliter devletler gibi oldubittilerle hareketi

²⁶ Massigli, Aynı Kitap, S. 68, D.D.F., Seri 2, C. XIII, Belge 404.

²⁷ D.D.F., Seri 2, C. XIII, Belge 257; Massigli, Aynı Kitap, S. 68 ve Rondot, "La Turquie et le Problème Méditerranéen", Politique Étrangère Dergisi, Paris, 1939.

²⁸ Massigli, Aynı Kitap, S. 69.

²⁹ D.D.F., Seri 2, C. XIII, Belge 417, Massigli, Aynı Kitap, S. 71-73.

düşünmediğini, ancak Suriyelileri işe karıştırmak istemediğini belirtmiş, ortada şu üç yol bulunduğunu açıklamıştı.

“a) Ya 1937 Hatay Statüsünü sıkı tutup Hatay’daki Türk karşıtlarına güvenerek Türklerin baskılarına dayanmak;

b) Ya işi sürüncemede bırakarak, Hatay Türk makamlarının keyfi davranışlarını protesto etmekle yetinmek ve zaman kazanmak;

c) Ya da Türkiye’nin önerisine yanaşılıp bunu Suriye’ye kabul ettirmeye çalışmak ve, Hatay’ın Türkiye’ye ilhaki karşılığında, Fransa için ödünler elde etmek-ki bunlar Türkiye’nin Suriye’de başka bir emeli Fransız çıkarlarını korumaktır.

Bu üç yoldan ilk ikisi Fransa’nın çıkarlarına aykırıdır ve Türk-Fransız ilişkilerini tehlikeye sokar. Kaldı ki, Fransa’nın Hatay’da ve Suriye’de Türklere karşı koyacak bir gücü de yoktur”.

Fransız Dışişleri Bakanlığınca, Massigli’ye hak verilmeyle birlikte, Suriye’nin parçalanmasının kabul edilemeyeceği, olsa olsa sınır düzeltmeleri yapılabileceği, ilhak kabul edilirse, buna hem Suriyelilerin karşı geleceği, hem de 3. devletlere bahane verilmiş olacağı ve Akdeniz’de dengenin bozulacağı bildirilmişti.

Massigli Şubat başında konuyu bizzat görüşmek üzere Paris’e gitmişti. Orada Gamlain ve Darlan gibi askeri liderlerin bir Türk-Fransız ittifakının değerini daha iyi anladığını görmüştü. Dışişleri Bakanı ise henüz tereddüt ediyordu. Ankara’ya dönüşünde Bonnet’ten gelen 13 Şubat günlü telgraf Massigli’ye biraz umut vermişti. Arkasından gelen yeni telgraf ise daha olumlu idi. Bu telgrafta, Türkiye ile ilişkilerin düzeltilmesine önem verdikleri, gerekiyorsa Hatay’ın bir bölümünün terk edilebileceği, ama Musa Dağı gibi kimi kesimlerin Suriye’ye bırakılmasının doğru olacağı, Hatay Türkiye’ye geçerse, o zaman “esaslı ve olumlu karşılıklar (contreparties substantielles et positives) elde edilmesini bekledikleri, bu karşılıkların: a) Yeni Türk-Suriye sınırının değişmezliği, Türkiye’nin Suriye’den başkaca hiçbir toprak istememesi, propaganda ve tahriklere son verilmesi; b) Akdeniz bölgesinde Fransa ile bir siyasal işbirliğini Türkiye’nin kabul etmesi olacağı belirtilerek, bu çerçevede Saracoğlu ile görüşmelere başlayabileceği bildirilmişti.

Bonnet’nin 20 Mart’ta yolladığı telgraf ise kesindi. Bunda, Hatay’ın 1937 Statüsünün eriyip gittiği, Ankara’da protestoların hiçbir etkisi olmadığına anlaşıldığı, bu sorunun Türkiye ile ilişkileri zehirlediği, böyle bir durumda, karşılığını almak koşulu ile, Türklerle zaman geçirilmeden görüşmenin hem daha onurlu, hem de kârlı olacağı, Hatay’ın, olanaklı ise,

bir bölümünün, değilse tümünün bırakılabileceği bildirilmekte, ancak Hatay'ın Türkiye'ye Suriye'deki mandanın sonunda verilebileceği, bunun hem Fransız kamuoyu, hem de Suriyelilerin itirazları bakımından gerektiği, mandayı 31 Aralık 1939'dan öteye uzatmamak yükümlülüğü bulunduğuna göre, o zamana dek Hatay'daki Fransız askerlerinin yavaş yavaş çekilebileceğini belirtmiş ve Türkiye'den beklenen karşılıklar daha önceki telgraftaki biçimde yinelenmişti³⁰.

Bu arada Büyükelçi, Türkiye'nin Suriye'deki gizli faaliyeti üzerindeki dosyayı Beyrut'tan alınca, durumu yerinde görmek üzere, trenle 6 Mart'ta Suriye ve Lübnan'da bir geziye çıkmış, Beyrut'ta Puaux ile görüşmüş, onu ikna etmeye çalışmıştı. Bu gezisi, kendisine düşüncelerinin yerinde olduğunu göstermiş, Türkiye'nin yarattığı ileri sürülen yeni tehlikelerin doğru olmadığı, ya da abartıldığı kanısına varmış ve bunu Paris'e bildirmişti³¹.

Massigli, Suriye'den dönüşünde, 17, 23 ve 29 Mart günleri Saracoğlu ile, Hatay'ın Türkiye'ye bağlanması temeline dayanan görüşmeler yapmıştı. Saracoğlu Hatay'dan Suriye'ye toprak verilmesine yanaşmıyor, ve işin biran önce ve kesin biçimde sonuçlandırılmasını istiyor, Türkiye'nin Suriye'de başka toprak istemi olmadığını ilân etmeye hazır olduklarını belirtiyor, Bağdat Demiryollarının Fransızlarca işletilmesi gibi konuların ele alınabileceğini söylüyor ve Fransa ile yapılacak siyasal bir Andlaşmaya İngiltere'nin de katılması gerekeceğini bildiriyordu³².

7 Nisan'da İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi, İngiltere gibi, Fransa'yı da Türkiye ile biran önce anlaşmaya iten bir olgu olmuştu. Nitekim, Bonnet'nin 28 Nisan günlü telgrafi Massigli'de Türk Hükümeti ile anlaşma gününün yaklaştığı izlenimini doğurmuştu. Arkasından, 1 Mayıs'ta Fransa'nın Yakınoğu Kuvvetleri Komutanı General Weygan'ın Ankara'ya gelip Doğu Akdeniz ve Balkanların savunulması konusunda temaslar yapması, işlerin ciddi bir aşamaya vardığını göstermişti. Weygan Paris'e dönüşünde, Türkiye ile biran önce anlaşmak gerektiğini Hükümete anlatmıştı.

Bu arada, 1939 Nisan ortalarında Ankara'da Saracoğlu ile İngiltere Büyükelçisi arasında başlayan Türk-İngiliz ittifakı görüşmeleri hızla ilerliyordu. Türkiye, Hatay Sorunu üzerinde bir anlaşma olmadıkça, Fransa'nın bu görüşmelere katılmasını istememişti. Bununla birlikte, görüşmelerden Fransa'ya da bilgi veriliyordu. 12 Mayıs'ta Türk-İngiliz

³⁰ D.D.F., Seri 2, C. XIV, Belge 105, 139 ve C. XV, Belge 11.

³¹ Massigli, Aynı Kitap, S. 104-112.

³² Aynı, S. 119-120.

görüşmeleri bir Ortak Demeç (Déclaration Commune) açıklanması ile ilk aşamasına varmış, böylece Üçlü İttifakın temeli belli olmuştu. Fransa bu Demeci benimsemiş bulunuyordu³³. Artık, Fransa Hükümeti, Hatay konusunda Türkiye'nin kabul edemeyeceği hemen hemen tüm önerilerden vazgeçmişti. Bunun üzerine, Paris'te Büyükelçi Davaz ile Dışişleri Bakanı Bonnet tarafından Türk-İngiliz Ortak Demecinin tıpkısının imzalandığı 23 Haziran 1939 günü, Ankara'da da Saracoğlu ile Massigli Hatay'ın Türkiye'ye bırakılmasına ilişkin Anlaşmayı imzalamıştı³⁴.

“Türkiye ile Suriye arasında ülkesel sorunların kesinlikle çözümüne ilişkin ‘Düzenleme’ (Arrangement portant règlement définitif des questions territoriales entre la Turquie et la Syrie) adını taşıyan bu Anlaşma şunları düzenliyordu.

1. Hatay Türkiye'ye katılacağına göre (1. md.nin son fıkrası) yeni Türkiye-Suriye sınırının tanımı gerekiyordu. Yukarıda değindiğimiz üzere, Türkiye-Suriye sınırı 30 Mayıs 1926 Sözleşmesi, 22 Haziran 1929 sınırına ilişkin Protokol ile ve 3 Mayıs 1930 Son Protokolü ile saptanmıştı. 29 Mayıs 1937'de MC Konseyi'nce kabul edilen ‘İskenderun Sancağı'nın Sınırları'na ilişkin bağıt da ‘Sancak Ayrı Varlığı'nın sınırlarını belirlemişti. Bunun üzerine MC Sınır Komisyonu, sınırın işaretlenmesi işine girişmiş ve 19 Mayıs 1939'da Antakya'da yapılan bir Protokol ile bu da belirlenmişti.

Şimdi, Ankara Anlaşması ile Fransa, Hatay'ın Suriye ile sınırlarında daha çok Türkiye yararına küçük değişiklikler yapılmasına, başka deyişle, bu değişikliklerle Hatay'ın Türkiye'ye geçmesine kendi hesabına razı olmuştu (Md. 1).

Hatay'daki Fransız kuvvetlerinin ülkeyi bir ay içinde (23 Temmuz 1939 gününden önce) boşaltması öngörülmüştü (Md. 1, son fıkra).

Türkiye, Suriye ile bu yeni sınırın kesin olduğunu kabul ederken Suriye'nin toprak bütünlüğüne ya da iç güvenliğine karşı girişilebilecek

³³ Soysal, İsmail, “1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı”, T.Tarih Kurumu Belleteni, Sayı 182, Ankara, 1983, S. 377-385.

³⁴ Anlaşma ve ekleri TBMM'ce 30 Haziran 1939 günü 3658 sayılı bir Yasa ile onaylanmıştı. Türkçe yasal metni için Düstur, Ter. III. C. 20, S. 1530; bugünkü Türkçe metin içinde de İsmail Soysal'ın aynı kitabına XXXIV Bl. bkz. Bu Anlaşmanın yapıldığı Genel Sekreterliğe bildirildiğine ve metin de gönderildiğine göre (SDN, Journal Officiel, 1939, S. 356-361), MC Yasasının 18. md. uyarınca Kütüğe geçirilmiş olması gerekirdi. Ancak MC Andlaşmalar dizisinde bu metnin yer almadığına bakılırsa, geçmediği anlaşılıyor. Bunun nedenini araştırmak gerekir. Şu da var ki, Bağlı Taraflarca gerekli işlemler yapıldığına ve onun hükümleri uygulandığına göre, Anlaşmanın geçerliliğinden kuşku edilemez.

eylemlerin karşısında olduğunu açıklamış, ayrıca Fransa ile birlikte, Türkiye ve Suriye ülkeleri üzerinde birbirlerine karşı yönelik yıkıcı eylemleri önlemek, yükümlülüğünü üstlenmişti (Md. 7-9).

2. Ülke değişikliği nedeniyle, Hatay'da oturanlara uyrukluuk seçme hakkı tanınmış ve konularını değiştirip ayrılmak istemeyenlerin Türk uyruklu sayılacağı belirtilmişti (Md. 2-5).

3. Hatay'ın Türkiye'ye geçmesiyle orada Fransız ve öbür yabancılarla ilintili hak ve malların arıtılması Anlaşmaya bağlı Protokol ve ekleri ile düzenlenmişti. Ayrıca, İskenderun'daki Fransız Askersel Mezarlığının korunması için bir hüküm konulmuştu (Anlaşmanın 6. Md. si).

4. Türkiye'nin Suriye ile komşuluk ilişkilerinin düzenlenmesine gelince: Türk Hükümeti Hatay Devleti kurulduktan sonra, 3 Aralık 1938 günü Fransa'ya verdiği bir Nota ile, 1926 Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesine, günün koşullarına göre, yenisi yapılmak üzere son vermişti. Ancak yeni bir sözleşmenin, yapılmasına zaman kalmadan Ankara Anlaşması bağitlanınca, 1926 Sözleşmesinin, yenisi yapılmaya değin, yürürlükte tutulmasında yarar görülmüştü. İşte bu nedenle Ankara Anlaşması'nın 10. maddesi, Sözleşmenin yürürlüğünü 15 Mart 1940'a dek uzatmıştı. Nitekim 30 Mart 1940 günü Fransa ile Türkiye Ankara'da yeni Sözleşmeyi imzalayacaktı.

Ayrıca bir hüküm konulmamış olmakla birlikte, Anlaşma, 1937'de Sancak Devleti'ni yaratan, onun varlığı ve sınırlarını güvence altına alan bağitları da ortadan kaldırmış bulunuyordu.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, 1939 Anlaşması daha yürürlüğe girmeden, Hatay Meclisi 29 Haziran'da oybirliği ile Türkiye'ye bağlanma kararı vermişti. Türkiye de 7 Temmuz günü bir yasa ile Hatay İlini kurup bağlanma işlemini kesinleştirmişti. Bu arada Fransız kuvvetleri Hatay'ı terk etmişti.

Anlaşmanın, Paris'te onay belgelerinin verişilip en geç 22 Temmuz yürürlüğe girmesi 11. maddede öngörülmüştü. Türkiye'den sonra Fransa'da da onay işlemleri tamamlanınca, imzalı metinler 13 Temmuz'da Paris'te verişilmiş, böylece Anlaşma o gün yürürlüğe girmişti. Bunun üzerine, Fransa Dışişleri Bakanı George Bonnet anlaşmanın Fransızca metnini, bir mektupla MC Genel Sekreterine yollayınca, mektup ile birlikte Anlaşma metni MC'nin Resmi Gazetesinde yayımlanmıştı.

Anlaşmaya bir yürürlülük süresi konulmasına gerek görülmemiştir. Çünkü, bu bir sorunun çözümü ve onun ortaya koyduğu ikincil konuları arıtma bağitıdır. O nedenle de adı Andlaşma (Traité) değil, bir düzenleme getiren Anlaşma (Arrangement)dır.

Ankara Anlaşması'nın imzasından birkaç gün sonra Suriye adına Meclis Başkanı Nuhu Buhari Fransız Hükümeti'ne ve MC Konseyi'ne birer telgraf göndererek, bu Anlaşmanın 1921 Ankara, 1923 Lozan, 1926 Ankara Bağlıtlarına, 1930 Son Sınır Protokolüne ve 1937 kararlarına aykırı olduğunu ve Fransa'nın Mandaterlik yetkisini aştığını ileri sürüp durumu protesto etmişti. 10 Temmuz'da da İtalyan Hükümeti Fransa'ya bir nota vermiş, ve 1920 San Remo Konferansı Devletlerinden biri olarak, kendisinin haberi ve izni olmadan yapılan bu Anlaşmanın Mandanın amacına ve ilgili halkların isteğine ters düştüğünü, o nedenle İtalya'nın Anlaşmanın içeriği için çekincelerini saklı tuttuğunu bildirmişti. Fransa, yanıt notasında, bunun 1921 Ankara Anlaşması'nın kaçınılmaz bir sonucu olduğunu, Sancak'ın geri verilmesinin Türk-Suriye ilişkilerinin iyileşmesine yarayacağını bildirmişti³⁵.

Mandater Devlet Fransa'nın, Suriye Mandasına ilişkin 1922 MC Manda Yasasına uygun bir tasarrufta bulunup bulunmadığı, ya da böyle bir tasarrufta bulunurken MC Konseyi'nin onayını almasının gerekip gerekmediği yolunda sonradan çıkan hukuksal tartışmalar tarihin akışı içinde kuramsal olmaktan ileri gitmemiştir. Kaldı ki, Fransa Suriye'ye daha sonra bağımsızlık tanıma konusunda da bildiği gibi davranmıştır.

Bağımsız Suriye'de hükümetin kurulduğu 5 Temmuz 1944 günü Dışişleri Bakanlığı Şam'daki yabancı devletlerin temsilcilerine yolladığı bir genelge notada, Suriye Hükümeti'nin, Fransa'nın Suriye adına yaptığı uluslararası Andlaşma ve Anlaşmalara saygılı olmak kararında bulunduğunu bildirmiştir³⁶.

Suriye, uluslararası hukuka uygun bu tutumuna koşut olarak, 1921 Anlaşmasıyla çizilen sınırın Suriye tarafında Türkiye'ye ilintili olan Süleyman Şah Türbesinin, baraj yapımı nedeniyle yerinin değiştirilmesi gerekince, 17 Aralık 1973 günü bir Türk-Suriye Mektup Verişiminde, 1921 Türk-Fransız Anlaşmasını 9. maddesine bir yollama yapılmasını kabul

³⁵ Suriye Meclis Başkanının telgrafının İtalyanca metni ile İtalyan Hükümetinin Fransızca Notasının metni için bkz. Dictionnaire Diplomatique, Paris, C. V., S. 27-28, Fransız Notası için bkz. Massigli, "La Turquie devant la Guerre" Paris, 1965, S. 218.

³⁶ Bir örneği de Dışişleri Bakanlığımız Arşivinde bulunan bu Nota'da, bağımsız Suriye Hükümeti'nin kurulduğu bildirildikten sonra, eski Bağlıtlar konusunda şöyle denilmektedir.

"Le Ministre des Affaires Etrangères, en communiquant cette heureuse nouvelle, tient an assurer que le Gouvernement Syrien a décidé de respecter les Traités et les Ententes Internationaux que la France avait conclus, en son nom et, par conséquent, respecter les droits des gens et des collectivités qu'en découlent".

etmiştir. Bu yollama eski bağitlara saygı anlamına gelir. Buna karşın, Suriye 1946'da Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin çekilmesi üzerine bütünüyle egemenliğine kavuştuktan bir süre sonra, Devlet Başkanı Albay Çiçekli (1950-1954) "İskendurun'un Suriye'den zorla alınması" diye, daha çok iç politika nedenleriyle, halkın duygularını okşayıcı propagandaya girişmiş, Hatay'ı Suriye sınırları içinde gösteren haritalar bastırmaya başlamıştı. Bu siyasal "rhetoric" in de etkisiyle, Suriye hükümetleri o zamandan beri Türk-Suriye sınırını tanıma anlamına gelebilecek tüm davranışlardan kaçınmış, Hatay kesimindeki sınırın modern yöntemlerle yeniden işaretlenmesine (redémarcation), hatta sınır taşlarının onarımına bile yanaşmamıştır. Bu yüzden, sınırın öbür kesimlerinin bile yeniden işaretlenmesi gerçekleştirilememiştir.

Hatay'ın güneyine düşen Türkiye-Suriye karasuları ayırım çizgisi de henüz çizilmemiştir. Suriye'nin 8 Eylül 1981'de bir Yasa ile karasularını 35 mile çıkarması -ki Türk Hükümeti uluslararası hukuka aykırı bu kararı tanımayacağını bildirmiştir- işleri büsbütün zorlaştırmıştır.

SONUÇ

Şimdi Hatay Sorunu üzerinde bir değerlendirme ve Kıbrıs Sorunu ile bir karşılaştırma yapabiliriz.

1. Hatay, o bölgede bir Türk çoğunluğu bulunmasına karşın, 1921 yılında orayı işgal altında tutan Fransa'ya bırakılmak zorunda kalınmıştı. Ancak, Türkler için "özel rejim" uygulanmasıyla ilgili bir hükmün Ankara Anlaşması'na konulması, ileride Türkiye'nin elinde bir tutamak olmuştur.

Eğer Fransa Hatay'ı, Lübnan gibi ayırsa ve orada ayrı bir Manda Yönetimi kursa idi, Suriyelilerin ileride bir itirazı olmayacaktı. Oysa, Fransa özellikle İskenderun limanının ekonomik ve stratejik önemini düşünererek, Hatay'ı Suriye sınırları içinde tutmayı yeğlemiştir.

2. Fransa 1930'lu yıllarda, Avrupa'da Mihver Devletlerinin tehdidi üzerine, Yakınoğuda tutunabilmenin ancak Türkiye'nin desteği ile mümkün olabileceğini anlamıştır. Savaş yaklaşınca da, Türkiye ile ittifak yapabilmek için Hatay'ı geri vermekten başka çare görememiştir.

Başta Atatürk, Türk devlet adamları, Türkiye'nin bu jeopolitik ve jeostrategik durumunu çok iyi kullanmasını bilmiş, sorun barışçı yollardan çözüme kavuşturulmuştur. Türk diplomasisi, Montreux'dan sonra yeni bir başarı kazanmış, bunda bir avuç diplomat, Numan Menemencioglu, Cevat Açıkalın, Feridun Cemal Erkin, özellikle parlamıştır.

3. Atatürk davayı bu son aşamasına getirirken, sadece Hatay'ın bağımsızlığından söz etmiş, onun Türkiye'ye bağlanması gereğini ileri sürmekten kaçınmıştır. Çünkü, Suriye'nin bağımsızlığı söz konusu iken, Hatay'ın da bağımsız olması istemi Milletler Cemiyeti'nde ve Fransa'da daha inandırıcı görünecekti. Hatay bağımsız olunca, nasılsa, Türkiye ile danışma içinde, geleceğini kendisi kararlaştıracak ve bu karar Anavatana bağlanmak olacaktı. Başka deyişle, Atatürk, davayı Türkiye'nin barışçı ve hukuka saygılı görünümünü bozmadan, aşama aşama yürütmeye özen göstermişti.

4. Hukuksal bakımdan, Suriyelilerin son çözüme itirazları, özellikle Mandater Fransa'nın Milletler Cemiyeti Konseyi'nce Suriye için kabul edilen "Yasa"daki toprak bütünlüğü ilkesinin (Md. 4) zedelenmesi üzerinde toplanmış; 1939 Fransız-Türk Anlaşmasının Konseyin onayına sunulmamış olması da bu hukuka aykırı durumun düzeltilmeden bırakıldığı izlenimini vermiştir.

Bu savların muhatabı şüphesiz Türkiye değil, Mandater Fransa'dır. Bununda birlikte, Suriye savaştan sonra bağımsızlığına kavuşurken, Fransa'nın Suriye adına yaptığı bağitlara saygılı olduğunu kabul etmekle, ortada bir sorun kalmamıştır. Mecelli deyimi ile, "icazeti lâhika, vekâleti sabıka hükmündedir". Kaldı ki, 2. Dünya Savaşı'ndan birkaç ay önce yapılmış olan 1939 ilhak Anlaşmasının metni Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliğine sunulmuş, ama savaş durumu onun tesciline ve Konseyin onayı işlemine olanak vermemiştir.

5. Hatay ve Kıbrıs sorunlarının karşılaştırılmasına gelince:

a) Her ikisi de Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış olup üzerinde Türkler bulunan bu ülkeler Türkiye'nin güneyinde, onun uzantıları gibidir. Bunlara Fransa ve İngiltere tarafından, Türkiye'nin yeterince gücü olmadığı bir dönemde, el konulmuştu. Bu devletlerin ayrılması ve o ülkelerin başka devletlere verilmesi düşünülünce, kuşkusuz Türkiye söz sahibi sayılmıyordu.

b) Hatay Türkleri Suriye içinde, Kıbrıs Türkleri de Kıbrıs Adası üzerinde azınlık gibi gösterilmek ve haklarından yoksun bırakılmak istenilmiştir.

Atatürk'ün dehası, Savaş öncesi yıllarda Avrupa'da siyasal konjonktürün Türkiye için elverişli gelişimi, sorunun Anadolu'nun kara sınırı üzerindeki bir yerde çıkması, Hatay davasının barışçı yoldan hızlı çözümünü olanaklı kılarken, Kıbrıs'ta başlangıçta Türk hükümetlerinin duraksama göstermeleri, Savaş sonrası koşullarının karmaşık durumu,

Kıbrıs'ın denizaşırı bir konumu olması, sorunun uzamasına neden olmuş ve 1974 yılında askersel bir müdahaleyi gerektirmiştir.

Bu farklara karşın, Türk ordusunun 1938'de Hatay'a ve 1974'de Kıbrıs'a girmesi, son çözümlerin en büyük aşaması olmuştur.

c) Son çözüm yolu üzerinde, Hatay Devleti'nin kurulmasına ilişkin 1937 Anlaşması da, Kıbrıs'ta bir Ortak Yönetim kuran 1960 Anlaşmaları da geçici nitelikten ileri gidememiştir. Hatay bir yıl sonra Türkiye'ye bağlanmıştır. Kıbrıs'a gelince, günümüzün uluslararası çok karmaşık koşulları içinde, son çözüm biçiminin ne olacağı, 30 yıl önce başlayan maraton yarışının 1974'ten sonra Türkiye için daha güvenceli ve umutlu son etabında belli olacaktır.

Herhalde, Hatay Sorunu, Kıbrıs Davasında bizim için bir esin ve deneyim kaynağı olmuştur.

* * *

HATAY SORUNU (1936-1939) ÜZERİNDE

K A Y N A K Ç A

- “L’Affaire d’Alexandrette”, *Asie Française Dergisi*, Paris, Cilt 36, Aralık 1938, S. 314-315, “La Question d’Alexandrette”, Cilt 38, Eylül-Ekim 1938, S. 241-247.
- *Ayın Tarihi*, 1936-1939 dönemindeki sayılar, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ayta, Adnan, “Le Conflit d’Alexandrette”, Damas, 1949.
- Bonnet, Georges (Fransa’nın Nisan 1938-Eylül 1939 döneminde Dışişleri Bakanı), “De Washington au Quai d’Orsay” (Anıları) Paris, 1946, “Le Quai d’Orsay sous trois Républiques”, Paris, 1961.
- *Documents Diplomatiques Français*, 1932-1939, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşiv Yayınları, Paris, 2. seri (1935-1939), C. IV, XII, XIII, XIV, XV’de “La Question du Sandjak d’Alexandrette” başlıklı belgeler (kitap halindeki bu yayınlardan başka Fransa Dışişleri Arşivlerinde “Mandat” serisinde 581-588 ciltlere bakılabilir).
- *Documents on British Foreign Policy*, 1919-1945 İngiltere Dışişleri Bakanlığı Arşiv Yayınları, Cilt V, VI, VII’de Türkiye ile ilgili belgeler.
- *Dictionnaire Diplomatique*, Académie Diplomatique Internationale, Paris, C. II, S. 905-906 ve Annexe XII, Règlement Organique du Sandjak; C. IV, S. 23-28.
- Dışişleri Bakanlığı, Cumhuriyetin 50. yılında yayımlanan “Türkiye’nin Dış Politikasında 50 yıl” başlıklı 5 cilt belgesel kitabın IV. cildi, “Montrö ve Savaş Öncesi Yılları”, Ankara, 1973, “Hatay Meselesi” S. 157-183, ayrıca Bakanlığın Atatürk’ün 100. Yıldönümünde yayımladığı “Atatürk’ün Dış Politikası”, Ankara, 1982, C. II, 60, 61, 62, 63 sayılı belgeler.
- Dostel, Osman, “Hatay Sorunu”, Dışişleri Bakanlığı Akademisi, I. Dönem, Ankara, 1968.
- Erkin, F. Cemal, “La Question d’Alexandrette”, Ankara, 1945 (daktilo ile 5-6 örnek basılmış birkaç yüz sayfalık bu Fransızca yapıt Dışişleri Bakanlığı Arşivinde saklıdır).
- Haddad Georg, “Fifty years of Modern Syria”, Beirut, 1950.
- Hatay Meclisinin son toplantısında söylenen Tarihî Nutuklar, Antakya, 1939.

- Journal Officiel de la Societé des Nations, “Question d’Alexandrette” başlıklı belgeler (1936-1939), Cenevre.
- Imann, Georg, “La Convention d’Angora et le Mandat Français en Syrie”, Revue des deux Mondes Dergisi, Paris, Ağustos 1926 sayılı.
- Konuralp, Nuri Aydın, “Hatay ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi”, İskenderun, 1973.
- Massigli, René (Fransa’nın 1939-1940 döneminde Ankara Büyükelçisi), “La Turquie devant la Guerre”, Paris, 1964.
- Melek, Dr. Abdurrahman (Hatay Devleti Başbakanı), “Hatay Nasıl Kurtuldu”, Ankara, 1966.
- Puaux, Gabriel (Fransa’nın o dönemde Beyrut’ta Manda Yönetimi Yüksek Komiseri), “Deux années au Levant, Souvenirs de Syrie et du Liban, 1939-1940”, Paris, 1952.
- Pinon, René, “La Turquie et le Sandjak d’Alexandrette” ve “Les Accord Franco-Turcs”, Revue de Deux Mondes Dergisi, Paris, C. 37 ve 46, Şubat 1937 ve Ağustos 1938.
- Rondot, P., “La Turquie et la Problème Méditerranéen”, Politique Etrangère Dergisi, Paris, 1939.
- Selçuk, Hamdi, “Bütün Yönleriyle Hatay’ın o günleri”, İstanbul, 1972.
- Soysal, İsmail, “Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları”, C. I (1920-1945), Ankara, 1983 ve “Türk-Fransız Siyasal İlişkileri”, T. Tarih Kurumu, Belleten, Sayı 188, Ankara, 1983 S. 959-1044.
- Sökmen, Tayfur (Hatay Devleti Başkanı), “Hatay’ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar, Ankara, 1978.
- Sperdudi, “Aspetti Giuridici della questione d’el Sangiaccoto di Alexandretta”, Milano, 1939.
- Şimşir, Bilâl, “Atatürk’ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri” (Hatay bunalımı sırasında Fransa Büyükelçisi Ponsot ve Suriye Başbakanı Cemil Mardan ile), T. Tarih Kurumu, Belleten, Atatürk’ün 100. Yılı Sayısı, sayı 177, S. 199-207, Ankara, 1981.
- Thobie, Jacques, “Le Nouveau Cours des Relations Franco-Turques et l’Affaire du Sandjak d’Alexandrette, 1921-39”, Relations Internationales Dergisi, Cenevre-Paris, 1979, S. 19, S. 355-374.
- Tuncay, Doç. Mete, “Hatay Sorunu ve TBMM”, Ankara, 1976.
- Türkmen, A. Refik, “Hatay Tarihi”, 7 ciltlik bu yapıtın Hatay Sorunu ile ilgili 4, 5, 6. Cilt, İstanbul, 1939.
- Véou, Paul du, “Désastre d’Alexandrette, 1934-1938”, Paris, 1938.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

ROBERT BIANCHI, *Interests Groups and Political Development in Turkey*
Princeton University Press, Princeton 1984, 426 A. IV/5642

Türkiye'nin siyasal yapısını ele alan ve iki ana bölüm, 9 alt bölümden oluşan bir mukayeseli siyasal yapı incelemesi. Baskı grupları, siyasal katılma sorunları birinci bölümde, baskı grubu liderlerinin bu grupların oluşumuna ilişkin sorunlar ikinci bölümde ele alınıyor.

NIKOLAI TODOROV, *The Balkan City 1400-1900*, University of Washington Press, Seattle and London, 1983, 640 A. IV/7429

Daha önce *Belleten* 1980 Cilt: XLIV, Sayı: 174 sf.: 371-372. sayıda, İ. Ortaylı tarafından bu eserin Rusça baskısının tanıtımı yapılmıştı. Çeviride bir farklılık yoktur.

İ. O

ULUSLARARASI ORTA DOĞU ÇALIŞMALARI
DERGİSİ DİZİNİ
(CİLT I-X)

THE INDEX OF INTERNATIONAL JOURNAL OF
MIDDLE EASTERN STUDIES
(VOLUMES I-X)

Hazırlayan: Doç. Dr. NECMİ ÜLKER

Cambridge Üniversitesi Matbaası tarafından basılan ve ilk sayısı Ocak 1970 de çıkan *International Journal of Middle Eastern Studies* (kısaltması *IJMES*), yani *Uluslararası Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, Profesör Stanford J. Shaw'un başkanlığında bir yazı kurulu denetiminde yayım hayatına başlamıştır. Derginin ilk on cildinde hangi kuruluş tarafından çıkarıldığı belirtilmemekle birlikte, onbirinci ciltten başlayarak, *Middle Eastern Studies Association of North America*, kısa tanımıyla *MESA*'nın sorumluluğu altında çıktığı anlaşılmaktadır.

IJMES, VII. yüzyıldan çağımıza değin başta Arap ülkeleri olmak üzere İran, Türkiye, Afganistan, İsrail ve Pakistan'ı kapsamına alan geniş bir bölge ile ilgili makale ve eleştiri yazılarını basabilecek bilimsel bir dergi olarak ilgi alanını çizmiştir. ayrıca İspanya, Güney-Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu uygarlığı etkisinde kalmış olan bölgeleri de derginin kapsamına girmektedir. Buna ek olarak Orta Doğu'da kurulmuş İslam İmparatorluklarına bağlı ya da bunların yönetimi altına girmiş ülkeler de derginin konuları arasında yer almaktadır. Tarih, siyasi bilim, ekonomi, antropoloji, psikoloji, edebiyat, folklor, karşılaştırmalı din ve ilahiyat, hukuk ve felsefe alanları çerçevesindeki çalıőmalara özel bir ilgi gösterileceği daha derginin ilk sayısında belirtilmiştir. Bu sahadaki araştırmacılara ışık tutacağı ve yararlı olacağı inancıyla Orta Doğu arşivlerinde çalışan bilim adamlarının ilgili arşivler hakkında ve karşılaştıkları kaynaklar üzerinde hazırlayacakları rapor ve tanıtma yazılarını dergiye yayımlanmak üzere göndermeleri özellikle istenmiştir.

1970'den 1980 yılına kadar *IJMES*'in yayımcılık görevini başarıyla yürütmüş olan Los Angeles, Kaliforniya Üniversitesi Türkçe ve Yakın Doğu Tarihi profesörü Stanford J. Shaw derginin giriş yazısında, *IJMES*'in gelecekte başarı sağlayacağından ümitli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca

yayımcı bu derginin, tüm Dünya'daki bölge araştırmacılarının ortaya koydukları Orta Doğu ile ilgili bilimsel buluşları paylaşmak için ana bir araç olacağı inancını vurgulamıştır. Hiç kuşkusuz, *IJMES*, Profesör Shaw'un bu inancını kendi yönetimindeki ilk on yıllık yayım hayatında gerçekleştirmiş, daha da ileri giderek Orta Doğu ülkelerinin hemen hepsiyle ilgili değerli bilimsel ve örnek makaleleri bünyesinde toplayarak okuyucularına beklenen hizmeti vermiştir.

Derginin uzun süre tek yayımcı tarafından yönetilmesine karşın "yazı kurulu"da dönüşümlü olarak her üç yılda bir, bazı değişik bilim adamlarının görev yaptığı gözlemlenmiştir. *IJMES*'in ilk "yazı kurulu" kendi alanlarında yetkili olan şu isimlerden oluşmuştur: W.M. Brinner, O. Grabar, C. Issawi, M. Kerr, B. Lewis, K. Salibi, R.M. Savory, R.B. Sergeant, N. Yalman. Ne varki, IV. cilt'ten başlayarak "yazı kurulu"nun yanı sıra dergiye "kitap eleştiri kurulu" da eklenmiştir. VII. cilt'ten sonra "yardımcı" ve "tanıtma" yayımcılarının da görev almasına gerek duyulduğu anlaşılmaktadır.

Yılda çıkan dörtte sayısı bir cildi oluşturan *IJMES*, yalnızca Orta Doğu'nun çeşitli yönleriyle ilgili İngilizce olarak yayım yapan diğer bilimsel dergilerin belki de en kapsamlısı ve yayım hayatını düzenli bir biçimde sürdüren bir dergi olduğuna kuşku yoktur. Bu nedenle, *IJMES*'in bu dizini Orta Doğu ile ilgilenen araştırmacı, öğretici ve okurlara yararlı olacağı düşüncesinden hareketle hazırlanmıştır. *IJMES*'in 1970-1980 yılları arasında basılmış olan I-X. ciltlerini kapsayan bu dizin, beş bölümden oluşmuştur. Ülkemizde İngilizce bilen araştırmacıların geniş bir taban oluşturduğu varsayımıyla hiç bir makale veya kitap tanıtma yazılarının Türkçe'ye çevrilmesine gerek görülmemiştir. Kaldı ki, her yazı başlığının Türkçe'ye çevrilmesi bu dizinin bir bütün olarak dergide yayımlanmasını güçleştireceği ortadadır.

I. Bölümde makaleler, yazarlarının soyadlarına göre ABC'sel olarak derlenmiştir. Kitap tanıtma yazılarına ayrılan II. Bölümde de, aynı yol izlenerek, yazar soyadlarına göre sıralanmış olup, tanıtmayı yapan yazar parantez içinde verilmiştir. III. Bölümde derlenen makalelerde konular esas tutularak *IJMES*'in özelliği gereği öncelikle ilgili ükelere göre ayrılmış, sonra da yan başlıklar ABC'sel olarak yazılıp, altlarına ilgili olan makaleler aynı biçimde, yazarlarına göre düzenlenmiştir. Araştırmacıya kolaylık sağlayacağı gerekçesiyle birden fazla ülkeyi veya konuyu ilgilendiren makaleler, ilgili yerlere tekrar yazılmıştır. IV. Bölüm, kısa notlar ve haberleşmeye ayrılmış olup, yazarlarına göre düzenlenmiştir. Kısa olan V. Bölüm Nekroloji'ye ayrılmış, vefat eden bilim adamları soyadlarına göre yazılmış, tanıtmayı yapan yazarlar parantez içinde gösterilmiştir.

I

MAKALE YAZARLARI

- ABRAHAMIAN, ERVAND., The Causes of the Constitutional Revolution in Iran, X/3. (August 1979), 381-414.
- ABRAHAMIAN, ERVAND., Communism and Communalism in Iran: The *Tudah* and the *Firqah-i Dimokrat*, I/4 (October 1970), 291-316.
- ABRAHAMIAN, ERVAND., Oriental Despotism: The Cause of Qajar Iran, V/1 (January 1974), 3-31.
- ABU-DEEB, KAMAL., Towards a Structural Analysis of Pre-Islamic Poetry VI/2 (April 1975), 148-184.
- ABUN-NASR, JAMIL M., The Beylikate in Seventeenth-Century Tunisia, VI/1 (January 1975), 70-93.
- AHMAD, AZIZ., The Shrinking Frontiers of Islam, VII/2 (April 1976), 145-159.
- AJAY NICHOLAS, Z. Jr., Political Intrigue and Suppression in Lebanon during World War I, V/2 (April 1974), 140-160.
- ALBAUM, M. and DAVIES, C.S., The Spatial Structure of Socio-Economic Attributes of Turkish Provinces, IV/3 (July 1973), 288-310.
- AL-QAZZAZ, AYAD., The Iraqi-British War of 1941: A Review Article, VII/4 (October 1976), 591-596.
- ALTAN, M. H. and OTHERS., Archival Materials and Research Facilities in the Cyprus Turkish Federated State: Ottoman Empire, British Empire, Cyprus Republic, VIII/1 (January 1971), 29-42.
- ANAWATI, G.C., Dialogue with Gustave E. von Grunebaum, VII/1 (January 1976). 123-128.
- ANDREWS, C. HESS., The Ottoman Conquest of Egypt (1517) and the Beginning of the Sixteenth Century World War, IV/1 (January 1973), 55-76.
- ANDREWS, WALTER G., A Critical-Interpretive Approach to the Ottoman Turkish Gazel, IV/1 (January 1973), 97-110.
- ASKARI, H. and CUMMINGS, J. T., The Future of Economic Integration within the Arab World, VIII/3 (July 1977), 298-315.
- ASKARI, H. and Others., Land Reform in the Middle East, VIII/4 (October 1977), 437-451.
- ASKARI, H. G. and CUMMINGS, J. T., The Middle East and the United States: A Problem of "Brain Drain", VIII/1 (January 1977), 65-90.
- ATTREP, ABE., 'A State of Wretchedness and Impotence': A British View of Istanbul and Turkey, 1919, IX/1 (February 1978), 1-9.
- BACHARACH, JERE L., The Dinar Versus the Ducat, IV/1 (January 1973), 77-96.
- BAER, GABRIEL., The Administrative, Economic and Social Functions of Turkish Guilds, I/1 (January 1970), 28-50.

- BARKAN, ÖMER LÜTFİ., The Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East, tran. Justin McCarthy. VI/1 (January 1975), 3-28.
- BATES, ÜLKÜ Ü., The Impact of the Mongol Invasion on Turkish Architecture, IX/1 (February 1978), 23-32.
- BEN-DOR, GABRIEL., Political Culture Approach to Middle East Politics, VIII/1 (January 1977) 43-63.
- BILL, JAMES A., Class Analysis and Dialectics of Modernization in the Middle East, III/4 (October 1972) 417-434.
- BODROGLIGETI, A. J. E., G. Hazai, "Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert": A Review Article, VIII/2 (April 1977), 251-265.
- BORSHCHEVSKY, YU. E. and BREGEL, YU. E., The Preparation of a Bio-Bibliographical Survey of Persian Literature, III/2 (April 1972), 169-186.
- BOSWORTH, C. E., *Al-Jabarti and the Frankish Archaeologists*, VIII/1 (April 1977), 229-236.
- BOSWORTH, C. E., Christian and Jewish Religious Dignitaries in Mamluk Egypt and Syria: Qalqashandi's Information on their Hierarchy, Titulature, and Appointment (I), III/1 (January 1972), 59-74.
- BOSWORTH, C. E., Christian and Jewish Religious Dignitaries in Mamluk Egypt and Syria: Qalqashandi's Information on their Hierarchy, Titulature, and Appointment (II), III/2 (April 1972), 199-216.
- BOULLATA, ISSA J., Bedr Shakir Al-Sayyab and the Free Verse Movement, I/3 (July 1979), 248-258.
- BOWIE, LELAND., An Aspect of Muslim-Jewish Relations in the Late Nineteenth-Century Morocco: A European Diplomatic View, VII/1 (January 1976), 3-19.
- BRAUN, FRANK H., *Morocco; Anatomy of a Palace Revolution that Failed*, IX/1 (February 1978), 63-72.
- BROWN, MICHAEL E., The Nationalization of the Iraqi Petroleum Company, X/1 (February 1979) 107-124.
- BRYSON, THOMAS A., *Admiral Mark L. Bristol, An Open-Door Diplomat in Turkey*, V/4 (October 1974), 450-467.
- BULLIET, R. W., First Names and Political Change in Modern Turkey, IX/4 (November 1978), 489-495.
- BURKE, EDMUND III., Islamic History as World History: Marshall Hodgson, 'The Venture of Islam', X/2 (May 1979), 241-264.
- BUTTERWORTH, CHARLES E., Rhetoric and Islamic Political Philosophy, III/2 (April 1972). 187-198.
- CAHEN, MICHAEL J., Secret Diplomacy and Rebellion in Palestine, 1936-1939, VIII/3 (July 1977), 379-404.
- CANNON, BYRON D., Nubar Pasha, Evelyn Baring and a Suppressed Article in the Drummond-Wolff Convention, V/4 (October 1974), 468-483.
- CAREY, J. P. C. and CAREY, A. G., Iranian Agriculture and its Development: 1952-1973, VIII/3 (July 1976), 359-382.

- CAREY, J. P. C. and CAREY, A. G., Turkish Agriculture and the Five-year Development Plans III/1 (January 1971), 45-58.
- CHAMBERS, RICHARD L., The Education of a Nineteenth Century Ottoman Âlim, Ahmed Cevdet Paşa, IV/4 (October 1973), 440-464.
- CIOETA, DONALD J., Ottoman Censorship in Lebanon and Syria, 1876-1908, X/2 (May 1979), 167-186.
- CLARK, EDWARD C., The Ottoman Industrial Revolution, V/1 (January 1974), 65-76.
- CLEVELAND, WILLIAM L., The Municipal Council of Tunis, 1858-1870: A Study in Urban Institutional Change, IX/1 (February 1978), 33-61.
- CLOGG, RICHARD., An Attempt to Revive Turkish Printing in Istanbul in 1779, X/1 (February 1979), 67-70.
- COHEN, STUART., Mesopotamia in British Strategy, 1903-1917, IX/2 (May 1978), 171-181.
- COOPER, MARK., Egyptian State Capitalism in Crisis: Economic Policies and Political Interests, 1967-1971, X/4 (November 1979), 481-516.
- CRABBS, JACK JR., Politics, History and Culture in Nasser's Egypt, VI/4 (October 1975), 386-420.
- CRECELIUS, DANIEL., The Organization of Waqf Documents in Cairo, II/3 (July 1971), 266-277.
- DAMIS, JOHN., The Free School Phenomenon: The Cases of Tunisia and Algeria, V/4 (October 1974), 434-449.
- DEEB, MARIUS., Labour and Politics in Egypt, 1919-1939, X/2 (May 1979), 187-203.
- DEEB, MARIUS., The Socioeconomic Role of the Local Foreign Minorities in Modern Egypt, 1805-1961, IX/1 (February 1978), 11-22.
- DESHEN SHLOMO; Israeli Judaism: Introduction to the Major Patterns, IX/2 (May 1978), 141-169.
- DIVINE, DONNA R., The Modernization of Israeli Administration, V/3 (July 1974), 295-313.
- DIVINE, DONNA R., Political Legitimacy in Israel: How Important is the State, X/2 (May 1979), 205-224.
- DIVINE, DONNA R., Why this War.. VII/4 (October 1976), 523-543.
- DODD, Peter C., Family Honor and the Social Forces of Change in Arab Society, IV/1 (January 1973), 40-54.
- DOUGLAS, E. ASHFORD., Succession and Social Change in Tunisia, IV/1 (January 1973), 23-39.
- DUBETSKY, ALAN., Kinship, Primordial Ties, and Factory Organization in Turkey: An Anthropological View, VII/3 (July 1976), 433-451.
- DUGUID, STEPHEN., A Biographical Approach to the Study of Social Change in the Middle East: Abdullah Tariki as a New Man, I/3 (July 1970), 195-220.
- EDENS, DAVID G., The Anatomy of the Saudi Revolution, V/1 (January 1974), 50-60.
- EICKELMAN, DALE F., Is there an Islamic City? The Making of a Quarter in a Moroccan Town, V/3 (July 1974), 274-294.

- EISENSTADT, S. N., *Convergence and Divergence of Modern and Modernizing Societies: Indications from the Analysis of the Structuring of Social Hierarchies in Middle Eastern Societies*, VIII/1 (January 1977), 1-27.
- ELIASH, JOSEPH., *Misconceptions Regarding the Juridical Status of the Iranian 'Ulamā'*; X/1 (February 1979), 9-25.
- EL MALLAKH, R. and KADHIM, M., *Capital Surpluses and Deficits in the Arab Middle East: A Regional Perspective*, VIII/2 (April 1977), 183-193.
- ENTELIS, JOHN P., *Belief-System and Ideology Formation in the Lebanese Katā'ib Party* IV/2 (April 1973), 148-162.
- FARAH, CAESAR E., *Protestantism and British Diplomacy in Syria*, VII/3 (July 1976), 321-344.
- FARAH, T. E. and AL-SALEM, F. S. A., *Political Efficacy, Political Trust, and the Action Orientations of University Students in Kuwait*, VIII/3 (July 1977), 317-328.
- FARMAYAN, HAFEZ F., *Observations on Sources for the Study of Nineteenth and Twentieth Century Iranian History*, V/1 (January 1974), 32-49.
- FAROGHI, SURAIYA., *Social Mobility Among the Ottoman 'Ulemā, in the late Sixteenth Century*, IV/2 (April 1973), 204-218.
- FAROQHI, SURAIYA., *The Tekke of Hacı Bektaş: Social Position and Economic Activities*, VII/2 (April 1976), 183-208.
- FATHI, ASGHAR., *The Role of the 'Rebels' in the Constitutional Movement in Iran*, X/1 (February 1979), 55-66.
- FEHIM, HUSEIN M., *Change in Religion in a Resettled Nubian Community, Upper Egypt*, IV/2 (April 1973), 163-177.
- FINDLEY, CARTER V., *The Legacy of the Ottoman Foreign Ministry*, I/4 (October 1970), 334-357.
- FINDLEY, CARTER V., *The Foundation of the Ottoman Foreign Ministry*, III/4 (October 1972), 388-416.
- FIRESTONE, YAAKOV., *Production and Trade in an Islamic Context: Sharika Contracts in the Transitional Economy of Northern Samaria, 1853-1943. (I)*. VI/2 (April 1975), 185-209.
- FIRESTONE, YAAKOV., *Production and Trade in an Islamic Context: Sharika Contracts in the Transitional Economy of Northern Samaria, 1853-1943, (II)*, VI/3 (July 1975), 308-325.
- FIROOZI, FERYDOON., *Income Distribution and Taxation Law of Iran*, IX/1 (February 1978), 73-87.
- FIROOZI, FERYDOON., *The Iranian Budgets: 1964-1970*. V/3 (July 1974), 328-343.
- FORAND, PAUL G., *The Relation of the Slave and the Client to the Master or Patron in Medieval Islam*, II/1 (January 1971), 59-66.
- FROST, ROBERT D., *The Origins and the Early Development of the Union Marocaine du Travail*, VII/2 (April 1976), 271-287.
- GALBRAITH, J. S. and AL-SAYYIT-MARSOT, A.L., *The Occupation of Egypt: Another View*, IX/4 (November 1978), 471-488.

- GARTHWAITE, GENE R., *The Bakhtiyārī Ilhānī: An Illusion of Unity*, VIII/2 (April 1977), 145-160.
- GARTHWAITE, GENE R., *The Bakhtiyārī Khans, The Government of Iran, and the British, 1846-1915*, III/1 (January 1972), 24-44.
- GIBB, HAMILTON A. R., *The Heritage of Islam in the Modern World (I)*, I/1 (January 1970), 3-17.
- GIBB, HAMILTON A. R., *The Heritage of Islam in the Modern World (II)*, I/3 (July 1970), 221-237.
- GIBB, HAMILTON A. R., *The Heritage of Islam in the Modern World (III)*, II/2 (April 1971), 129-147.
- GLAZER, MARK., *The Dowry as Capital Accumulation Among the Sephardic Jews of Istanbul, Turkey*. X/3 (August 1979), 373-380.
- GOLDBERK, HARVEY., *Ecologic and Demographic Aspects of Rural Tripolitanian Jewry: 1853-1949*, II/3 (July 1971), 245-265.
- GOODMAN, LENN E., *Ghazālī's Argument from Creation (I)*, II/1 (January 1971), 67-85.
- GOODMAN, LENN E., *Ghazālī's Argument from Creation (II)*, II/2 (April 1971), 168-188.
- GOULD, ANDREW, G., *Lords or Bandids? The Derebeys of Cilicia*, VII/4 (July 1976), 485-506.
- GRAN, PETER., *Modern Trends in Egyptian Historiography: A Review Article*, IX/3 (August 1978), 367-371.
- GREEN, ARNOLD H., *Political Attitudes and Activities of the Ulama in the Liberal Age: Tunisia as an Exceptional Case*, VII/2 (April 1976), 209-241.
- HADDAD, FUAD S., *An Early Arab Theory of Instruction*, V/3 (July 1974), 240-259.
- HAMDANI, ABBAS., *Abū Hayyan al-Tawhīdī and the Brethren of Purity*, IX/3 (August 1978), 345-353.
- HANNA, SAMI A., *The Egyptian Mind and the Idea of Democracy*, I/3 (July 1973), 238-247.
- HANSEN, B. and WATTLEWORTH, M., *Agricultural Output and Consumption of Basic Foods in Egypt, 1886/87-1967/68*, IX/4 (November 1978), 449-469.
- HANSEN, BENT., *Income and Consumption in Egypt, 1886/1887 to 1937*. X/1 (February 1979), 27-47.
- HARIK, ILIYA F., *The Ethnic Revolution and Political Integration in the Middle East*, III/3 (July 1972), 303-323.
- HAWI, SAMI S., *Ibn Tufayl's Appraisal of his Predecessors and Their Influence on his Thought*, VII/1 (January 1976), 89-121.
- HEGGOY, A.A. and ZINGG, P.J., *French Education in Revolutionary Africa*, VII/4 (October 1976), 571-578.
- HEPER, METIN., *Political Modernization as Reflected in Bureaucratic Change: The Turkish Bureaucracy and a "Historical Bureaucratic Empire" Tradition*, VII/4 (October 1976), 507-521.
- HINDS, MARTIN., *Kūfan Political Alignments and their Background in the Mid-Seventh Century A.D.*, II/4 (October 1971), 346-367.

- HINDS, MARTIN., The Murder of the Caliph 'Uthmān, III/4 (July 1972), 450-469.
- HODGSON, MARSHALL G.S., The Role of Islam in World History, I/2 (April 1970), 99-123.
- HOPKINS, NICHOLAS S., The Emergence of Class in a Tunisian Town, VIII/4 (October 1977), 453-491.
- HOSSEIN, A. and OTHERS., Land Reform in the Middle East, VIII/4 (October 1977), 437-451.
- HOURLANI, GEORGE F., Islamic and Non-Islamic Origins of Mu'tazilite Ethical Rationalism, VII/1 (January 1976) 59-87
- HOVANNISIAN, RICHARD G., Armenia and the Caucasus in the Genesis of the Soviet-Turkish Entente, IV/2 (April 1973), 129-247.
- HUNTER, F. ROBERT., The Cairo Archives for the Study of Élités in Modern Egypt, IV/4 (October 1973), 476-488.
- HUSRY, KHALDUN S., The Assyrian Affair of 1933 (I), V/2 (April 1974), 161-176.
- HUSRY, KHALDUN S., The Assyrian Affair of 1933 (II), V/3 (July 1974), 344-360.
- IBRAHIM, SAAD E.m., Over-Urbanization and Under-Urbanism: The Case of the Arab World, VI/1 (January 1975), 29-45.
- ISSAWI CHARLES., British Trade and the Rise of Beirut, 1830-1860. VIII/1 (January 1977), 91-101.
- ISSAWI, CHARLES., The Tabriz-Trabzon Trade, 1830-1900: Rise and Decline of a Route, I/1 (January 1970), 18-27.
- JAZAYERY, M.A., Ahmad Kasravi and the Controversy over Persian Poetry 1. Kasravi's Analysis of Persian Poetry, IV/2 (April 1973), 190-203.
- JENNINGS, RONALD C., Sakaltutan Four Centuries Ago, IX/1 (February 1978), 89-98.
- JENNINGS, RONALD C., Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum, VII/1 (January 1976), 21-57.
- JENSEN, PETER K., The Greco-Turkish War, 1920-1922, X/4 (November 1979), 553-565.
- KAKAR, HASAN., The Fall of the Afghan Monarchy in 1973, IX/2 (May 1978), 195-214.
- KARPAT, KEMAL H., The Memoirs of N. Batzaria: The Young Turks and Nationalism, VI/3 (July 1975), 276-299.
- KARPAT, KEMAL, H., Ottoman Population Records and the Census of 1881/82-1893, IX/2 (May 1978), 237-274.
- KARPAT, KEMAL H., The Transformation of the Ottoman State, 1789-1908, III/3 (July 1972), 243-281.
- KATOUZIAN, HOMAYOUN., Nationalist Trends in Iran, 1921-1926, X/4 (November 1979), 533-551.
- KAYE, ALAN S., Review Article: More on Diglossia in Arabic, VI/3 (July 1975), 325-340.
- KAYE, ALAN S., Towards a Generative Phonology of Arabic: A Review Article, V/1 (January 1974), 93-113.
- KAYLANI, NABİL M., Politics and Religion in 'Ummān: A Historical Overview, X/4 (November 1979), 567-579.

- KAYLANI, NABIL M., *The Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958: Political Success, Party Failure*, III/1 (January 1972), 3-23.
- KEDDIE, NIKKI R., *The Iranian Power Structure and Social Change 1800-1969: An Overview*, II/1 (January 1971), 3-20.
- KEDDIE, NIKKI R., *Is there a Middle East*, IV/3 (July 1973), 255-271.
- KEDDIE, NIKKI R., *Problems in the Study of Middle Eastern Women*, X/2 (May 1979), 225-240.
- KOUYMJIAN, DICKRAN K., *Problems of Medieval Armenian and Muslim Historiography: The Mxit'ar of Ani Fragment*, IV/4 (October 1973), 465-475.
- KUNT, METIN I., *Ethnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth Century Ottoman Establishment*, V/3 (July 1974), 233-239.
- KURAN, ERCÜMENT., *Küçük Said Paşa (1840-1914) as a Turkish Modernist*, I/2 (April 1970), 124-132.
- LABIB, SUBHI., *The Era of Suleyman the Magnificent: Crises of Orientation*, X/4 (November 1979), 435-451.
- LAPIDUS, IRA M., *The Separation of State and Religion in the Development of Early Islamic Society*, V/4 (October 1975), 363-385.
- LEVY, AVIGDOR, *The Officer Corps in Sultan Mahmud II's New Ottoman Army, 1826-39*, II/1 (January 1971), 21-39.
- LITTLE, DONALD P., *The Historical and Historiographical Significance of Detention of Ibn Taymiyya*, IV/3 (July 1973), 311-327.
- LORAINE, M.B., *A Memoir on the Life and Political Works of Maliku'l-Şhu'arâ' Bahâr*, III/2 (April 1972), 140-168.
- LOSMAN, DONALD L., *The Arab Boycott of Israel*, III/2 (April 1972), 99-122.
- LOYA, ARIEH., *The Detribalization of Arabic Poetry*, V/2 (April 1974), 202-215.
- LOYA, ARIEH., *Poetry as a Social Document: The Social Position of the Arab Woman as Reflected in the Poetry of Nizâr Qabbâni*, VI/4 (October 1975), 481-494.
- LUCA, ANTHONY R. DE, *'Der Grossmufti' in Berlin: The Politics of Collaboration*, X/1 (February 1979), 125-138.
- MAKDISI, GEORGE., *The Marriage of Tughrul Beg*, 1/3 (July 1970), 259-275.
- MAKDISI, GEORGE., *Les Rappports entre Calife et Sultân a l'époque Saljûqide*, VI/2 (April 1975), 228-236).
- MAKDISI, GEORGE., *The Significance of the Sunni Schools of Law in Islamic Religious History*, X/1 (February 1979), 1-8.
- MANDAVILLE, JON E., *Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire*, X/3 (August 1979), 289-308.
- MARDIN, SERİF., *Ideology and Religion in the Turkish Revolution*, II/3 (July 1971), 197-211.
- MARTIN, B.G., *Mai Idris of Bornu and the Ottoman Turks, 1576-78*, III/4 (October 1972), 470-490.
- MARX, EMANUEL, *Circumcision Feasts Among the Negev Bedouins*, IV/4 (October 1973), 411-427.

- McCARTHY, JUSTIN., Age, Family, and Migration in Nineteenth-Century Black Sea Provinces of the Ottoman Empire, X/3 (August 1979), 309-323.
- MEEKER, MICHAEL E., Meaning and Society in the Near East: Examples from the Black Sea Turks and Levantine Arabs (I), VII/2 (April 1976), 243-270.
- MEEKER, MICHAEL E., Meaning and Society in the Near East: Examples from the Black Sea Turks and Levantine Arabs (II), VII/2 (July 1976), 383-422.
- MEEKER, MICHAEL E., The Black Sea Turks: Some Aspects of their Ethnic and Cultural Background, II/4 (October 1971), 318-345.
- MICAUD, ELLEN C., Urbanization, Urbanism, and the Medina of Tunis, IX/4 (November 1978), 431-447.
- MILGRIM, MICHAEL R., An Overlooked Problem in Turkish-Russian Relations: The 1878 War Indemnity, IX/4 (November 1978), 519-537.
- MILLER, JOYCE L., The Syrian Revolt of 1925, VIII/4 (October 1977), 545-563.
- MILSON, MENAHEM., An Allegory on the Social and Cultural Crisis in Egypt: 'Walid Al-'Anâ' by Najib Mahfûz, III/3 (July 1972), 324-347.
- MITLER, LOUIS., The Genoese in Galata: 1453-1682, X/1 (February 1979), 71-81.
- MOHAMMADI-NEJAT, HASSAN., The Iranian Parliamentary Elections of 1975, VIII/1 (January 1977), 103-116.
- MOOSA, MATLI, Ya'qub Sanû' and the Rise of Arab Drama in Egypt, V/4 (October 1974), 401-433.
- MOTTAHEDEH, ROY P., The Shu'ûbiyah Controversy and the Social History of Early Islamic Iran, VII/2 (April 1976), 161-182.
- MOUGHRABI, FOUAD M., The Arab Basic Personality: A Critical Survey of the Literature, IX/1 (February 1978), 99-112.
- MOUSA, SULEIMAN., A Matter of Principle: King Hussein of the Hijaz and the Arabs of Palestine, IX/2 (May 1978), 183-194.
- NABY, EDEN., The Assyrians of Iran: Reunification of a "Millat", 1906-1914. VIII/2 (April 1977), 237-249.
- NADOLSKI, DORA G., Ottoman and Secular Civil Law. VIII/4 (October 1977), 517-543.
- NASR, N. and PALMER, M. Alienation and Political Participation in Lebanon. VIII/4 (October 1977), 493-516.
- NYE ROGER P., Civil-Military Confrontation in Turkey: The 1973 Presidential Election. VIII/2 (April 1977), 209-228.
- OCHSENWALD, W.L., Ottoman Subsidies to the Hijaz, 1877-1886. VI/3 (July 1975), 300-307.
- OKYAR, OSMAN., Development Background of the Turkish Economy, 1923-1973. X/3 (August 1979), 325-344.
- OZBUDUN, E. and TACHAN, F., Social Change and Electoral Behavior in Turkey: Toward a 'Critical Realignment'?, VI/4 (October 1975), 460-480.
- OZELLI, M.T. The Estimates of Private Internal Rates of Return on Educational Investment in the First Turkish Republic, 1923-1960. I/2 (April 1970), 154-176.
- OZELLI, M.T. The Evolution of the Formal Educational System and its Relation to Economic Growth Policies in the First Turkish Republic, V/1 (January 1974), 77-92.

- PASTNER, STEPHEN L., *Lords of the Desert Border: Frontier Feodalism in Southern Baluchistan and Eastern Ethiopia*, X/1 (February 1979), 93-106
- PHILLIP MANGOL B., *The Concept of Religion and Government in the Thoughts of Mirzâ Âqâ Khan Kirmânî, a Nineteenth Century Persian Revolutionary*, X/4 (October 1974), 381-400.
- PIKE, RUTH., *An Urban Minority: The Moriscos of Seville*, II/4 (October 1971), 368-377.
- POLK, W.R. and BANANÎ, AMIN., *Islam and the West*, VI/2 (April 1975), 131-147.
- PONASIK, DIANA S., *The System of Administered Trade as a Defense Mechanism in Preprotectorate Morocco*, VIII/2 (April 1977), 195-207.
- POROY, İBRAHİM I., *Planning with a Large Public Sector: Turkey (1963-1967)*, III/3 (July 1972), 348-360.
- PRAGER, JONAS., *Central Bank Policy-Making in Israel: The Horowitz Governorship (1954-1971)*, VI/1 (January 1975), 46-96.
- QUATAERT, DONALD., *Dilemma of Development: The Agricultural Bank and Agricultural Reform in Ottoman Turkey, 1888-1908*, VI/2 (April 1975), 210-227.
- QUATAERT, DONALD., *The Zentrales Staatsarchiv of the German Democratic Republic as a Source for late Ottoman and Middle East History*, IX/4 (November 1978), 559-571.
- RAHMAN, FAZLUR., *Islamic Modernism: Its Scope, Method and Alternatives*, 1/4 (October 1970), 317-333.
- RAMAZANI, ROUHOLLAH K., *Iran's 'White Revolution' : A Study in Political Development*, V/2 (April 1974), 124-139.
- REID, DONALD M., *Educational and Career Choices of Egyptian Students, 1882-1922*, VIII/3 (July 1977), 349-378.
- REID, DONALD M., *Syrian Christians, the Rags-to-Riches Story, and Free Enterprise*, 1/4 (October 1970), 358-367.
- REID, DONALD M., *Syrian Christians and Early Socialism in the Arab World*, V/2 (April 1974), 177-193.
- ROSEN, LAWRENCE., *Muslim-Jewish Relations in a Moroccan City*, III/4 (October 1972), 435-449.
- ROSHWALD, MORDECAI., *Marginal Jewish Sects in Israel (I)*, IV/2 (April 1973), 219-237.
- ROSHWALD, MORDECAI., *Marginal Jewish Sects in Israel (II)*, IV/3 (July 1973), 328-354.
- ROSMAN, A and RUBEL, P.G., *Nomad-Sedentary Interethnic Relations in Iran and Afghanistan*, VII/4 (October 1976), 545-570.
- SABAR, YONA., *Multilingual Proverbs in the Neo-Aramic Speech of the Jews of Zakho, Iraqi Kurdistan*, IX/2 (May 1978), 215-235.
- SADEK MAHMOUD M., *Notes on the Introduction and Colophon of the Leiden Manuscript of Dioscorides 'De Materia Medica'*, X/3 (August 1979), 345-354.
- SALIBA, NAJIB E., *The Achievements of Midhat Pasha as a Governor of the Province of Syria, 1878-1880*, IX/3 (August 1978), 307-323.
- SALIBI, KAMAL, S., *The Secret of the House of Ma'n*, IV/3 (July 1973), 272-287.

- SALZMAN, PHILIP C., Continuity and Change in Baluchi Tribal Leadership, IV/4 (October 1973), 428-439.
- SALZMAN, PHILIP C., The Study of 'Complex Society' in the Middle East: A Review Essay, IX/4 (November 1978), 539-557.
- SAYIGH, YUSIF A., Problems and Prospects of Development in the Arabian Peninsula, II/1 (January 1971), 40-58.
- SAVORY, ROGER M., The Principle of Homeostatis Considered in Relation to Political Events in Iran in 1960's, III/3 (July 1972) 282-302.
- SEMAAN KHALIL I., Drama as a Vehicle of Protest in Nâsir's Egypt, X/1 (February 1979), 49-53.
- SEMAAN, KHALIL I., Islamic Mysticism in Modern Arabic Poetry and Drama, X/4 (November 1979), 517-531.
- SHAHİD, IRFAN., Theodor Nöldeke's "Geschichte der Perser und Araber zur zeit der Sasaniden": An Evaluation, VIII/1 (January 1977), 117-122.
- SHAW, STANFORD J., The Central Legislative Councils in the Nineteenth Century Ottoman Reform, I/1 (January 1970), 51-84.
- SHAW, STANFORD J., The Nineteenth Century Ottoman Tax Reform and Revenue System, VI/4 (October 1975), 421-459.
- SHAW, STANFORD J., The Ottoman Census System and Population, 1831-1914, IX/3 (August 1978), 325-338.
- SHAW STANFORD J., Ottoman Archival Materials for the Nineteenth and Early Twentieth Centuries: İstanbul Arşivleri, VI/1 (January 1975), 115-117.
- SHINDER JOEL., Early Ottoman Administration in the Wilderness: Some Limits on Comparison, IX/4 (November 1978), 497-517.
- SHMUELEVITZ, ARYEH., Capsali as a Source for Ottoman History, 1450-1523, IX/3 (August 1978), 339-344.
- SHORROCK, WILLIAM I., The Origin of the French Mandate in Syria and Lebanon: The Railroad Question, 1901-1914, 1/2 (April 1970), 133-153.
- SIMON, REEVA S., The Hashemite 'Conspiracy': Hashemite Unity Attempts, 1921-1958, V/3 (July 1974), 314-327.
- SIVERS, PETER VON., Insurrection and Accomodation: Indigenous Leadership in Eastern Algeria, 1840-1900. VI/3 (July 1975), 259-279.
- SKIOTOS, DENNIS N., From Bandit to Pasha: First Steps in the Rise to Power of Ali of Tepelen, 1750-1784, II/3 (July 1971), 219-244.
- SMITH, CHARLES D., The 'Crisis of Orientation': The Shift of Egyptian Intellectuals to Islamic Subjects in the 1930's IV/4 (October 1973), 382-410.
- SMITH, CHARLES D., 4 February 1942: Its Causes and Its Influence on Egyptian Politics and on the Future of Anglo-Egyptian Relations, 1937-1945, X/4 (November 1979), 453-479.
- SPAGNOLO, JOHN P., Mount Lebanon, France and Dâüd Pasha: A Study of Some Aspects of Political Habituation, II/2 (April 1971), 148-167.
- SPECTOR, IVAR., General Ali Fuat Cebesoy and the Kronstadt Revolt (1921): A Footnote to History, III/4 (October 1972), 491-493.

- SPEIGHT, R. MARSTON., A Modern Tunisian Poet: Abû al-Qâsim al-Şhâbbî (1909-1934), IV/2 (April 1973), 178-189.
- SPRINGBORG, ROBERT., Professional Syndicates in Egyptian Politics, 1952-1970, IX/3 (August 1978), 275-295.
- STILLMAN, NORMAN A., Recent North African Studies in Israel: A Review Article, VIII/3 (July 1977), 405-407.
- STILLMAN, NORMAN A., Recent North African Studies in Israel: A Review Article, III/3 (July 1977), 405-407.
- STILLMAN, YEDİDA K., The Importance of the Cairo Geniza Manuscripts for the History of Medieval Female Attire, VII/4 (October 1976), 578-589.
- STONE, RUSSELL A., Religious Ethnic and the Spirit of Capitalism in Tunisia, V/3 (July 1974), 260-273.
- SUGAR, PETER F., Major Changes in the life of the Slav Peasantry under Ottoman Rule, IX/3 (August 1978), 297-305.
- SZYLIOWICZ, JOSEPH S., The Prospects for Scientific and Technological Development in Saudi Arabia, X/3 (August 1979), 335-372.
- THOMAS, PHILIPP., Language, History, and Arab National Consciousness in the Thought of Jurjî Zaidan (1861-1914), IV/1 (January 1973), 3-22.
- TIGNOR, ROBERT L., Bank Misr and Foreign Capitalism, VIII/2 (April 1977), 161-181.
- TINTO, VINCENT., Perceptions of Occupational Structure and Career Aspirations Among the Future Turkish Elite, VIII/3 (July 1977), 329-338.
- TOLEDANO, HENRY., Sijilmâsî's Manual of Maghribî 'Amal, al-'Amal al-Mutlaq: A Preliminary Examination, V/4 (October 1974), 484-496.
- VINOGRADOV, AMAL., The 1920 Revolt in Iraq Reconsidered: The Role of Tribes in National Politics, III/2 (April 1972), 123-139.
- VOLL JOHN O., The British The 'Ulemâ' and Popular Islam in the Early Anglo-Egyptian Sudan, II/3 (July 1971), 212-18
- VOLL, JOHN., The Sudanese Mahdî: Frontier Fundamentalist, X/2 (May 1979), 145-166.
- VRYONIS, SPEROS Jr., Laonicus Chalcocondyles and the Ottoman Budget, VII/3 (July 1976), 423-432.
- WAINES, DAVID., The Pre-Buyid Amirate: Two Views from the Past, VIII/3 (July 1977), 339-348.
- WALKER, PAUL E., Eternal Cosmos and the Womb of History: Time in Early Ismaili Thought, IX/3 (August 1978), 355-366.
- WARD, RICHARD J., Economics of an Internationalized Jerusalem, II/4 (October 1971), 311-317.
- WENDELL, CHARLES., Baghdâd: Imago Mundi, and Other Foundation-Lore, II/2 (April 1971), 99-128.
- ZABIT SEPEHR., Iran's Policy Toward the Persian Gulf, VII/3 (July 1976), 345-358.
- ZARTMAN, I. and OTHERS., An Economic Indicator of Socio-Political Unrest, II/4 (October 1971), 293-310.

- ZARTMAN, I. WILLIAM., *The Elites of the Maghreb: A Review Article*, VI/4 (October 1975), 495-504.
- ZEIDNER, ROBERT E., *Britain and the Launching of the Armenian Question*, VII/4 (October 1976), 465-483.

II

TANITMA YAZILARI

- ABBOTT, FREELAND., *Islam and Pakistan*. Ithaca, N.Y., 1968. XVI + 242 s. (Ilse LICHTENSTADTER), 1/2 (1970), 187-188.
- ABD AL RAHIM, MUDDATHIR., *Imperialism and Nationalism in the Sudan*. Oxford, 1969. XVIII + 275 s. (John VOLL), VI/4 (1975), 508.
- ABDEL-FADIL, M., *Development, Income Distribution and Social Change in Rural Egypt, 1952-1970*. London, 1975. XII + 157 s. (Samir RADWAN), X/2 (1979), 284-85.
- ADAMS, MICHAEL. ed., *The Middle East: A Handbook*, New York-Washington, 1971, 633 s. (Roger OWEN). IV/2 (1973), 244-45.
- AHMAD, FERAZ., *The Young Turks: The Committee of Union and Progress in Turkish Politics, 1908-1914*, Oxford, 1969. 205 s. (Victor R. SWENSON), II/3 (1971), 287-89.
- AHMED, MUNIR-UD-DIN., *Muslim Education and the Scholar's Social Status up to the 5th Century Muslim Era (11th Century Christian Era) in the Light of Ta'rikh Baghdad*, Zurich, 1968, VII + 290 s. (George MAKDISI), 1/4 (1970), 368.
- AJAMI, ISMAIL., *Shishdangi, Shiraz, 1348/1969*. (William O. BEENMAN), VIII/2 (1977), 285-88.
- ALAVI, B. and LORENZ, M., *Lehrbuch der Persischen Sprache*, Leipzig, 1967. (Heshmat MOAYYAD), III/3 (1972), 375-80.
- ALDRIDGE, JAMES., *Cairo*, Boston and Toronto, 1969. XII/370 s. (George T. SCANLON), III/2 (1972), 233-37.
- AL-MARAYATI, ABID A., *Middle Eastern Constitutions and Electoral Laws*, New York, 1968. 483 s. (Stanford J. SHAW), 1/2 (1970), 177.
- AL-MUNADSHID, SALAH., *Wohin treibt die arabische Welt? Die erst kritische Stimme eines führenden Arabers*, Munchen, 1968. 100 s. (G.E. von GRUNEBaum), II/1 (1971), 88-89.
- ALOUCHE, RICHARD. *Évolution d'un Centre de Villégiature au Liban (Broummana)*, Beirut, 1970. (Iliya HARIK), IV/3 (1973), 374-75.
- ALTMAN, ALEXANDER., *Studies in Religious Philosophy and Mysticism*, Ithaca, N.Y., 1969. 308 s. (Leen Evan GOODMAN), IV/4 (1973), 496-502.
- ALTOMA, SALIH J., *Modern Arabic Literature: A Bibliography of Article, Books, Dissertations, and Translations in English*, Bloomington, Ind., 1975. 73 s. (Roger ALLEN), VIII/3 (1977), 419-20.
- ALTOMA, SALIH J., *The Problem of Diglossia in Arabic: A Comparative Study of Classical and Iraqi Arabic*, Cambridge, Mass., 1969. IX + 167 s. (Wilson B. BISHAI), III/2 (1972), 226-28.
- AL-SAYYID, A.L., *Egypt and Cromer: A Study Anglo-Egyptian Relations*, London, 1968. XIV + 236 s. (Arthur GOLDSCHMIDT, Jr.), 1/2 (1970), 182-84.

- ALTHEIM, F. und STIEHL, R., *Geschichte Mittelasiens im Altertum*, Berlin, 1970. X + 811 s. (Richard N. FRYE), V/1 (1974), 114-16.
- AMOLI, SAYYED H., *La Philosophie Shī'ite* ed. by. H. Corbin and O. Yahia, Paris, 1969. 76 + 832 + 64 s. (Not Printed), VI/2 (1975), 253-55.
- ANATOLICA, Leiden, 1968. (S.J. SHAW), 1/3 (1970), 284.
- AFSHAR, Iraj., comp. *Index Iranicus*, Vol. 2 (1959-1966), Tehran, 1969. 40 + 708 s. (Iraj DEHGHAN), III/3 (1972), 380-81.
- ANSARI, FATHAL AL, *Sukan al-Iraq Dirash Demographiyah, Gekrajyah Mukarnha*, Damascus, 1970, 276 s. (Ayad al-QAZZAZ), III/4 (1972), 500-502.
- Arab Culture and Society in Change; A Partially Annotated Bibliography of Books and Articles in English, French, German and Italian*, Beirut, Publ. by. Univ. of Saint Joseph, 1973. XII + 318 s. (C.L. GEDDES), VIII/2 (1977), 274-75.
- Arbeitsgemeinschaft Afghanistan und Deutsches Orient Institut, Bibliographie der Afghanistan Literature, 1945-1967*, Hamburg, 1968, 1969, Vol. I. 189 s. Vol. II. 209 s. (Ludwig W. ADAMEC), IV/3 (1973), 372-73.
- ARBERRY, A.J. ed., *Religion in the Middle East: Three Religions in Concord and Conflict*, Cambridge, 1969, Vol. I: *Judaism and Christianity*, XII + 595 s., Vol 2: *Islam*, XI + 750 s. (James KRITZECK), II/2 (1971), 191-93.
- ARDALAN, N., and BAKHTIAR, L., *The Sense of Unity: The Sufi Tradition in Persian Architecture*, Chicago, 1973. 151 s. (Sheila BANANI), V/3 (1974), 362.
- ARMAJANI, YAHYA., *Middle East and Present*, Englewood Cliffs, N.J., 1970. 432 s. (Stanford J. SHAW), 1/3 (1970), 281-83.
- ARNAKIS, GEORGE G., *The Ottoman Empire and the Balkan States to 1900. Vol. I, The Near East in Modern Times*, Austin and New York, 1969, (Peter F. SUGAR), V/3 (1974), 361.
- ARON, RAYMOND., *De Gaulle, Israel and the Jews*, New York and Washington, 1969, 160 s. (Stanford J. SHAW), 1/3 (1970), 284.
- ASAD, TALAL., *The Kababish Arabs: Power, Authority and Consent in a Nomadic Tribe*, New York, 1970. VII + 263 s. (Robert A. FERNEA), III/3 (1972), 372-74.
- ASHTOR, ELIYAH., *Histoire des Prix et Salaires dans l'Orient Médiéval*, Paris, 1969. 572 s. (Charles ISSAWI), II/3 (1971), 282-83.
- AVAKIAN, ANNE., compl., *Armenia and the Armenians in Academic Dissertations*, A Bibliography. Berkeley, 1974. 38 s. (Richard G. HOVANNISIAN), VII/2 (1976), 309-10.
- BADAWI. ABDUH., *Al-Shu'ara' al-Sūd wa Khasā'isuhum fī al-Shī'r al-'Arabī Cairo, 1973. 132 s. (Akbar MUHAMMAD), VIII/3 (1977), 415-16.*
- BADAWI, M.M., *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, Cambridge, 1975. 289 s. (P. CACHIA), VIII/4 (1977), 571-73.
- BADGER, GEORGE P., *An English-Arabic Lexicon*, Beirut, 1967. 1240 s. (S.J. SHAW), 1/3 (1970), 287.
- BARASCH, MOSHE., *Crusader Figural Sculpture in the Holy Land*, New Brunswick, N.J., 1971. 237 s. (Linda SEIDEL), VI/1 (1975), 121-22.
- BAUFRE, ANDRÉ., *The Suez Expedition, 1956*, New York and Washington, 1969, 160 s. (S.J. SHAW), 1/3 (1970), 284.

- BEAUMONT, P. and OTHERS., *The Middle East: A Geographical Study*, New York, 1976. XVII + 572. (Deirdre MALARKEY), IX/3 (1978), 401-2.
- BE'ERI, ELIEZER., *Army Officers in Arab Politics and Society*, tran. by. Dov Ben-Abba, New York and London, 1970. 514 s. (Malcolm H. KERR), III/2 (1972), 229-33.
- BEESTON, A.F.L., *Arabic Language Today*, New York, 1970. 125 s. (Wilson B. BISHAI), III/2 (1972), 226-28.
- BEESTON, A.F.L., *Samples of Arabic Prose in its Historical Development*, Oxford, 1977. 47 s. (Roger ALLEN), IX/3 (1978), 409-10.
- BELDICEANU, N. et BELDICEANU-STEINHERR, I., *Recherches sur la Province de Qaraman au XVIe Siecle: Etude et Actes*, Leiden, 1968. 129 s. (S.J. SHAW) I/1 (1970), 88.
- BELEN, GEN. FAHRI., *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi*, 5 cilt, Ankara, 1964-67. (S. J. SHAW), 1/2 (1970), 179.
- BELING, WILLARD A., ed., *The Middle East; Quest for an American Policy*, Albany, N.Y., 1973. XVI + 347 s. (Jacob M. LANDAU), V/4 (1974), 512-13.
- BELYAEV, E.A., *Arabs, Islam and the Arab Caliphate in the Early Middle Ages*, tran. A. Gourevitch, Jerusalem New York London, 1969. (Ira M. LAPIDUS), II/1 (1971), 86-7.
- BENEDICT, P. and Others, eds, *Turkey: Geographic and Social Perspectives*, Leiden, 1974. XI + 446. (Walter F. WEIKER), VII/2 (1976), 302-305.
- BERGER, MORROE., *Islam in Egypt today, Social and Political Aspects of Popular Religion*, Cambridge, 1970. VII + 138 s. (Jasques JOMIER), II/4 (1971), 385.
- BERQUE, JACQUES., *L'Orient Second*, Paris, 1970. 418 s. (Edith BEAUDOUX), II/4 (1971). 381-83.
- BICHARA, K. and KHADER, N., eds. and trans. *Textes de la Révolution Palestinienne, 1968-74*, Paris, 1975. 355 s. (J.S.F. PARKER), X/2 (1979), 282-84.
- BIDWELL, ROBIN., *Morocco under Colonial Rule: French Administration of Tribal Areas, 1912-1956*, London, 1973. XV + 349 s. (Keneneth PERKINS), VII/2 (1976), 310-12.
- BLAIR, LEON B., *Western Window in the Arab World*, Austin and London, 1970. 328 s. (Leland BOWIE), IV/4 (1973), 495-96.
- BOSWORTH, C.E., *The Mediaeval Islamic Underworld: The Banū Sāsān in Arabic Society and Literature*, Leiden, 1976. Part One: *The Banū Sāsān in Arabic Life and Lore*, XIV + 1-179 s.-- Part Two: *The Arabic Jargon Texts: The Qasīda Sāsāniyyas of Abū Dulaf and Saftī d-Din*, VII + 181-361 s., Arabic 1-100 s. (Franz ROSENTHAL), IX/3 (1978), 414-15.
- BOYD, JAMES M., *United Nations Peace-Keeping: A Military and Political Appraisal*, New York 1971. 261 s. (Michael C. HUDSON), IV/3 (1973), 375-77.
- BOYLE, J.A. ed., *Cambridge History of Iran*, Volume 5. *The Saljuq and Mongol Periods*, Cambridge, 1968. XIII + 762 s. (Jean AUBIN), II/4 (1971), 379-81.
- BROWN, CARL, ed., *From Medina to Metropolis*, Princeton, N.J., 1973. 343 s. (Oleg GRABAR), VI/3 (1975), 341-42.
- BROWN, KENNETH L., *People of Salé: Tradition and Change in a Moroccan City, 1830-1930*, Cambridge, Mass., 1976. 265 s. (C.C. STEWART), X/2 (1979), 281-82.
- BROWN, LEON C., *The Tunisia of Ahmad Bey, 1837-1855*, Princeton, N.J., 1974. XVIII + 409 s. (Peter von SIVERS), VIII/2 (1977), 271-73.

- BUEHRIG, EDWARD H., *The U.N and the Palestinian Refugees: A Study in Nonterritorial Administration*, Bloomington, Ind., 1971. (Linda C. ROSE), IV/1 (1973), 123-26.
- BUJRA, ABDALLA S., *The Politics of Stratification, a Study of Political Change in a South Arabian Town*, Oxford, 1971. 201 s. (Philip C. SALMAN), V/2 (1974), 216-18.
- BULLIET, RICHARD W., *The Camel and The Wheel*, Cambridge, Mass., 1975. XIV + 327, (Charles ISSAWI), VIII/4 (1977), 577-78.
- BURNEY, C. and LANG, D.M., *The People of the Hills, Ancient Ararat and Caucasus*, New York and Washington, 1971. 324 s. (Howard CRANE), VIII/1 (1977), 134-35.
- BURTON, JOHN., *The Collection of the Qur'an*, Cambridge, 1977. 273 s. (Wilferd MADELUNG), X/3 (1979), 429-30.
- BUSCH, B.C., *Britain India and the Arabs, 1914-1921*, Berkeley, Los Angeles and London, 1971. 525 s. (Helmut MEJCHER), V/3 (1974), 365.
- ÇAYCI, ABDURRAHMAN., *Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti. 1851-1911*, Erzurum, 1970. 185 s. (Kemal H. KARPAT), III/2 (1972), 237-40.
- CHEHATA, CHAFIK., *Théorie général de l'obligation en droit musulman hanéfite: Les sujets de l'obligation*, Paris 1969. 367 s. (Ferhat J. ZIADEH), IV/1 (1973), 117-18.
- CHEJNE, ANWAR G., *The Arabic Language: Its Role in History*, Minneapolis, Minn., 1969. XVI + 240 s. (Wilson B. BISHAI), III/2 (1972), 226-28.
- CHEJNE, ANWAR G., *The Arabic Language: Its Role in History*, Minneapolis, Minn., 1969. XVI + 240 s. (Wilson B. BISHAI), III/2 (1972), 226-28.
- CLEVELAND, WILLIAM., *The Making of an Arab Nationalist: Ottomanism and Arabism in the Life and Thought of Sâti 'al-Husri*, Princeton, N.J. 1971. 211 s. (Richard N. VERDERY), VII/1 (1976), 137-38.
- CLINTON, JEROME W., *The Diwan of Manūchihri Damghani*, Minneapolis, Minn., 1972. IX + 162 s. (William L. HANAWAY, Jr.), IX/4 (1978), 573-74.
- COHEN, AMMON., *Palestine in the 18th Century: Patterns and Government and Administration*, Jerusalem, 1973. XVI + 334 s. (Karl K. BARBIR), IX/3 (1978), 416-18.
- COHN, EDWIN J., *Turkish Economic, Social, and Political Change: The Development of a More Prosperous and Open Society*, New York, 1970. 196 s. (Ibrahim I. POROY), VIII/1 (1977), 133-34.
- COLLINS, ROBERT O., *King Leopold, England, and the Upper Nile, 1899-1909* New Haven and London, 1968. XVII + 346 s. (George KIRK), II/3 (1971), 285-86.
- COOKE, W.S. *The Ottoman Empire and Its Tributary States (Excepting Egypt), with a sketch of Greece*, Amsterdam, 1968. 195 s. (S.J. SHAW), 1/4 (1970), 382.
- CORBIN, HENRY., *Creative Imagination in the Sufism of Ibn 'Arabi'*, Princeton, 1969. 406 s. (Lenn E. GOODMAN), II/3 (1971), 278-81.
- CONNELL, JOHN. ed., *Semnan, Persian City and Religion: The University College London Expedition to Iran-1969* (n.d.), Brighton, Sussex, 103 s. (Marvin ZONIS), VI/3 (1975), 354-56.
- CRAPANZANO, VINCENT., *The Hamadsha: A Study in Moroccan Ethnopsychiatry*, Berkeley, Los Angeles, London, 1973. XIV + 258 s. (Nicholas S. HOPKINS), VII (1976), 141-43.
- CRESWELL, K.A.C., *Early Muslim Architecture*, sec. ed., Vol. I, Oxford, 1969. 684 s. (Oleg GRABAR), III/2 (1972), 217-22.

- DANIEL, NORMAN., *The Cultural Barrier: Problems in the Exchange of Ideas*, Edinburg, 1975. 227 s. (David BREWSTER), IX/1 (1978), 126-27.
- DANN, URIEL., *Iraq under Qassem, A Political History, 1958-1963*, New York-London, 1969. XVI + 405 s. (P.J. VATIKIOTIS), 1/4 (1970), 378-80.
- DAUMAS, GENERAL E., *The Ways of the Desert*, Austin and London, 1971. VIII + 193 s. (Brian SPOONER), IV/3 (1973), 373-74.
- DE EPALZA, M. and PETIT, R. eds., *Recueil d'études sur les Moriscos Andalous en Tunisie*, Madrid, 1973. 418 s. (Nicholas S. HOPKINS), VII/3 (1976), 461-62.
- DEKMEJIAN, R.H., *Egypt under Nasir: A Study in Political Dynamics*, Albany, 1971. XVI + 310 s. (Michael H.VAN. DUSEN), VI/2 (1975), 248-49.
- DEKMEJIAN, R.H., *Patterns of Political Leadership: Lebanon, Israel, Egypt*, Albany, N.Y., 1975. 323 s. (Clement H. MOORE), IX/3 (1978), 429-30.
- DE PERCEVAL, A.P.C., *Essai sur l'histoire des Arabes avant l'Islamisme, pendant l'époque de Mahomet, et jusqu'à la réduction de toutes les tribus sous la loi musulmane*, Graz, Austria, 1967. 3 Volumes. Vol. I. XII + 424 s.; Vol. 2. 702 s.; Vol. 3. 603 s. (G.E. GRANEBAUM), III/1 (1972), 75-76.
- DESFOSES, H. and LEVESQUE, J. eds., *Socialism in the Third World*, New York Washington London, 1975. 321 s. (Roger OWEN), IX/3 (1978), 427.
- DESHEN, SHLOMO A., *Immigrant Voters in Israel: Parties and Congregations in a Local Election Campaign*, Manchester, 1970. XXXV + 239 s. (Don HANDELMAN). V/4 (1974), 510-12.
- DEUTSCHKRON, INGE., *Bonn and Jerusalem-The Strange Coalition*, Philadelphia-New York-London, 1970. X + 357 s. (Avigdor LEVY), IV/4 (1973), 502-3.
- DODGE, BAYARD. ed. and tran., *The Fihrist of al-Nadim: A Tenth-Century Survey of Muslim Culture*, New York and London, 1970. 2 Vols. XXXIV + 1149 s. (G.E. von GRUNEBAUM), III/2 (1972), 224-25.
- DODWELL, HENRY., *The Founder of Modern Egypt-A Study of Muhammed 'Ali*, Cambridge, 1967. 276 s. (Helen A.B.RIVLIN), III/1 (1972), 90.
- DOLS, MICHAEL W., *The Black Death in the Middle East*, Princeton, 1977, XVII + 390 s. (Nancy E. GALLAGHER), IX/4 (1978), 575-76.
- DUDA, DOROTHEA., *Innenarchitektur syrischer stadthäuser des 16. bis 18. Jahrhunderts*, Beirut, 1971. (Oleg GRABAR), VI/4 (1975), 510-11.
- DUNSTAN, M. WAI. ed., *The Southern Sudan: The Problem of National Integration*, London, 1973. XIII + 255 s. (David J. SCONYERS), VII/1 (1976), 133-34.
- DUPREE, L. and ALBERT, L. EDS., *Afghanistan in the 1970's*, New York, 1974. XI + 266 s. (C.E. BOSWORTH), IX/1 (1978), 130-31.
- DUVIGNAUD, JEAN., *Change at Shebika: Report from a North African Village*, London, 1970. XIII + 303 s. (J. David SEDDON), III/2 (1972), 228.
- EDWARDS, E.S. and Others, eds., *The Cambridge Ancient History*, Vol. I. Part I: *Prolegomena and Prehistory*. Cambridge, 1971. XXII + 758 s. (Giorgio BUCCELLATI), IV/2 (1973), 245-48.
- EHLERS, ECHART., *Traditionelle und Moderne Formen der Landwirtschaft in Iran*, Marburg and Lahn, 1975. 289 s. (Keith McLACHLAN), IX/1 (1978), 131-32.

- EHRENKREUTZ, A.S., *Saladin*, Albany, N.Y., 1972. 290 s. (Michael W. DOLS, IV/4 (1973), 489.
- ELAHIE, R.M.N.E., *The Life and Works of Yakut al Hamawi*, Lahore, 1965. XV + 74 + X s. (C.E. BOSWORTH), 1/2 (197), 186-87.
- ELPHINSTONE, M., *An Account of the Kingdom of Caubul*, Graz, Austria, 1969. 675 s. (Ludwig W. ADAMEC), V/2 (1974), 221-22.
- ENDE, WERNER., *Arabische Nation und Islamische Geschichte: Die Umayyaden im Urteil arabischer Autoren des 20. Jahrhunderts*, Vol. XIV. Beirut, 1977. (G.H.A. JUYNBOLL), X/3 (1979), 431-32.
- ERDMANN, K., *Seven Hundred Years of Oriental Carpets*, ed., H. Erdmann, trans. M.H. Beattie and H. Herzog, Berkeley and Los Angeles, 1970. 238 s. (Oleg GRABAR), III/1 (1972), 80-81.
- ESS, JOSEF VAN., *Fruhe Mu'tazilitische Häresbiographie; Zwei Werke des Nāsi al-Akbar (gest 293 H) herausgegeben und eingeleitet*, Beirut, 1971. XII + 186 s. (George F. HOURANI), IX/3 (1978), 406-7.
- ETTINGHAUSEN, R., *From Byzantium to Sasanian Iran and the Islamic World*, Leiden, 1972. 69 s. (Oleg GRABAR), VII/2 (1976), 293-96.
- ETTINGHAUSEN, R. ed., *Islamic Art in the Metropolitan Museum*, New York, 1972. 334 s. (Renata HOLOD), VI/3 (1975), 351-54.
- FARAH, CAESAR E., *The Dhayl in Medieval Arabic Historiography*, New Haven, Conn., 1967. X + 55 s. (Franz ROSENTHAL), I/3 (1970), 278.
- FARIQ, K.A., *A History of Arabic Literature*, Delhi, 1972. (Andras P.HAMORI), V/4 (1974), 501.
- FARLEY, RAWLE., *Planning for Development in Libya: The Exceptional Economy in the Developing World*, New York, 1971. XVII + 349 s. (Charles ISSAWI), III/4 (1972), 497.
- FATHY, HASSAN., *Architecture for the Poor: An Experiment in Rural Egypt*, Chicago and London, 1973. 232 s. (M.H. SHAHEEN), VI/4 (1975), 511-14.
- FERNEA, E.W., *A Street in Marrakesh; Personal Encounter with the lives of Moroccan Women*, New York, 1975. 382 s. (Amal RASSAM), IX/1 (1978), 132-33.
- FERNEA, ROBERT A., *Nubians in Egypt: Peaceful People*, Austin, 1973. 146 s. (Janet ABU-LUGHOD), VI/4 (1975), 506-7.
- FIELD, H. and LAIRD, E.M., *Bibliography on Soutwestern Asia: Supplement I-II-III, Coconut Grove, Fla. 1968. (S.J. SHAW)*, 1/2 (1970), 178.
- FIELD, JAMES A. JR., *America and Mediterranean World, 1776-1882*, Princeton, N.J., 1969. XVI + 485 s. (Roderic H.DAVISON), III/1 (1972), 92-93.
- FISCHELL, WALTER J., *Jews in the Economic and Political Life of Medieval Islam*, New York, 1969. XXVII + 139 s. (S.J. SHAW), 1/3 (1973), 284-85.
- FISHER, W.B. ed., *The Cambridge of Islam*, Vol. I *The Land of Iran*, Cambridge, 1968. XIX + 784 s. (T. Cuyler YOUNG), VII/1 (1976), 129-133.
- FISHER, W.B. *The Middle East; A Physical, Social and Regional Geography*, London, 1971. XII + 571 s. (James D. Muhly), IV/2 (1973), 242-43.
- FRIEDMANN, Y., *Shaykh Ahmad Sirhindī: An Outline of His Thought and a Study of His Image in the Eyes of Posterity*, Montreal-London, 1971. XIV + 130 s. (Barbara METCALF), IV/4 (1973), 491-92.

- FRY, MAXWELL., *The Afghan Economy: Money Finance and the Critical Constraints to Economic Development*, Leiden, 1974. XII + 332 s. (M.S. NOORZOY), IX/1 (1978), 138-39.
- GABRIELI, FRANCESCO., *Arab Historians of the Crusades*, tr. by E.J. Costello, Berkeley and Los Angeles, 1969. XXXVI + 362 s. (Michael W. DOLS), V/3 (1974), 365-66.
- GAST, MARCEAU., *Alimentation des populations de l'Ahaggar: Étude ethnographique*, Paris, 1968. 457 s. (Philip STEWART), X/2 (1979), 285-87.
- GAST, MARCEAU et al., *Le Lait et les produits laitiers en Ahaggar, ..., Vol. XIV. Paris, 1969. 71 s. (Philip STEWART), X/2 (1979), 285-87.*
- GAST, MARCEAU., *Mils et sorgho en Ahaggar: etude ethnologique et nutritionnelle*, Vol. IV. Paris, 1965. 78 + 40 (Philip STEWART), X/2 (1979), 285-87.
- GAVIN, R.J., *Aden under British Rule 1839-1967*, London, 1975. 450 s. (R.L. BIDWELL), VIII/4 (1977), 579-80.
- GEIGER, ABRAHAM., *Judaism and Islam*, New York, 1970. 170 s. (L.V. BERMAN), IX/3 (1978), 425.
- GELLNER, E. and MICAUD, C. eds., *Arabs and the Berbers: From Tribe to Nation in North Africa*, Lexington, Mass., 1972. 448 s. (Vincent CRAPANZONA), VIII/1 (1977), 135-38.
- GIBB, HAMILTON SIR., *The Life of Saladin*, Oxford, 1973. 76 s. (Michael W. DOLS), VII/2 (1976), 298-99.
- GIFFEN, LOIS A., *Theory of Profane Love Among the Arabs: The Development of Genre*, New York, 1971. XVII + 167 s. (Consuelo LÓPEZ-MORILLAS), IX/1 (1978), 119-20.
- GLICK, THOMAS F., *Irrigation and Society in Medieval Valencia*, Cambridge, Mass., 1970, 386 s. (Edmund BURKE III), V/4 (1974), 501-3.
- GOITEIN, S.D., *A Mediterranean Society: The Jewish Communities of the Arab World as Portrayed in the Documents of the Cairo Geniza*. Volume II, *The Community*, Berkeley, 1971. 650 s. (Richard W. BULLIET), VII/3 (1976), 457-59.
- GOITEIN, S.D., *Letters of Medieval Jewish Traders Translated from the Arabic with Introductions and Notes*, Princeton, 1973. 367 s. (Richard W. BULLIET), VII/3 (1976), 457-59.
- GOLVIN, LUCIEN., *Essai sur l'Architecture Musalmane*, Vol. 3, Paris, 1974. 327 + 108 s. (Oleg GRABAR), VII/4 (1976), 607-8.
- GÖBL, ROBERT., *Der Sasanidische Siegelkanon: Handbueher der Mittelasiatischen Numismatik*, Vol. 4. Braunsweig, 1973. X + 72 + 42 s. (Judith LERNER), VII/2 (1976), 313-15.
- GRABAR, OLEG., *The Formation of Islamic Art*. New Haven and London, 1973. XIX + 227 s. (Michael G. MORONY), VI + 4 (1975), 514-20.
- GRABILL, JOSEPH L., *Protestant Diplomacy and the Near East: Missionary Influence on American Policy, 1810-1927*, Minneapolis, 1971. X + 395 s. (Richard G. HOVANNISIAN), IV/3 (1973), 369-70.
- GRASSMUCK, G. and OTHERS. eds., *Afghanistan, Some New Approaches*, Ann Arbor, 1969. 405 s. (Rouhollah K. RAMAZANI), III + 3 (1972), 383-84.
- GREGORIAN VARTAN., *The Emergence of Modern Afghanistan: Politics of Reform and Modernization, 1880-1946*, Stanford, Cal., 1969. 586 s. (Ludwig ADAMEC), I/4 (1970), 372-74.

- GRUNEBAUM, G.E. von ed., *Logic in Classical Islam*, Wiesbaden, 1970. 142 s. (Wilferd MADELUNG) VIII/3 (1977), 413-14.
- GRUNEBAUM, G.E. Von ed., *Theology and Law in Islam Weisbaden, 1970. 105 s (Wilferd MADELUNG), VIII/3 (1977), 413-14.*
- HADDAD, GEORGE M., *Revolution and Military Rule in the Middle East: The Arab States*. Vol. II. New York, 1971. 287 s. (John S. BADEAU), VI/1 (1975), 118-20.
- HADDAD, GEORGE M., *Revolution and Military Rule in the Middle East: Egypt, the Sudan, Yemen, and Libya*, Vol. III. New York, 1973. 454 s. (Marius DEEB), VI/1 (1975), 120-1.
- HADDAD, ROBERT M., *Syrian Christians in Muslim Society*, Princeton, N.J., 1970. 98 s. (John JOSEPH), III/1 (1972), 90-92.
- HALLIDAY, FRED., *Arabia Without Sultans*, New York, 1975. 539 s. (William B. QUANDT), IX/1 (1978), 134-36.
- HALPERN, PAUL G., *The Mediterranean Naval Situation, 1908-1914*, Cambridge, Mass., 1971. 415 s. (Roderic H. DAVISON), IV/3 (1973), 370-72.
- HANDWAY, WILLIAM L. Jr. trans., *Love and War: Adventures from the Firuz Shāh Nāme of Sheikh Bighami*, New York, 1974. 208 s. (M. ASHTIANY), IX/1 (1978), 123-24.
- HANNA, S.A. and GARDNER, G.H., *Arab Socialism*, Salt Lake City, 1969. XII/4 18 s. III/4 (1972), 498-500.
- HANSEN, B. and NASHASHIBI, K., *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Egypt*, New York, 1975. 358 s. (Charles ISSAWI), IX/3 (1978), 424-25.
- HAMORI, ANDRAS., *On The Art of Medieval Arabic Literature*, Princeton, N.J., 1974. XII + 199 s. (C.LÓPEZ-MORILLAS), VIII/4 (1977), 570-71.
- HARDY, P., *The Muslims of British India*, Cambridge, 1972. IX + 306 s. (Gail MINAULT), V/3 (1974), 366-67.
- HARIK, ILIYA F., *Politics and Change in a Traditional Society, Lebanon, 1711-1845*, Princeton, 1968. 324 s. (Caesar E. FARAH), I/4 (1970), 368-72.
- HASSOUNA, H.A., *The League of Arabs States and Regional Disputes*, Occana, 1975. XXI + 512 s. (Nicholas VOEROES), IX/1 (1978), 136-38.
- HAQ, M. ANWARUL., *The Faith Movement of Mawlana Muhammed Ilyas*, Hemel Hempstead, 1972. 210 s. (Barbara D. METCALF), VIII/1 (1977), 140-1.
- HAWLEY, DONALD., *The Trucial States*, London, 1970. 379 s. (Elizabeth MONROE), III/3 (1970), 374.
- HAZARD, H.W. and SETTON, K.M. eds., *A History of the Crusades*, Vol. III, *the Fourteen and Fifteenth Centuries*, Madison, 1975. XXI + 813 s. (D.S. RICHARDS), VIII/3 (1977), 424-25.
- HEBERER, MICHAEL (Von BRETTEEN)., *Aegyptiaca Servitus: Warhafte Beschreibung/einer Dreijährigen Dienbarkeit | So zu Alexandrien in Egypten jhren Anfang | und zu Constantinopel jhr End schafft genommen*, Graz, 1967. XLXXVII + 522 s. (Gustav E. von GRUNEBAUM), IV/2 (1973), 249-50.
- HELMREICH, PAUL C., *From Paris to Sevres: The Partition of the Ottoman Empire at the Peace Conference of 1919-1920*, Columbus, 1974. (Laurence EVANS), V/4 (1974). 513-15.
- HILL, D. and GOLVIN, L., *Islamic Architecture in North Africa*, London, Hamden, Conn., 1976. 167 s. (Eva BAER), IX/3 (1978), 412-14.

- HILL, RICHARD, trans., *On the Frontier of Islam: The Sudan under Turco-Egyptian Rule, 1922-1845*, Oxford, 1970. XXX + 234 s. (David SCONYERS), IX/1 (1978), 125-6.
- HOLT, P.M. and Others. eds., *The Cambridge History of Islam*, 2 Vols., Cambridge, 1970. 815, 966 s. (Ira M. LAPIDUS), II/4 (1971), 378-9.
- HOLT, P.M., *The Mahdist State in the Sudan, 1881-1898*, Oxford, 1970. Sec. ed., 295 s. (Robert O. COLLINS), VI/2 (1975), 252-3.
- HOLLIS, C. and BROWNRIGG, R., *Holy Places: Jewish, Christian and Muslim Monuments in the Holy Land*, New York, 1969. 224 s. (S.J. SHAW), 1/2 (1970), 177.
- HOPWOOD, DEREK. ed., *The Arabian Peninsula: Society and Politics*, Totowa, N.J., 1972. 320 s. (George O. LINABURY), V/1 (1974), 117-20.
- HOOPWOOD, D. and GRIMWOOD-JONES, D. eds., *The Middle East and Islam: A Bibliographical Introduction*, Switzerland and Great Britain, 1972. 368 s. (J. Dennis HYDE), V/4 (1974), 498.
- HOURLANI, GEORGE F., *Islamic Rationalism: The Ethics of 'Abd al-Jabbar*, Oxford, 1971. 158 s. (Lawrance V. BEERMAN), VII/2 (1976), 316-19.
- HOVANNIAN, RICHARD G., *The Republic of Armenia*, Vol. I, *The First Year, 1918-1919*, Berkeley, 1971. XXIII + 476 s. (Firuz KAZEMZADEH), VII/2 (1976), 308-9.
- HUREWITZ, J.C., *Middle east Politics: The Military Dimension*, New York, 1969. 550 s. (Malcolm H. KERR), III/2 (1972), 229-33.
- Illuminierte Äthiopische Handschriften*. Beschrieben von Ernst Hammerschmidt und Otto A Jäger, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1968. X + 260 s. (Wolf LESLAU), II/2 (1971), 190-1.
- INGRAMS, DOREEN. ed., *Palestine Papers, 1917-1922; Seeds of Conflict*, New York, 1973. 193 s. (Roderic H. DAVISON), VII/2 (1976), 319-20.
- IRONS, WILLIAMS., *The Yomut Turkmen: A Study of Social Organization among a Central Asian Turkic-Speaking Population*, Ann Arbor, 1975. 193 s. (Philip C. SALZMAN), VIII/2 (1977), 276-79.
- IRVIN, G.W., *Roads and Redistribution: Social Costs and Benefits of Labour Intensive Road Construction in Iran*, Geneva 1975. 162 s. (M.A. KATOUZIAN), IX/3 (1978), 422-23.
- ISMAEL, TAREQ Y., *The U.A.R. in Africa: Egypt's Policy under Nasser*, Evanston, 1971. XIV + 258 s. (Ann M. LESCH), V/3 (1974), 372-74.
- Israel-Politik, Gesellschaft, Wirtschaft*, Herausgegeben von Kurt Sontheimer, Muenchen, 1968. 364 s. (Ben HALPERN), I/3 (1970), 278-9.
- JABBAR, FUAD A. ed., *International Documents on Palestine 1967*, Beirut, 1970. (Charlotte M. MOREHOUSE), IV/3 (1973), 378-9.
- JACOBI, RENATE., *Studien zur Poetik der altarabischen Qaside*, Wiesbaden, 1971. XV + 291 s. (G.E. von GRUNEBaum), III/2 (1972), 223.
- JOHNSON, DOUGLAS L., *The Nature of Nomadism: A Comparative Study of Pastoral Migrations in South-Western Asia and Northern Africa*, Chicago, 1969. VIII/200 s. (George A. HALE), II/3 (1971), 286-7.
- JOHNSON, KATHERINE M., *Urban Government for the Prefecture of Casablanca*, New York, 1970 s. 251 s. (Douglas E. ASHFORD), III/1 (1972), 94-96.
- JULIEN, CHARLES-ANDRE., *History of North Africa from the Arab Conquest to 1830*, ed. rev. by R. Le Tourneau; trs. by John Petrie, ed. by C.C. Stewart. New York, 1970. XVI + 446 s. (L. Carl BROWN), III/4 (1972), 503-5.

- KÁLDY-NAGY, Gy., *The Muslim east: Studies in Honour of Julius Germanus*, Budapest, 1974. XIII + 267. s. (A.E.J. BODROGLIGETI), VIII/3 (1977), 421-24)
- KARPAT, KEMAL H., *The Gecekondü: Rural Migration and Urbanization*, Cambridge, 1976. 291 s. (Ruşen KELEŞ), IX/3 (1978), 420-22.
- KARKAR, YAKUB N., *Railway Development in the Ottoman Empire: 1856-1914*, New York, 1972. (Donald QUATAERT), V/4 (1974), 505-6..
- KAYALOFF, JASQUES., *The Battle of Sardarabad*, The Hague, 1973. 220 s. (Richard G. HOVANNISIAN), VII/4 (1976), 603-5.
- KAZZIHA, WAILD W., *Revolutionary Transformation in the Arab World: Habash and His Comrades from Nationalism to Marxism*, New York, 1975. (J.S.F. PARKER), X/2 (1979), 282-84.
- KEDDIE, NIKKI R., *An Islamic Response to Imperialism: Political and Religious Writings of Sayyid Jamal al-Din 'al-Afghani'*, Berkeley and Los Angeles, 1968. 212 s. (Albert HOURANI), I/1 (1970), 90-1.
- KEDDIE, NIKKI R., *Sayyid Jamāl-al-Dīn 'al-Afghānī a Political Biography*, Berkeley and Los Angeles, n.d. 479 s. (Albert HOURANI), IV/4 (1973), 492-95.
- KEDDIE, NIKKI R. ed., *Scholars, Saints, and Sufis: Muslim Religious Institutions in the Middle East since 1500*, Berkeley and Los Angeles 1972. XII + 401 s. (Annemarie SCHIMMEL), VII/3 (1976), 453-56.
- KEDOURIE, ELIE., *An Islamic Response to Imperialism: Political and Religious Writings of Sayyid Jamal al-Din 'al-Afghani'*, Berkeley and Los Angeles, 1968. 212 s. (Albert HOURANI), I/1 (1970), 90-1.
- KEDOURIE, ELIE., *Arabic Political Memoirs and Other Studies*, 1974. VIII + 327 s. (Afaf L. AL-SAYYID-MARSOT), VIII/2 (1977), 273.
- KEDOURIE, ELIE., *The Chatham House Version and Other Middle Eastern Studies*, New York, London, 1970 488 s. (George KIRK), II/1 (1971), 91-2.
- KEDOURIE, ELIE., *In the Anglo-Arab Labyrinth. The McMahon-Husayn Correspondence and Its Interpretations, 1914-1939*, Cambridge, London, New York, and Melbourne, 1976. XII + 330 s. (C. Ernest DAWN), IX/1 (1978), 128-30.
- KERR, MALCOLM H. ed., *The Elusive Peace in the Middle East*, Albany, N.Y., 1975. 347 s. (J.S.F. PARKER), X/2 (1979), 282-84.
- KHADDURI, MAJID. ed., *Major Middle Eastern Problems in International Law*, Washington, D.C., 1972. 139 s. (James C.N. PAUL), VI/3 (1975), 343.
- KHADER, B. and KHADER, N. eds and trans., *Textes de la Révolution Palestinienne 1968-74*, Paris, 1975. 355 s. (J.S.F. PARKER), X/2 (1979), 282-84.
- KHALIDI, TARIF., *Islamic Historiography: The Histories of Mas'udi*, Albany, N.Y., 1975. XXVII + 180 s. (Jacob LASSNER), IX/1 (1978), 118-9.
- KHOURI, M.A. and ALGAR, H. eds., *An Antology of Modern Arabic Poetry*, Berkeley, and Los Angeles, 1975. XII + 252 s. (M.M. BADAWI), VIII/3 (1977), 416-19.
- KIMBALL, LORENZO K., *The Changing Pattern of Political Power in Iraq, 1958-1971*, New York, 1971. x + 246 s. (Phebe MARR), VI/2 (1975), 251-2.
- KLAYMAN, MAXWELL I., *The Moshav in Israel: A Case Study of Institution Building for Agricultural Development*, New York, 1970. XVI + 371 s. (Alex WEINGRAD), V/2 (1974), 219-21.

- KLIEMAN, AARON S., *Foundations of British Policy in the Arab World: The Cairo Conference in 1921*, Baltimore and London, 1970. 322 s. (Zeine N. ZEINE), IV/1 (1973), 121-2.
- KNAPP, WILFRID., *North West Africa: A Political and Economic Survey*, London, 1977. 453 s. (Clement H. MOORE), IX/3 (1978), 419-20.
- KOURY, ENVER M., *The Super Powers and the Balance of Power in the Arab World*, Beirut, 1970. 208 s. (Fuad JABBER), V/4 (1974), 506-8.
- KRITZECK, J. and LEWIS, W.H. eds., *Islam in Africa*, Princeton, N.J., 1969. 338 s. (B.G. MARTIN), 1/4 (1970), 374-78.
- KRUEGER, ANNE O., *Turkey*, New York and London, 1974. XXI + 339 s. (Charles ISSAWI), VIII/3 (1977), 434.
- KURAN, ABTULLAH., *The Mosque in Early Ottoman Architecture*, Chicago and London, 1968. XVI + 233 s. (S.J. SHAW), I/3 (1970), 285.
- KUDSI-ZADEH, A. ALBERT., *Sayyid Jamal al-Din al-Afghani: An Annotated Bibliography*, Leiden, 1970. XXII + 118 s. (Nikki R. KEDDIE), III/3 (1972), 382-3.
- LANDAU, JACOB M., *Radical Politics in Modern Turkey*, Leiden, 1974. XI + 315 s. (Walter F. WEIKER), VII/2 (1976), 302-5.
- LANDAU, JACOB M., *Jews in Nineteenth-Century Egypt*, New York, 1969. 354 s. (Helen A.B. RIVLIN), II/1 (1971), 93-5.
- LANDAU, JACOB M., *Radical Politics in Modern Turkey*, Leden, 1974. XI + 315 s. (Walter F. WAIKWER), VII/2 (1976), 302-5.
- LAJOU, ANGELIKI E., *Constantinople and the Latins: The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1288*, Cambridge, Mass. 1972. X + 390 s. (Bariša KREKIĆ), VIII/1 (1977), 143-4.
- LANE WILLIAM E., *An Arabic-English Lexicon*, Beirut, 1968. 2452 s. (S. J. SHAW), I/2 (1970), 177.
- LAUFER, LEOPOLD., *Israel and the Developing Countries: New Approaches to Cooperation*, New York, 1967. XIII + 298 s. (Avigdor LEVY), IV/4 (1973), 504-5.
- LAYISH, AHARON., *Women and Islamic law in a Non-Muslim State*, New York, Jerusalem, 1975. 369 s. (Ann E. MAYER), IX/1 (1978), 121-2.
- LEDERER, I.J. and VUCINICH, W.S. eds., *The Soviet Union and the Middle East: The Post-World War II Era*, Stanford, Calif., 1974. xii + 277 s. (Paul JABBER), VII/4 (1976), 605-7.
- LESLIE, L.R. Jr. and ROOS, N.P., *Managers of Modernization: Organizations and Elites in Turkey (1950-1969)*, Cambridge, Mass., 1971. xii + 292 s. (Metin HEPER), VI/3 (1975), 343-45.
- LESLIE, S. CLEMENT., *The Rift in Israel: Religious Authority and Secular Democracy*, New York, 1971. XII + 180 s. (Anne FREILICH), VI/2 (1975), 247-8.
- LE TOURNEAU, ROGER., *The Almohad Movement in North Africa in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Princeton, N.J., 1969. VIII + 127 s. (Peter von SIVERS), I/3 (1970), 279-81.
- LEVY, AVIGDOR. ed., *A Bibliography of Articles on the Middle East, 1959-1967*, Tel Aviv, 1970. 227 s. (Richard N. VERDERY), V/3 (1974), 371-2.
- LEVY, AVIGDOR. ed., *The Arab-Israeli Conflict: Risks and Opportunities*, Tel Aviv, 1975. 200 s. (J.S.F. PARKER), X/2 (1979), 282-84.

- LEWIS, BERNARD., *History: Remembered, Recovered, Invented*, Princeton, N.J., 1975. VII + 111 (William M. BRINNER), VIII/4 (1977), 575-77.
- LEWIS, BERNARD., *Islamic History: Ideas, Men and Events in the Middle East*, La Salle, III, 1973. 374 s. (Michael W. DOLS), VII/2 (1976), 297-8.
- LEWIS, BERNARD., *Race and Color in Islam*, New York and Other pl., 1971. XI + 103 s. (John JOSEPH), V/3 (1974), 368-71.
- LICHTENSTADTER, ILSE., *Introduction to Classical Arabic Literature*, New York, 1974. 392 s. (Roger ALLEN), VIII/4 (1977), 567-70.
- LIKHOVSKI, ELIAHU, S., *Israel's Parliament: The Law of the Knesset*, London, 1971. 236 s. (Anne FREILICH), VI/1 (1975), 124-5.
- LORCH, NETANEL., *Israel's War of Independence, 1947-1949*, 2nd rev. ed. Hartford, Conn. 1968. XXX + 579 s. (S.J. SHAW), I/3 (1970), 285.
- LOVELL, EMILY K., *A Reference Handbook for Arabic Grammar*, Tucson, 1974, X + 195 s. (Ismail K. POONAWALA), VIII/3 (1977), 414-15.
- LUKE, SIR HENRY., *Cyprus under the Turks, 1571-1878*, New York, 1969. XI + 281 s. (S.J. SHAW), I/2 (1970), 178.
- MACK, JOHN E., *A Prince of Our Disorder: The Life of T.E. Lawrence*, Boston and Toronto, 1976. 561 s. (Elizabeth MONROE), IX/1 (1978), 133-4.
- MAGNARELLA, PAUL J., *Tradition and Change in a Turkish Town*, New York, 1974. 199 s. (C.H. DODD), VIII/3 (1977), 434-5.
- MAKTARI, A.M.A., *Water Rights and Irrigation Practices in Lahj*, Chambridge, 1971. VII/202 s. (Thomas F. GLICK), IV/3 (1973), 379-80.
- MANGO, ANDREW., *Turkey*, London, 1968. 192 s. (S.J. SHAW), I/2 (1970), 178.
- MA'OZ, MOSHE. ed., *Studies on Palestine during the Ottoman Period*, Jerusalem, 1975. XX + 582 s. (Alexander SCHOLCH), X/1 (1979), 143-4.
- MARLOWE, JOHN., *Cromer in Egypt*, New York, 1971 (Roger ALLEN), IV/2 (1973), 250-52.
- MARLOWE, JOHN., *Spoiling the Egyptians*, New York, 1975. 277 s. (Roger OWEN), VIII/4 (1977), 582.
- MARTIN. B.G., *Muslim Brotherhoods in Nineteenth Century Africa*, Cambridge, 1976. XIII + 267 s. (Derek HOPWOOD), IX/3 (1978), 418-9.
- Maps of the Middle East*, Pub. by Denoyer-Geppert Co., Chicago, I11., (Gerry A. HALE), III/4 (1972), 505-8.
- MASON, HERBERT., *Two Statesmen of Medieval Islam*, The Hague, 1972. 146 s. (Michael W. DOLS), VI/4 (1975), 509-10.
- MAYFIELD, JAMES B., *Rural Politics in Nasser's Egypt: A quest for Legitimacy*, Austin, Texas, 1971. 288 s. (Louis J. CANTORI), VI/3 (1975), 356-59.
- MILSON, MENAHEM ed., *Society and Political Structure in the Arab World*, New York, 1973. 338 s. (Clement H. MOORE), VIII/4 (1977), 581-82.
- MINASIAN, C.O., *Shah Diz of Isma'ili Fame; Its Siege and Destruction*, London, 1971. 74 s. (Oleg GRABAR), V/3 (1974), 362.
- MINERBI, SERGIO I., *L'Italie et la Palestine, 1914-1920*, Paris, 1970. 297 s. (Roderic H. DAVISON), IV/3 (1973), 370-72.

- MIQUEL, ANDRÉ., *L'Islam et Civilisation: VIIIe-XXe Siècle*, Paris, 1968. (S.J. SHAW), I/1 (1970), 89-90.
- MITCHEL, RICHARD P., *The Society of the Muslim Brothers*, London, 1969. 349 s. (R.H. DEKMEJIAN), VI/2 (1975), 245-47
- MONTAGNE, ROBERT., *The Berbers: Their Social and Political Organization*, trans. and intro. by David Seddon, London, 1973. XLIV + 93 s. (I.W.ZARTMAN), VI/4 (1975), 505-6.
- MOOREY, P.R.S., *Catalogue of the Ancient Persian Bronzes in the Ashmolean Museum*, Oxford, 1971. 341 s. (Richard N. FRYE), V/3 (1974), 367-68.
- MORSY, MAGALI, *Les Ahansala: Examen du rôle historique d'une famille maraboutique de l'Atlas marocain*, Paris and the Hague, 1972. V + 71 s. (Nicholas S. HOPKINS), VII/1 (1976), 143-44.
- NACHTIGAL, GUSTAV., *Sahara and Sudan*, Vol. I. *Tripoli and Fezzan, tibesti or Tu*, London, 1974. XIX + 460 s. (R.S.O. O'FAHEY), IX/3 (1978), 402-3.
- NASR, SEYYED H., *An Annotated Bibliography of Islamic Science*, vol. I., Tehran, 1975. XIV + 432 s. (Paul AUCHTERLONIE), VIII/4 (1977), 574-75.
- NICHOLSON, R.A., *A Literary History of the Arabs*, Cambridge, 1969. (Ilse LICHTENSTADTER), I/2 ; (1970), 188-89.
- NICHOLSON, R.A., *Studies in Islamic Poetry*, Cambridge, 1969. IX + 300 s. (G.E. von GRUNEBAUM), II/3 (1971), 181-82.
- NIEBUHR, CARSTEN., *Beschreibung von Arabien*, Graz, Austria, 1969. 432 s. (Sheila SCOVILLE), VIII/2 (1977), 275-76.
- NIJLAND, C., *Mikhā'il Nu'aymah*, Istanbul, 1975. 131 s. (Hilary KILPATRICK), IX/3 (1978), 410-12.
- NORGREN, J. and DAVIS, E. compl'd by., *Premiery Index of Shah-nameh Illustrations*, Ann arbor, 1969. (Priscilla SOUCEK), VI/3 (1975), 348-49.
- NORRIS, H.T., *The Tuaregs: Their Islamic Legacy and Its Diffusion in the Sahel*, Warminster, 1975. 234 s. (Mervyn HISKETT), X/3 (1979), 430-31.
- NOLDEKE, Th., *Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden*, Graz, 1973. XXVIII + 503 s. (Michael MORONY), VII/4 (1976), 602-3.
- OBERLING, PIERRE., *The Qashqā'i Nomads of Fārs*, The Hague and Paris, 1974 277 s. (G.R. Garthwaite), IX/1 (1978), 127.
- OBRIEN, PATRICK., *The Revolution in Egypt's Economic System: from Private enterprise to Socialism: 1952-1965*, New York, 1966. XVII + 354 s. (Albert L. GRAY Jr.), IV (1973), 122-23.
- OLAGUE, IGNACIA., *Les arabes n'ont jamais envahi l'Espagne*, Flammarion, Bordeaux, 1969. 347 s. (James T. MONROE), VI/3 (1975), 347-48.
- OLSON, ROBERT W., *The Siege of Mosul and Ottoman-Persian Relations 1718-1743*, Bloomington, Ind., 1975. XVIII + 237 s. (R.C. REPP), VIII/4 (1977), 579.
- ORTZEN, LEN. ed., *North African Writing*, London, 1970. 131 s. (J. David SEDDON), II/3 (1971), 283-84.
- OSTLE, R.C. ed., *Studies in Modern Arabic Literature*, Warminster, Wilts., England, 1975. 202 s. (Hilary KILPATRICK), IX/3 (1978), 410-12.

- PAINÉ, SUZANNE., *Exporting Workers: The Turkish Case*, Cambridge, 1974. 227 s. (Ayşe KUDAT), VIII/3 (1977), 433-34.
- PARRY, V.J. and YAPP, M.E. eds., *War Technology and Society in the Middle East*, London, 1975. 448 s. (Roger OWEN), VIII/3 (1977), 428-31.
- PATAI, RAPHAEL., *Israel Between East and West--a Study in Human Relations*, Westport, Conn., 1970. XIV/394 s. (Avigdor LEVY), V/2 (1974), 218-19.
- PELLY, SIR LEWIS., *The Miracle Play of Hasan and Husain*, 2 Vols. Farnborough, 1970. (T.M. RECKORD), VIII/1 (1977), 139-40.
- PELT, ADRIAN., *Libyan Independence and the United Nations, a Case of Planned Decolonization*, New Haven and London, 1970. XXVIII + 888 s. (Jasques ROUMANI), V/2 (1974), 222-30.
- PENCHOEN, THOMAS G., *Tamazight of the Ayt Ndhir: Afro Asiatic Dialects I*, Los angeles, 1973. 124 s. (Ernest T. ABDEL-MASSIH), VIII/1 (1977), 138-39.
- PERE, NURI., *Osmanlılarda Madeni Para*, İstanbul, 1968. 310 + 96 s. (S.J. SHAW), I/4 (1970), 383.
- PETERS, F.E., *Allah's Commonwealth: A History of Islam in the Near East, 600-1000 A.D.*, New York, 1973. 800 s. (Peter von SIVERS), IX/3 (1978), 403-5.
- PETLAN, TABİTHA., *Syria*, New York, 1972. 284 s. (Kemal ABU-DEEB), V/4 (1974), 508-10.
- PFÄFF, RICHARD H., *Jerusalem: Keystone of an Arab-Israeli Settlement*, Washington, 1969. 56 s. (Frank R. GOLINO), II/1 (1971), 89-90.
- POLK, WILLIAM R., *The United States and the Arab World*, Cambridge, Mass., 1969. XIX + 375 s. (John S. BADEAU), II/1 (1971), 87-88.
- POPPER, W. (tr.) and FISCHÉL, W. (ed.), *History of Egypt: An Extract from Abû'l-Mahâsin ibn Taghrî Birdî's Chronicle entitled Hawâdith ad-Duhûr fi Madâ l'Ayyâm wash-Shuhûr*, A.H. 845-54, A.D. 1441-50, New Haven, Conn., 1967. V + 60 s. (S.J. SHAW), I/2 (1970), 178.
- PURCELL, H.D., *Cyprus*, New York and Washington, 1969. 402 s. (S.J. SHAW), I/3 (1970), 285.
- PUDNEY, JOHN., *Suez: De Lesseps' Canal*, London, 1968, New York, 1969. XIII + 242 s. (George KIRK), I/2 (1970), 187.
- QUANDT, WILLIAM B., *Revolution and Political Leadership: Algeria, 1954-1968*, Cambridge, Mass., 1969. 313 s. (I. William ZARTMAN), II/4 (1971), 383-85.
- RABIAH, LABID İBN., *The Golden Ode*, Chicago, 1974. XXXI + 177 s. (Irfan SHAHID), VII/2 (1976), 299-302.
- RABINOVICH, İTAMAR., *Syria Under the Ba'th, 1963-66: The Army-Party Symbiosis*, Jerusalem, New Brunswick, N.J., 1972. 276 s. (Roger OWEN), IX/3 (1978), 428-29.
- RADWAN, SAMİR., *Capital Formation in Egyptian Industry and Agriculture 1882-1967*, London 1974. 314 s. (Josephine WAHBA), VIII/4 (1977), 583.
- RİVLİN, HELEN A.B., *The Dar al-Watha'iq 'Abdîn Palace as a Source for the Study of the Modernization of Egypt in the Nineteenth Century*, Leiden, 1970. 134 s. (F. Robert HUNTER), IV/1 (1973), 118-19.
- RO'İ YAACOV., *From Encroachment to Involment: A Documentary Study of Soviet Policy in the Middle East, 1945-1973*, New York and Toronto, Jerusalem, 1974. XXXIX + 592 s. (Paul JABBER), VII/4 (1976), 605-7.

- RUSTOW, DANKWART A., *Middle Eastern Political Systems*, Englewood Cliffs, N.J., 1971. XIII + 114 s. (Deena R. SADAT), VI/1 (1975), 127-28.
- SACHAR, HOWARD M., *The Emergence of the Middle East 1914-1924*, New York, 1969. XIII + 519 s. (S.J. SHAW), I/3 (1970), 286.
- SACHAR, HOWARD M., *Europe Leaves the Middle East, 1936-1954*, New York, 1972. XVIII + 687 + XXXVIII s. (Alexander SCHÖLCH), V/4 (1974), 497-98.
- SAIDI, OMAR. ed., *Kitab al-Uyun wa-l-Hadd'iq fi Akhbar al Haqd'iq: Chronique Anonyme*, Damascus, 1972. Vol. IV. 256/870-350/961. LXI + 349 s. (Michael G. MORONY), VII/2 (1976), 306-7.
- SANJIAN, AVEDIS K., *Colophons of Armenian Manuscripts, 1301-1480. A Source for Middle Eastern History*, Cambridge, Mass., 1969. XV + 459 s. (Dickran K. KOYUMJIAN), III/1 (1972), 81-89.
- SAVORY, R.M., *Introduction to Islamic Civilization*, Cambridge, 1976. VIII + 204 s. (G.T.SCANLON), IX/1 (1978), 117-18.
- SAYYAR, JEMSHID., *Catalogue of the Persian Manuscript in the Cyril and Methodius National Library*, Sofia, 1973. (Mikhaila STAINOVA), VIII/3 (1977), 420-21.
- SEGRÈ, CLAUDIO G., *Gourth Shore: The Italian Colonization of Libya*, Chicago, 1974. XIX + 237 s. (K.J. PERKINS), IX/3 (1978), 425-26.
- SERJEANT, R.B. and BIDWELL, R.L. eds., *Arabian Studies, Vols. II and III*, London, 1975 and 1976. 214, 198 s. (Elizabeth MONROE), IX/4 (1978), 574-75.
- SCHEINDLIN, RAYMOND P., *Form and Structure in the Poetry of al-Mu'tamid ibn 'Abbad*, Leiden, 1974. XIV + 186 s. (Sieglinde KADHIM), VIII/1 (1977), 141-43.
- SCHMITT, ELISABETH., *Lexikalische Untersuchungen zur Arabischen Übersetzung von Artemidors Traumbuch*, Wiesbaden, 1970. 522 s. (Fraz ROSENTHAL), III/2 (1972), 225-26.
- SCHMUKER, WERNER., *Untersuchungen wichtigen Bodenrechtlichen Konsequenzen der Islamischen Eroberungsbewegung*, Bonn, 1972 195 s. (Michael G. MORONY), VII/4 (1976), 600-602.
- SCHONFIELD, HUGH J., *The Suez Canal in Peace and War, 1869-1969*, Coral Gables, Fla., 1969. X + 214 s. (George KIRK), II/3 (1971), 285.
- SHAHID, IRFAN., *The Martyrs of Najran: New Documents*, Brussels, 1971. 306 s. (R.B. SERGEANT), V/4 (1974), 498-501.
- SHABAN, M.A., *Abbasid Revolution*, Cambridge, 1970. XXII + 182 s. (Ira M. LAPIDUS), III/1 (1972), 78-80.
- SHABAN, M.A., *Islamic History, A.D. 600-750*, Cambridge, 1971. VIII + 197 s. (Ira M. LAPIDUS), V/3 (1974), 274-77.
- SHABAN, A., *Islamic History: A New Interpretation, Vol. 2 A.D. 750-1055 A.H. 132-448*, Cambridge, 1976. 221 s. (Richard W. BULLIET), IX/3 (1978), 408-9.
- SHARABI, HISHAM., *Arab Intellectuals and the West: The Formative Years, 1875-1974*, Baltimore and London, 1970. (Caesar E. FARAH), IV/1 (1973), 119-20.
- SHILOH, ALION. ed., *People and Cultures of the Middle East*, New York, 1968 LII + 453 s. (S.J. SHAW), I/4 (1970), 382.
- SHOKEID, MOSHE., *The dual Heritage: Immigrants from the Atlas Mountains in an Israeli Village*, Manchester, 1971. XXIX + 245 s. (Don HANDELMAN), VI/1 (1975), 125-27.

- SLOBIN, MARK., *Music in the Culture of Northern Afghanistan*, Tucson, n.d. 297 s. (Keith PRATT), X/2 (1979), 279-80.
- SMEATON, B.H., *Lexical Expansion due to Technical Change as illustrated by the Arabic of Al Hasa, Saudi Arabia*, Bloomington, Ind., 1973. 190 s. (Alan S. KAYE), VIII/4 (1977), 565-67.
- SMITH, GARY, V., *Zionism: The Dream and Reality*, New York, 1974. 325 s. (Donna R. DIVINE), VII/2 (1976), 305-6.
- SMOCK, D. R. and SMOCK, A.C., *The Politics of Pluralism: A Comparative Study of Lebanon and Ghana*, New York, 1975. 369 s. (Mary SKINNER), X/2 (1979), 280-1.
- SOKOLOV, NAHUM., *History of Zionism, 1600-1918*, New York, 1969. Vol. I. LXI + 313; Vol. II., LXIII + 480 s. (Ben HALPERN), VI/1 (1974), 123-24.
- SOMEKH, SASSON., *The Changing Rhythm*, Leiden, 1973. 241 s. (Roger ALLEN). VII/1 (1976), 134-36.
- SOMEKH, SASSON. ed., *Dunya Yusuf İdrîs*, Tel Aviv, 1976. 205 s. (Hilary KILPATRICK), IV/3 (1978), 410-12.
- SOURDEL, THOMINE, J. and SPULER, B., *Die Kunst der Islam*, Berlin, 1973. 426 s. (Oleg GRABAR), VIII/4 (1977), 573-74.
- SUZUKI, PETER T., *Social Change in Turkey since 1950: A Bibliography of 866 Publications*, Heidelberg, Germany, 1969. (S.J. SHAW), 1/3 (1970), 287.
- SZYLIOWICZ, JOSEPH, S., *Education and Modernization in the Middle East*, Ithaca, N.Y., 1973. 447 s. (William W. BRICKMAN), VII/1 (1976), 138-41.
- TABĀTABĀ'Ī, A.S.M.H., *Shi'ite Islam*, trans. fr. Persian and ed. by S.H. NASR, Albany, 1975. XIV + 253 s. (Joseph ELIASH), VIII/2 (1977), 280-85.
- TIBAWI, A.L., *A Modern History of Syria-Including Lebanon and Palestine*, St. Martin, 1969. (Itamar RABINOVICH), III/4 (1972), 502-3.
- TIETZE, ANDREAS., *Mustafā 'Alī's Description of Cairo of 1599: Text, Transliteration, Translation, Notes*, Vienna, 1975. 177 s. (Geoffrey LEWIS), VIII/4 (1977), 578.
- TIKKU, G. L. ED., *Islam and Its Cultural Divergence*, Urbana, Chicago-London, 1971. 256 s. (Andras HAMORI), V/1 (1974), 116-17.
- TODOROV, NIKOLAI., *Balkanskiyat grad XV-XIX vek; sotsiolno-ikonoomicheskoe i demografsko razvitiie*, Sofia, 1972, 504 s. (Philip SHASHKO) VIII/3 (1977), 426-28.
- TRASK, ROGER R., *The United States Response to Turkish Nationalism and Reform 1914-1939*, Minneapolis, 1971. 247 s. (Kemal H. KARPAT), III/2 (1972) 237-40.
- TRIMINGHAM, J.S., *The Influence of Islam upon Africa*, London, 1968. 159 s. (B. G. MARTIN), 1/4 (1970), 374-78.
- TROIN, JEAN F., *Les Souks Marocains*, Aix-en-Provence, 1975. (Diane S. PONASIL), VIII/3 (1977), 431-33.
- TSVETKOVA, BISTRA. ed., *Opis na timarski registri zapazeni v Orientalskii otdel na Narodnata Biblioteka 'Kiril i Metodii'*, Sofia, 1970. 96 s. (Marin PUNDEFF), III/1 (1972), 89.
- TUCHELT, KLAUS. ed., *Türkische Gewänder und Osmanische Gesellschaft im Achtzehnten Jahrhundert*, Graz, Austria, 1966. VIII + 120 s. (Ezel K. SHAW), I/4 (1970), 380-1.
- Türkiye Cumhuriyeti, G.K.B.H.T.D., *Harp Tarihi Vesikalari Dergisi*, 18 Vols. Ankara, 1951-1969. (S.J. SHAW), I/2 (1970), 180.

- Türkiye Cumhuriyeti, G.K.B.H.T.D., *Türk İstiklal Harbi*, 6 Vols. Ankara, 1962-9. (S.J. SHAW), I/2 (1970), 179.
- UDOVITCH, ABRAHAM., *Partnership and Profit in Medieval Islam*, Princeton, 1970. 282 s. (Richard W. BULLIET), VII/4 (1976), 599-600.
- UNŞURÎ, WAMIQ-O. ADHRA. ed. *M. Mohammad Shafi, Lahore, 1967. III + 10* (English text), XIX + 276 s. (Pesian and Urdu text), (C.E. BOSWORTH), I/2 (1970), 184-86.
- VALI, FRENCH A., *Bridge Across the Bosphorus, the Foreign Policy of Turkey*, Baltimore and London, 1971. 385 s. (Kemal H. KARPAT), III/2 (1972), 237-40.
- VATIKIOTIS, P.J., *The Modern History of Egypt*, London, 1969. ed. Bernard Lewis, XVI + 512 s. (A. GOLDSCHMIDT, Jr.), I/2 (1970), 181-82.
- VITELES, H., *A History of the Cooperative Movement in Israel, A Source Book in 7 Volumes*, London, 1970. XIV/750 s. (Alex WEINGROD), V/2 (1974), 219-21.
- VRYONIS, SPEROS J.R., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the XIth through the XVth Century, Berkeley-Los Angeles- London, 1971. XVIII + 532 s.* (Claude CAHEN), IV/1 (1973), 112-17.
- VULLERS, IOANNIS A., *Lexicon Persico-Latinum*, 2 Vols. Graz, Austria, 1962. 2690 s. (S.J. SHAW), I/3 (1970), 287.
- WAARDENBURG, JEAN-JACQUES., *L'Islam dans le miroir de l'Occident*, Paris, the Hague, 1970. XIV + 381 s. (Franz ROSENTHAL), III/3 (1972), 375.
- WAKIN, J. A. ed., *The Function of Documents in Islamic Law: The Chapters on Sales from Tahâwîs Kitâb al-Shurû' al-Kabîr*, Albany, 1972. IX + 121 and 203 s. (Josef Van ESS), IX/3 (1978), 407.
- WALKER, W.S. and UYSAL, A.E., *Tales Alive in Turkey*, Cambridge, Mass., 1966. 310 s. (Andreas TIETZE), II/3 (1971), 289-90.
- WATERBURY, JOHN., *The Commander of the Faithful: The Moroccan Political Elite*, New York, 1970. 368 s. (Douglas E. ASHFORD), III/1 (1972), 94-96.
- WATT, W.M., *Bell's Introduction to the Qur'an, completely revised and enlarged by W.M. Watt, Edinburg*, 1970. ix + 258 s. (Ilse LICHTENSTADTER), III/1 (1972), 76-78.
- WATT, W.M., *Islamic Political Thought, the Basic Concepts*, Edinburg, 1968. 186 s. (Lenn E. GOODMAN), I/1 (1970), 85-88.
- WEBER, FRANK G., *Eagles on the Crescent: Germany, Austria, and the Diplomacy of the Turkish Alliance, 1914-1918*, Ithaca and London, 1970. XII + 284 s. (Roderic H. DAVISON) III/1 (1972), 93-94.
- WEINTRAUB, D. and OTHERS., *Moshava, Kibbutz and Moshav: Patterns of Jewish Rural Settlement and Development in Palestine*, Ithaca and London, 1969. XXIII + 360 s. (Alex EINGROD), V/2 (1974), 219-21.
- WEISBAND, EDWARD., *Turkish Foreign Policy, 1943-1945: Small State Diplomacy and Great Power Politics*, Princeton, 1973. xiv + 377 s. (George S. HARRIS), VI/2 (1975), 249-50.
- WELCH, STUART C., *A King's Book of King: The Shah-nameh of Shah Tahmasp*, New York, 1972, (Priscilla SOUCEK), VI/3 (1975), 349-51.
- WENDEL, CHARLES., *The Evolution of the Egyptian National Image: From Its Origins to Ahmad Lutfi al-Sayyid*, Berkeley and los Angeles, 1972. 329 s. (Afaf Lutfi al-SAYYID MARSOT), VII/3 (1976), 459-60.

- WIET, GASTON., *Baghdad: Metropolis of the Abbasid Caliphate*, Norman, Oklo., 1971. 184 s. (George MAKDISI), IV/2 (1973), 249.
- WILBER, DONALD N., *Persepolis, the Archaeology of Parsa, Seat of the Persian Kings*, New York, 1969. XII + 120 s. (Richard N. FRY), II/2 (1971), 189-90.
- WILBER, DONALD., *Rıza Shah Pahlavi*, Princeton, N.J., 1975. XII + 301 s. (Richard COTTAM), VIII/2 (1977), 279-80.
- WILKINSON, CHARLES K., *Nishapur: Pottery of the Early Islamic Period*, New York, 1973. 374 s. (Oleg GRABAR), VII/3 (1976), 462-64.
- WILMINGTON, MARTIN W., *The Middle East Supply Centre*, Albany, N.Y., 1971. XIX + 248 s. (Alain SILVERA), IV/3 (1973), 377-78.
- WOLLASTON, A.N., Rev. by., *The Miracle Play of Hassan and Husain*, Westmead, England, 1970. (G.E. GRUNEBAUM), IV/2 (1973), 248.
- WRIGHT, JOHN., *Libya*, New York, 1969. 280 s. (Jacques ROUMANI), V/2 (1974), 222-30.
- ZANDER, WALTER., *Israel and the Holy Places of Christendom*, London, 1971, New York, 1971. 247 s. (James KRITZECK), IV/2 (1973), 240-42.
- ZIADEH, FARHAT J., *Lawyers, the Rule of Law, and Liberalism in Modern Egypt*, Stanford, Cal., 1968. XI + 177 s. (Arthur GOLDSCHMIDT, Jr.), II/1 (1971), 92-3.
- ZONIS, ELLA., *Classical Persian Music: An Introduction*, Cambridge, Mass., 1973. 233 s. (Margaret L. CATON), VI/1 (1975), 122.

KONULAR

AFGANİSTAN

Afgan Monarşisi

KAKAR, HASAN., The Fall of the Afghan Monarchy in 1973, IX/2 (May 1978), 195-214.

Göçebe-Yerleşik İlişkisi

ROSMAN, A and RUBEL, P.G., Nomad-Sedentary Interethnic Relations in Iran and Afghanistan, VII/4 (Oct 1976), 545-70.

ARAP DÜNYASI - (GENEL)

Arap Dili ve Edebiyatı

BOULLATA, ISSA J., Bedr Şhâkir al-Sayyab and the Free Verse Movement, I/3 (July 1979), 248-58.

KAYE, ALAN S., Review Article: More on Diglossia in Arabic, VI/3 (July 1975), 325-40.

KAYE, ALAN S., Towards a Generative Phonology of Arabic: A Review Article, V/1 (January 1974), 93-113.

LOYA, ARIEH., The Detribalization of Arabic Poetry, V/2 (April 1974), 202-215.

LOYA, ARIEH., Poetry as a Social document: The Social Position of the Arab Women as Reflected in the Poetry of Nizâr Qabbânî, VI/4 (October 1975), 481-94.

MOUGHRABI, FOUAD M., The Arab Basic Personality: A Critical Survey of the Literature, IX, (February 1978), 99-112.

Arab Ulusculuğu

THOMAS, PHILIPP., Language, History and Arab National Consciousness in the Thought of Jurji Zaidan (1861-1914), IV/1 (January 1973), 3-22.

Eğitim

HADDAD, FUAD SAID., An Early Arab Theory of Instruction, V/3 (July 1974), 240-59.

Ekonomi

ASKARI, H and CUMMINGS, J. T., The Future of Economic Integration within the Arab World, VIII/3 (July 1977), 289-315.

SAYIGH, YUSIF A., Problems and Prospects of Development in the Arabian Peninsula, II/1 (January 1971), 40-58.

Halkbilim-Folklor

MARX, EMANUL., Circumcision Feasts Among the Negev Bedouins, IV/4 (October 1973), 411-27.

Politika

COHEN, STUART., Mesopotamia in British Strategy, 1903-1914, IX/2 (May 1978), 171-81.

LOSMAN, DONALD L., The Arab Boycott of Israel, III/2 (April 1972), 99-122.

Toplumsal Yapı

DODD, PETER C., Family Honor and the Social Forces of Change in Arab Society, IV/1 (January 1973), 40-54.

IBRAHİM, SAAD E.M., Over Urbanization and Under Urbanizm, VI/1 (January 1975) 29-45.

GENEVİZLİLER

MITLER, LOUIS., The Genoese in Galata: 1453-1682, X/1 (February 1979), 71-91.

CEZAYİR

Eğitim

DAMIS, JOHN., The Free-School Phenomenon: The Cases of Tunisia and Algeria, V/4 (October 1974), 434-49.

İç Siyaset

SIVERS, PETER VON., Insurrection and Accommodation: Indigenous Leadership in Eastern Algeria, 1840-1900, VI/3 (January 1975), 259-79.

ERMENİLER

İngiliz-Ermeni Sorunu

ZEIDNER, ROBERT E., Britain and the Launching of the Armenian Question, VII/4 (October 1976), 465-83.

Siyaset

HOVANNISIAN, RICHARD, G., Armenia and the Caucasus in the Genesis of the Soviet-Turkish Entente, IV/2 (April 1973), 129-47.

Tarihçilik

KOUYMJIAN, DICKRAN K., Problems of Medieval Armenian and muslim Historiography: The Mxit'ar of Ani Fragment, IV/4 (October 1973), 465-75.

FAS

Hukuk

TOLEDANO, HENRY., Sijilmâsi's Manual of Maghribî 'amal, al-'amal al-mutlaq: A Preliminary Examination, V/4 (October 1974), 484-96.

İç Politika

BRAUN, FRANK H., Morocco: Anatomy of a Palace Revolution that Failed, IX/1, February 1978), 63-72.

İşçi Sendikaları

FROST, ROBERT D., The Origins and Early Development of the Union Marocaine du Travail, VII/2 (April 1976), 271-87.

İslam Şehri

EICKELMAN, DALE F., Is there an Islamic City? The Making of a Quarter in a Moroccan Town, V/3 (July 1974), 274-94.

Müslüman-Musevi İlişkisi

BOWIE, LELAND., An Aspect of Muslim-Jewish Relations in the Late Nineteenth-Century Morocco: A European Diplomatic View, VII/1 (January 1976), 3-19.

Ticaret

PONASIK, DIANE S., The System of Administered Trade as a Defense Mechanism in Preprotectorate Morocco, VIII/2 (April 1977), 195-207.

FİLİSTİN

CAHEN, MICHAEL J., Secret Diplomacy and Rebellion in Palestine, 1936-1939, VIII/3 (July 1977), 379-404.

MOUSA, SULEIMAN., A Matter of Principle: King Hussein of the Hijaz and the Arabs of Palestine, IX/2 (May 1978), 183-94.

FRANSA

HEGGOY, A.A. and ZINGG, P.J., French Education in Revolutionary North Africa, VII/4 (October 1976), 571-78.

SHORROCK, WILLIAM I., The Origin of the French Mandate in Syria and Lebanon: The Railroad Question, 1901-1914, I/2 (April 1970), 133-153.

SPAGNOLO, JOHN P., Mount Lebanon, France and Daud Pasha: A Study of Some Aspects of Political Habituation, II/2 (April 1971), 148-67.

HABEŞİSTAN

PASTNER, STEPHEN L., Lords of the Desert Border: Frontier Feudalism in Southern Balucistan and Eastern Ethiopia, X/1 (February 1979), 93-106.

HİCAZ

MOUSA, SULEIMAN., A Matter of Principle: King Hussein of the Hijaz and the Arabs of Palestine, IX/2 (May 1978), 183-94.

OCHSENWALD, WILLIAM L., Ottoman Subsidies to the Hijaz, 1877-1886, VI/3 (July 1975), 300-307.

İRAK

Asur Olayı

HUSRY KHALDUN S., The Assyrian Affair of 1933 (I), V/2 (April 1974), 161-76.

HUSRY, KHALDUN S., The Assyrian Affair of 1933 (II), V/3 (July 1974), 344-60.

Bağdat Şehri

WENDELL, CHARLES, Bağhdâd: Imago Mundi, and other Foundation-Lore, II/2 (April 1971), 99-128.

Irak-İngiliz Harbi

AL-QAZZAZ, AYAD, The Iraqi-British War of 1941: A Review Article, VII/4 (October 1976), 591-96.

Irak Petrolleri

BROWN, MICHAEL E., The Nationalisation of the Iraqi Petroleum Company, X/1 (February 1979), 107-124.

İsyân-İç Siyaset

VINOGRADOV, AMAL, The 1920 Revolt in Iraq Reconsidered: The Role of Tribes in National Politics, III/2 (April 1972), 123-39.

İNGİLTERE

Arşiv Belgeleri

ALTAN, M.H. and OTHERS., Archival Materials and Research Facilities in the Cyprus Turkish Federated State: Ottoman Empire, British Empire, Cyprus Republic, VIII/1 (January 1971), 29-42.

Irak Savaşı

AL-QAZZAZ, AYAD, The Iraqi-British War of 1941: A Review Article, VII/4 (October 1976), 591-96.

Mısırın İşgali

GALBRAITH, J.S. and AL-SAYYID-MARSOT, A.L., The British Occupation of Egypt: Another View, IX/4 (November 1978), 471-88.

Politika

ATTREP, ABE, 'A State of Wretchedness and Impotence': A British View of Istanbul and Turkey, 1919, IX/1 (February 1978), 1-9.

CANNON, BYRON D., Nubar Pasha, Evelyn Baring and a Suppressed Article in the Drummond-Wolff Convention, V/4 (October 1974), 468-83.

COHEN, STUART, Mesopotamia in British Strategy, 1903-1914, IX/2 (May 1978), 171-81.

FARAH, CAESAR E., Protestantism and British Diplomacy in Syria, VII/3 (July 1976), 321-44.

GARTHWAITE, GENE R., The Bakhtiyari Khans, The Government of Iran, and the British, 1846-1915, III/1 (January 1972), 24-44.

SMITH, CHARLES D., 4 February 1942: Its Causes and Its Influence on Egyptian Politics and the Future of Anglo-Egyptian Relations, 1937-1945, X/4 (November 1979), 453-79.

VOLL, JOHN O., The British, the 'Ulema', and Popular Islam in the Early Anglo-Egyptian Sudan, II/3 (July 1971), 212-18.

ZEIDER, ROBERT E., Britain and the Launching of the Armenian Question, VII/4 (October 1976), 465-83.

Ticaret

ISSAWI, CHARLES, British Trade and the Rise of Beirut, 1830-1860, VIII/1 (January 1977), 91-101.

IRAN

Beluci Aşireti

SALZMAN, PHILIP CARL, Continuity and Change in Baluchi Tribal Leadership, IV/4 (October 1973), 428-39.

Bulucistan

PASTNER, STEPHEN L., Lords of the Desert Border: Frontier Feudalism in Southern Baluchistan and Eastern Ethiopia, X/1 (February 1979), 93-106.

Devrim

ABRAHAMIAN, ERVAND, The Causes of the Constitutional Revolution in Iran, X/3 (August 1979), 381-414.

FATHI, ASGHAR, The Role of the 'Rebels' in the Constitutional Movement in Iran, X/1 (February 1979), 55-66.

PHILIPP, MANGOL B, The Concept of Religion and Government in the Thoughts of Mirzâ Âgâ Khân Kirmânî, a Nineteenth Century Persian Revolutionary, V/4 (October 1974), 381-400.

RAMAZANI, ROUHOLLAH K., Iran's 'White Revolution'; A Study in Political Development, V/2 (April 1974), 124-39.

Edebiyat

BORSHCHEVSKY, YU. E. and BREGEL, YU. E., The Preparation of a Bio-Bibliographical Survey of Persian Literature, III/2 (April 1972), 169-86.

JAZAYERY, MOHAMMAD ALI, Ahmad Kasravi and the Controversy over Persian Poetry 1. Kasravi's Analysis of Persian Poetry, IV/2 (April 1973), 190-203.

LORAINÉ, M. B., A Memoir on the life and Poetical Works of Maliku'l-Shu'arâ Bahar, III/2 (April 1972), 140-168.

Iran Asurluları

NABY, EDEN, The Assyrians of Iran: Reunification of a "Millat", 1906-1914, VIII/2 (April 1977), 237-49.

İranda Kominizm

ABRAHAMIAN, EDWARD., Communism and Communalism in Iran: The Tudah and the Firqah-i Dimokrat, 1/4 (October 1970), 291-316.

İran Uleması

ELIASH, JOSEPH, Misconceptions Regarding the Juridical Status of the Iranian Ulama', X/1 (February 1979), 9-25.

İran Ulusçuluğu

KATOZUJIAN, HOMAYOUN, Nationalist Trends in Iran, 1921-1926., X/4 (November 1979), 533-51.

Kaçarlar

ABRAHAMIAN, EDWARD, Oriental Despotism: The Case of Qajar of Iran, V/1 (January 1974), 3-31.

Maliye

FİROOZI, FERYDOON, Income Distribution and Taxation Law of Iran, IX/1 (February 1978), 73-87.

FIROOZI, FERIDOON., The Iranian Budgets: 1964-1970, V/3 (July 1974), 328-43.

Politika

GARTHWAITE, GENE R., The Bakhtiyari Khans, the Government of Iran, and the British, 1846-1915, III/1 (January 1972), 24-44.

MOHAMMADI-NEJAT, HASSAN, The Iranian Parliamentary Elections of 1975, VII/1 (January 1977), 103-116.

SAVORY, ROGER M., The Principle of Homeostasis in Relation to Political Events in Iran in 1960's, III/3 (July 1972), 282-302.

ZABIT, SEPHR., Iran's Policy Towards the Persian Gulf, VII/3 (July 1976), 345-58

Sosyo-Politik

GARTHWAITE, GENE R., The Bakhtiyari Ilkhani: An Illusion of Unity, VIII/2 (April 1977), 145-60.

Tarih

CAREY, J.P.C. and CAREY, A.G., Iranian Agriculture and Its Development: 1952-1973, VII/3 (July 1976), 359-82.

FARMAYAN, HAFEZ F., Observations on Sources for the Study of Nineteenth and Twentieth Century Iranian History, V/1 (January 1974), 32-49.

MOTTAHEDEH, ROY P., The Shu 'ûbiyah Controversy and the Social History of Early Islamic Iran, VII/2 (April 1976), 161-82.

SHAHID, IRFAN., Theodor Nöldeke's "Geschichte der Perser und Araber zur zeit der Sasaniden": An Evaluation, VIII/1 (January 1977), 117-122.

Toplumsal Yapı

KEDDIE, NIKKI R., The Iran Power Structure and Social Change 1800-1969: An Overview, II/1 (January 1971), 3-20.

ROSMAN, A. and RUBEL, P.G., Nomad-Sedentary Interethnic Relations in Iran and Afghanistan, VII/4 (October 1976), 545-70.

ISLAM (GENEL)

Araştırma Belgeler

SADEK, MAHMOUD M., Notes on the Introduction and Colophon of the Leiden Manuscript of Dioscorides' 'De Materia Medica', X/3 (August 1979), 345-54.

Berlin Müftüsü

LUCA, ANTHONY R. De., 'Der Grossmufti' in Berlin: The Politics of Collaboration, X/1 (February 1979), 125-138.

Büveyh Emirlîği

WAINES, DAVID, The Pre-Buyid Amirate: Two Views from the Past, VIII/3 (July 1977), 339-48

Din-Devlet

LAPIDUS, IRA M., The Separation of State and Religion in the Development of Early Islamic Society, VI/4 (October 1975), 363-85.

Edebiyat

ABU-DEEB, KAMAL, Towards a Structural Analysis of Pre-Islamic Poetry, VI/2 (April 1975), 148-84.

SEMAAN, KHALI I., Islamic Mysticism in Modern Arabic Poetry and Drama, X/4 (November 1979), 517-31.

Ekonomi

ZARTMAN, I and OTHERS, An Economic Indicator of Socio-Political Unrest, II/4 (October 1971), 293-310.

Felsefe

GOODMAN, LENN E., Ghazâlî's Argument from Creation (I), II/1 (January 1971), 67-85.

GOODMAN, LENN E., Ghazâlî's Argument from Creation (II), II/2 (April 1971), 168-88.

HAMDANI, ABBAS, Abū Hayyan al-Tawhîdî and the Brethren of Purity, IX/3 (August 1978), 345-53.

HAWI, SAMÎ S., Ibn Tufayl's Appraisal of his Predecessors and their Influence on his Thought, VII/1 (January 1976), 89-121.

Haşimiler

SIMON, REEVA S., The Hashemite 'Conspiracy': Hashemite Unity Attempts, 1921-1958, V/3 (July 1974), 314-27.

İslam-Batı Dünyası

POLK, W.R. and BANANÎ, AMIN., Islam and the West, VI/2 (April 1975), 131-147.

İslamın Rolü-Sınırları

HODGSON, MARSHALL G.S., The Role of Islam in World History, I/2 (April 1970), 99-123.

AHMAD, AZIZ, The Shrinking Frontiers of Islam, VII/2 (April 1976), 145-59.

İslam Şehri

EICKELMAN, DALE F., Is there an Islamic City? The Making of a Quarter in a Moroccan Town, V/3 (July 1974), 274-94.

İslam Tarihciliği

KOUYMJIYAN, DICKRAN, Problems of Medieval Armenian and Muslim Historiography: The Mxit'ar of Ani Fragment, IV/4 (October 1973), 465-75.

İsmaili Felsefesi

WALKER, PAUL E., Eternal Cosmos and the Womb of History: Time in Early Ismaili Thought, IX/3 (August 1978), 355-66.

Kölecilik

FORAND, PAUL G., The Relation of the Slave and the Client to the Master or Patron in Medieval Islam, II/1 (January 1971), 59-66

Modern Dünyada İslam

GIBB, HAMILTON A.R., The Heritage of Islam in the Modern World, (I), I/1 (January 1971), 3-17

GIBB, HAMILTON A.R., The Heritage of Islam in the Modern World, (II), I/3 (July 1970), 221-37.

GIBB, HAMILTON A.R., The Heritage of Islam in the Modern World, (III), II/2 (April 1971), 129-147.

RAHMAN, FAZLUR Islamic Modernism: Its Scope, Method and Alternatives, I/4 (October 1970), 317-333.

Mutezile-Akılclık

HOURANI, GEORGE F., Islamic and Non-Islamic Origins of Mu'tazilite Ethical Rationalism, VII/1 (January 1976), 59-87.

Politik Düşünce

BUTTERWORTH, CHARLES E., Rhetoric and Islamic Political Philosophy, III/2 (April 1972), 187-98.

Sünni Hukuk

MAKDISI, GEORGE, The Significance of the Sunni Schools of Law in Islamic Religious History, X/1 (February 1979), 1-8.

Tarih

ANAWATI, G. C., Dialogue with Gustave E. Von Grunebaum, VII/1 (January 1976), 123-28.

BURKE, EDMUND III., Islamic History as World History: Marshall Hodgson, 'The Venture of Islam', X/2 (May 1979), 241-64.

HINDS, MARTIN, Kufan Political Alignments and their Background in the Mid-Seventh Century A.D., II/4 (October 1971), 346-67.

HINDS, MARTIN, The Murder of the Caliph 'Uthman, III/4 (July 1972), 450-69.

Ticaret

FIRESTONE, YA'AKOV., Production and Trade in an Islamic Context: Sharika Contract in the Transitional Economy of Northern Samaria, 1853-1943 (I), VI/2 (April 1975), 185-209.

FIRESTONE, YA'AKOV., Production and Trade in an Islamic Context: Sharika Contract in the Transitional Economy of Northern Samaria, 1853-1943 (II), VI/3 (July 1975), 308-325

İSPANYA

PIKE, RUTH., An Urban Minority: The Moriscos of Seville, II/4 (October 1971), 368-377.

İSRAİL-(MUSEVİLER)

Din

BOSWORTH, C.E., Christian and Jewish Religious Dignitaries in Mamluk Egypt and Syria: Qalqashandi's Information on their Hierarchy, Titulature, and Appointment (I), III/1 (January 1972), 59-74.

DESHEN, SHLOMA, Israeli Judaism: Introduction to the Major Patterns, IX/2 (May 1978), 141-69.

Edebiyat

SABAR, YONA, Multilingual Proverbs in the Neo-Aramic Speech of the Jews of Zakho, Iraqi Kurdistan, IX/2 (May 1978), 215-35.

Kudüs

WARD, RICHARD J., Economics of an Internationalized Jerusalem, II/4 (October 1971) 311-317.

Kuzey Afrika Çalışmaları

STILLMAN, NORMAN A., Recent North African Studies in Israel: A Review Article, VIII/3 (July 1977), 405-407.

Maliye

PRAGER, JONAS, Central Bank Policy-Making in Israel: The Horowitz Governorship (1954-1971), VI/1 (January 1975), 46-69.

Musevî Grupları

GLAZER, MARK., The Dowry as Capital Accumulation Among the Sephardic Jews of Istanbul, Turkey, X/3 (August 1979), 373-80.

GOLDBERG, HARVEY, Ecologic and Demographic Aspects of Rural Tripolitanian Jewry: 1853-1949, II/3 (July 1971), 245-65.

ROSHWALD, MORDECAI, Marginal Jewish Sects in Israel (I), IV/2 (April 1973), 219-37.

ROSHWALD, MORDECAI, Marginal Jewish Sects in Israel (II), IV/3 (July 1973), 328-54.

Musevi-Islam İlişkileri

BOWIE, LELAND, An Aspect of Muslim-Jewish Relations in the Late Nineteenth Century Morocco: A European Diplomatic View, VII/1 (January 1976), 3-19.

ROSEN, LAWRENCE, Muslim-Jewish Relations in a Moroccan City, III/4 (October 1972), 435-49.

Politika

DIVINE, DONNA R., Political Legitimacy in Israel: How Important is the State, X/2 (May 1979), 205-24.

Yönetim

DIVINE, DONNA R., The Modernization of Israeli Administration, V/3 (July 1974), 295-313.

KAFKASYA

HOVANNISIAN, RICHARD G., Armenia and the Caucasus in the Genesis of the Soviet-Turkish Entente, IV/2 (April 1973), 129-47.

MEEKER, MICHAEL E., The Black Sea Turks: Some Aspects of their Ethnic and Cultural Background, II/4 (October 1971), 318-45.

KIBRIS

ALTAN, M.H and OTHERS, Archival Materials and Research Facilities in the Cyprus Turkish Federated State: Ottoman Empire, British Empire, Cyprus Republic, VIII/1 (January 1977), 29-42.

KUVEYT

FARAH, T.E. and AL-SALEM, F.S.A., Political Efficacy Political Trust, and the Action Orientations of University Students in Kuwait, VIII/3 (July 1977), 317-28.

KUZEY AFRİKA

Eğitim

HEGGOY, A.A, and ZINGG, P.J., French Education in Revolutionary North Africa, VII/4 (October 1976), 571-78.

İslam Aydınları

ZARTMAN, I. WILLIAM, The Elites of the Maghreb: A Review Article, VI/4 (October 1975), 495-504.

İsrail'de Çalışmalar

STILLMAN, NORMAN A., Recent North African Studies in Israel: A Review Article VIII/3 (July 1977), 405-407.

Museviler

GOLDBERG, HARVEY., Ecologic and Demographic Aspects of Rural Tripolitanian Jewry: 1853-1949, II/3 (July 1971), 245-65.

LÜBNAN

Maan Ailesi

SALIBI, KAMAL S., The Secret of the House of Ma'n, IV/3 (July 1973), 272-87.

Osmanlı Sansürü

CIOETA, DONALD J., Ottoman Censorship in Lebanon and Syria, 1876-1908, X/2 (May 1979), 167-86.

Politika

AJAY, NICHOLAS Z. Jr., Political Intrigue and Suppression in Lebanon During World War I, V/2 (April 1974), 140-60.

ENTELIS, JOHN P., Belief System and Ideology Formation in the Lebanese Katâ'ib Party, IV/2 (April 1973), 148-62.

NASR, N. and PALMER, M., Alienation and Political Participation in Lebanon, VIII/4 (October 1977), 493-516.

SHORROCK, W.I., The Origin of the French Mandate in Syria and Lebanon: The Railroad Question, 1901-1914, I/2 (April 1970), 133-53.

SPAGNOLO, JOHN P., Mount Lebanon, France and Daud Pasha: A Study of Some Aspects of Political Habituation, II/2 (April 1971), 148-67.

Ticaret

ISSAWI, CHARLES, British Trade and the Rise of Beirut 1830-1860, VIII/1 (January 1977), 91-101.

MISIR

Arkeoloji

BOSWORTH, C.E., Al-Jabarti and the Frankish Archaeologists, VIII/1 (April 1977), 229-36.

Aydınlar

SMITH, CHARLES D., The 'Crisis of Orientation': The Shift of Egyptian Intellectuals to Islamic Subjects in the 1930's, IV/4 (October 1973), 382-410.

Din-Liderler

BOSWORTH, C.E., Christian and Jewish Religious Dignitaries in Mamluk Egypt and Syria: Qalqashandi's Information on their Hierarchy, Titulature, and Appointment (I), III/1 (January 1972), 59-74.

BOSWORTH, C.E., Christian and Jewish Religious Dignitaries in Mamluk Egypt and Syria: Qalqashandi's Information on their Hierarchy, Titulature, and Appointment (II), III/2 (April 1972), 199-216.

FEHIM, HUSSEIN M., Change in Religion in a Resettled Nubian Community, Upper Egypt, IV/2 (April 1973), 163-77.

Edebiyat

MILSON, MENAHEM, An Allegory on the Social and Cultural Crisis in Egypt: 'Walid al-'Anâ' by Najîc Mahfuz, III/3 (July), 324-47.

MOOSA, MATLI, Ya'qûb Şanû' and the Rise of Arab Drama in Egypt, V/4 (October 1974), 401-433.

Eğitim

REID, DONALD, M., Educational and Career Choices of Egyptian Students, 1882-1922, VIII/3 (July 1977), 349-78.

Gelir-Harcama

HANSEN, BENT, Income and Consumption in Egypt, 1886/1887 to 1937, X/1 (February 1979), 24-47.

Geniza Belgeleri

STILLMAN, YEDIDA K., The Importance of the Cairo Geniza Manuscripts for the History of Medieval Female Attire, VII/4 (October 1976), 578-89.

İngiliz İşgali

CANNON, BYRON D., Nubar Pasha, Everlyn Baring and a Suppressed Article in the Drummond-Wolf Convention, V/4 (October 1974), 468-83.

GALBRAITH, J.S. and AL-SAYYIT-MARSOT, A.L., The British Occupation of Egypt: Another View, IX/4 (November 1978), 471-88.

İngiliz-Mısır İlişkileri

SMITHY CHARLES D., 4 February 1942: Its Causes and Its Influence on Egyptian Politics and on the Future of Anglo-Egyptian Relations, 1937-1945, X/4 (November 1979), 453-79.

VOLL, JOHN O., The British, The 'Ulema', and Popular Islam in the Early Anglo-Egyptian Sudan, II/3 (July 1971), 212-218.

İşçi Sorunu

STILLMAN, NORMAN A., A Case of Labor Problems in Medieval Egypt, V/2 (April 1974), 194-201.

DEEB, MARIUS., Labour and Politics in Egypt, 1919-1939, X/2 (May 1979), 187-203.

Kahire Arşivleri

HUNTER, F. ROBERTO., The Cairo Archives for the Study of Elites in Modern Egypt, IV/4 (October 1973), 476-88.

Maliye

TIGNOR, ROBERT L., Bank Misr and Foreign Capitalism, VIII/2 (April 1977), 161-81.

Mısırın Zaptı

ANDREWS, C. HESS, The Ottoman Conquest of Egypt (1517) and the Beginning of the Sixteenth-Century World War, IV/1 (January 1973), 55-76.

Nasır Yönetimi

CRABBS, JACK JR., Politics, History and Culture in Nasser's Egypt, VI/4 (October 1975), 386-420.

Politika

COOPER, MARK, Egyptian State Capitalism in Crisis: Economic Policies and Political Interests, 1967-1971, X/4 (November 1979), 481-516.

HANNA, SAMI A., The Egyptian Mind and the Idea of Democracy, I/3 (July 1970), 238-47.

SEMAAN, KHALIL I., Drama as a Vehicle of Protest in Nasir's Egypt, X/1 (February 1979), 49-53.

Sendikacılık

SPRINGBORG, ROBERT, Professional Syndicates in Egyptian Politics, 1952-1970, IX/3 (August 1978), 275-95.

Tarım

HANSEN, B. and WATTLEWORTH, M., Agricultural Output and Consumption of Basic Foods in Egypt, 1886/87-1967/68, IX/4 (November 1978), 449-69.

GRAN PETER, Modern Trends in Egyptian Historiography: A Review Article, IX/3 (August 1978), 367-71.

LITTLE, DONALD P., The Historical and Historiographical Significance of Detention of Ibn Taymiyya, IV/3 (July 1973), 311-27.

Vakıf Belgeleri

CRECELIUS, DANIEL, The Organization of Waqf Documents in Cairo, II/3 (July 1971), 266-77.

Yabancı Azınlıklar

DEEB, MARIUS, The Socioeconomic Role of the Local Foreign Minorities in Modern Egypt, 1805-1961., IX/1 (February 1978), 11-22.

ORTA DOĞU (GENEL)

Arap-İsrail Savaşı-1973

DIVINE, DONNA R., Why This War..., VII/4 (October 1976), 523-43.

Beyin Göçü

ASKARI, H.G. and CUMMINGS, J.T., The Middle East and the United States: A Problem of "Brain Drain", VIII/1 (January 1977), 65-90.

Devrim

HARIK, İLIYA F., The Ethnic Revolution and Political Integration in the Middle East, III/3 (July 1972), 303-323.

Dinar-Düka İlişkisi

BACHARACH, JERE L., The Dinar versus the Ducat, IV/1 (January 1973), 77-96.

Ekonomi

EL-MALLAKH, R. and KADHIM, M., Capital Surpluses and Deficits in the Arab Middle East: A Regional Perspective, VIII/2 (April 1977), 183-93.

Orta Doğu Kadını

KEDDIE, NIKKI R., Problems in the Study of Middle Eastern Women, X/2 (May 1979), 225-240.

Politika

BEN-DOR, GANBRIEL, Political Culture Approach to Middle East Politics, VIII/1 (January 1977), 43-64.

Sosyo-Politik

BILL, JAMES A., Class Analysis and the Dialectics of Modernization in the Middle East, III/4 (October 1972), 417-34.

Terminoloji

KEDDIE, NIKI R., Is There a Middle East IV/3 (July 1973), 255-71

Toplumsal Yapı

DUGUID, STEPHEN, A Biographical Approach to the Study of Social Change in the Middle East: Abdullah Tariki as a New Man, 1/3 (July 1970), 195-220.

EISENSTADT, S.N., Convergence and Divergence of Modern and Modernizing Societies: Indications from the Analysis of the Structuring of Social Hierarchies in Middle Eastern Societies, VIII/1 (January 1977), 1-27.

MEEKER, MICHAEL E., Meaning and Society in the Near East: Examples from the Black Sea Turks and Levantine Arabs (I), VII/2 (April 1976), 243-70.

MEEKER, MICHAEL E., Meaning and Society in the Near East: Examples from the Black Sea Turks and Levantine Arabs (II), VII/2 (July 1976), 383-422.

SALZMAN, PHILIP C., The Study of 'Complex Society' in the Middle East: A Review Essay, IX/4 (November 1978), 539-557.

Toprak Reformu

ASKARI, H. and Others, Land Reform in the Middle East, VIII/4 (November 1977), 437-51.

HOSSEIN, A. and Others, Land Reform in the Middle East, VIII/4 (October 1977), 437-51.

OSMANLILAR

Ahmed Cevdet Paşa-Osmanlı Eğitim Sistemi

CHAMBERS, R.L., The Education of the Nineteenth-Century Ottoman Alim, Ahmed Cevdet Paşa, IV/4 (October 1973), 440-64.

Arşiv Belgeleri

ALTAN, M.H., and Others, Archival Materials and Research Facilities in the Cyprus Turkish Federated State: Ottoman Empire, British Empire, Cyprus Republic, VIII/1 (January 1977), 29-42.

SHAW, STANFORD J., Ottoman Archival Materials for the Nineteenth and Early Twentieth Centuries: İstanbul Arşivleri, VI/1 (January 1975), 115-17.

SHMUELEVITZ, ARYEH, Capsali as a Source for Ottoman History, 1450-1523, IV/3 (August 1978), 339-344.

QUATAERT, DONALD, The Zentrales Staatsarchiv of the German Democratic Republic as a Source for late Ottoman and Middle East History, IX/4 (November 1978), 559-71.

Bornu-Osmanlı İlişkileri

MARTIN, B.G., Mai Idris of Bornu and the Ottoman Turks, 1576-78, III/4 (October 1972), 470-90.

Derebeyler

GOULD, ANDREW G., Lords or Bandids? The Derebeys of Cilicia, VII/4 (July 1976) 485-506.

Devrim

BARKAN, ÖMER LÜTFİ, The Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East, Çev. Justin Mc Carthy, VI/1 (January 1975), 3-28.

CLARK, E.C., The Ottoman Industrial Revolution, V/1 (January 1974), 65-76.

Edebiyat

ANDREWS, WALTER G., A Critical-Interpretive Approach to the Ottoman Turkish Gazel, IV/1 (January 1973), 97-110.

BODROGLİGETİ, A.J.E., G. Hazai, "Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert": A Review Article, VIII/2 (April 1977), 251-65.

Esnaf Teşkilatı

BAER, GABRIEL, The Administrative, Economic and Social Functions of Turkish Guilds, I/1 (January 1970), 28-50.

Genç Türkler

KARPAT, KEMAL H., The Memoirs of N. Batzaria: The Young Turks and Nationalizm, VI/3 (July 1975), 276-99.

Hacı Bektaş Tekkesi

FAROQHI, SURAIYA, The Tekke of Hacı Bektaş: Social Position and Economic Activities, VII/2 (April 1976), 183-208.

Hicaz

OCHSENWALD, W.L., Ottoman Subsidies to the Hijaz, 1877-1886, VI/3 (July 1975), 300-307.

İslam Hukuku

NADOLSKI, DORA G., Ottoman and Secular Civil Law, VIII/4 (October 1977), 517-43.

Kanuni Sultan Süleyman

LABİB, SUBHI, The Era of Suleyman the Magnificent: Crises of Orientation, X/4 (November 1979), 435-51.

Kara Deniz Türkleri

MEEKER, M.E., The Black Sea Turks: Some Aspects of their Ethnic and Cultural Background, II/4 (October 1971), 318-45.

Mısır'ın Zaptı

ANDREWS, C. Hess, The Ottoman Conquest of Egypt (1517) and the Beginning of the Sixteenth-Century World War, IV/1 (January 1973), 55-76.

Musevi Gruplar

GLAZER, MARK, The Dowry as Capital Accumulation Among the Sephardic Jews of Istanbul, Turkey, X/3 (August 1979), 373-80.

Nüfus Sayımı

KARPAT, KEMAL H., Ottoman Population Records and the Census of 1881/82-1893, IX/2 (May 1978), 237-74.

- SHAW, STANFORD J., The Ottoman Census System and Population, 1831-1914, IX/3 (August 1978), 325-338.
Osmanlı Bütçesi
- VRYONIS, SPEROS JR., *Laonicus Chalcocondyles and the Ottoman Budget*, VII/3 (July 1976), 423-32.
Osmanlı Hariciyesi
- FINDLEY, CARTER V., The Foundation of the Ottoman Foreign Ministry, III/4 (October 1972), 388-416.
- CLOGG, RICHARD, An Attempt to Revive Turkish Printing in Istanbul in 1779, X/1 (February 1979), 67-70.
Osmanlı Ordusu
- LEVY, AVIGDOR, The Officer Corps in Sultan Mahmud II's New Ottoman Army, 1826-39, II/1 (January 1971), 21-39.
Osmanlı Reformları
- FINDLEY, CARTER V., The Legacy of Tradition to Reform: Origins of their Ottoman Foreign Ministry, I/4 (October 1970), 334-57.
- KURAN, ERCUMENT, Küçük Said Paşa (1840-1914) as a Turkish Modernist, I/2 (April 1970), 124-32.
- SHAW, STANFORD J., The Central Legislative Councils in th Nineteenth Century Ottoman Reform Movement Before 1876, I/1 (January 1970), 51-84.
- QUATAERT, DONALD, Dilemma of Development: The Agricultural Bank and Agricultural Reforms in Ottoman Turkey, VI/2 (April 1975), 210-27.
- SHAW, STANFORD J., The Nineteenth Century Ottoman Tax Reform and Revenue System, VI/4 (October 1975), 421-59.
Osmanlı-Rus İlişkileri
- MILGRIM, M.R., An Overlooked Problem in Turkish-Russian Relations: The 1878 War Indemnity, IX/4 (November 1978), 519-37.
Osmanlı Uleması
- FAROGHI, SURAIYA, Social Mobility Among the Ottoman 'Ulema in the Late Sixteenth Century, IV/2 (April 1973), 204-218.
Osmanlı Yönetimi-Bürokrasi
- HEPER, METİN, Political Modernization as Reflected in Bureaucratic Change: The Turkish Bureaucracy and a "Hitorical Bureaucratic Empire" Tradition, VII/4 (October 1976), 507-21.
- SHINDER, JOELİ, Early Ottoman Administration in the Wilderness: Some Limits on Comparison, IX/4 (November 1978), 497-517.
Politika-Devlet Yapısı
- KARPAT, KEMAL H., The Transformation of the Ottoman State, 1789-1908, III/3 (July 1972), 243-81.
Slav Köylüsü
- SUGAR, PETER F., Major Changes in the life or the Slav Peasantry under Ottoman Rule, IX/3 (August 1978), 297-305.

Tepedelenli Ali Paşa

SKIOTIS, DENNIS N., From Bandit to Pasha: First Steps in the Rise to Power of Ali of Tepelen, 1750-1784, II/3 (July 1971), 219-44.

Ticaret

ISSAWI, CHARLES, The Tabriz-Trabzon Trade, 1830-1900: Rise and Decline of a Route, I/1 (January 1970), 18-27.

Toplumsal Yapı

JENNINGS, RONALD C., Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Trabzon and Erzurum, VII/1 (January 1976), 21-57.

KUNT, METİN İ., Ethnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth Century Ottoman Establishment, V/3 (July 1974), 233-39.

MCCARTHY, JUSTIN, Age, Family and Migration in the Nineteenth-Century Black Sea Provinces of the Ottoman Empire, X/3 (August 1979), 309-323.

Türk Sanatı

BATES, ÜLKÜ Ü., The Impact of the Mongol Invasion on Turkish Architecture, IX/1 February 1978), 23-32.

Vakıflar

MANDAVILLE, JON E., Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire, X/3 (August 1979), 289-308.

PAKİSTAN

PASTNER, STEPHEN L., Lords of the Desert Border: Frontier Fendalism in Southern Balucistan and Eastern Ethiopia, X/1 (February 1979), 93-106.

SELÇUKLULAR

MAKDİSİ, GEORGE, Les Rapports entre Calife et Sultân à époque Saljuqide, VI/2 (April 1975), 228-36.

MAKDİSİ, GEORGE, The Marriage of Tughrul Beg, I/3 (July 1970), 259-75.

SUDAN

VOLL, JOHN O., The British, The 'Ulema and Popular Islam in the Early Anglo-Egyptian Sudan, II/3 (July 1971), 212-18.

VOLL, JOHN, The Sudanese Mahdi: Frontier Fundamentalist, X/2 (May 1979), 145-66.

SURIYE

Baas Partisi

KAYLANI, NABİL M., The Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958: Political Success, Party Failure, III/1 (January 1972), 3-23.

Din Liderleri

BOSWORTH, C.E., Christian and Jewish Religious Dignitaries in Mamluk Egypt and Syria: Qalqashandi's Information on their Hierarchy, Titulature, and Appointment (I), III/1 (January 1972), 59-74.

BOSWORTH, C.E., Christian, and Jewish Religious Dignitaries in Mamluk Egypt and Syria: Qalqashandi's Information on their Hierarchy, Titulature, and Appointment (II), III/2 (April 1972), 199-216.

Fransa Mandalığı

SHORROCK, W.I., The Origin of French Mandate in Syria and Lebanon: The Railroad Question, 1901-1914, I/2 (April 1970), 133-53.

İngiliz Politikası

FARAH, C.E., Protestantism and British Diplomacy in Syria, VII/3 (July 1976), 321-44.
İsyan-1925

MILLER, JOYCE L., The Syrian Revolt of 1925, VIII/4 (October 1977), 545-63.

Midhat Paşa-Vali

SALIBA, NAJIB E., The Achievements of Midhat Pasha as a Governor of the Province of Syria, 1878-1880, IX/3 (August 1978), 307-23.

Osmanlı Sansürü

CIOTA, D.J., Ottoman Censorship in Lebanon and Syria, 1876-1908, X/2 (May 1979), 167-86.

Suriye Hristiyanları

REID, DONALD M., The Syrian Christians and Early Socialism in the Arab World, V/2 (April 1974), 177-93.

REID, DONALD M., Syrian Christians, The Rags-to Riches Story, and Free Enterprise, I/4 (October 1970), 358-67.

SUUDİ ARABİSTAN

EDENS, DAVID G., The Anatomy of the Saudi Revolution, V/1 (January 1974), 50-64.

SZYLIOWICZ, J.S., The Prospect for Scientific and Technological Development in Saudi Arabia, X/3 (August 1979), 355-72.

TUNUS

Belediye Meclisi

CLEVELAND, W.L., The Municipal Council of Tunis, 1858-1870: A Study in Urban Institutional Change, IX/1 (February 1978), 33-61.

Edebiyat

SPEIGHT, R.M., A Modern Tunisian Poet: Abû-Qâsim Al-Shâbbi (1909-1934), IV/2 (April 1973), 178-89.

Eğitim

DAMIS, JOHN., The Free School Phenomenon: The Cases of Tunisia and Algeria, V/4 (October 1974), 434-49.

Etnoloji

STONE, RUSSELL A., Religious Ethnic and The Spirit of Capitalism in Tunisia, V/3 (July 1974), 260-73.

Müslüman-Musevi İlişkileri

ROSEN, LAWRENCE., Muslim-Jewish Relations in a Moroccan City, III/4 (October 1972), 435-49.

Toplumsal Yapı

DOUGLAS, E.A., Succession and Social Change in Tunisia, IV/1 (January 1973), 23-39.

HOPKINS, N.S., The Emergence of Class in a Tunisian Town, VIII/4 (November 1977), 453-91.

- MICAUD, E.C., Urbanization, Urbanism, and the Medina of Tunis, IX/4 (November 1978), 431-47.
Tunus Beyliği
- ABUN-NASR, J.M., The Beylikate in Seventeenth-Century Tunisia, VI/1 (January 1975), 70-93.
Tunus Uleması
- GREEN, ARNOLD H., Political Attitudes and Activities of the Ulama in the Liberal Age: Tunisia as an Exceptional Case, VII/2 (April 1976), 209-241.
- TÜRKİYE
Ali Fuat Cebesoy
- SPECTOR, İVAR, General Ali Fuat Cebesoy and the Kronstadt Revolt (1921): A Footnote to History, III/4 (October 1972), 491-93.
Devrim
- MARDIN, SERİF, Ideology and Religion in the Turkish Revolution, II/3 (July 1971), 197-211.
Eğitim
- OZELLI, M.T., The Estimates of Private Internal Rates of Return on Educational Investment in the First Turkish Republic, 1923-1960, I/2 (April 1970), 154-76.
- OZELLI, M.T., The Evolution of the Formal Educational System and Its Relation to Economic Growth Policies in the First Turkish Republic, V/1 (January 1974), 77-92.
Ekonomi
- OKYAR, OSMAN, Development Background of the Turkish Economy, 1923-1973, X/3 (August 1979), 325-344.
Hukuk
- NADOLSKI, DORA G., Ottoman and Secular Civil Law, VIII/4 (October 1977), 517-43.
Planlama
- POROY, İBRAHİM İ., Planning with a large Public Sector: Turkey (1963-1967), III/3 (July 1972), 348-60.
Politika
- ATTREP, ABE, 'A State of Wretchedness and Impotence': A British View of Istanbul and Turkey, 1919, IX/1 (February 1978), 1-9.
- BRYSON, THOMAS A., Admiral Mark L. Bristol, An Open-Door Diplomat in Turkey, V/4 (October 1974), 450-67.
- NYE, ROGER P., Civil-Military Confrontation in Turkey: The 1973 Presidential Election, VIII/2 (April 1977), 209-228.
- ÖZBUDUN, E. and TACHAN, F., Social Change and Electoral Behavior in Turkey: Toward a 'Critical Realignment?', VI/4 (October 1975), 460-80.
Tarım
- CAREY, J.P.C. and CAREY A.G., Turkish Agriculture and the Five-Year Development Plans, III/1 (January 1971), 45-58.
Toplumsal Yapı
- ALBAUM, MAND, DAVIES, C.S., The Spatial Structure of Socio-Economic Attributes of Turkish Provinces, IV/3 (July 1973), 288-310.

- BULLIET, R.W., First Names and Political Change in Modern Turkey, IX/4 (November 1978), 489-95.
- DUBETSKY, ALAN, Kinship, Primordial Ties, and Factory Organization in Turkey: An Anthropological View, VII/3 (July 1976), 433-51.
- JENNINGS, R.C., Sakaltutan Four Centuries Ago, IX/1 (February 1978), 89-98.
Türk Aydınları
- TINTO, VINCENT, Perceptions of Occupational Structure and Career Aspirations Among the Future Turkish Elite, VIII/3 (July 1977), 329-38.
Türk-Yunan Savaşı
- JENSEN, PETER K., The Greco-Turkish War, 1920-1922, X/4 (November 1979), 553-65.
- UMMAN
- KAYLANI, NABIL M., Politics and Religion in 'Ummân: A Historical Overview, X/4 (November 1979), 567-79.

IV

KISA NOTLAR - HABERLEŞME
(NOTES AND COMMUNICATIONS)

- ABDO, DAUDA., Comments on Mr. Kaye's "Towards a Generative Phonology of Arabic", VIII/1 (1977), 127-31.
- AHMAD, FEROUZ, "The Role of Ali Fuat Cebesoy in the Turkish Revolution", IV/3 (1973), 365-66.
- AL-HADIDI, MUHAMMAD, Comments on "Politics, History and Culture in Nasser's Egypt," VIII/1 (1977), 123-24.
- BAER, GABRIEL, "A Note on the Controversy Over 'The Dissolution of the Egyptian Village Community'" VI/2 (1975), 241-44.
- CANNON, BYRON D., Announcement on Archives of Algerian Studies in France VIII/1 (1977), 126-27.
- CARLETON, ALFORD, 'Near' versus 'Middle East' "VI/2 (1975), 237-38.
- DAWN, C.E., Answer to the letter of Elie Kedourie of X/3 (1979), 420-23. X/3 (1979), 423-26.
- HAIRI, ABDUL-HADİ, "Research Facilities in Qum, Iran," IV/3 (1973), 366-67.
- JOSEPH, JOHN, "The Assyrian Affairs: A Historical Perspective" VI/1 (1974), 115-17.
- KAKAR, HASAN, Comment on M. Elphinstone "An Account of the Kingdom of Caubul" "VIII/3 (1977), 411.
- KAYALOFF, JACQUES, "The Origins of Armavir, RSFSR" IX/1 (1978), 113-15.
- KEDOURIE, ELIE, Comments on the review of "In the Anglo-Arab Labyrinth" by C.E. Dawn, X/3 (1979), 420-23.
- KUDSI-ZADEH, A. ALBERT, "Afghâni on Afghanistan" IV/3 (1973), 367-68.
- LENTZNER, KARIN R., Comment on A.S. Kaye's article "Towards a Generative Phonology of Arabic: A Review Article" VIII/1 (1977), 131-32.

- PHILIPP, MANGOL B., Comments on James Bill's "The Patterns of Political Elite in Iran" VIII/1 (1977), 124-26.
- SHAW, STANFORD J., "A Promise of Reform: Two Complimentary Documents" IV/3 (1973), 359-65.
- SHAW, STANFORD J., "Ottoman Expenditures and Budgets in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries" IX/3 (1978), 373-78.
- SHAW, STANFORD J., "The Population of Istanbul in the Nineteenth Century" X/2 (1979), 265.
- SHINDER, JOEL, "Mustafa Efendi: Scribe, Gentleman, Pawnbroker" X/3 (1979), 415-20.
- SPECTOR, IVAR, "More on the Role of Ali Fuat Cebesoy as Turkish Military Expert and Diplomat" VI/2 (1975), 238-41.

FORUM: THE ARMENIAN QUESTION

- HOVANNISIAN RICHARD G., "The Critic's View: Beyond Revisionism" IX/3 (1978), 379-88.
- SHAW, STANFORD J., "The Authors Respond" IX/3, (1978) 388-400.

V

NEKROLOJİ
(IN MEMORIAM)

- ABDULMUTTALIB, MUHAMMED RASHAD, 1917-1975, (William M. BRINNER), VII/2 (1975), 289-90.
- GRUNEBaum, GUSTAVE E. VON., 1909-1972, (Franz ROSENTHAL), IV/3 (1973), 355-58.
- MILES, GEORGE C., 1904-1975, (Jere L. BACHARACH), VII/2 (1976), 290-91.
- ORHONLU, CENGİZ, 1927-1976, (Kemal H. KARPAT), VIII/3 (1977), 409-10.
- POPE, ARTHUR UPHAM, 7 February 1881 - 3 September 1969, (Ilse LICHTENSTADTER), I/3 (1970), 276-77.
- SCHACHT, JOSEPH, 15 March 1902-1 August 1969, (G.E. VON GRUNEBaum), I/2 (1970), 190-91.
- SODERLUND, DOROTH, 1916-1974, (R. Bayly WINDER), VII/4 (1976), 597-98.
- WITTEK, PAUL, 1894-1978, (Stanford J. SHAW), X/1 (1979), 139-41.
- YOUNG, T. CUYLER, 16 August 1900-31 August 1976, (K. Allin LUTHER), VIII/2 (1977), 267-69.

K İ T A P L A R D A N H A B E R

V. DIMITRIADIS, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epohi tis Tourkokratias (1430-1912)*, (Türk Yönetimindeki Selânik'in Topoğrafyası), Makedonya Araştırmaları Enstitüsü-Makedonya Kütüphanesi No: 61, Selânik, 1983.

Selânik kenti, gerek Bizans İmparatorluğu, gerekse Osmanlı İmparatorluğu zamanlarında siyasal, toplumsal ve ekonomik faaliyetlerin toplanmış olduğu önemli merkezlerden biridir. Bununla beraber, kentin topoğrafyası üzerindeki çalışmalar daha çok Roma ve Bizans dönemleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Selânik'te Türk egemenliği II. Murad zamanında 1430 yılında başlayarak 1912 yılına kadar sürmüştür. Türk egemenliğinde Selânik'in topoğrafyasına ilişkin son zamanlara değin bilimsel bir araştırma yapılmamıştır. V. Dimitriadis'in. "Türk Yönetimindeki Selânik'in Topoğrafyası" adlı eseri, yazarın da "Giriş" kısmında belirttiği üzere, bu açığı kapamak amacıyla yazılmıştır.

Dimitriadis, bu konuya ilişkin malzemeyi, özellikle, Selânik'teki Makedonya Arşivi Vlatadon Manastırı Arşivi ve Sofya'daki Milli Kütüphaneden yararlanarak toplanmıştır. Bu malzeme daha çok kadı sicilleri, vakıf defterleri, tapu defterleri ve vergi ile ilgili defterlerden oluşmaktadır. Ayrıca, H. Lowry tarafından yayımlanmış olan 1478 tarihli mufassal tahrir defterinden de geniş ölçüde yararlanılmıştır. Uzun yıllar süren bir çalışmanın ürünü olan ve en son kaynakçanın da kullanıldığı bu eser başlıca iki bölümden oluşmaktadır.

Yazar, Rum-Türk-Yahudi mahallelerinin incelendiği kitabın ilk bölümüne, 1423 yılından itibaren Venedik'e teslim edilen Selânik'in, 29 Mart 1430'da Türk egemenliğine geçtiğini ve sayıları çok az kalan Rum ve Türklerin kentte karışık olarak oturduklarını anlatmakla başlamaktadır. Kentin nüfusu başlıca, Rumlar, Türkler ve 1500'lerde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden kovularak Selânik'te yerleşmiş olan Yahudilerden oluşmaktadır. Onbeşinci yüzyılın sonlarından itibaren Rumlar, Türklerin ellerine geçmemiş olan kiliselerin etrafında toplanmaya başlamışlardır. Onaltıncı yüzyılın sonlarında onyedinci yüzyılın başlarında ise, Türk nüfusunun kentin yukarı bölgelerine doğru yerleştikleri, Yahudilerin güneyde, Rumların ise, Türklerin Selânik'i ele geçirmeden önce yerleşmiş oldukları, Kentin doğusundaki bölgelerde dağınık bir şekilde oturdukları görülmektedir.

Kentin Rum, Türk ve Yahudi mahalleleri ve nüfusları ise, onaltı ve onyedinci yüzyıllarda onsekiz ve ondokuzuncu yüzyıllarda olmak üzere ayrı ayrı incelenmektedir. Bu mahallelerin isimlerini nereden aldıkları araştırıldıktan başka, ne zaman ve kimin tarafından kurulmuş oldukları ve kaç hane oldukları hakkında da bilgi verilmektedir. Türk mahalleleri daha çok isimlerini çevresinde toplandıkları camilerden ve mecidlerden almışlardır. Hristiyan mahalleleri ise onaltıncı yüzyılda daha Bizans dönemindeki isimlerini taşıyorlardı. Onyedinci yüzyıldan itibaren isim değiştirmeye başlayacaklar ve bunları Türk yönetiminin sonuna kadar koruyacaklardır.

Türk yönetiminin son zamanlarına ilişkin bilgiler ise daha ayrıntılıdır. 1906 yılında düzenlenmiş olan vergi defterlerinde Türkler, her mahallede bulunan ev, dükkan, fırın, cami, sinagog, işyeri, mezarlık, hapisane, okul, çeşme ve su depolarını ayrı ayrı kaydetmişlerdir. Bu bölümün sonunda kentteki çarşılar, yollar, kale ve o zaman Selânik'in dışında kalan bölge hakkında da bilgi verilir. Ayrıca, her bölüm ile ilgili olarak, 1912'den önce ve sonraya ait olan sokak isimlerinin el yazması katologları ile 1917 yangınından sonra çizilmiş olan kentin haritası da kullanılmak suretiyle, mahallelerle birlikte eski ve yeni sokak ve cadde isimlerini gösteren son derece ayrıntılı haritalar da ortaya konulmuştur. Bu haritalarda Türk yönetimi zamanında yapılmış fakat sonradan yok olmuş olan binalar, camiler, medreseler v.b. gibi yapılar da işaret edilmiştir.

Kentteki binalar hakkında bilgi verilen kitabın ikinci bölümünde, önce kiliseler yer almaktadır. Burada, Selânik'in Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra Hıristiyanların ellerinde bırakılan ya da camiye çevrilen kiliseler tesbit ediliyor. Türk yönetiminde Hıristiyanların ellerinde kalmış Bizans kiliselerinden bugüne sadece Vlatodon Manastırı ile Küçük Sotiros Kilisesi kalmıştır. Daha sonra Osmanlıların dinsel ya da toplumsal amaçlarla yapmış oldukları eserlerden söz ediliyor. Bunlar arasında camiler, medreseler, tekke, hamam ve çeşmeler önemli bir yer tutmaktadır. Bu eserlerin kuruluşları ve daha sonra ne oldukları hakkında verilen bilgiler de çok ilginçtir. Bugün Osmanlı döneminden sadece Hamza Bey Camii ile İmaret Camii kalmıştır. Osmanlı döneminde yapılan Sinagoglar da ayrı bir bölümde inceleniyor. Bu bölümün sonunda kentteki okullar, su şebekesi, çıkan salgın hastalıklar ve yangınlarla da ilgili aydınlatıcı bilgiler de verilmektedir.

Kitabın içindekiler şunlardır: H. Lamprinos tarafından yazılan önsöz. Resim ve Haritalar listesi. Giriş (1). Kullanılan Arşivler (6).

I. BÖLÜM

MAHALLELER VE PAZARLAR

1 - *TÜRK EGEMENLİĞİ DEVRİNDE SELÂNİK* (s. 15)

2 - 15. *NCİ YÜZYILDA SELÂNİK'İN MAHALLELERİ* (s. 23)

Agios Minas Mahallesi (27). Hrisi Mahallesi (29). Omfalos Mahallesi (30). Agios Dimitrios Mahallesi (31). Katafigi Mahallesi, (32). Ahiropiitos Mahallesi (32). Agia Pelagia Mahallesi (33). İppodromion Mahallesi (34). Agios İsaak Mahallesi (36). Asomaton Mahallesi (37). Yannis Mavros Kalis Mahallesi (39). 15. Yüzyılda Selânik'in Çeşitli Pazarları (40). 15 nci Yüzyılda Selânik'in Musevi Nüfusu (40).

3 - *HİRİSTİYAN MAHALLELER* (s. 47)

A - 16-17 nci Yüzyıllarda Hıristiyan Mahalleler (s. 47)

B - 18-19 ncu Yüzyıllarda Hıristiyan Mahalleler (s. 54)

C - Türk Egemenliğinin Son Yıllarında Hıristiyan Mahalleleri (s. 55)

1. Agios İpatios Mahallesi (58). 2. Tuzlu Çeşme Mahallesi (60). 3. Agios Konstantinos Mahallesi (62). 4. Kebir Manastır Mahallesi (62). 5. Panaguda Mahallesi (64). 6. Agios Athanasios Mahallesi (66). 7. Agios Nikolaos Mahallesi (70). 8. Çavuş Manastır Mahallesi (72). 9. Yanık Manastır (73). 10. Metropolid Mahallesi (74). 11. Kızlar Manastırı Mahallesi (76). 12. Tavşan Manastırı Mahallesi (76).

4- TÜRK MAHALLELERİ

- A- 16-17 nci Yüzyıllarda Türk Mahalleleri (s. 81)
 B- 18-19 ncu Yüzyıllarda Türk Mahalleleri (s. 86)
 C- Türk Egemenliğinin Son Yıllarında Türk Mahalleleri (s. 89)

1. Ahmed Şubası Mahallesi (90). 2. Mes'ud Hasan Mahallesi (94) 3. İki Şerife Mahallesi (97). 4. Hayreddincik Mahallesi (101). 5. Pinti Hasan Mahallesi (101). 6. İshak Paşa Mahallesi (102). 7. Suluca Mahallesi (104). 8. Hacı Mu'min Mahallesi (107). Musa Baba Mahallesi (108). 10. Saray 'Atik (Eski Saray) Mahallesi (110). 11. Kasımiye Mahallesi (112). 12 Mu'id Alaeddin Mahallesi (113). 13. Hacı İsmail Mahallesi (114). 14. Tarakçı Mahallesi (116). 15. Astarıcı Mahallesi (117). 16. Ya'kub Paşa Mahallesi (118). 17. Hacı İskender Mahallesi (120). 18. Yılan Mermer Mahallesi (12). 19. Şehabettin Mahallesi (122). 20 Kazaz Hacı Mustafa Mahallesi (122). 21 Kazaz Hacı Musa Mahallesi (125). 22. Porta Kapı Mahallesi (126), 23. Sinan Paşa Mahallesi (128). 24. Koca Kasım Paşa Mahallesi (128). 25. Ali Paşa Mahallesi (130). 28. Abdullah Kadı Mahallesi (132). 29. Sinancık Mahallesi (132). 30b Kâtib Musliheddin Mahallesi (134). 31. Kara Hacı Mahallesi (134). 32. Balat Mahallesi (136). 33. Hamza Bey Mahallesi (136). 34. Sarı Hatib Mahallesi (138). 35. Kara Hacı-oğlu Mahallesi. 36. Yahya Balı Mahallesi (140). 37. Gülmez-oğlu Mahallesi. 38. Burmalı Cami Mahallesi (141). 39. Cezeri Kasım Paşa Mahallesi (141). 40. Akçe Mescid Mahallesi (143). 41. Sülü Paşa Mahallesi (144). 42. Dabağ Hayreddin Mahallesi (144). 43. Timurtaş Mahallesi (144).

5- MUSEVİ MAHALLELERİ (s. 153)

- A- 16-19 uncu Yüzyıllarda Musevi Mahalleleri (s. 154)
 B- Türk Egemenliğinin Son Yıllarında Musevi Mahalleleri (s. 160)

1. Rogoz (ya da Rogos) Mahallesi (160). 2. Ayasofya Mahallesi (162). 3. Kaldırğöç Mahallesi (163). 4. Pulya Mahallesi (163). 5. Leviye Mahallesi (166). 6. Ağuda Mahallesi (166). 7. Baru Mahallesi (168). 8. Fındık Mahallesi (168). 9. Kadı Mahallesi (170). 10. Bedaron Mahallesi (170). 11. Yeni Havlu Mahallesi (171). 12. Külhan Mahallesi (171). 13. Ez-Haim Mahallesi (171). 14. Salhâne Mahallesi (171). 15. Tophâne Mahallesi (172). 16. Cedide ve Malta Mahallesi (172)i

6- PAZARLAR (s. 179)

- A- Küçük Pazarlar
 B- Türk Egemenliğinin Sonuna doğru Ticaret Merkezi ve Merkezi Yollar (s. 183)

1. Egnatia. (183). 2. Belediye Caddesi (188). 4. Pazar Bölgesi (190). 5. Liman (İştira) bölgesi (199). 6. Rıhtım (203).

7- AKROPOL (s. 211)**8- SURLAR DIŞINDAKİ SELÂNİK** (s. 217)

1. Irmaklar (217). 2. Hamidiye Mahallesi (222). 3. Çayır Mahallesi (235).

II. BÖLÜM

BİNALAR

1 - KİLİSELER

1. Agios Minas (252). 2. Katedral (252). 3. Agios Nikolaos (253). 4. Panaguda (254). 5. İpapanti (255). 6. Agios İpatios (256). 7. Agios Athanasios (256). 8. Megali ya da Nea Panagia (260). 9. Agios Antonios (260). 10. Agios Konstantinos (260). 11. Agios Nikolaos Orfanos (261). 12. Sotiros Kilisesi (262). 13-14 Panagia Eleusa ve Agia Paraskevi (262). 15. Panagia Eleusa (263). 16. Metohia (263). 17. Manastırlar (265). Vlatadon Manastırı (265). Agia Theodora Manastırı (267). Panagia Laodigitria Manastırı (268). İpominniskontos Manastırı (268). 18. Yabancı Kiliseler (268).

2 — SELÂNİK'te CAMİLERİ

A — Kuruluşları, Sayıları ve sonları (s. 277)

B — Camiler (s. 277)

1. Eski Cuma Camii (287). 2. Aya Sofya Camii (288). Kasımiye Camii (292). Hortaç Efendi Camii (295). 5. Seray Atık (301). 6. Ya'kub Paşa Camii (303). 7. İshakiye Camii (304). 8. İki Şerife Camii (306). 9. Cezerî Kasım Paşa Camii (307). 10. Fethiye Camii (309). 11. Akçe Mescid Camii (310). 12. Kazancılar Camii (312). 13. Burmalı Camii (312). 14. Koca Mustafa Paşa Camii (314). 15. Pişmaniye Camii (315). 16. Nu'man Paşa Camii (315). 17. İshak Paşa Camii (316). 18. Suluca Camii (318). 19. Selim Paşa (Şa'atli Cami) Camii (321). 20. Hamza Bey Camii (323). 21. Bıyıklı Süleyman Ağa Camii (323). 22. Esbak Müfti Efendi (Topal Mehmed Ağa) Camii (326). 23. Koca Kasım Paşa Camii (326). 24. Kara Ali Tekkesi Camii (327). 25. Yılan Mermer Camii (327). 26. Kelemeriye Kapısı Tekkesi Camii (328). 27. Çınarlı Camii (328). 28. Kadir Baba Tekkesi Camii (329). 29. Kapan Camii (329). 30. Ahmed Paşa Camii (329). 31. Yalı Kapısı Camii (330). 32. İskele Kurbında Camii (330). 33. Kadı Kemal Camii (331). 34. Dabağhâne Camii (331). 35. Popara Camii (331). 36. Eski Camii (332). 37. Davud Paşa Camii (332). 38. Yeni Camii (333).

C — Mescidler (s. 337)

(S. 337)

1. Değirmen Camii ya da Dabağ Hayreddin Camii 2. Timurtaş Mescidi (s. 337). 3. Sulu Paşa Camii (338). 4. Sarı Müderris Camii (338). 5. Ali Paşa Camii (339). 6. Porta Kapı Camii (339). 7. Ahmed Subaşı Camii (340). 8. Mes'ud Hasan Camii (340). 9. Ali Zot'un konağının yanında isimsiz Cami (341). 10. Musa Baba Camii (341). 11. Suluca Camii (341). 12. Hoca Burhan Camii (341). 13. Hayreddincik Camii (341). 14. Pinti Hasan Camii (342). 15. Hacı Memi ya da Hacı Mu'min Camii (342). 16. Astarıcı Camii (342). 17. Tarakçı ya da Salı Tekkesi Camii (342). 18. Abacı Hacı Mehmed Camii (343). 19. Haracı Kemal Camii (343). 20. Kara Hacı Camii (343). 21. Kara Hacıoğlu Mehmed Camii (344). 22. Kâtib Müsliheddin Camii (344). 23. Balat Camii (344). 24. Sinancık Camii (344). 25. Hacı Hasan Camii (345). 26. Abdullah Kadı Camii (345). 27. Hacı İsmail Camii (345). 28. Abdülmalik Camii (345). 29. Sarı Hatib Camii (346). 30. Şehabeddin Camii (346). 31. Yılan Mermer Camii (346). 32. Hacı İskender Camii (346). 33. Kazaz Hacı Mustafa Camii (347). 34. Kazaz Hacı Musa Camii (347). 35. Gülmez oğlu Camii (347). 36. Yahya Balı Camii (347). 37. Hoca Durmuş Camii (348). 38. Deli Balta Camii (348). 39. Mutaflar Pazarında isimsiz Cami (348). 40. Munrak'ta

(Yanmış Han) isimsiz Cami (348). 41. Eski Taş Hanında isimsiz Cami (349). 42. Orta Mescid (349). 43. Divan Mescidi (349). 44. Kalamarya Kalesinde isimsiz Cami (349). 45. Vardar Kalesinde isimsiz Cami (349). 46. Şişenane yakınındaki Cami (350). 47. Abdülmalik Camii yakınlarında isimsiz cami (350). 48. Aya Sofya Kapısında Hamza Çavuş Camii'nin altında isimsiz cami (350). 49. Sulu Han'ın içinde isimsiz cami (350).

3—*SİNANOGLAR* (s. 367)

4—*TEKKELER* (s. 375)

1. Zindan Tekkesi (s. 378). 2. Kadır Baba Tekkesi (378). 3. Dabağlar Tekkesi (378). 4. Muhtablar Tekkesi (378). 5. Pazar Tekkesi (379). 6. Rufa'i Dervişlerinin Tekkesi (379). 7. Kara Baba Tekkesi (379). 8. Hamza Bey Camii Tekkesi (379). 9. Topal Tekkesi (380). 10. Kapı Tekkesi (380). 11. Salı Tekkesi (380). 12. Koca Kasım Paşa Tekkesi (380). 13. Fethiye Tekkesi (380). 14. Çarşamba Tekkesi ya da Çivçiv Tekkesi (381). 15. Musa Baba ya da Hacı Musa Tekkesi (381). 16. Ya'kub Paşa Tekkesi (381). 17. Perşembe Tekkesi (381). 18. Sa'dı Tekkesi (382). 19. Nalband Tekkesi (382). 20. Peştemalcıyan Tekkesi (382). 21. Üzümcüyan Tekkesi (382). 22. Popara Baba-zade Tekkesi (382). 23. Pişmaniye Camii Tekkesi (383). 24. Kara Ali Tekkesi (383). 25. Porta Kapı Tekkesi (383). 26. Kazaz Hacı Musa Tekkesi (383). 27. Gülmez oğlu Hacı Mustafa Tekkesi (383). 28. Kazaz Hacı Mustafa Tekkesi (384). 29. Seyfüllah Tekkesi (384). 30. Kelemeriye Ka'lası Tekkesi (384). 31. Hortaç Efendi Camii Tekkesi (385). 32. Mevlevî Dervişlerinin Tekkesi (386).

5—*OKULLAR* (s. 389)

Yunan Okulları (389). 2. Türk Okulları (393). 3. Musevi Okulları (399). 4. Yabancı Okullar (400).

6—*HAN VE KERVANSARAYLAR* (s. 405)

7—*VİLÂYET KONAĞI VE MAHKEMELER* (s. 409)

8—*HAMAMLAR* (s. 415)

9—*SELÂNİK'İN SU ŞEBEKESİ* (s. 423)

1—Lebet Su Deposu (426). 2. Hortiatıs Su Deposu (432).

10—*MEZARLIKLAR VE TÜRBELER* (s. 445)

İLÂVE

A—Selânik'te Salgınlar (s. 455)

B—Selânik'te Yangınlar (s. 458)

C—Selânik'in Nüfusu (s. 459)

Ek

İlave (s. 467)

Belgeler (s. 470)

Özet (s. 475)

Kaynakça (s. 479)

Dizin

1912'den Önce ve Sonra Sokakların İsimleri

(s. 485)

İsimlerin dizini

(s. 512)

Sözcüklerin dizini

(s. 552)

Doç. Dr. MELEK DELİLBAŞI

PERGE KAZISI 1983 ÇALIŞMALARI

Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adlarına yürütülen, Uluslararası Side Dostlarının da parasal yönden desteklediği 1983 yılı Perge Kazısı ve Onarımı Çalışmaları 1 Ağustos'tan 15 Kasım'a dek sürmüştür. Bizlere çalışma olanaklarını sağlayan tüm kuruluşlara teşekkürlerimiz sonsuzdur.

Başkanlığımızdaki kazı ve onarım ekibi: Başkan Yardımcısı Doçent Dr. Halük Abbasoğlu, Yüksek Mimar Gülsün Saraçlar, Topoğraf Adnan Şakar, Arkeolog-Desinatör Fusun Arman, Arkeolog Semra Sarıbekiroğlu, Arkeolog-Restoratör Hüseyin Akıllı, Arkeolog Neş'e Atik, Arkeolog Secda Saltuk, Arkeoloji öğrencilerinden Mengü Acun, Megi Bışar, Tuğrul İşsever, Alan İren, Zeynep Kuban, İpek Özbek, Mimar Bahar Erünsal, Mimar Ertuğrul Morçöl, Mimar öğrenci Çiğdem Açıksoz, Fotoğraf uzmanı olarak Mühendis Kemal Dokuzoğlu'ndan oluşmuştur. Bu çalışmalarımıza Bakanlık temsilcisi olarak Antalya Müzesinden Arkeolog Güler Kural katılmıştır.

1983 yılı çalışmalarımız: I. Kazılar, II. Düzenleme, III. Mozaik Çalışmaları, IV. Keramik Çalışmaları, V. Onarım Çalışmaları.

I. KAZILAR:

1 — Hamam: Bu yıl kazı çalışmalarımızı son senelerde olduğu gibi kendin güney hamamında yoğunlaştırmış bulunuyoruz.

II No'lu Mekanın (Tepidarium'un) Kazısı:

Geçen yıl kazısı tamamlanmış olan II no'lu mekânda hypocaust sistemini açıklayıcı fikir edinebilmek için geçen seneki sondaj büyütüldü. Geçen yıl traktörle molozun atılması için bırakılan rampa da ortadan kaldırılarak güneydeki havuz meydana çıkarıldı.

I No'lu Mekanın (Kaldarium'un) Kazısı:

Mekanın güney bölümünde çalışıldı. Mekanın güneye üç büyük ve kemerli pencere ile açılan duvarı önündeki büyük havuzun doğu ve batı bölümleri açıldı. Traktörlerin işleyebilmesi için orta bölüm bırakıldı. Havuzun iç ve dış basamaklarının korkuluklarına ait büyük bloklar bulundu ve bunlar monte edildi. Doğü duvarı önünde bir sekiye ait iki ayak ve bloklar bulundu, üçüncü ayak da çimentodan yapılarak sekinin oturma blokları yerlerine yerleştirildi.

Mekanın güneybatı nişi içinde yapılan kazı sonucu bir havuz meydana çıkarıldı.

Mekanın güneydoğusunda tabanın çökmüş olmasından yararlanılarak hypocaustun içine girildi ve sistemi incelendi. Mekanın ortasında 3-4 m. genişliğinde bir bölümün dışında zemin ve hypocaust sisteminin sağlam olduğu görüldü.

Nişin içindeki havuzun önünde çökmüş tabanda hypocaust içine inildi. Bu sırada bir kız başı bulundu. Yüzeyi kısmen yanmış bu başın kireç ocağında kullanılmak için buraya getirildiği anlaşıldı ve baş iki sene önce frigidariumda bulduğumuz Muse'lerden birine kırık kırığa uydu.

Mekanın güneydoğü dış cepesinde bir sondaj yapıldı. II no'lu mekândan I no'lu mekâna su getiren künk dizisi saptandı.

IX No'lu Mekânın Kazısı:

Tepidarium'a (II no'lu mekâna) kemerli bir geçit veren IX no'lu mekânın kazısına bu yıl başlandı. Ancak $11,50 \times 4,50$ m². lik bir bölümü açılabilirdi. Kayda değer herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmadı.

2 — Geç Dönem Kapısı (C₁) Kazısı:

Kapının avlusunun kuzey duvarı önünden güneye doğru 10 m. ilerlendi. Bu bölümde taban döşemesine kadar inildi. Meydana çıkarılan mimari parçalar doğu ve batı duvarları önünde düzenlendi. Avlunun döşeme taşlarının üzeri de temizlendi.

3 — Demetrios-Apollonios Takı Temel kazısı:

Bu yıl onarımına başlanan Demetrios-Apollonios takımın onarımı için gerekli temel kazıları arkeoloji açısından değerlendirildi. Takım stylobat kotu 0,00 alınarak 2,95 m.'ye inildi. Bol miktarda keramik, cam buluntu yanı sıra 555 sikke ele geçirildi.

II. DÜZENLEME:

Bu yıl düzenleme çalışmalarımız 1953'de kazısı yapılmış olan hellenistik dönem avlusu içinde sürdürdük. Avlunun içinde yığıntı halinde bulunan kule, avlu ve avluyu kuzeyden sınırlandıran Hadrian takımın mimari parçaları tefrik edilerek kotlandı. Yer kazanmak için kulelerin mimari parçaları avludan dışarıya çıkarılarak kulelerin yanına yerleştirildi. Avlunun sütunlu mimarisi mimari unsurlara göre kotlanarak avlunun doğu ve batı yarım oval şeklindeki duvarların önüne yerleştirildi.

Ktistes heykellerinin yazıtlı kaideleri eski raporlardaki buluntu yerlerine göre ait oldukları nişler içine yerleştirildi. Taka ait parçalar mümkün olduğu kadar kuzeye taşındı. Bu arada keşfedilen, takın köşelerine ait parçalar eski restitüsyona bir yenilik getirdi.

III. MOZAİK ÇALIŞMALARI:

Arkeolog Semra Sarıbekiroğlu mozaik çalışmalarını palaestranın batı portüğünde sürdürdü. Kısmen iyi koruna gelmiş mozaik tümüyle ortaya çıkarılıp geçici onarımı yapıldıktan sonra, çizimleri yapıp fotoğrafları çekildikten sonra üstleri kalın bir toprak tabakasıyla örtüldü.

IV. KERAMİK ÇALIŞMALARI:

Perge güney hamamı kazısı sırasında 5 no'lu mekânda kanal temizlemesi sırasında çıkan, palaestrada yapılan sondajda elde edilen, 8 no'lu mekânda ve diğer mekânlarda bulunan keramik parçaları elden geçirildi. Değişik profil verenlerin çizimleri ve etüdü yapıp, bilimsel araştırmalar için fişlendi. Bu arada tümlenebilen kaplar onarıldı. Ayrıca fotoğrafları da çekildi.

V. ONARIM ÇALIŞMALARI:**I — Kazı Sarasında Yapılan Onarımlar:**

1 — Güney hamamının VII no'lu mekânının güneybatı köşesinde yerlerinden oynamış mermer kaplamaları ile batı duvarını izleyen sekininkiler onarıldı.

2 — Agoranın sonradan örülerek kapatılıp bir mekân haline getirilen kuzey kapısı taban mozaığı onarıldı.

II — Demetrios-Apollonios Takımın Onarımı:

1979'dan bu yana onarım ön hazırlıkları sürdürülen Demetrios-Ahpollonios takımın onarımına başlandı. Anıtın onarım projesi Mimar-Arkeolog Ülkü İzmirilgil tarafından hazırlanmıştır. Kendisine önceleri Arkeolog Desinatör Füsün Arman ve sonradan da Yüksek Mimar Gülsün Saraçlar yardımcı olmuştur.

Onarım için gerekli statik etüdler İTÜ Mimarlık Fakültesinden Prof. Müfit Yorulmaz doğal malzeme özellikleri, İTÜ Maden Fakültesinden Prof. Kemal Erguvanlı yapay malzeme araştırmaları, İTÜ Mimarlık Fakültesinden Doç. Dr. Erol Gürdal'ın fahri katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Uygulanmasına karar verilen statik modelin gerekli malzeme ve teknolojik yardımı ENKA Yapı Sistemleri Sanayii A.Ş. Prof. Mustafa İnan'ın anısına karşılıksız olarak yüklenmiştir.

Üç aşamada tamamlanması öngörülen onarımın birinci dönem çalışmalarını oluşturan temel betonarme inşaatı tamamlanmıştır.

Prof. Dr. JALE İNAN

1984 YILININ BİRİNCİ YARISINDA KİTAPLIĞIMIZA GELEN KİTAP VE DERGİLER

A. KİTAPLAR

- ABIBULLAEV, O. A.: *Eneolit i bronza na territorii nahıçevanskoy ASSR*. Baku 1982 İzd-Vo Elm. 316 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoj SSR Sektor Arheologii i Etnografii. 8° (A. IV/7756).
- ABU MUHAMMAD AHMAD İBN A'SAM AL-KUFİ: *Kniga zavoevanij. (İzvoleçeniya po istorii Azerbaydjana VII-IX vv.) Çev.: Z.M. Bunyatova*. Baku 1981 İzd-Vo Elm. 84 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoj SSR Institut Narodov Blijnego i Srednego Vostoka. 8° (A. IV/7793).
- AFETINAN, PROF. DR. A.: *Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri. Amerika'nın en eski Haritaları. İlavelerle İkinci Baskı*. Ankara 1983 TTK Basımevi. IX + 117 + LIX + 13 s., 4 res., 2 hr. = T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi-Sa. 691. 8° (A. IV/7482).
- AHLQVIST, ANDERS: *The Early Irish Linguist*. Helsinki 1983 Societas Scientiarum Fennica. 81 s. = Commentationes Humanarum Litterarum 73 1982. 8° (A. IV/7832).
- AHMED, ALİCİC S.: *Uredenje Bosanskog Ejaleta od 1789. do 1878. Godine*. Sarajevo 1983. 19 s. = Sorijentalni Institut U Sarajevu Posebna izdanja IX. 8° (A. IV/7506).
- AHMED BIN MAHMÜD: *Selçuk-Nâme 1. Haz.: Erdoğan Merçil. 2 cilt*. İstanbul 1977 Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 101-102. 8° (A. IV/1734).
- Ahmed Resmî Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnameleri. Sadeleştiren: Bedriye Atsız*. İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. 93 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 151. 8° (A. IV/7962).
- Ahmet Harâmî Destanı: Haz.: Hâlis Akaydın*. Kervan Kitapçılık. 185 + 3 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 34. 8° (A. IV/7914).
- AKALIN, PROF. DR. MEHMET: *Modern lengüstiğe giriş. İletişim ve dil lengüistik Yapılıklılık*. İzmir 1983 Ticaret Matbaacılık T.A.Ş. 7 + 159 s. = Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 22. 8° (A. IV/7651).
- ALEGRE, PERE PAU RIPOLLÉS: *La Circulacion Monetaria en la Tarraconnense Mediterranea*. Valencia 1982 Editorial Federico Domenech, S.A. 582 s.,

- 32 pl. = Servicio de Investigacion Prehistorica Diputacion Provincial de Valencia Serie de Trabajos Varios Num. 77. 4° (B/9290).
- ALEXANDRESCU-DERSCA, M.M.: *La Conquête d'Oradea (Varat) par les Turcs (1660) et la Question des Cinq Comtés (Beş Nahiye)*. Studia et Acta Orientalia, X, 1980'den ayrı bs. Bucarest 1980. S. 5-13. = Association d'Etudes Orientales de la République Socialiste de Roumanie. 8° (A. IV/7840).
- ALİ RIZA-MEHMED GALİB: *Geçen Asırda Devlet Adamlarımız. XIII. Asr-ı hicride Osmanlı ricâli. 2 Cilt. Haz.: Fahri Çetin Derin*. İstanbul 1977 Kervan Yayın ve Kitapçılık Neşriyat. = Tercüman 1001 Temel Eser 108, 109. 8° (A. IV/7937).
- ALIEVA, A. A.: *Azerbaydjanskiy Teatr za 100 let*. Baku 1974 Azerbaydjanskoe Gosudarstvennoe Izd-vo. 112 s. = Azermaydjanskoe Teatralnoe Obştestvo. 8° (A. IV/7890).
- Aliki, I: 2 kısım*. Paris 1980 Imprimerie A. Bontemps. 2 + 146 s., 8 pl. = Ecole Française d'Athènes Études Thasiennes IX. 4° (B/9289).
- ALKIM, HANDAN: *Ein Versuch der Interpretation der Holzarchitektur von İkiztepe*. Sonderdruck aus Beiträge zur Altertumskunde Kleinasiens 1983'den ayrı bs. Mainz am Rhein 1983 Verlag Philipp von Zabern. S. 13-27, 6 pl. 4° (B/9303).
- ALKIM, ULUĞ BABADIR: *Einige Charakteristische Metallfunde von İkiztepe*. Sonderdruck aus Beiträge zur Altertumskunde Kleinsiens'den ayrı bs. Mainz am Rhein 1983 Verlag Philipp von Zabern. S. 29-42, 4 pl. 4° (B/9285).
- ALLAHVERDILEV, MAHMUD: *Elesker Elekberovun hayatı ve yaratıcılığı*. Baku 1972 Elm Neşriyyatı. 235 s., 5 res. = Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Me'Marlıg ve İncesenet Institutu. 8° (A. IV/7755).
- ALLOUCHE, ADEL: *The Origins and Development of the Ottoman-Şafavid Conflict (906-962/1500-1555)*. Berlin 1983 Klaus Schwarz Verlag. VIII + 202 s. = Islamkundliche Untersuchungen. Band: 91. 8° (A. IV/7616).
- ALPMAN, HAFİ KADRI: *Ahmet Fehim Bey'in Hatıraları*. İstanbul 1977 Kervan Kitapçılık. 223 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 100. 8° (A. IV/7930).
- ANDRIÇ, IVO: *Irgat Siman. Çev.: Adnan Özyalçiner-İlhami Emin*. İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 243 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7526).
- Anglo - Romanian Relations After 1821*. Iaşi 1983 Intreprinderea Poligrafică Iaşi. 303 s., 2 pl., 6 res. = Academia de Ştinte Sociale şı Politice a

- Republicii Socialiste România; Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol" (Supliment IV). 8° (A. IV/7844).
- Ankara Kütüphaneleri Atatürk Kitapları Toplu Kataloğu. (Ankara) Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü. 5 + 192 s. = Cumhuriyetin 60. Yılına Armağan. 8° (A. IV/7471).
- Antiquities of Ionia Published by the Society of Dilettanti. Part the fourth.* London 1881 Macmillan and Co. VI + 58 s. fotokopi, 27 pl., 1 res. 2° (C/566).
- APRODOV, V.A.: *Tısayçeletiya Vostoçnogo Magriba.* Moskva 1976 İzd-Vo Nauka. 152 s. = Akademiya Nauk SSSR Seriya İz İstorii Mirovoy Kulturu. 8° (A. IV/7791).
- Arheologičeskie i Etnografičeskie İzıskaniya ve Azerbaydjane/1978 g.* Baku 1982 İzd-vo "Elm". 88 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR İstitut İstorii Sektor Arheologii i Etnografii. 8° (A. IV/7798).
- Archéologie et Religions de l'Anatolie Ancienne. Der.: Prof. Paul Naster.* Louvain-La-Neuve 1983 Centre d'Histoire des Religions. 316 s., XVII pl. = Homo Religiosus 10. 8° (A. IV/7655).
- Arheologičeskaya Karta Tatarskoy ASSR. Predkame.* Moskva 1981 İzd-vo "Nauka". 212 s., 2 hr. = Akademiya Nauk SSSR Kazanskiy Filial İstitut Yazıka, Literaturu i İstorii im. G. İbragimova. 8° (A. IV/9330).
- ARIMAN, BENAL NEVZAT: *Kara Osman. (Oyun-5 Perde).* 1973 Özaydın Basımevi. 133 s. 8° (A. IV/7661).
- Aşık Tahiri Bibliyografyası. Hayatı-Aşıklığı-Sanatı. Haz.: Nail Tan-Hayrettin İvgin.* Ankara 1983 Başbakanlık Basımevi. 32 s. = Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 46, Biyografiler-Bibliyografyalar Dizisi: 11. 8° (A. IV/7462).
- ASRAFI, M.M.: *İz İstorii razvitiya miniatyuru İrana XVI v.* Duşanbe 178 İzd-vo Donış. 186 s. = Akademiya Nauk Tadjikskoy SSR İstitut İstorii im. A. Donışa. 8° (A. IV/7739).
- ATAEV, G.: *Türkmen Dilinin Runermentçilik Leksikasının Sözlüğü.* Aşgabat 1982 İlim. 125 s. = Turkmenistan SSR İlimlar Akademiyası Magtumulı adındaki Dil ve Edebiyat İstitutu. 8° (A. IV/7644).
- ATALAY, EROL: *Ein Späthellenistisches Grabrelief aus dem Ephesos-Museum in Selçuk.* Jahresheften des Österreichischen Archäologischen Institutes Band 53'den Sonderdruck. S. 14-27. 4° (B/9321).
- ATAÖV, DOÇ. DR. TÜRKKAYA: *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri.* Ankara 1975 Ajans-Türk Matbaacılık. XXIII + 705 s. = Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 383. 8° (A. IV/7704).

- Atatürk ve Kadın Hakları, Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar.* Ankara 1983. 9 + 212 s. 8° (A. IV/7451).
- Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı. İlk-San Matbaası.* XI + 360 s., 1 res. = Özel Yükseliş Lisesi Yay. No: 23. 8° (A. IV/7849).
- Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları. 2 Kısım-6 Kısım 1981 Uluslararası Sempozyum.* Ankara 1983 Türk Tarih Kurumu Basımevi. 377 s. = Ankara Üniversitesi Yayınları, Yay. No: 83; Bilimsel Yayınlar, Yeni Dizi: 1. 8° (A. IV/7606).
- ATAY, PROF. DR. HÜSEYİN: *İbn Sina'da Varlık Nazariyesi.* Ankara 1983 Gelişim Matbaası. VIII + 236 s. 8° (A. IV/7565).
- ATDAEV, N.: *Esen Sotsializm devrunin Turkmen Prozası.* Aşgabat 1981 İlim. 260 s. = Turkmenistan SSR İlimler Akademiyası Magtimgulı adındaki Dil ve Edebiyat İnstituti. 8° (A. IV/7785).
- ATTALIDES, MICHAEL: *Social Change and Urbanization in Cyprus. A Study of Nicosia.* Nicosia 1981 Cyprus by Zavallis Press Ltd. XV + 211 s. = Publications of the Social Research Centre 2. 8° (A. IV/7621).
- BABAEV, AKŞİN: *Sotsialne Motivı v Sovremennoy Turetskoy Dramaturgii.* Bakı 1982 İzd-vo "Elm". 175 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR İnstitut Narodov Blijnezo i Srednego Vostoka. 8° (A. IV/7754).
- BABAYEV, I.A. - G.M. AHMEDOV: *Gebele (Tarihi-Arheoloji Oçerk).* Bakı 1981 "Elm" Neşriyyatı. 68 s., 14 pl. = Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Tarih İnstitutu Arheologiya ve Etnografiya Sektoru. 8° (A. IV/7750).
- BACON, ELIZABETH E.: *Esir Ortaasya. Çev.: Tansu Say.* Kervan Kitapçılık. 229 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 79. 8° (A. IV/7923).
- BACQUE-GRAMMONT, J.-L.: *Etudes Turco-Safavides, III. Notes et Documents Sur la Revelte de Şâh Velî B. Şeyh Celâl.* Archivum Ottomanicum. VII, (1982)'den ayrı bs. Wiesbaden 1982 Otto Harrassowitz. S. 5-69. 8° (A. IV/7448).
- BACQUE-GRAMMONT, JEAN-LOUIS-CHAHRYAR ADLE: *Une Lettre de Hasan Beg de İmâdiyye Sur les Affaires d'İran en 1516 (Etudes Turco-Safavides, XII).* Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung, XXXVI, 1-3, (1982)'den ayrı bs. Budapest 1983 Akadémiai Nyomda. S. 29-37. 8° (A. IV/7447).
- BACQUE-GRAMMONT, JEAN-LOUIS-NICOLAS VATIN: *Bibliothèques d'Istanbul Conservant des Manuscrits.* Travaux et Recherches en Turquie 1982'den ayrı bs. Belgique 1982 Editions Peeters. S. 99-109. = Collection Turcica II. 8° (A. IV/7446).

- BADONI, FRANCA PARISE-MARIA RUGGERI GIOVE: *Alfedena la Necropoli di Campo Consolino. Scavi 1974-1979*. Chieti 1980. LI + 211 s., 3 pl. = Ministero per i Beni Culturali e Ambientali Soprintendenza Archeologica dell'Abruzzo. 4° (B/9260).
- BAĞMAN, LÂTİF-ORAL ONUR: *Atatürk'ün Yaşamında Edirne. Tarih, Anı, Belge, Konuşma, Makale ve Fotoğrafları*. İstanbul 1982 Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri. 216 s. 8° (A. IV/6717).
- Bahmanyar al-Azerbaydjani at-tahsil (poznanie)*. Çev.: A.V. Sagadeeva. Baku 1983 İzdatelstvo Elm. 206 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoj SSR Institut Filasofii i Prava. 8° (A. IV/7762).
- BAIG, MIRZA MAHMUD: *Index of Articles and Reviews, Journal of the Pakistan Historical Society (1953-77)*. Karachi 1978 New Karachi Housing Society. 9 + 42 s. = Pakistan Historical Society Publication No: 64. 8° (A. IV/6449).
- BAKIHANOV, A.K.: *Soñineniya Zapiski Pisma*. Baku 1983 İzd-Vo Elm. 344 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoj SSR Institut İstorii Institut Filasofii i Prava Ministerstvo Vissego i Srednego Spetsialnogo Obrazovaniya Azerbaydjanskoj SSR Kafedra Filasofii Az Ineftehima im. M. Aziz bekova. 8° (A. IV/7782).
- BARGIGLI, RITA: *Riccioli in Unşirte Farruhî*. Venezia 1983 Per l'Undici di Marzo. 206 s. = Quaderni del Seminario di Iranistica, Uralo-Altaitica e Caucasologia dell'università degli Studi di Venezia. 4° (B/9266-2).
- BASKAKOV, N.A.: *Russkiye Familii Tyurkskogo Proishojdeniya*. Moskva 1979 İzdatelstvo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi. 280 s., 2 res. = Akademiya Nauk SSSR Institut Yazikoznaniya. 8° (A. IV/4916).
- BAŞKAN, DOÇ. DR. M. ESAT - DOÇ. DR. BAKI CANIK: *AIH Türkiye Sıcak ve Mineralli Sular Haritası Ege Bölgesi*. Ankara 1983 MTA Matbaası. V + 80 s., 1 pl. = Maden Tetkik Arama Enstitüsü Yayınlarından No. 189. 8° (A. IV/7701).
- BECKER, HELMUT: *Ausgewählte Kapitel aus der Pharmaziegeschichte 1790-1870*. Herzogenrath Verlag Murken-Altrogge. 288 s. = Roter Graben 10. 8° (A. IV/7859).
- BECKMAN, GARY M.: *Hittite Birth Rituals. 2. tekrar gözden geçirilmiş basım*. Wiesbaden 1983 Otto Harrasowitz. XVI + 335 s. = Studien zu den Boğazköy-Texten Heft. 29. 8° (A. IV/7507).

- BELKE, KLAUS-MARCELL RESTLE: *Die Festungsanlage auf dem Baş Dağ (Kara Dağ): Eine Hellenistische Burg im zentralen Kleinasien*. Jahresheften des Österreichischen Archäologischen Institutes Band 52'den Sonderdruck. S. 1-30. 4° (B/9322).
- BELLINGERI, GIAMPIERO: *Molla Penah Vaqıf. Vita E Qoşma*. Venezia 1983 Per l'Undici di Marzo. 81 s. = Quaderni Seminario di Iranistica, Uralo-Altaistica e Caucasologia dell'Università degli Studi di Venezia. 4° (B/9266-3).
- BELLOW, SAUL: *Günü Yaşamak. Çev.: Bilge Moltay*. İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 215 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A IV/7551).
- BENINGER, EDUARD: *Die Paura an der Traun. Eine Landsiedlung der Pfahbaukultur und ihre Verkehrslage in ur-und frühgeschichtlicher Zeit*. Wels 1961 O. Landesverlag. 191 s., 3 res., 1 hr. = Schriftenreihe der O. Ö. Landesbaudirektion Nr. 17. 4° (B/9286).
- Berlin und die Antike. Architektur. Kunstgewerbe. Malerei. Skulptur. Theater und Wissenschaft vom 16. Jahrhundert bis heute. İki Kitap*. Berlin 1979 Schlost Charlottenburg Groste Orangerie. = Deutsches Archäologisches Institut Staatliche Museen Preustischer Kulturbesitz. 4° (B/9283-1,2).
- BETANCOURT, PHILIP P.: *Minoan Objects Excavated from Vasilike, Pseira, Sphoungaras, Priniatikos Pyrgos, and Other Sites. Vol. I*. Hanover 1983 The Sheridan Press. XI + 109 s., 21 pl. = The Cretan Collection in the University Museum University of Pennsylvania, University Museum Monograph 47. 4° (B/9278-1).
- Bibliografiya Turtsi. Literatura na Russkom yazıke (1917-1975 gg) Haz.: A. K. Soverçkaya-T. P. Çerman*. Moskva 1982 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redoktsiya Vostoçnoy Literaturi. 744 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovogo Krasnogo Znomeni İstitut Vostokovedeniya. 8° (A IV/7623).
- A Bibliographical Guide to Traditional Korean Sources. Haz. ve Çev.: Tai-jin Kim*. Seoul 1976 Asiatic Research Center. X + 580 s. 8° (A IV/7594).
- Bilancio*. Venezia 1983 Per l'Undici di Marzo. 81 s. = Quaderni del Seminario di Iranistica, Uralo-Altaistica E Caucasologia dell'Università degli Studi di Venezia. 4° (B/9266-1).
- Birinci Askeri Tarih Semineri. Bildiriler I*. Ankara 1983 Gnkur. Basımevi. XII + 196 s. = Gnkur. ATASE Bşk. Yay. 8° (A IV/7442-1).
- I. Türk Müziği Kurultayı 20-23 Ekim 1981. Seçilmiş Bildiri Özetleri*. Eskişehir. 80 s. teksir. = Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İletişim

Bilimleri Fakültesi Atatürk Müzik Araştırmaları ve Eğitim Merkezi. 4° (B/9284).

BİRSEL, SALÂH: *Ah Beyoğlu vah Beyoğlu*. Ankara 1983 Yonca Matbaası. 4 + 351 s. = Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın No: 251; Edebiyat Dizisi: 63. 8° (A IV/7476).

BİRSEL, SALÂH: *İstanbul-Paris*. Ankara 1983 Saim Toraman Matbaası. 4 + 327 s. = Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın No: 257; Edebiyat Dizisi: 63. 8° (A IV/7475).

Blijniy i Sredniy Vostok. Tovarno-Denezhne Otnoşeniya Pri Feodalizme. Moskva 1980 İzd-Vo Nauka Glavnaya Redaksiya Vostochnoy Literaturı. 264 s. = Akademiya Nauk SSSR Institut Vostokovedeniya. 8° (A IV/7781).

BLOME, DIETRICH: *Ökologie der Nematoda eines Sandstrandes der Nordseeinsel Sylt*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 76 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Math.-Naturwiss. Kl. Mikrofauna des Meeresbodens 88 (1983). 8° (A III/5866-88).

BOEHMER, RAINER MICHAEL: *Die Reliefkeramik von Boğazköy. Grabungskampagnen 1906-1912. 1931-1939. 1952-1978*. Berlin 1983 Gebr. Mann Verlag. 68 s., 26 pl. = Boğazköy-Hattuşa Ergebnisse der Ausgrabungen XIII. 2° (C/583).

Bogomilstvoto na Balkanot vo Svetlinata na Naynovite istrajuvanya. Materiyali od Simpoziumot Ograjan vo Skopje na 30,31 may i juni 1978 godine. Skopje 1982. 253 s., 4 res. = Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite Srpska Akademiya Nauka i Umetnosti Akademiya Nauka i Umetnosti Bosne i Hertsegovine. 8° (A IV/7767).

BOMBACI, ALESSIO - STANFORD J. SHAW: *L'Impero Ottomano*. Torino 1981 Unione Tipografico-Editrice Torinese. XVI + 643 s., 35 pl. = Nuova Storia Universale dei Popoli e delle Civiltà Vol.: 6, Parte: 2. 8° (A IV/7836).

BÖLL, HEINRICH: *Cüce İle Bebek.-Ve O Hiç Bir Şey Demedi*. Çev.: Kâmuran Sıpal-Behçet Necatigil. İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 146 + 187 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A IV/7548).

BUCK, PEARL S.: *Ana. (The Mother) 2. bs*. Çev.: Nihal Yeğınobalı. İstanbul 1983 Gözlem Matbaacılık. 240 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A IV/7535).

BUKOVSKY, VLADIMIR: *Batıda Barışçı Akımlar ve Sovyetler Birliği*. Çev.: Sara Orkunt. İstanbul 1983 Doyuran Basımevi. 70 s. 8° (A IV/7797).

Bulgaria's Share in Human Culture. Sofia 1968 Sofia Press. 130 s., 7 pl. 8° (A IV/7851).

- BUSBECG, OGIER GHISELIN DE: *Türkiye'yi Böyle Gördüm. Haz.: Aysel Kurulluoğlu*. Kervan Kitapçılık. 192 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 31. 8° (A IV/7912).
- BÜNGÜL, NURETTİN RÜŞTÜ: *Eski Eserler Ansiklopedisi. 2 cilt*. Kervan Kitapçılık. = 1001 Temel Eser 94-95. 8° (A IV/7932).
- Büyük Tarih Atlası*. İstanbul 1982 Arkin Ofset. 48 s. 4° (B/9270).
- CAMUS, ALBERT: *Veba. Çev.: Oktay Akbal. Beşinci bs.* 1983 Gözlem Matbaacılık. 313 s. = Bilge Nobel Dizisi. 4° (A IV/7543).
- CÂNDEA, VIRGIL - CONSTANTIN SIMIONESCU: *Présences Culturelles Roumaines. İstanbul-Jerusalem Paros-Patmos-Sinai-Alep*. Bucureşti 1982 Editura Sport-Turism. 18 s., 52 res. 8° (A IV/7510).
- CANER, GÜNEŞ: *Mineral (Maden) Kaynak ve Rezervlerinin Sınıflandırılması (Kavram, Terim ve İlkeleri)*. Ankara 1983 M.T.A. Enstitüsü. V + 10 s. = Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Yay. No: 188. 4° (B/9296).
- CASTELLACCIO, ANGELO: *Aspetti di Storia Italo-Catalana*. Ozieri 1983 Tipografia II Torchietto. 207 s. = Consiglio Nazionale delle Ricerche Istituto sui Rapporti Italo-İberici Cagliari 7. 8° (A IV/7804).
- CASULA, FRANCESCO CESARE: *Profilo Storico della Sardegna Catalano-Aragonese*. Sassari 1982 Tipografia G. Gallizzi. 180 s. = Consiglio Nazionale delle Ricerche Centro di Studi Sui Rapporti Italo-Iberici Cagliari 5. 8° (A IV/7802).
- Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı. 3 Cilt. Haz.: Dr. Halil Ersoylu*. İstanbul Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 157, 158, 159. 8° (A IV/7966).
- CEMÂLEDDİN MAHMUD HULVÎ: *Lemezât "Ağız Tadı". (Lemezât-ı Hulvî Ez-lemâ'at-ı Ulvî)*. 2. Cilt. Açıklamalarla Haz.: Mehmet Serhan Faysi. İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 143, 144. 8° (A IV/7957).
- CENAB ŞAHABEDDİN: *Tiryaki Sözleri. Haz.: Dr. Orhan F. Köprülü-Dr. Reyhan Erben*. İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. 207 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 116. 8° (A IV/7938).
- Chansonnier Epique Albanais: Çev.: Kolë Luka*. Tirana 1983. 456 s., 24 res. = Academie des Sciences de la RPS d'Albanie Institut de Culture Populaire. 8° (A IV/7512).
- CHOI, SEUNGHI: *Hankuk Komunsâ Yunku*. Seoul 1983 Hankuk Jongsin Munhwa Yunkuwon. XIII + 443 + 12 s. 4° (B/9297).

- Conference Nationale. Sur des Problemes du Developpement de l'Economie Albanaise au Cours du 7e Plan Quinquennal. 11-12 Avril 1983.* Tirana 1983 Editions "8 Nentori". 293 s., 2 res. 8° (A IV/7444).
- 100 *Godina Ustanka u Hercegovini 1882 Godine. Naučni skup (Sarajevo, 21-22. X 1982).* Sarajevo 1983 Stamparija DES. 239 s. = Akademija Nauka I Amjetnosti Bosne I Hercegovine, Posebna Izdanja Knjiga LXIV Odjeljenje Društvenih Nauka Knjiga 11. 8° (A IV/7845).
- La Cova de les Calaveres (Benidoleig, Alicante).* Valencia 1982. 130 s., 13 pl. = Servicio de Investigacion Prehistorica Diputacion Provincial de Valencia Serie de Trabajos Varios Num. 75. 4° (B/9304).
- COVELI, DR. JON CARTER: *Korea's Cultural Roots.* 15. bs. Seoul 1983 Hollym International Corp. 132 s. 8° (A IV/7591).
- The Cruel City and Other Korean Short Stories.* Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers, Inc. XX + 150 s. = The Best Korean Short Stories: 1. 8° (A IV/7585).
- CURATOLA, GIOVANNI: *Kalāt-ı Nādirī. Note Sul 'Barocco' Indo-Persiano.* Venezia 1983 Per l'Undici di Marzo. 62 s., 7 res., 10 pl. = Quaderni del Seminario di Iranistica, Uralo-Altaistica e Caucasologia dell'Università degli Studi di Venezia. 4° (B/9266-4).
- CABEJ, PROF. EQREM: *Studime Etimologjike ne Fushe te Shqipëse. Bleu I.* Tirane 1982 Kombinati Poligrafik. 343 s. = Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë. 8° (A IV/7809-1).
- ÇAĞATAY, PROF. DR. NEŞET: *Makaleler ve İncelemeler.* Konya 1983 Selçuk Üniversitesi Basımevi. IV + 512 s. = Selçuk Üniversitesi Yayınları 2. 8° (A IV/7477).
- Çanakkale İçinde Vurdular Beni. Derl.: Aziz Kaylan.* Kervan Kitapçılık. 192 s. = 1001 Temel Eser 78. 8° (A IV/7922).
- ÇAY, DR. M. ABDULHALUK: *Anadolu'da Türk Damgası. Koç Heykel-Mezar Taşları ve Türkler'de Koç-Koyun Meselesi.* Ankara 1983 Ayyıldız Matbaası A.Ş. XI + 199 s., 22 res. = Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. 8° (A IV/7466).
- ÇÖLOĞLU, DOÇ. DR. HALİT: *Stagflasyon 1975-1980 Türkiye Bunalımı. Ekonomi, Politika, Toplum.* Ankara 1983 G.Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi. XV + 342 s. = Gazi Üniversitesi Yayın No: 28; İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 21. 8° (A IV/7574).

- ÇUBUKÇU, PROF. DR. İBRAHİM AGÂH: *Dilek (Şiirler)*. Ankara Cihan Matbaası. 80 s. = Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Yay. No: 184. 8° (A IV/7488).
- ÇUBUKÇU, PROF. DR. İBRAHİM AGÂH: *Evrende İnsan*. Ankara 1981 Ayyıldız Matbaası A.Ş. 64 s. 8° (A IV/7489).
- ÇUBUKÇU, PROF. DR. İBRAHİM AGÂH: *İnsan ve Mutluluk Üzerine Denemeler*. Ankara 1980 Ayyıldız Matbaası. 101 s. 8° (A IV/7485).
- ÇUBUKÇU, PROF. DR. İBRAHİM AGÂH: *İslâm Düşüncesi Hakkında Araştırmalar. Gışlm. İkinci bs.* Ankara 1983 A.Ü. Basımevi. 278 s. = A.Ü. İlähiyat Fakültesi Yay.: 158. 8° (A IV/7495).
- ÇUBUKÇU, PROF. DR. İBRAHİM AGÂH: *İslâm Düşünürleri. Gışlm. İkinci bs.* Ankara 1983 A.Ü. Basımevi. 206 s. = A.Ü. İlähiyat Fakültesi Yay. No.: 163. 8° (A IV/7496).
- ÇUBUKÇU, PROF. DR. İBRAHİM AGÂH: *Kıssalar ve Ahlâk*. Ankara 1983 Ay Matbaası. 32 s. = Kıssalar Dizisi: 1. 8° (A IV/7487).
- ÇUBUKÇU, PROF. DR. İBRAHİM AGÂH: *Melâmilik Hakkında Gözlemler. İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi V, (1982)'den ayrıbasım.* Ankara 1982 A.Ü. Basımevi. S. 73-78. = A.Ü. İlähiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Yayınları-Sayı: 5. 8° (A IV/7494).
- ÇUBUKÇU, İBRAHİM AGÂH: *Susma Bülbül*. Ankara 1976 Ayyıldız Matbaası. 64 s. 8° (A IV/7493).
- ÇUBUKÇU, İBRAHİM AGÂH: *Şambak*. Ankara 1978 Pars Matbaası. 64 s. 8° (A IV/7490).
- DAMYANOV, SIMEON: *Frenskoto İlkonomiçesko Pronikvane v Bulgariya. Ot Osvobojdenieto do Pırvata Svetovna Voyna (1878-1914)*. Sofiya 1971 İzd-vo na Bilgarskata Akademiya na Naukite. 264 s. = Bilgarska Akademiya na Naukite İnstıtut za İstoriya. 8° (A. IV/7874).
- DEICHGRÄBER, KARL: *Das Ganze-Eine des Parmenides. Fünf Interpretationen zu Seinem Lehrgedicht*. 20 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Geistes-u. Sozialwiss. Kl. Jhargang 1983 Nr. 7. 8° (A. IV/7665-7).
- DELIORMAN, ALTAN: *Yugoslavya'da Müslüman-Türk'e Büyük Darbe. 2. bs.* İstanbul 1975 Seda Matbaası. 360 s., 1 hr. = Boğaziçi Yayınları: 30. 8° (A. IV/7659).
- DEMİRCİOĞLU, AZİZ: *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972. Kastamonu 1973 Doğrusöz Matbaası. 3 + 200 s. 8° (A. IV/7658).*

- Devletmemmet Azadı Saylanan Eserler (Tankıdı Tekst)*. Aşgabat 1982 İlim. 263 s. = Turkmenistan SSR İlimlar Akademiyası Magtımğulı adındaki Dil ve Edebiyat institutu. 8° (A. IV/7640).
- DILÇIN, CEM: *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ölçüler-Uyak-Nazım Biçimleri-Söz Sanatları*. Ankara 1983 Sevinç Basımevi. XVI + 531 s. = Türk Dil Kurumu Yayınları: 517. 8° (A. IV/7668).
- Dîvân-ı Muhibbî. Kanunî Sultan Süleyman'ın Şiirleri. 2. Cilt. Haz.: Vahit Çabuk*. İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 154, 155. 8° (A. IV/7965).
- DJADDI, G.A.: *Srednekovy Gorod Şemaha. (IX-XVII veka). (İstoriko-Arheologičeskoe İssledovanie)*. Baku 1981 İzd-Vo "Elm." 174 + 2 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR Institut İstorii. 8° (A. IV/7761).
- DJAFAROV, A.K.: *Musterskaya Kultura Azerbaydjana (po materialam Taglarskoy peşteri)*. Baku 1983 İzd-vo "Elm". 99 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR institut İstorii Sektor Arheologii i Etnografii. 8° (A. IV/7773).
- Documents. Vol: 1. 3. bs. Ünal Ofset Matbacılık. 314 s. = Prime Ministry Directorate General of Press and Information. 8° (A. IV/7622-1).*
- Documents Diplomatiques Français 1932 - 1939. 1. Seri (1932-1935) XII. Cilt.* Paris 1984 Imprimerie Nationale. LVII + 706 s. = Ministère des Relations Extérieures Commission de Publication des Documents Relatifs aux Origines de la Guerre 1939-1945. 8° (A. II/7863-I, 12).
- Documents Diplomatiques Français 1932-1939. 2. Seri (1936-1939) XVII. Cilt.* Paris 1984 Imprimerie Nationale. 98 + 922 s. = Ministère des Relations Extérieures Commission de Publication des Documents Relatifs aux Origines de la Guerre 1939-1945. 8° (A. II/7863-2, 17).
- Documents on British Policy Overseas. Series I - Vol.: I: The Conference at Potsdam July-August 1945.* London 1984 Her Majesty's Stationery Office. CVII + 1278 s. 8° (A. IV/7837-I, 1).
- Doğruya Giden Yolda Ülkeler.* Directorate General of Press and Information. 44 s. 8° (A. IV/7843).
- Doğumunun 1000 Yıldönümü Nedeniyle Milletlerarası İbn Sînâ Kongresi. Bilimsel Toplantılar Program ve Bildiri Özetleri. 1-5 Haziran 1980 İstanbul. International Avicenna Congress on the Occasion of his 1000 th Birthday. Scientific Sessions Programme and Abstracts. 1-5 June 1980 İstanbul.* İstanbul 1980 Nâzım Terzioğlu Matematik Araştırma Enstitüsü Baskı Atölyesi. 46 s. 8° (A. IV/7337).

- Dokladi. Bilgarskata Dirjava Prezi Vekovete. 2. Cilt.* Sofiya 1982 Bilgarska Akademiya na Naukite. = Pırvi Mejdunaroden Kongres po Bilgaristika Sofiya 23 May - 3 Yuni 1981. 8° (A. IV/7864).
- Dokladi. Bilgarskata Kultura i Vzaimodeystviето i Sıs Svetovnata Kultura. 3 Cilt.* Sofiya 1983 Bilgarska Akademiya na Naukite. = Pırvi Mejdunaroden Kongres po Bilgaristika Sofiya 23 May - 3 Yuni 1981. 8° (A. IV/7863).
- Dokladi. Bilgarskata Literatura i Svetovniyat Literaturen Protses. 2 Cilt.* Sofiya 1983 Bilgarska Akademiya na Naukite. = Pırvi Mejdunaroden Kongres po Bilgaristika Sofiya 23 May-3 Yuni 1981. 8° (A. IV/7866).
- Dokladi. Istoricheski Razvoy na Bulgarskiya Ezik. 3 Cilt.* Sofiya 1983 Bilgarska Akademiya na Naukite. = Pırvi Mejdunaroden Kongres po Bilgaristika Sofiya 23 May-3 Yuni 1981. 8° (A. IV/7861).
- Dokladi. Istoriya Svremenno Sıstoyanie na Bulgaristikata. 2 Cilt.* Sofiya 1982 Bilgarska Akademiya na Naukite. = Pırvi Mejdunaroden Kongres po Bilgaristika Sofiya 23 May-3 Yuni 1981. 8° (A. IV/7865).
- Dokladi. Sotsialni i Revolyutsionni Dvijeniya ve Bulgariya. 2 Cilt.* Sofiya 1982 Bilgarska Akademiya na Naukite. = Pırvi Mejdunaroden Kongres po Bilgaristika Sofiya 23 May-3 Yuni 1981. 8° (A. IV/7862).
- Dokumenti za Borbata na Makedonskiот Narod za Samostoynos i za Natsionalna Dirjava. 2 cilt.* Skopye 1981 Ot Naselyavaneto na Slovenite vo Makedoniya do Krayot na Prvata Svetovna Voyna. = Univerzitet "Kiril i Metodiy" Fakultet za Filozofsko-Istoricheski Nauki Filozofski Fakultet, Grupa za Istoriya-Institut za Natsionalna Istoriya. 8° (A. IV/7758).
- DOTHAN, MOSHE: *Hammath Tiberias. Early Synagogues and the Hellenistic and Roman Remains.* Jerusalem 1983 Benz-Zvi Printing Enterprises Ltd. 6 + 88 s., 1 res., 18 pl. = Israel Exploration Society University of Haifa Department of Antiquities and Museums. Ancient Synagogues Studies. 4° (B/9265).
- Drevnerusskoe Iskustvo. Rukopisnaya Kniga.* Moskva 1972 İzd-vo "Nauka". 368 s. = Akademiya Nauk SSSR Institut Istoriı Iskustv Ministerstva Kulturi SSSR Arheograficheskaya Komissiya AN SSSR. 4° (B/9309).
- Drevnosti Tashkenta.* Tashkent 1976 İzd-vo "Fan" Uzbekskoy SSR. 132 s. = Akademiya Nauk Uzbekskoy SSR Institut Arheologii. 8° (A. IV/7881).
- DULAR, JANEZ: *Halštatska Keramika v Sloveniji. Prispevek k Proučevanju Halštatske Grobne Keramike in Lončarstva na Dolenjskem die Grabkeramik der*

- Älteren Eisenzeit in Slowenien*. Ljubljana 1982 Razmnoževanje Pleško. 254 s., 27 pl. = Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti Academia Scientiarum et Artium Slovenica dela Opera: 23; İnstitut za Arheologijo Institutum Archaeologicum: 12. 8° (A. IV/7821).
- DULINA, N.A.: *Osmanskaya İmperiya v Mejdunarodnih Otnoseniyah (30-40-e god i XIX v.)*. Moskva 1980 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostočnoy Literaturi. 192 s. = Akademiya Nauk SSR Institut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7749).
- DUPRÉ, SYLVESTRE: *Porsuk I. La Céramique de l'Âge du Bronze et de l'Age du Fer*. Paris 1983 Recherche sur les civilisations. 246 s. = Institut Français d'Etudes Anatoliennes Mémoire No: 20. 4° (B/9325).
- DURANT, WILL: *İslâm Medeniyeti. Çev.: Orhan Bahaeddin*. Kervan Kitapçılık. 263 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 29. 8° (A. IV/7911).
- Durs Yazuvın ve Edebi Aydıılışın Kabıf Meseleleri. Haz.: B. Çarıyarova-Dr. T. Taçmuradova*. Aşgabat 1982 İlim. 43 s. = Turkmenistan SSR İlımlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı. 8° (A. IV/7796).
- DYER, GWYNNE: *The Turkish Armistice of 1918. 2 Kısım*. Middle Eastern Studies 8 (1972)'den ayrı bs. S. 143-348. 8° (A. IV/7170).
- ECKSTEIN, FELIX: *Handwerk. Teil: 1; Die Aussagen des Frühgriechischen Epos*. Göttingen 1974 Vandenhoeck und Ruprecht. 4 + 48 s. = Archaeologia Homérica Band II, Kapitel L, Teil 1. 8° (A. IV/7811-1).
- EFENDIEV, OKTAY: *Azerbaydjanskoe Gosudarstvo Sefevidov v XVI Veke*. Baku 1981 İzd-vo "Elm". 308 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR Institut İstorii. 8° (A. IV/7626).
- EKAEV, O.: *Turkmeni v kontse XV-pervoy polovine XVI v. (po dannım "Alam Ara-i Sefevi")*. Aşgabat 1981 İlim. 145 s. = Akademiya Nauk Turkmenskoy SSR Institut İstorii im. Ş. Baturova. 8° (A. IV/7740).
- ELFENBEIN, JOSEF: *A Baluchi Miscellanea of Erotica and Poetry: Codex Oriental Additional 24048 of the British Library*. Napoli 1983. 156 s., 15 pl. = Istituto Universitario Orientale 43,2. 8° (A. IV/7449).
- EMİN, KURBAN: *Kaşkar Âvâzı*. Pekin 1981 Milletler Basma Zaudu. 2 + 407 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A. IV/7712).
- EMİN NİHAD BEY: *Müsameretname. Gece Hikayeleri. Haz.: M. İsmet Uzun*. Kervan Kitapçılık. 291 + XII s. = Tercüman 1001 Temel Eser 20. 8° (A. IV/7906).

- ENGİNÜN, DOÇ. DR. İNCİ - DR. MÜJGAN CUNBUR - CAHİDE ÖZDEMİR: *Millî Mücadele'de Türk Kadını*. Ankara 1983 Feryal Matbaacılık. V + 135 s. = Cumhuriyetin 60. Yıldönümü Yayınları. 8° (A. IV/7450).
- EREMEEV, D.E.: *Na Stike Azii i Evropi. Oçerki o Turtsii i Turkah*. Moskva 1980 İzd-Vo Nauka Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 238 s. 8° (A. IV/7787).
- ERTUNA, HAMDİ: *Balkan Harbi'nde Yanya Savunması ve Esat Paşa (Korg. Bülkat)*. Ankara 1983 Gnkur. Basımevi. VII + 157 s., 2 res., 4 hr., 3 kroki. = T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Türk Asker Büyükleri ve Zaferleri Serisi No: 7. 8° (A. IV/7561).
- ESAD EFENDİ: *Osmanlılarda Töre ve Törenler. (Teşrifât-ı Kadime) Açıklamalarla Sadeleştiren: Yavuz Ercan*. İstanbul 1979 Kervan Kitapçılık. 170 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 132. 8° (A. IV/7942).
- Esaret Hatıraları. Haz.: Nejat Sefercioğlu*. İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. 183 + 6 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 130. 8° (A. IV/7949).
- ESTERHÁZY, MÁTYÁS: *Sklavenhandel in der Tartarel. Die Frage der Mandscharen. Çev.: Lajos Tardy*. Szeged 1983 Universitas Szegediensis de Attila József Nominata. 3 + 258 s. = Studia Uralo-Altaica 20. 8° (A. IV/7441).
- EŞREF-İ RÛMÎ: *Eşrefoğlu Divanı*. Kervan Kitapçılık. 286 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 4. 8° (A. IV/7967).
- Etudes Orientales Contemporaines en U.R.S.S. Moscou 1981 "Sciences Sociales Aujourd'hui"*. 248 s. = Institut des Etudes Orientales de l'Academie des Sciences de L'U.R.S.S. 8° (A. IV/7817).
- EYSAKIZI, ZEYNURE: *Tokuz Bulak (Şiirler)*. Beycing 1980 Milletler Basma Zaudu. 4 + 221 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A. IV/7713).
- FABER, KARL-GEORG: *Zum Verhältnis von Absolutismus und Wissenschaft*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 23 s. = Ak. d. Wiss. u.d. Lit. Abh. d. Geistes- u. Sozialwiss. Kl. Jahrgang 1983 Nr. 5. 8° (A. IV/7665-5).
- FADEEVA, I.L.: *Osmanskaya İmperiya u Anglo-Turekskie Otnoşeniya v Seredine XIX v.* Moskva 1982 İzdatelstvo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 160 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovo go Krasnogo Znamenı Institut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7775).
- FAULKNER, WILLIAM: *Ağustos Işığı. Çev.: Murat Belge*. İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 384 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7541).

- Prof. Fehmi Yavuz'a Armağan.* Ankara 1983 A.Ü.S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi. X + 515 s., 1 res. = A.Ü.S.B.F. Yay.: 528. 8° (A. IV/7460).
- FERENCZ, VITÉS JUBA: *A Magyar Tengeri Hajozas Multja Képekben. Ungarns Seefahrtsgeschichte in Bildern. Hungary's Maritime History in Pictures.* München 1983 Szerző Kiadása. 4 + 248 s., 2 res. 4° (B/9271).
- FERREIRA, JOSÉ MEDEIROS: *Kemal Atatürk: Um Nacionalista Anti-Tradicionista Visto de Portugal.* Estudos de Historia de Portugal, II, XVI-XX'den ayrı bs. Lisboa 1983. S. 515-522 + 13. = Imprensa Universitaia No: 24. 8° (A. IV/7260).
- FERZELİYEV, ŞAHİN: *Azerbaycan XV-XVI eserlerde. (Hecen bej Rumlunun "Ehsenum-tevarih"eseri uzre).* Bakı 1983 "Elm" Neşriyyatı. 152 s. = Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Tarih Institutu. 8° (A. IV/7768).
- FETTICH, NÁNDOR: *A Zöldhalompusztai Szkita Lelet-La Trouvaille Scythe de Zöldhalompusztai Près de Miskocl, Hongrie.* Budapest 1928 Franklin-Társulat Nyomdája. 3 + 46 s., 8 pl. = Archaeologia Hungarica a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztályának Kiadványai Acta Archaeologica Musei Nationalis Hungarici III. 4° (B/9291).
- FETTICH, NÁNDOR: *Régészeti Tanulmányok a Késői Hun Fémüvesség Történetéhez-Archäologische Studien zur Geschichte der Späthunnischen Metallkunst.* Budapest 1951 Akadémiai Kiadó. 205 s., 57 pl. = Archaeologia Hungarica az Országos Magyar Történeti Múzeum Régészeti Kiadványai Szerkeszti: A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Bizottsága Uj Folyam XXXI. 4° (B/9292).
- FEYZIOĞLU, TURHAN: *Atatürk's Rational, Scientific and Realistic Approach to the Modernization of Turkey.* Atatürk's Way'den tıpkı bs. İstanbul 1982. S. 1-74, 16 res. 8° (A. IV/7265).
- FEYZIOĞLU, TURHAN: *Secularism: Cornestone of the Turkish Revolution.* Atatürk's Way'den tıpkı bs. İstanbul 1982. S. 183-252, 4 res. 8° (A. IV/7266).
- FEYZOĞLU, OSMAN GÜNGÖR: *Atatürkçe. Şiirler.* Ankara 1983 Tekişik Matbaası. 60 s. 8° (A. IV/7566).
- FINLEY, M.I.: *Politics in the Ancient World.* London 1983 Cambridge University Press. VIII + 152 s. 8° (A. IV/7617).
- Flajor i Terma ve të Ekonomisë Politike. Shqip-Frëngjisht-Rusisht. Terminologjia Tekniko-Shkencore 21.* Tiranë 1983 Kombinati Poligrafik. 172

- s. = Akademia e Shkencave e Rps të Shqipërisë Instituti i Gjuhësisë Dhe i Leütërsisë Sektori i Terminologjisë Dhe i Kulturës së Gjuhës. 8° (A. IV/7609).
- Formirovanie Raboçego Klassa v Dorevoljutsionnom Yzbekistane.* Taşkent 1979 İzd-vo "Fan" Uzbekskoy SSR. 228 s. = Akademiya Nauk Uzbekskoy SSR Institut Istorii. 8° (A. IV/7641).
- FRANCE, ANATOLE: *Kırmızı Zambak. Çev.: Tahsin Yücel.* İstanbul 1983 Doyuran Basımevi. 311 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7525).
- FRANKENBERG, PETER: *Zur Landschaftsdegradation in Südosttunesien.* Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 60 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Math.-Naturwiss. Kl. Jahrgang 1983 Nr. 4. 8° (A. IV/7666-4).
- FRIDH-HANESON, BRITT MARIE: *Le Manteau Symbolique. Étude sur les Couples Votifs en Terre Cuite Assis Sous un Même Manteau.* Stockholm 1983 Distributor Paul Aströms Förlag. 89 + 7 s., 11 pl. = Skrifter Utgivna av Svenska Institutet I Rom, 4°, XL; Acta Instituti Romani Regni Sueciae, Series In 4; XL. 4° (B/9267).
- FRÖNLICH, HANS J.: *Kein Strich, der nicht erlebt, kein Strich so, wie er erlebt.* Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 17 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Kl. d. Lit. Jahrgang 1983 Nr. 4. 8° (A. IV/7667-4).
- FUNKE, GERHARD: *Wissenschaft und Wissenschaftsbegriff. Gesichtspunkte zur Beurteilung von Wissenschaftsbegriffen.* Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 41 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Math.-Naturwiss. Kl. Jahrgang 1983. Nr. 3. 8° (A. IV/7666-3).
- FURUYA, KEIJI: *Chiang Kai-Shek his life and times. Abridged English Edition by Chun-Ming Chan.* New York 1981 St. John's University. LXI + 978 s. 8° (A. IV/7707).
- GÁBORI, MIKLÓS: *Les Civilisations du Paléolithique Moyen Entre les Alpes et l'Oural. Esquisse Historique.* Budapest 1976 Akadémiai Kiadó. 278 s., 2 hr. 4° (B/9259).
- GAÇEÇİLADZE, R.G.: *Turtsiya.* Moskva 1983 Mısl. 124 + 4 s. = U Kartı Mira. 8° (A. IV/7746).
- GANDIMOV, Ş.: *Edebi dostluk. Turkmen-Tejik Edebi Gatnaşıklarının Taririnden.* Aşgabat 1982 İlim. 156 s. = Turkmenistan SSR İlimlar Akademiyası Magtımğulı adındaki Dil ve Edebiyat Institutı. 8° (A. IV/7742).
- GARAEV, ALLAMIRAT: *Turkmen Sovet Poeması. (Yuze çıkışı ve oşuş eluna duşuşı).* Aşgabat 1981 İlim. 223 s. = Turkmenistan SSR İlimlar Akademiyası Magtımğulı adındaki Dil ve Edebiyat Institutı. 8° (A. IV/7784).

- GARD, ROGER MARTIN DU: *Thibault'lar (Les Thibault). Güzel Günler I, Güzel Günler II, Hasta Çocuklar. Çev.: Adnan Cemgil.* İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 423 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7534).
- GARRIEV, SEYIT: *Turkmen Eposı, Dessanları ve Gundogar Halklarının Epiki Deredijiligi.* Aşgabat 1982 İlim. 200 s. = Turkmenistan SSR İlimler Akademiyası Magtımğulı adındaki Dil ve Edebiyat İnstituti. 8° (A. IV/7776).
- GARTMANN, HELENE: *Zur Situation der Frau im Gecekundu. Eine Untersuchung über die Lebensverhältnisse von Frauen in einem durch Zuwanderung aus dem Landesinnern entstandenen Stadtrandgebiet von Ankara.* Berlin 1981 Klaus Schwarz Verlag. 171 s. = İslamkundliche Untersuchungen Band 63. 8° (A. IV/7521).
- GASRATYAN, M.A. - S.F. OREŞKOVA - YU. A. PETROSYAN: *Ocerki İstorii Turtsii.* Moskva 1983 Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. İzd-vo. "Nauka". 296 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovogo Krasnogo Znamenı İstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7624).
- GAYNULLIN, MUHAMMET: *Tatar Ediplere. (İjat Portrelları).* Kazan 1978 Tatarstan Kitap Neşriyatı. 280 s. 8° (A. IV/7872).
- Geleneksel Tiyatro Festivali (24-30 Eylül 1983).* Ankara 1983 Başbakanlık Basımevi. 66 s. = Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay.: 50; Genel Yayınlar Dizisi: 2. 8° (A. IV/7500).
- GELİBOLULU MUSTAFA ALİ: *Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyâfet Sofraları. (Mevâidü'n-nefâis fi kavâid'l mecâlis). 2 Cilt. Haz.: Orhan Şaik Gökyay.* İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 121, 122. 8° (A. IV/7943).
- Gelin-Gızların Şahırana Doredijiligi.* Aşgabat 1982 İlim. 159 s. = Turkmenistan SSR İlimler Akademiyası Magtımğulı adındaki Dil ve Edebiyat İnstituti. 8° (A. IV/7786).
- GEORGHALLIDES, G.S.: *A Political and Administrative History of Cyprus 1918-1926. With a Surrvey of the Foundations of British Rule.* Nicosia 1979 The Zavallis Press. VII + 471 s. = Cyprus Research Centre Texts and Studies of the History of Cyprus. 4° (B/9261).
- GEYDAROV, M.H.: *Goroda i Gorodskoe Remeslo Azerbaydjana XIII-XVII vekov. Remeslo i Remeslennie Tsentri.* Baku 1982 İzd-vo "Elm". 283 s. = Akademiya Nauk Azerbayd janskoy SSR İstitut İstorii. 8° (A. IV/7752).
- GIDE, ANDRÉ: *Kalpazanlar. (Les Faux-Mannayeurs). Roman. Çev.: Tahsin Yücel.* İstanbul Gözlem Matbaacılık. 373 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7540).

- GOLDSTEIN, KENNETH S.: *Sahada Folklor Derleme Metotları. (2. basılış). Çev.: Prof. Dr. Ahmet E. Uysal.* Ankara 1983 Başbakanlık Basımevi. 3 + VIII + 128 s. = Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 49; Kılavuzlar, El Kitapları, Tarihçeler Dizisi: 4. 8° (A. IV/7461).
- GOLGING, WILLIAM: *İşte Bizim Dünya. (Sineklerin Tanrısı). Çev.: Müge Tayşi.* İstanbul 1983 Sebat Matbaası. 272 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7553).
- GORBATOV, O.M. - L.YA. ÇERKASSKIY: *Borba SSSR za Obespeçenie Proçnogo i Spravedlivogo Mira na Blijnem Vostoke (1967-1980).* Moskva 1980 Izd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 280 s. 8° (A. IV/7738).
- GOTTWALD, JOCHEN: *Interstitielle Fauna von Galapagos. XXX. Podocopida 1 (Ostracoda).* Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 187 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Math. -Naturwiss. Kl. Mikrofauna des Meeresbodens 90 (1973). 8° (A. III/5866-90).
- GÖKÇE, PROF. DR. BİRSEN: *Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar.* Ankara 1983. 199 + 10 s. = T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayın No: 01-89. 8° (A. IV/7556).
- GÖKYAY, ORHAN ŞAIK: *Dede Korkut Hikâyeleri.* İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. 238 s., 8 res. = Tercüman 1001 Temel Eser 149. 8° (A. IV/7960).
- GÖRGÜLÜ, İSMET: *Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar.* İstanbul 1983 Harp Akademileri Basımevi. VIII + 468 s. = Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları. 8° (A. IV/7570).
- GÖYÜNÇ, PROF. DR. NEJAT: *Osmanlı İdaresinde Ermeniler.* 1983 Emek Matbaacılık. VIII + 117 s. 8° (A. IV/7445).
- GRAY, DOROTHEA - SPYRIDON MARINATOS: *Seewesen. Das Schiffsfresko von Akrotiri, Thera.* Göttingen 1974 Vandenhoeck und Ruprecht. 4 + 166 s., 11 pl. = Archaeologia Homérica Band I, Kapital G. 8° (A. IV/7812).
- GRISWOLD, WILLIAM J.: *The Great Anatolian Rebellion 1000-1020/1591-1611. Haz.: Klaus Schwarz.* Berlin 1983 Klaus Schwarz Verlag. XXIV + 333 s. = Islamkundliche Untersuchungen Band 83. 8° (A. IV/7699).
- GUBOĞLU, MIHAIL: *Tabele Sincronice. Datele Hegirei și Datele Erei Noastre ou o Introducere in Cronologia Musulmană.* București 1955. LXIII + 330 s., 3 pl. = Directiunea Arhivelor Statului. 8° (A. IV/7684).

- A Guide to Korean Characters. Reading and Writing Hangŭl and Hanja.* 2. bs. Seoul 1982 Hollym International Corp. 367 s. 8° (A. IV/7589).
- GUMILEV, L.N.: *Drevnie Tyurki*. Moskva 1967 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostočnoy Literaturı. 503 s. = Akademiya Nauk SSSR Institut Narodov Azii. 8° (A. IV/7731).
- Gunçılar Balılar Hikayiliri Toplimi. Der.: Erkin.* Beycing 1981 Milletler Neşriyatı. 6 + 173 s. 8° (A. IV/7709).
- GUSEYNOV, A.A.: *Stedstva Massovoy Informatsii v Obstevtvenno-Politiçeskoj Jizni Turtsii*. Moskva 1981 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostočnoy Literaturı. 232 s. 8° (A. IV/7737).
- GUZEV, V.G.: *Staroomanskiy yazık*. Moskva 1979 İzd-Vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostočnoy Literaturı. 96 s. = Akademiya Nauk SSSR Institut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7794).
- GÜNDÜZ, NECATİ: *Bayraktar Ana*. 2. bs. Ankara 1975 Ongun Kardeşler Matbaacılık Sanayii. X + 314 s., 2 pl. 8° (A. IV/7660).
- GÜNEŞ, AHMET HALİL: *Das Kitāb ar-raud al-ātir des Ibn Aiyūh. Damaszener Biographien des 10/16. Jahrhunderts. Beschreibung und Edition*. Berlin 1981 Klaus Schwarz Verlag. 5 + 123 + 118 s. = Islamkundliche Untersuchungen Band 60. 8° (A. IV/7520).
- Günümüz Türkçesindeki Karşılıklarıyla (Şeyhülislām Bahâyi Efendi Divânı'ndan Seçmeler.) Haz.: Doç. Dr. Harun Tolasa.* İstanbul 1979 Kervan Kitapçılık. 286 + 2 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 140. 8° (A. IV/7954).
- GÜRÜN, KÂMURAN: *Dış İlişkiler ve Türk Politikası, (1939'dan Günümüze Kadar)*. Ankara 1983 A.Ü.S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi. V + 457 s. = A.Ü.S.B.F.Yay.: 531. 8° (A. IV/7457).
- GYULA, SIKLOSI: *Török Konyha Isztolni Belgrád Belvárosából*. 1982. 49 s. 4° (B/9281).
- HA, TAE HUNG: *Maxims and Proverbs of Old Korea*. 3. bs. Seoul 1970 Yonsei University Press. 315 s. = Korean Cultural Series-Vol. VII. 8° (A IV/7593).
- HAN-MAGOMEDOV, S.: *Derbent. Gornaya Stena Aulı Tabasarana*. Moskva 1979 İzd-vo "İskustvo". 286 s. = Hudojestvennie Pamyatniki VI-naçala XX veka. 8° (A IV/7894).
- Hankuk Kyongje sa hö uy Kindehwa*. Seoul 1981 Hankuk Kaebal Yonkuwön. 522 + 6 s. 8° (A IV/7686).
- Hankuksa Nonmun sun jib. (Kodepyun). VI cilt.* Seoul 1983 Il Jökak. 8° (A IV/7687).

- EL-HARAMEIN, IMAM: *El-Irchad. V Siècle. Çev.: J.-D. Luciani*. Paris 1983 Imprimerie Nationale. 363 + 244 s. = 1830-1930 Collection du Centenaire de l'Algerie. 8° (B/9264).
- HASANDEDIC, HIVZIJA: *Katalog. Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa*. Mostar 1977 "Oslobodenje" Sarajevo. 332 s. = Izdanje Arhiva Hercegovine Mostar Svezak 2. 8° (A IV/7815).
- Hatay'da Eğitim ve Kültür*. Ankara Orkide Basımevi Ofset-Tipo Tesisleri. 179 s. = T.C. Hatay İli Milli Eğitim Müdürlüğü Yayın No: 3. 8° (B/9256).
- HAVAZI, YASIN: *Muhammet Napir Şiir-Koşaklar*. Beycing 1982 Milletler Basma Zaudu. 2 + 143 s., 1 res. = Milletler Neşriyatı. 8° (A IV/7717).
- HAVAZI, YASIN: *Ai Qing Şiiriyet Toğrısıyda*. Beycing 1982 Milletler Basma Zaudu. 3 + 197 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A IV/7722).
- HEISSENBÜTTEL, HELMUT: *Versuch über die Lautsonate von Kurt Schwitters*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 18 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Kl. d. Lit. Jahrgang 1983 Nr. 6. 8° (A IV/7667-6).
- HESSE, HERMANN: *Gençlik Güzel Şey. Çev.: Behçet Necatigil-Kâmuran Şipal*. İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 237 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A IV/7537).
- HEYTING, A.: *Axiomatic Projective Geometry. 2. bs*. Amsterdam 1980 North-Holland Publishing Company. IX + 150 s. = Bibliotheca Mathematica. A series of Monographs on Pure and Applied Mathematics Volume V. 8° (A IV/7473).
- HILLEBRAND, BRUNO: *Die Hoffnung des alten Goethe*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 35 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Kl. d. Lit. Jahrgang 1983 Nr. 5. 8° (A IV/7667-5).
- HIGHAM, ROBIN: *Hava Gücü. Özlü Bir Tarih. Çev.: Mehmet Ataçeri*. Ankara 1983 Gnkur. Basımevi. XVI + 301 s., 4 res. = Gnkur. ATASE. 8° (A IV/7505).
- Hikâyeler. Der.: Junguo Yazğuçular Cem'iyeti Xinjiang Uygur Abtonom Rayonluk Şubesi*. Pekin 1980 Milletler Basma Zaudu. 2 + 483 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A IV/7723).
- Historia e Letërsisë Shqiptare. Që Nga Fillimet Deri te Lufta Antifashiste Nacionalçlirimtare*. Tiranë 1983 Kombinati Poligrafik. 629 s. = Akademia e Shkencave e Rps të Shqipërisë Instituti i Gjuhësisë Dhe i Letërsisë. 8° (A IV/7607).
- Historia 16. Ano I-No.: 8-Diciembre 1976 60 Ptas*. Madrid 1976 De Beers Consolidated Mines. 146 s. 8° (A. IV/7848).

- The Historical Background of Cyprus and the Turkish Republic of Northern Cyprus.* Ankara Ulus Ofset. VII + 93 s. = The Cyprus Turkish Cultural Association. 8° (A. IV/7700).
- Historical Relics Unearthed in New China.* Peking 1972 Foreign Languages Press. 6 + 217 s., 9 s. ek. 4° (B/9269).
- Homage to Mustafa Kemal Atatürk. Hero of the East. Documents from the Turkish Archives (With Additions from the Pakistan Archives).* Haz.: Bilâl N. Şimşir. İslamabad 1981 Mirza Muhammad Sadiq and Sons. 12 + V + 207 s. = Documentation Series: 9. 8° (A. IV/7502).
- HOWARD, GEORGE WILLIAM FREDERICK: *Türk Sularında Seyahat. Çev.: Şevket Serdar Türet.* İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. 121 + III s. = Tercüman 1001 Temel Eser 117. 8° (A. IV/7939).
- HROCHOVÁ, VĚRA: *Byzantská Města ve 13.-15. Století. Prispěvek k Sidelni Topografii Středověkého Recka.* Praha 1967 Universita Karlova. 118 s., 4 hr. = Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica Monographia XX-1967. 8° (A. IV/7819).
- HUART, CLÉMENT: *Mevlevîler Beldesi Konya. Çev.: Nezih Uzel.* İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. 158 + 2 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 123. 8° (A. IV/7944).
- HUDYAKOV, YU. S.: *Voorujenje Eniseyskih Kirgızov VI-XII vv.* Novosibirsk 1980 Sibirskoe Otdelenie İzd-Vo Nauka. 176 s. = Akademiya Nauk SSSR Sibirskoe Otdelenie Institut İstorii, Filologii i Filosofii. 8° (A. IV/7743).
- HUHM, HALLA PAI: *Kut. Korean Shamanist Rituals 3. bs.* Seoul 1983 Hollym International Corp. 102 s. 8° (A. IV/7588).
- Die Humboldt-Universität zu Berlin. Bilder aus Vergangenheit und Gegenwart.* Berlin 1976 VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften. 312 s. 4° (B/9268).
- HUŞUR İBRAHİM ABLEMİD HACI: *Çileş Tentenesi.* Beycing 1981 Milletler Basma Zaudu. 3 + 194 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A. IV/7715).
- HÜSEYİN RACİ EFENDİ: *Tarihçe-i Vak'a-i Zağra.* Haz.: Ertuğrul Düzdağ. Kervan Kitapçılık. 304 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 24. 8° (A. IV/7910).
- The Identity of the Korean People. A History of Legitimacy on the Korean Peninsula.* Seoul 1983 Samhwa Printing Co., Ltd. 222 + 12 s., 6 res. 8° (A. IV/7586).
- İNALCIK, HALİL: *Capital Formation in the Ottoman Empire.* The Journal of Economic History, XXIX'den ayrı bs. New York The Graduate School of Business Administration. S. 96-140 fotokopi. 8° (A. IV/7465).

- O Istoriografiji Bosne I Hercegovine (1945-1982) Savjetovanje (Sarajevo, 11.112.II 1982)*. Sarajevo 1983 Stamparija DES Sarajevo. 181 s. = Akademija Nauka I Umjetnosti Bosne I Hercegovine Posebna Izdanja LXV, Odjeljenje Društvenih Nauka Knjiga 12. 8° (A. IV/7846).
- İŞİK, FAHRI: *Kleinasiatische Girlandensarkophage mit Pilaster-oder Säulenarchitektur*. Jahresheften des Österreichischen Archäologischen Institutes Band 53'den Sonderdruck. S. 30-146. 4° (B/9323).
- Ibn Sina (Avicenna). İzbranne Filozofskie Proizvedeniya Jizneopisanie Kniga Žnaniya Ukazaniya i Nastavleniya Kniga o Duše*. Moskva 1980 İzd-Vo Nauka. 552 s. = Akademiya Nauk SSSR. 8° (A. IV/7757).
- İBRAHİM EBEYDULLA: *Köklem*. Pekin 1981 Milletler Basma Zaudu. 2 + 228 s. 8° (A. IV/7729).
- İBRAHİMOV (Şahin). T.E.: *Birinci Dünya Muharibesi Devründe İnanın Çenub ve Gerb Rayonlarında Milli Azadlıg Harekatı*. Bakı 1981 "Elm" Neşriyatı. 104 s. = Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Yahın ve Orta Şerg Halgları İnstitutu. 8° (A. IV/7772).
- İDİL, VEDAT: *Korinthische Kapitelle im Museum von Izmir*. Jahresheften des Österreichischen des Archäologischen Institutes Band 53'den Sonderdruck. S. 150-186. 4° (B/9319).
- İNALCIK, HALİL: *Servile Labor in the Ottoman Empire*. The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds: The East European Pattern'den ayrı bs. New York Columbia University. S. 25-53 fotokopi. 8° (A. IV/7464).
- İSMAYILOV, GUDRET: *Guruçay ve Kondelençay Vadisinde Gedim Medenniyyet İzleri*. Bakı 1981 "Elm" Neşriyyatı. 67 s. = Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Arheolojiya ve Etnografiya Sektoru. 8° (A. IV/7774).
- İSMİZADE, O. Ş. - F. A. İBRAGİMOV: *Hudo jestvennaya Ştampovannaya Keramika Srednevekovogo Baku*. Baku 1983 İzd-vo "Elm". 108 s. = Akademiya Nouk Azerbaydjanskoy SSR Sektor Arheologii i Etnografii. 8° (A. IV/7799).
- Istoriya Azerbaydjana*. Baku 1979 İzd-vo "Elm". 304 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR Institut İstorii. 8° (A. IV/7876).
- Izsledvaniya v Çest na Akademik Nikolay Todorov*. Sofiya 1983 İzd-vo na Bilgarskata Akademiya na Nazıkite. 378 s. = Bilgarska Akademiya na Nazıkite İnstitut za Balkanistika Lüdmila Jivkova. 8° (A. IV/7639).
- JANOS, MAKKAY: *A Magyarországi Neolitikum Kutatésának uj Eredményei. Az Idörend és a Népi Azonosítás Kérdései*. Budapest 1982 Akadémiai Kiadó. 181 s., 1 lev. 8° (A. IV/7514).

- JOE, WANNE J.: *Traditional Korea a Cultural History. 4. bs.* Seoul 1982 Chung'ang University Press. XV + 477 s., 8 res. = Cau International Culture Research Series No: 3. 8° (A. IV/7595).
- JOHNSON, EYVIND: *Saltanat Günleri. Çev.: Nihal Yeğınobalı.* İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 391 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7550).
- Journal of Central Asia. Biannual. Journal of International Association for the Cultures of Central Asia.* Islamabad 1982 Hudaiibiya Publications Ltd. VIII + 350 s. 8° (A. IV/7470).
- JULIEN, CATHERINE J.: *Hatunqollas A View of Inca Rule from the Lake Titicaca Region.* Berkeley 1983 University of California Press. XVIII + 286 s., 25 pl. = University of California Publications in Anthropology Volume 15. 4° (B/9276).
- JUMAEV, KAYUM: *Aman Kekilov.* Aşgabat 1982 İlim. 152 s. = Turkmenistan SSR İlimlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı. 8° (A. IV/7797).
- KANG, INKU: *Baekje kobun yonku.* Seoul 1983 İljisa. 204 s. 8° (A. IV/7689).
- KARAÇAM, NAZIF: *20 Aralık 1930 Atatürk Kırklareli'nde.* İstanbul 1969 Saffet Matbaası. 56 s. 8° (A. IV/7657).
- KARAHASAN, MUSTAFA: *Odrani Trudovi.* Skopye 1983 Komunist. 329 s. = Seçilmiş Eserler. 8° (A. IV/7634).
- KARAKOYUNLU, SADRI: *O gündən Beri. 50 Şiir.* Ankara 1982 Kültür Matbaacılık - Yayıncılık. 142 s., 50 tab. 8° (A. IV/7567).
- Kataloglama Kuralları.* Ankara 1980 TÜBİTAK Matbaası. 2 + XXVII + 511 s. = TÜBİTAK Yay. 439, TÜRDOK Seri No: 32. 8° (A. IV/7435).
- KÂTİP ÇELEBİ: *Mizanü'l Hakk fi İhtiyari'l Ahakk. Açıklamalarla Haz.: Orhan Şaik Gökyay.* İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. 192 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 145. 8° (A. IV/7958).
- KÂTİP ÇELEBİ: *Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l - Bihar. 2 Cilt. Açıklamalarla Haz.: Orhan Şaik Gökyay.* İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 146, 147. 8° (A. IV/7959).
- KAVABATA, YASUNARI: *Kiyoto. Çev.: Esat Nermi.* İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 270 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7547).
- KIRZIOĞLU, DOÇ. DR. M. FAHRETTİN: *Anı Şehri Tarihi (1018-1236). Kars-Arpaçayı Boyları Eski Merkezi.* Ankara 1982 San Matbaası. X + 118 s. 8° (A. IV/7497).

- KIENITZ, FRIEDRICH - KARL: *Büyük Sancağın Gölgesinde. Anadolu ve Balkan Yarımadası Şehirlerinin Tarih ve Kültürü. Çev.: Seyfettin Halit Kakinç.* = Tercüman 1001 Temel Eser 45. 8° (A. IV/7918).
- KIM, İNHÖ: *Hakuk Mudang uy Hanghap Jok Koçal.* Seoul 1982 Koryu Dehakyö Minjok Munhwa Yunkuso. VII + 315 s. 8° (A. IV/7692).
- KIM, KWANGSUK - JUNKYUNG PARK: *Hankuk Kyonje uy Kodosöng Jangyoyin.* Seoul 1979 Hankuk Kaebal Yunkuwon. 160 s. 8° (A. IV/7685).
- KIM, WON-YONG: *Hankuk Pyukwa Kobun.* Seoul 1983 İljisa. 158 s. 8° (A. IV/7688).
- KIM, WON-YONG: *Recent Archaeological Discoveries in the Republic of Korea.* Tokyo 1983 Hinode Printing Co., Ltd. XI + 79 s., 8 res. = The Centre for East Asian Cultural Studies Unesco. 4° (B/9262).
- KİREEV, N. G.: *Razvitie Kapitalizma Turtsi (K kritike teorii "Şmeşannoy Ekonomiki").* Moskva 1982 Izd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi. 296 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovogo Krasnogo Znameni Institut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7633).
- KİSELİNOVSKİ, STOYAN: *Grçkata Kolonizatsiya vo Egeyska Makedoniya (1913-1940).* Skopye 1981. 208 s. = Zavod za Unapreduvane na Ctopanstuoto vo SRM "Samoupravna Praktika" Skopye Institut za Natsionalna İstoriya Skopye. 8° (A. IV/7625).
- KİTAPÇI, ZEKERİYA: *The Turks in the Works of al-Jahiz and Their Position in Islamic History.* Dar Assakafa 1972. 18 + 315 s. 8° (A. IV/7562).
- KLEENE, STEPHEN COLE: *Introduction to Metamathematios. 8. bs.* Amsterdam 1980 North-Holland Publishing Company. = Bibliotheca Mathematica. A Series of Monographs on Pure and Applied Mathematios Volume I. 8° (A. IV/7472).
- KNAPP, ROBERT C.: *Roman Córdoba.* Berkeley 1983 University of California Press. XI + 158 s. = University of California Publications: Classical Studies. 4° (B/9274).
- KNIBBE, DIETER - BÜLENT İPLİKÇİOĞLU: *Neue Inschriften aus Ephesos VIII. Jahresheften des Österreichischen Archäologischen Institutes Band 53'den Sonderdruck. S. 87-150.* 4° (B/9320).
- Knigi Glavnoy Radoktsii Vostoçnoy Literaturi izdatelstva "Nauka" 1957-1966 Annotirovanniy Katalog. Haz.: Ya. Ya. Biçkov.* Moskva 1968 İzdatelstvo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi. 304 s. = Akademiya Nauk SSSR. 8° (A. IV/7635).

- KOCATÜRK, PROF. DR. UTKAN: *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyet Tarihi Kronolojisi 1918-1938*. Ankara 1983 T.T.K. Basımevi. XXVII + 674 s. = T.T.K. Yay. XVI. Dizi - Sa. 49. 8° (A. IV/7479).
- Kombinat Belišće Kaa Činilac Privrednog Razvoja. II. Özel baskı*. Osijek 1980 Stampa Osijek. 555 s., 8 res. = Jugoslavenska Akademija Znanosti I Umjetnosti Centar za Znanstveni Rad. 4° (B/8959).
- KONONOV, A. N.: *Tyurkskaya Filologiya v SSSR 1917 - 1967*. Moskva 1968 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 48 s. = Akademiya Nauk SSSR İstitut Narodov Azii. 8° (A. IV/7891).
- KONONOV, A.N. - İ.İ. İORIS: *Leningradskiy Vostoçny İstitut. Stranitsa İstorii Sovetskogo Vostokovedeniya*. Moskva 1977 Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı İzd-vo "Nauka". 136 s. = Akademiya Nauk SSSR İstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7882).
- KOPČAN, VOJTECH - KLÁRA KRAJČOVIČOVÁ: *Slovensko v Tieni Polmesiaca*. 1983. 214 s., 8 pl. = Tradicia A Dnešok 4. 8° (A. IV/7511).
- Korean Dance, Theater and Cinema. Haz.: The Korean National Commission for UNESCO*. Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers, Inc. IX + 205 s. = Korean Art: 4. 8° (A. IV/7580).
- Korean Folklore. Haz.: The Korean National Commission for UNESCO*. Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers, Inc. IX + 312 s. 8° (A. IV/7583).
- The Korean Language. Haz.: The Korean National Commission for UNESCO*. Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers, Inc. IX + 277 s. 8° (A. IV/7576).
- Korean Traditions. -as seen through paper windows-. 2. bs. Potographs: Joo Myong-dok*. Seoul 1983 Seoul International Tourist Publishing Co. 115 + 14 s. 4° (B/9273).
- KOSSMAGK-STEPHAN, KLAUS-J.: *Marine Oligochaeta from a Sandy Beach of the Island of Sylt (North Sea) with Description of four New Enchytraeid Species*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 28 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Math.-Naturwiss. Kl. Mikrofauna des Meeresbodens 89 (1983). 8° (A. III/5866-89).
- Koroğlu Semineri Bildirileri*. Ankara 1983 Başbakanlık Basımevi. 114 s. = Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay.: 47; Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 15. 8° (A. IV/7501).
- KRISTENSEN, ANNE K. G.: *Tacitus Germanische Gefolgschaft*. Kobenhaun 1983 Bianco Lunos Bogtrykkeri. 93 s. = Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab Historisk-Filosofiske Meddelelser 50: 5. 8° (A. IV/7313).

- KROGERUS, GUNVOR: *Bezeichnungen für Frauenkopfbedeckungen und Kopfschmuck im Mittelniederdeutschen*. Helsinki 1982 Societas Scientiarum Fennica. 104 s. = *Commentationes Humanarum Litterarum* 72 1982. 8° (A. IV/7831).
- Kultura i İskusstvo Narodov Sredney Azii v Drevnostii Srednevekovye*. Moskva 1979 İzd-vo Nauka Glavnaya Redaktsiya Vostochnoy Literaturı. 191 s. = Akademiya Nauk SSSR Institut Vostokovedeniya. 4° (B/9307).
- KURİPEŠİĆ, BENEDIKT: *Itinerrarium der Gesandtschaft König Ferdinand I. von Ungarn nach Konstantinopel 1530*. Bochum 1983 Studienverlag Brockmeyer. 61 s., 1 hr. = *Materialia Turcica Beiheft* 6. 8° (A. IV/7374).
- KUŞEYRİ: *Tasavvufun İlkeleri. (Risale-i Kuşeyri)*. 2 Cilt. Çev.: Tahsin Yazıcı. İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. = *Tercüman* 1001 Temel Eser 125, 126. 8° (A. IV/7946).
- LAGERLÖF, SELMA: *Nils Holgersson'un Serüvenleri*. Çev.: Babür Kuzucu. İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 397 s. = *Bilge Nobel Dizisi*. 8° (A. IV/7530).
- LANDAU, JACOB M.: *Johnson's 1964 Letter to İnönü and Greek Lobbying of the White House*. Jerusalem 1979 Alpha Press. 22 s. 8° (A. IV/7841).
- LÂTİP, MUHAMMET - MUHAMMET PULAT: *Çin Dostluğu*. Pekin 1981 Milletler Basma Zaudu. 3 + 207 s. = *Milletler Neşriyatı*. 8° (A. IV/7720).
- LAUER, WILHELM: *Beitrae zur Geoökologie von Gebirgsräumen in Südamerika und Eurasien*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 107 s. = *Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Math. - Naturwiss. Kl. Jahrgang* 1983 Nr. 2. 8° (A. IV/7666-2).
- LAXNESS, HALLDOR: *Salka Valka. İkinci bs*. Çev.: Samih Tiryakioğlu. İstanbul 1983 Özdem Kardeşler Matbaacılık Tesisleri. 296 s. = *Bilge Nobel Dizisi*. 8° (A. IV/7542).
- LEDYARD, GARI: *The Dutch Come to Korea*. Seoul 1971 Taewon Publishing Company. 231 s. = *Royal Asiatic Society, Korea Branch Monograph Series No. 3*. 8° (A. IV/7592).
- LESTYÁN, SÁDOR - SÁDOR G. ZAKARIÁS: *2000 Years Old Budapest*. Çev.: Z. Pohárnok. Budapest 1945 The City of Budapest. 45 s., 42 res. 8° (A. IV/7808).
- Letters of Gregory Akindynos*. Çev.: Angela Constantinides Hero. Washington 1983 Dumbarton Oaks. LIII + 465 s. = *Corpus Fontium Historiae By-*

zantinae Consilio Societatis Internationalis Studiis Byzantinis Provehendis Destinatae Editum Volumen XXI. 8° (A. IV/7647).

LEWIS, BERNARD: *Meşveret*. Tarih Enstitüsü Dergisi Sayı: XII Sene: 1981 - 1982 Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı'ndan ayrı bs. İstanbul 1982 Edebiyat Fakültesi Matbaası. S. 775-782. 8° (A. IV/7679).

LEWIS, BERNARD: *The Tanzimat and Social Equality*. Économie et Sociétés dans l'Empire Ottoman (Fin du XVIIIe-début du XXe Siècle)'den ayrı bs. S. 47-54. 8° (A. IV/7681).

LEWIS, SINCLAIR: *Seni Sevmek Kaderim*. (Cass Timberlan). Çev.: Vahdet Gültekin. İstanbul Gözlem Matbacılık. 464 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7533).

Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC) II, 1: Aphrodisias - Athena. Switzerland 1984 Artemis Verlag Zürich und München. XXII + 112 s. 4° (B/9150-2,1).

Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC) II, 2: Aphrodisias - Athena. Switzerland 1984 Artemis Verlag Zürich und München. 904 s. 4° (B/9150-2, 2).

Lidhja Shqiptare e Prizrenit ne Dokumantet Osmane 1878-1881. Der.: Kristaq Prifti. Tiranë 1978 Kombinati Poligrafik. 288 s. = Ak. e Shkenca ve e Rps Të Shqipërise, Instituti I Historisë. 8° (A. IV/7180).

LIIJA, SAARA: *Homosexuality in Republican and Augustan Rome*. Helsinki 1983 Societas Scientiarum Fennica. 164 s. = Commentationes Humanarum Litterarum 74 1982. 8° (A. IV/7833).

LITVINSKIY, B.A.: *Orudiya Truda i Utvar iz Mogilnikov Zapodnoy Fergani*. (Archeologičeskie i Etnografičeskie Materiali po İstorii Kulturi i Religii Sredney Azii). Moskva 1978 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi. 216 s., 36 pl. = Akademiya Nauk SSSR İstitut Vostokovedeniya Akademiya Nauk Tadjikskoy SSR İstitut İstorii im. A. Donişa. 8° (A. IV/7880).

LÜDERITZ, GERT: *Corpus jüdischer Zeugnisse aus der Cyrenaika*. Wiesbaden 1983 Dr. Ludwig Reichert Verlag. XVI + 235 s., 4 pl. = Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients. Reihe B (Geisteswissenschaften) Nr. 53. 8° (A. IV/7453).

MAHMUD MUHTAR: *Balkan Harbi*. "Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharabeleri". Haz.: M. Ziyaettin Engin. İstanbul 1979 Kervan Kitapçılık. 208 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 137. 8° (A. IV/7953).

- Main Currents of Korgen Thought. Haz.: The Korean National Commission for UNESCO.* Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers, Inc. XI + 294 s. 8° (A. IV/7582).
- MAKKAY, J.: *The Earliest use of Helmets in South-East Europe.* Acta Archaeologica Academia Scientiarum Hungaricae 34 (1-4) 1982'den ayrı bs. Budapest 1982. S. 3-22. 4° (B/9280).
- MALKEVICH, V.: *East-West Economic Cooperation and Technological Exchange.* Moscow 1981 "Social Sciences Today". 164 s. = Problems of the Contemporary World (No. 100). 8° (A. IV/7818).
- MAMMETYAZOV, B.: "*Goroglı*" *Eposunun Doreysi Hakkında.* Aşgabat 1982 İlim. 140 s. = Turkmenistan SSR İlimler Akademiyası Magtımguş adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutu. 8° (A. IV/7770).
- MANN, THOMAS: *Buddenbrook Ailesi.* Çev.: *Burhan Arpad.* İstanbul 1983 Özal Matbaası. 720 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7532).
- MANTRAN, ROBERT: *Foreign Merchants and the Minorities in Istanbul During the Sixteenth and Seventeenth Centuries.* "Christians and Jean the Ottoman Empire" Vol. I'den ayrı bs. New York 1982 The Central Lands. S. 127-137. 8° (A. IV/7197).
- MAPAFAYI, ZEYHALABDİN: *İbrahim Beyin Seyahatnamesi veya Teessybkeşliğin Belası.* Çev.: *Hamid Memmedzade.* Bakı 1982 "Elm" Neşriyyatı. 500 s. = Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Nizami adına Edebiyyat İnstitutu. 8° (A. IV/7628).
- MARKIDES, KYRIACOS C. - ELENI S. NIKITA - ELENKO N. RANGOU: *Lysi. Social Change in a Cypriot Village.* Nicosia 1978 Cyprus by Zavallis Press Ltd. VIII + 219 s. = Publications of the Social Research Centre 1. 8° (A. IV/7621).
- MARQUEZ, GABRIEL GARCIA: *Kötü Saatte - Yaprak Fırtınası - Bir Kayıp Denizci.* Çev.: *Tuğrul Tanyol.* İstanbul 1983 Özal Basımevi. 207 + 180 + 127 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7552).
- MCCARTHY, JUSTIN: *Muslims and Minorities. The Population of Ottoman Anatolia and the End of the Empire.* New York 1983 New York University Press. XII + 248 s. 8° (A. IV/7499).
- MEHMED ÂRİF BEY: *Başımıza Gelenler. 2 cilt. Haz.: M. Ertuğrul Düzdağ.* Dilek Matbaası. = Tercüman 1001 Temel Eser 91-92. 8° (A. IV/7931).
- MEHMED PAŞA: *Zübde-i Vekayiat (Olayların Özü). 3. Cilt. Sadeleştiren: Abdülkadir Özcan.* İstanbul 1977 Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 105, 115, 139. 8° (A. IV/7935).

- MEHMED ZİYA: *Yenikapı Mevlevihanesi. Haz.: Yavuz Senemoğlu. Kervan Kitapçılık. 245 + 5 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 86. 8° (A. IV/7927).*
- MEKİ, HÜSEYİN: *Divan-ı Ferhî Yezidi (Batecdid Nezir Kâmil). Ahval 1983 Binyad Neşr Kitab. 293 s. 8° (A. IV/7654).*
- MILLER, A. F.: *Turtsiya. Aktualnye Problemy Novoy i Noveyşey İstorii. Moskva 1983 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaksiya Vostoçnoy Literaturı. 280 s. 8° (A. IV/7763).*
- MIRZOEVA, ŞUKYUFA: *İz İstorii Estetiçeskoj Mıslı Azerbaydjana. (XIX-naçola XX veka). Baku 1981 İzd-vo "Elm". 204 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoj SSR İnstıtut Filosofii i Prava. 8° (A. IV/7632).*
- MODRIJAN, WALTER: *Frauenberg bei Leibnitz. Die Frühgeschichtlichen Ruinen und das Heimatmuseum. Leibnitz 1955 Unterstützung der Steiermark. 36 s. = Schild von Steier Beiträge zur Steirischen Vor- und Frühgeschichte und Münzkunde Kleine Schriften: I. 8° (A. IV/7816).*
- MORGANSTERN, JAMES: *The Byzantine Church at Dereağzı and its Decoration. With Two Appendices. Tübingen 1983 Verlag Ernst Wasmuth. 205 s., 49 pl., 3 plan. = Deutsches Archaologisches Institut Abteilung Istanbul; Istanbul Mitteilungen Beiheft 29. 4° (B/9328).*
- MUHTAROV, A.: *Pozdnesrednevekoviy Balh. (Materialı k İstoričeskoj Topografii Goroda v XVI-XVIII vv). Duşanbe 1980 İzd-vo Doniş. 127 s. = Akademiya Nauk Tadjikskoj SSR İnstıtut İstorii im. Ahmada Donişa. 8° (A. IV/7788).*
- MÜFTÜOĞLU, DOÇ. DR. M. TAMER: *Sanayi İşletmelerinde Kuruluş Yeri Seçimi ve Ölçek Sorunu. Ankara 1983 AÜSBF Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi. XI + 251 s. AÜSBF Yay.: 530. 8° (A. IV/7456).*
- Mükapatlangan Hikâyeler (1978-Yıllık). Der.: Râşit Vâhidi. 2 cilt. Pekin 1981 Milletler Basma Zaudu. = Milletler Neşriyatı. 8° (A. IV/7711).*
- MÜLLER, GEORGINA MAX: *İstanbul'dan Mektuplar. Çev.: Afife Buğra. İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. 171 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 131. 8° (A. IV/7950).*
- NADJIP, E. N.: *İstoriko - Sravnitelny Slovar Tyurkskih Yazıkov XIV veka. Na Materiale "Hosrau i Şirin" Kutba Kniga I. Moskva 1979 Glavnaya Redaksiya Vostoçnoy Literaturı İzd-vo "Nauka". 480 s. = Akademiya Nauk SSSR İnstıtut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7867-1).*
- NAGATA, JUN-İTI: *Modern General Topology. Gıñılm. 2. bs. Amsterdam 1974 North-Holland Publishing Company. X + 365 s. = Bibliotheca Mathe-*

- matica. A Series of Monographs on Pure and Applied Mathematics Volume VII. 8° (A. IV/7474).
- NARŞAHI, ABUBAKR MUHAMMAD BINNİ CAIFAR: *Tarihi Buhoro*. Duşanbe 1979 Neşrieti "Doniş". 120 s. = Akademiyai Fankoi RSS Toçikiston İnstitutu Tarihi ba Nomi A. Doniş. 8° (A. IV/7888).
- Nasledia Dmitriya Kantemira i Sovremennost.*: Haz.: H. Korbu - L. Çobanu. Kişinev 1976 İzd-vo "Kartya Moldovenyaska". 232 s. 8° (A. IV/7630).
- MASTER, PAUL: *Scripta Nummaria. Contributions à la Méthodologie Numismatique*. Louvain 1983 Société Royale de Numismatique de Bulgique XVIII + 365 s., XXV pl. = Université Catholique de Louvain İnstitut Supérieur d'Archéologie et d'Histoire de l'Art Numismatica Lovaniensia 6. 4° (B/9258).
- NAUMANN, FRIEDERIKE: *Die Ikonographie der Kybele in der Phrygischen und der Griechischen Kunst*. Tübingen 1983 Verlag Ernst Wasmuth. 394 s., 49 pl. = Deutsches Archäologisches Institut Abteilung Istanbul; Istanbul-ler Mitteilungen Beiheft 28. 4° (B/9327).
- NEAVE, DORINA L.: *Eski Istanbul'da Hayat. Çev.: Osman Öndeş*. İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 128. 8° (A. IV/7947).
- Neftodolları i Sotsialno-Ekonomiçeskoe Razvitie Stran Blijnego i Şrednego Vostoka*. Moskva 1979 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi. 216 s. = Akademiya Nauk SSSR İnstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7733).
- NOVAKOVIÇ, DR. RELYA: *Ode Se Nalazila Srbija od VII go XII Veka. (Istorijsko-Geografsko Razmatranye) Problemi i Żnanya*. Beograd 1981 İstorijski İnstitut u Beogradu Narodna Kniga. 416 s. 8° (A. IV/7764).
- NURALIEV, D.: *Şahsiet ve Edebi Protses*. Aşgabat 1982 İlim. 140 s. = Turkmenistan SSR İlimlar Akademiyası Magtımğulı adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutu. 8° (A. IV/7741).
- NURMUHAMMEDOV, A.: *Turkmen Dilinde Bir ve Kop Sintagmalı Frazaların İntonatsiyası*. Aşgabat 1982 İlim. 128 s. = Turkmenistan SSR İlimlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutu. 8° (A. IV/7790).
- OCAK, AHMET YAŞAR: *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul 1983 Bayrak Yayımcılık-Matbaacılık Koll. Şti. XVI + 262 s. = Enderun Yayınları: 16. 8° (A. IV/7468).
- OCAK A. YAŞAR: *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliyâ Menkabeleri*. Ankara 1983 Başbakanlık Basımevi. XIII + 128 s. = Kültür ve Turizm

- Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 48; Halk Edebiyatı Dizisi: 7. 8° (A. IV/7467).
- Oçerki Statističeskoj Etnografii Srednego Povolozja*. 1976 İzd-vo Kazanskovo Universiteta. 192 s. 8° (A. IV/7892).
- D'OHSSON, M. de M.: *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*. Çev.: Zehran Yüksel. Kervan Kitapçılık. 267 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 3. 8° (A. IV/7896).
- OKANOV, DERSBEG: *Aksunglar*. Pekin 1981 Milletler Zaudu. 4 + 120 s. 8° (A. IV/7721).
- Olgun Sözlər. Kâmilü'l-Kelâm. 2 cilt*. İstanbul 1977 Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 106-107. 8° (A. IV/7936).
- ONULLAHI, SEYİDAFA: *XIII-XVII Eserlerde Tebriz Şeheri (Sosial-İgtisadi Tarihi)*. Bakı 1982 "Elm" Neşriyyatı. 280 s. = Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Tarih İnstitutu. 8° (A. IV/7769).
- OPPENHEIMER, AHARON: *Baylonia Judaica in the Talmudic Period*. Wiesbaden 1983 Dr. Ludwig Reichert Verlag. 548 s., 2 hr. = Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients. Reihe B (Geisteswissenschaften) Nr. 47. 8° (A. IV/7482).
- OREL, ŞİNASI - SÜREYYA YUCA: *Ermenilerce Talât Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*. Ankara 1983 Türk Tarih Kurumu Basımevi. VI + 344 s. = T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi - Sa. 83. 8° (A. IV/7483).
- Oriental Studies in the Sixty Years of Independent Poland. Haz.: Withold Tyloch*. Warsaw 1983 Polish Scientific Publishers. 82 s. = Polish Academy of Sciences Committee for Oriental Studies. 8° (A. IV/7508).
- Osijek Kao Polarizacijsko Žarište. III. Özel baskı*. Osijek 1981 Tisak Štampa. 583 s. = Jugoslavenska Akademija Znanosti I Umjetnosti Centar za Znonstveni Rad Osijek. 4° (B/9255).
- OSMANOV, F. L.: *Gafraz Albaniyasının Maddi Medeniyyeti. (e. e. IV-b. e. III eserleri)*. Bakı 1982 Elm Neşriyyatı. 158 s. = Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Tarih İnstitutu Arheololokiya ve Etnografiya Bölmesi. 8° (A. IV/7766).
- Osnovnie Problemi Balkanistiki v SSSR Balkanskije Issledovaniya Vip. 5*. Moskva 1979 İzd-vo "Nauka". 284 s. = Akademiya Nauk SSR İnstitut Slavyanovedeniya i Balkanistiki. 8° (A. IV/7636).
- Osvoboditelni Borbi na Bilgarskoto Neselenie v Makedoniya i Odrinska Trakiya Sled Berlinskiya Kongres*. Sofiya 1981 İzd-vo na Bilgarskata Akademiya na

- Naukite. 383 s. = Bilgarska Akademiya na Naukite Edinen Tsentir za Istoriya İzvestiya na Institutu za Istoriya, Tom XXV. 8° (A. IV/7643).
- ÖKÇÜN, A. GÜNDÜZ: *Tarımda Çalışma ve Ekme Yükümlülüğü (Mükellefiyet-i Ziraıyye). Belgeler (1914-1922)*. Ankara 1983 AÜSBF ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi. X + 177 s., 1 tab. = Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 522. 8° (A. IV/7455).
- ÖNERTÜRK, FİLİZ: *Petrol ve Ekonomisi Üzerine*. Ankara 1983 DSİ Basım ve Foto-Film İşletme Müdürlüğü Matbaası. 63 s. = Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını No: 259. 8° (A. IV/7440).
- ÖZDEMİR, AHMET: *Götürü Gelir Vergisi Mükellefiyeti*. Ankara 1983 Başbakanlık Basımevi. 130 s. = Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını: 258. 8° (A. IV/7439).
- ÖZERDİM, SAMİ N.: *Nutuk'un Yeni Basımlarıyla Ortaya Çıkan Sorunlar*. Prof. Fehmi Yavuz'a Armağan'dan ayrı bs. Ankara 1983 AÜSBF ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi. S. 391-400. 8° (A. IV/7436).
- ÖZKAYA, DOÇ. DR. YÜCEL: *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanyanları (1791-1808)*. Ankara 1983 DTCF Basımevi. 4 + 172 s., 1 hr. = AÜDTCF Yay. No: 334. 8° (A. IV/7568).
- ÖZTÜRK, NAZİF: *Menşe'i ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar*. Ankara 1983 Feryal Matbaacılık. XVI + 196 s. = Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. 8° (A. IV/7438).
- PAEK, CHANGKI: *Hankuk Kındesa Yunku*. Seoul 1981 Park Yungsa. 460 s. 8° (A. IV/7691).
- Palais et Maisons du Caire. II - Époque Ottomane (XVIe - XVIIIe Siècles)*. Paris 1983 Centre National de la Recherche Scientifique. 409 s., 184 res. = Groupe de Recherches et d'Études sur le Proche-Orient Université de Provence. 4° (B/9105-2).
- PANAYOTOVA, DORA: *Bulgarian Mural Paintings of the 14th Century*. Sofia 1966 Foreign Languages Press. 222 s., 19 pl. 8° (A. IV/7850).
- PANOVA, SNEJKA: *Bilgarskite Targovtsi prez XVII vek*. Sofiya 1980 İzd-vo Nauka i İzkustvo. 180 s. 8° (A. IV/7779).
- PAPADOPOULLOS, THEODORE: *Social and Historical Data on Population (1570-1881)*. Nicosia 1965 At the Zavallis Press. XI + 248 s., 4 lev. = Cyprus Research Centre Texts and Studies of the History of Cyprus I. 4° (B/9302).
- PARK, FRANCIS Y.T.: *Speaking Korean. Book 1*. Seoul 1977. VIII + 489 s. 4° (B/9272-1).

- PARPULOVA, LIYUBOMIRA: *Bulgarskite Bilşebni Prikazki. Vvedenie v Poetikata.* Sofiya 1978 İzdatelstvo na Bilgarskata Akademiya na Naukite. 233 s. = Bilgarska Akademiya na Naukite İnstitut za Folklor. 8° (A. IV/7860).
- Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft.* München 1980 Alfred Druckenmüller Verlag. XXII + 250 s. 8° (A. II/6708-suppl. - index).
- PERTUSI, AGOSTINO: *Testi Inediti Poco Noti Sulla Caduta di Constantinopoli.* Bologna 1983 Patron Editore. XX + 386 s. = II Mondo Medievale Studi di Storia e Storiografia Sezione di Storia Bizantina e Slava Diretta da Antonio Carile 4. 8° (A. IV/7855).
- PETROSYAN, YU. A. - A.P. YUSUPOV: *Gorod na Dvuh Kontientah. Vizantiy Konstantinopol Stanbul 2-e izdanie, ispravlennoe.* Moskva 1981 İzd-vo Nauka Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi. 280 s. = Akademiya Nauk SSSR İnstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7789).
- PEYÇEV, BOJIDAR: *Filosojskiyat Traktak v Simeonoviya Sbornik.* Sofiya 1977 İzd-vo na Bilgarskata Akademiya na Naukite. 140 s. = Bilgarska Akademiya na Naukite İnstitut za Filosofiya. 8° (A. IV/7871).
- Pismennie Pamyatniki Vostoka İstoriya, Filologiya.* Moskva 1979 Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi. 199 s. = İnstitut Vostokovedeniya an SSSR Otdel Pamyatnikov Pismennosti Narodov Vostoka. 8° (A. IV/7745).
- PISTOSO, MAURIZIO: *Note Ad Alcuni Capitoli del Siyâsatnâme.* Venezia 1983 Per l'Undici di Marzo. 41 s. = Quaderni del Seminairo di Iranistica, Uralo-Altaistica e Caucasologia dell'Università degli Studi di Venezia. 4° (B/9266-5).
- PLETNEVA, S.A.: *Ot Koşeviy K Gorodam. Saltovo-Mayatskaya Kultura.* Moskva 1967 İzd-vo "Nauka". 200 s. = Akademiya Nauk SSSR İnstitut Arheologii. 4° (B/9310).
- PLETNEVA, S.A.: *Polovetskie Kamennie İzvayaniya.* Moskva 1974 İzd-vo "Nauka". 200 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovogo Krasnogo Znameni İnstitut Arheologii. 4° (B./9311).
- Plevne Hâtıraları. İbrahim Edhem. Haz.: Seyfullah Esin.* Istanbul 1979 Kervan Kitapçılık. 82 + 2 s., 4 res., 1 hr. = Tercüman 1001 Temel Eser 135. 8° (A. IV/7951).
- Politiçeski Patii, Organizatsii i Upravleniya v Bulgariya 1879 - 1944 g.* Sofiya 1983 İzdatelstvo na Bilgarskata Akademiya na Naukite. 311 s. = Bilgarska

- Akademiya na Naukite Edinen Tsentr po İstoriya İzvestiya na İnstituta po İstoriya, Tom XXVI. 8° (A. IV/7877).
- Ponovi Proučuvana na Yugoistočna Evropa.* Skopje 1981. 363 s. = Institut za Natsionalna İstoriya Oruštvo za İzučavane i istrojuvane na Yugoistočna i Yugoistočna Evropa. 8° (A. IV/7887).
- PRIMAKOV, Y. M.: *Anatomy of the Middle East Conflict.* Moscow 1979 "Nauka" Publishing House. 331 s. 8° (A. IV/7682).
- PRIVATI, BÉATRICE: *Le Nécropole de Sézégny (Avusy-Genève) IVe-VIIIe siècle.* Genève 1983 Librairie Alexandre Jullien. 4 + 181 s., 20 pl. = Société d'Histoire et d'Archéologie de Genève, Mémoires et Documents Série In-4. 4° (B/9301).
- PROKOSCH, ERICH: *Studien zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen. Unter Desonderer Berücksichtigung des Vulgärosmanisch-Türkischen.* Freiburg 1980 Klaus Schwarz Verlag. IX + 269 s. = Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkvölker Band 2. 8° (A. IV/7523).
- Protection and Cultural Animation of Monuments, Sites and Historic Towns in Europe. The present situation in Belgium, Bulgaria, Canada, the Federal Republic of Germany, France, Greece, Hungary, Italy, the Netherlands, Poland, the United Kingdom, and Yugoslavia.* Melsungen 1980 Bernecker. 394 s. = German Commission for UNESCO and the Academy of the Chamber of Architects, North-Rhine/Westphalia, Vol. 12. 4° (B/9300).
- Protection et Animation Culturelle des Monuments, Sites et Villes Historiques en Europe. La Situation Actuelle en Belgique, Bulgarie, Canada, France, Grèce, Hongrie, Italie, Pays-Bas, Pologne, République Fédérale d'Allemagne, Royaume-Uni, Yougoslavie.* Melsungen 1980 Bernecker. 402 s. = Commission Allemande pour l'UNESCO et l'Académie des Chambres d'Architectes de Rhénanie-Westphalie, Tome 11. 4° (B/9299).
- PULAT, MUHAMMED: *Yaşınrag Yazaylı, Kısıkarak Yazaylı.* Pekin 1981 Milletler Basma Zaudu. 3 + 141 s. = Milletler Nesriyatı. 8° (A. IV/7725).
- PUŠ, IVAN: *Prazgodovinsko Žarno Grobišče v Ljubljani.* Ljubljana 1982 Natisnila Tiskarna Tone Tomšič. 117 s., 37 pl. = Razprave, Dissertationes XIII/2. 4° (A. IV/7810).
- PYONG-CHOON, HAHM: *The Korean Political Tradition and Law. Essays in Korean Law and Legal History.* 3. bs. Seoul 1982 Seoul Computer Press. VIII + 249 s. = Royal Asiatic Society Korea Branch Monograph Series Number 1. 8° (A. IV/7587).

- QUEVEDO, M.: *Iconium. Croisade Photopraghique à Toute Vapeur*. Bruxelles 1902 Imprimerie Scientifique Ch. Bulens. 99 s. = Souvenir Affectueux et Reconnaissant a Notre Pierre l'Ermite. 4° (B/9287).
- RACZYNSKI, EDWARD: *1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat. Çev.: Kemal Turan*. İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. 221 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 150. 8° (A. IV/7961).
- RASİM EFENDİ: *Azerbaycan Dekorativ- Tebligi Senelleri. (Orta eserler)*. Bakı 1976 Işığ. 191 s., 1 res. 4° (B/9306).
- RÁSONYI, LÁSZLO: *The Old-Hungarian Name Vajk A Note on the Origin of the Hunyadi Family*. Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung, XXXVI, 1-3, (1982)'den ayrı bs. Budapest 1982 Akadémiai Nyomda. S. 419-428. 8° (A. IV/7437).
- RAU, WILHELM: *Zur Vedischen Altertumskunde*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 82 s., 6 pl. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Geistes- u. Sozialwiss. Kl. Jahrgang 1983 Nr. 1. 8° (A.IV/7665-1).
- RAVAGLIOLI, ARMANDO: *Vecchia Roma. Vol. I: 1850-1900*. 1981 Musumeci Editore. 269 s. 4° (B/9315-1).
- Research Institutes of Social Sciences and Humanities in the Republic of Korea 1982-1983. Haz.: Masao Mori*. Tokyo 1983 Tokyo Press Co., Ltd. VIII + 240 s. = The Centre for East Asian Cultural Studies. 4° (B/9263).
- REUTER, O. R.: *Thomas Deloney and the Mirrou of Mirth and Pleasant Conceit*. Helsinki 1982 Societas Scientiarum Fennica. 41 s. = Commentationes Humanarum Litterarum 71 1982. 8° (A. IV/7830).
- RICAUT: *Türklerin Siyasisi Düsturları. Haz.: M. Reşat Uzmen*. Kervan Kitapçılık. 332 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 81. 8° (A. IV/7925).
- ROZALIEV, YU. N.: *Ekonomiçeskaya İstoriya Turetskoy Respubliki*. Moskva 1980 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Literaturı. 304 s. = Akademiya Nauk SSSR Institut Vseobştey İstorii. 8° (A. IV/7753).
- RUSSELL, BERTRAND: *Çağımızın Sorunları Üstüne Düşünceler. Yetke ve Birey. 4. basım. Çev.: S. Eyüboğlu-V. Günyol*. İstanbul 1982 Onur Basımevi. 224 + 99 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7539).
- RUTT, RICHARD *James Scarth Gale and History of the Korean People. 2. bs*. Seoul 1982 Seoul Computer Press. XI + 396 s., 4 res. 8° (A. IV/7590).
- RZAEV, A.K.: *Nasireddin Tusi. Politiko-Provovie Vozzreniya*. Baku 1983 İzdatelstvo "Elm". 72 s. = Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR Sektor Nauçnoy İnformatsii po Obştestvenım Naukam. 8° (A. IV/7795).

- SADIWAKAS, S.: *Büldirgân*. Xinjiang 1981 Xinjiang Jastar Baspase. 4 + 162 s. 8° (A. IV/7708).
- SAID HALİM PAŞA: *Buhranlarımız*. Haz.: M. Ertuğrul Düzdağ. Kervan Kitapçılık. 284 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 9. 8° (A. IV/7898).
- SAKIZVELİ, ASILBEK: *Avul Tanı*. Pekin 1981 Wulattar Baspası. 2 + 192 s. 8° (A. IV/7727).
- SALİH SADI WAKAS VELİ: *Bayşeşek*. Beycing 1981 Milletler Basma Zaudu. 6 + 226 + 2 s. 8° (A. IV/7719).
- Samâ. Der.: Ubul İslâm*. Pekin 1982 Milletler Basma Zaudu. 4 + 293 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A. IV/7726).
- Samoupravuvaneto Kako Zakonitost vo Sotsijalistiçkiot Razvoy na Jugoslaviya. Žbornik na Referait od nauçniot Sobir ogrjan vo Skopje na 24 i 25 dekemuri 1980 godina*. Skopje 1982. 600 s. = Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite. 8° (A. IV/7642).
- SANZ, MANUEL SERRANO Y.: *Türkiye'nin Dört Yılı 1552-1556*. Çev.: A. Kurulluoğlu. Kervan Kitapçılık. 184 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 18. 8° (A. IV/7905).
- SAYARI, DOÇ. DR. MEHMET: *Yapı İşlerinde Muhasebe Düzeni*. Ankara 1983 G.Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi. VII + 223 s. = Gazi Üniversitesi Yayın No: 32; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 22. 8° (A. IV/7573).
- Sbornik po Arheologii Vologodskoy Oblasti*. 1961 Vologodskoe Knijnoe İzd-vo. 206 s., 1 hr. = Vologodskiy Oblastnoy Kraevedçeskiy Muzey. 8° (A. IV/7875).
- SCHACHERMEYR, FRITZ: *Griechische Frühgeschichte. Ein Versuch, frühe Geschichte wenigstens in Umrissen verständlich zu machen*. Wien 1984 Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 334 s. = Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Sitzungsberichte, 425. Band. 8° (A. IV/7557).
- SCHAEFER, HELMA: *Von der Kunst des Handeinbandes. Betrachtungen aus der Arbeit mit der Einbandsammlung des Deutschen Buch-und Schriftmuseums der Deutschen Bücherei*. Leipzig 1983 Deutsche Bücherei. 34 s., 8 pl. 8° (A. IV/7619).
- SCHEFER, CHARLES: *Description Topographique et Historique de Boukhara. Avant et Pendant la Conquête par les Arabes par Mohammed Nerçaky, 943 (332 H.)*. Amsterdam 1975 Philo Press. 3 + IV + 292 s. = Ecole des Langues Orientales, Paris Publications 3me Série, Tome XIII. 8° (A. IV/7519).

- SCHENA, OLIVETTA: *Le Leggi Palatine di Pietro IV d'Aragona*. Palermo 1983 Stampatori Tipolitografi Associati. 357 s. = Consiglio Nazionale delle Ricerche Istituto Sui Rapporti Italo-Iberici Cagliari 6. 8° (A. IV/7803).
- SCHIMME, PROF. DR. ANNEMARIE: *Maklı Hill. A Center of Islamic Culture in Sindh*. Karachi 1983 The Times Press, Ltd. 45 s. = Institute of Central and West Asian Studies University of Karachi. First Syed Hussamuddin Rashdi Memorial Lecture. 8° (A. IV/7678).
- SCHMUCKER, JOSEF: *Kants Vorkritische Kritik der Gottesbeweise. Ein Schlüssel zur Interpretation des Theologischen Hauptstücks der Transzendentalen Dialektik der Kritik der Reinen Vernunft*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 106 s. = Ak. d. wiss. u. d. Lit. Abh. d. Geistes-u. Sozialwiss. Kl. Jahrgang 1983 Nr. 2. 8° (A. IV/7665-2).
- SCHRÖDER, WERNER: *Arabel-Studien II. Von der Ankunft Willehalms in Todjerne bis zu Tybalts Abschied von Arabel*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 228 s. = Ak. d. wiss. u. d. Lit. Abh. d. Geistes-u. Sozialwiss. Kl. Jahrgang 1983 Nr. 4. 8° (A. IV/7665-4).
- SEHİ BEY: *Tezkire. "Hest Behişt"*. İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. 260 + 12 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 152. 8° (A. IV/7963).
- SELİŞÇEV, A. M.: *Slavyanskoto Naselenie v Albaniya. Fototipno İzdaniye*. Sofiya 1981 Nauka i İzkustvo. 10 + IV + 353 s., 1 hr. 8° (A. IV/7627).
- SERRA, LUIGI: *Sopravvienze Lessicali Arabe e Berbere in Un'area dell' Italia Meridionale; La Basilicata*. Napoli 1983 Tipografia Don Bosco. 2 + 63 s. = Istituto Universitario Orientale Supplemento No. 37 Agli Annali, Vol. 43 (1983), fasc. 4. 8° (A. IV/7823).
- SEVİM, PROF. DR. ALİ: *Suriye Selçuklukları II (Tutuş'un Ölümünden Yıkılışlarına Kadar)*. Ankara 1983 DTCTF Basımevi. 4 + 88 s. = A.Ü.D.T.C.F.Yay. No: 335. 8° (A. IV/8288-2).
- SHAW, BERNARD: *Kara Kız. Çev.: Mete Ergin*. İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 340 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7554).
- SHERILL, CHARLES: *Gazi Mustafa Kemal. Çev.: Alp Ilgaz*. Kervan Kitapçılık. 236 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 23. 8° (A. IV/7909).
- SIENKIEWIEWICZ, HENRYK: *Quo Vadis? Çev.: Nihal Yeğinoğlu*. İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 408 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7528).
- SILLNPÄÄ, F. E.: *Bir Hayat Yolcusu. (Hurskas Kurjuus) Çev.: Vahdet Gültekin*. İstanbul Gözlem Matbaacılık. 211 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7536).

- Sovetskaya Nauka na Slujbe Rodine*. Moskva 1946 İzd-vo Akademii Nauk SSSR. 32 s. = Akademiya Nauk Soyuzs SSSR. 8° (A. IV/7895).
- SÖNMEZ, DR. SINAN: *Toplumsal Gereksinmeler, Kaynak Dağıtımı ve Pareto Optimumu*. Ankara 1983. VI + 239 s. = Gazi Üniversitesi Yayın No: 17; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 14. 8° (A. IV/7572).
- SSSR i Turtsiya 1917-1979*. Moskva 1981 İzd-vo Nauka Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 320 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovoga Krasnogo Znameni Institut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7783).
- STATEY, SBORNIK: *Ekonomiçeşko Razvitie Sovremennoy Turtsii*. Moskva 1983 İzd-vo Nauka Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 128 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovoga Krasnogo Znamenı Institut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7780).
- Stavropol Turkmenlerinin Nakılları*. Aşgabat 1982 İlim. 132 s. = Turkmenistan SSR İlimler Akademiyası Magtımguılı adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı. 8° (A. IV/7771).
- STEINBECK, JOHN: *Gazap Üzümleri*. Çev.: Yurdanur Salman-Nuray Karaca. İstanbul 1983 Ağaoğlu Basımevi. 752 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7544).
- Stranı Srednego Vostoka (İstoriya, Ekonomika, Kultura)*. Moskva 1980 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Literaturı. 272 s. = Akademiya Nauk SSSR İnstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7747).
- Stratigrafi Adlaması Kuzey Amerika Yasa Kitabı. Stratigrafi Adlaması Kuzey Amerika Komisyonu*. Çev.: Prof. Dr. İ.E. Altınlı. Haz.: Ali Dinçel. Ankara 1983. XV + 71 s. = Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. 8° (A. IV/7702).
- SUH, MANKI: *Hankuk uy Yuksa Tanbang*. Seoul 1982 Koryu Sujuk. 402 s., 3 res. 8° (A. IV/7690).
- SULTAN MURAT HAN: *Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatlar*. Haz.: Abdullah Uçman. Kervan Kitapçılık. 157 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 76. 8° (A. IV/7921).
- SUNU, CHOI: *5000 Years of Korean Art*. Seoul 1979 Hyonam Publishing Co. 363 s. 2° (C/582).
- SÜHEYLİ (AHMET BIN HEMDEM): *Türk-İslâm Tarihinden (Nevâdir-i Süheylt)*. 2 Cilt. Haz.: Şemsettin Kultu. Kervan Kitapçılık. = Tercüman 1001 Temel Eser 84. 8° (A. IV/7926).

- SÜLEYMAN NAZIF: *Batarya ile Ateş. Ve Tarihin Yılan Hikâyesi. Haz.: Sabahaddin Arıç.* İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. 144 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 124. 8° (A. IV/7945).
- SÜLEYMAN NAZIF: *Malta Geceleri Fırâk-ı Irak ve Galıçya. Haz.: İhsan Erzi.* İstanbul 1979 Kervan Kitapçılık. 133 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 136. 8° (A. IV/7952).
- SVERÇEVSKAYA, A. K.: *Sovetsko-Turetskie Kulturnie Svyazi.* Moskva 1983 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi. 184 s. = Akademiya Trudovogo Krasnogo Znameni İstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7748).
- SVERÇEVSKAYA, A.K.: *Sovetsko-Turetskie Kulturnie Svyazi 1925-1981.* Moskva 1983 İzd-vo Nauka Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Litaraturi. 181 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovogo Krasnogo Znameni İstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7777).
- ŞAVUDUN, MEHEMMED: *Yürek Nahşıları. Ürümçi 1980 Milletler Basma Zaudu. 2 + 169 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A. IV/7714).*
- ŞOLOHOV, MİHAIL: *Uyandırılmış Toprak. 2 Kitap. 2. bs. Çev.: Leyla Soykut.* İstanbul 1983 Özdem Kardeşler Matbaacılık. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7545-1,2).
- TAHİRJANOV, GABDRAHMAN: *Tarihtan-Edebiyatka.* Kazan 1979 Tatarstan Kitap Neşriyatı. 168 s. 8° (A. IV/7886).
- TANERİ, AYDIN: *Türkistanlı Bir Türk Boyu Kürtler. Kürtler'in Kökeni-Siyasî, Sosyal ve Kültürel Hayatları. İbnü'l-Ezrak Şeref Han ve Eviya Çelebi'nin Eserlerinin Değerlendirilmesi. Gışlm. 2. bs.* Ankara 1983 Ayyıldız Matbaası. A.Ş. XV + 191 s. = Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. 8° (A. IV/7563).
- TAŞKENBAEV, N.H. - R.H. SULEYMANOV: *Kultura Drevnekamennogo veka Dolim Zarafşana.* Taşkent 1980 İzd-vo "Fan" Uzbekskoy SSR. 101 s., 23 pl. = Akademiya Nauk Uzbekskoy SSR İstitut Arheologii. 4° (B/9308).
- TAŞLİEV, Ş.: *Turkmenistanda Grajdanlık Urşi ve İnhis Harbî Interventsiyası. I. Tom.* Aşgabat 1983 Bilim. 324 s. = Türkmenistan KPMK yanındaki Partiya Tarihi İstitutu SSKPMK yanındaki Marksizm-Leninizm İnsitutinın Filialı TSSP IA-nın Ş. Baturov adındaki Tarih İstitutu. 8° (A. IV/7760).
- TATARLI İBRAHİM: *Halide Edip Adıvar'ın "Sinekli Bakkal" Romanının Yapısı ve Özellikleri Üstüne.* Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombacı Dicata

- 1982'den ayrı bs. Napoli 1982. S. 547-562. = Istituto Universitario Orientale Seminario di Studi Asiatici Series Minor XIX. 8° (A. IV/7610).
- TATLIK, ARŞİDİN: *Bahar Çiçekleri*. Pekin 1981 Milletler Basma Zaudu. II + 106 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A. IV/7716).
- TAVERNIER, J. B.: *XVII. Asır Ortalarında Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat*. Çev.: *Ertuğrul Gültekin*. İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. 112 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 153. 8° (A. IV/7964).
- TEMİMİ ABDELJELİL: *Sommaire des Registres Arabes et Turcs d'Alger*. Tunis 1983 Publications de l'Institut Supérieur de Documentation. 26 + 169 s. 8° (A. IV/7612).
- TERZIOĞLU, ARSLAN: *Moses Hamons Kompendium der Zahnheilkunde aus dem Anfang des 16. Jahrhunderts*. München 1977 Alle Rechte für den Herausgeber vorbehalten. XXXI + 197 s. 8° (A. IV/7524).
- THÉVENOT, JEAN: *1655-1656'da Türkiye*. Çev.: *Nuray Yıldız*. İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. 243 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 120. 8° (A. IV/7941).
- THOMAS, EDIT B. - TIHAMÉR SZENTLÉLEKY: *Führer Durch die Archäologischen Sammlungen des Bakonyer Museums in Veszprém, Urzeit-Römerzeit*. Budapest 1959 Egyetemi Nyomda. 43 s., 1 plan., XXX pl. 8° (A. IV/7814).
- THOMAS, WERNER: *Der Tocharische Obliquus im Sinne eines Akkusativs der Richtung*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 45 s. = Ak. d. wiss. u. d. Lit. Abh. d. Geistes-u. Sozialwiss. Kl. Jahrgang 1983 Nr. 6. 8° (A. IV/7665-6).
- Tiryaki Hasan Paşa'nın Gazapları ve Kaniye Savunması*. Haz.: *Vahit Çabuk*. İstanbul 1978 Kervan Kitapçılık. 200 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 129. 8° (A. IV/7948).
- Titulescu și Strategia Păcii*. Iași 1982 Editura Junimea. 502 s. 8° (A. IV/7513).
- Tkanina Turecka XVI-XIX w. ze Źbiorów Polskich*. Listopad 1983 Muzeum Narodowe w Warszawie Wrzesień. 63 s., 136 res. 8° (A. IV/7676).
- TODOROV, N.: *Balkanskiy Gorod XV-XIX vekov. Sotsialno-Ekonomiçeskoe i Demografiçeskoe Razvitie*. Moskva 1976 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 519 s. 8° (A. IV/7868).
- TOLASA, PROF. DR. HARUN: *Şehî Latîfî Aşık Çelebi Tezkirelerine göre 16. y.y.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi. I*. Bornova 1983 Ege Üniversitesi Matbaası. XII + 423 s. = Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlar No: 4. 8° (A. IV/7648).

- TONG-NI, KİM: *The Cross of Shaphan. Çev.: Sol Sun-bong*. Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers, Inc. IX + 361 s. 8° (A. IV/7581).
- Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de Mülki İdare Amirliği Sistem-Sorunlar*. Ankara Ayyıldız Matbaası. XVI + 464 s., 1 tab. = Türk İdareciler Derneği Bilimsel Araştırma Dizisi: 1. 8° (A. IV/7605).
- TOTT, FRANÇOIS, DE: *Türkler ve Tatarlara Dâir Hâtıralar. (Mémoires sur les Turcs et les Tatares Amsterdam 1784)*. Çev.: Mehmet R. Uzmen. Kervan Kitapçılık. 323 + 2 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 89. 8° (A. IV/7928).
- Traditional Korean Art. Haz.: The Korean National Commission for UNESCO*. Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers. IX + 153 s. = Korean Art: 1. 8° (A. IV/7577).
- Traditional Korean Music. Haz.: The Korean National Commission for UNESCO*. Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers. IX + 228 s. = Korean Art: 3. 8° (A. IV/7579).
- Traditional Korean Painting. Haz.: The Korean National Commission for UNESCO*. Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers. IX + 177 s. = Korean Art: 2. 8° (A. IV/7578).
- TSHOVREBOV, Z. P.: *Razvitie Obştestvenno-Politiçeskoy i Filoşofskoy Mıslı v Osetii. (Vtoraya Polovina XIX-Naçalo XX veka)*. Moskva 1977 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 192 s. = Akademiya Nauk Gruzinskoy SSR Yugo-Osetinskiy Nauçno-İssledovatel'skiy İnstıtut. 8° (A. IV/7878).
- TU, YU: *Furydaning Tekdiri*. Beycing 1980 Milletler Neşriyatı. 5 + 117 s. 8° (A. IV/7710).
- Tútı nâme (Pağaganın Hikâyeleri)*. Açıklamalarla Sadeleştiren: Şemsettin Küllu. Kervan Kitapçılık. 301 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 90. 8° (A. IV/7929).
- Türk Meslekler Sözlüğü Ana Grup 5-7/8/9 Kod. Unvan ve Tarifler*. Ankara 1983. VIII + 354 s. = İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü Yayın No.: 173. 4° (B/9279).
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. Balkan Harbi. Şark Ordusu. Birinci Çatalca Muharebesi. II. Cilt 1. Kitap*. Ankara 1983 Gnkr. Basımevi. XII + 321 s., 1 hr., 12 kroki, 3 kuruluş, 2 şema. = T.C. Gnkr. ATASE Baş. Askeri Tarih Yayınları Seri No: 4. 8° (A. IV/7469).
- Türkische Bibliothek. V Cilt*. Berlin 1904-1914 Mayer Müller. 8° (A. IV/7673).

- Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler. Adana-Adıyaman-Afyon-Ağrı-Amasya-Ankara-Antalya-Aydın-Artvin. 1 cilt. İlaveli İkinci bs.* Ankara 1983 Meteksan Ltd. Şrt. XX + 787 s. = Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. 8° (A. IV/7694-1).
- Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler III. (Bursa İl Merkezi). Haz.: Nermin Beşbaş-Hikmet Denizli.* Ankara 1983 Yenigün Matbaası. 16 + 420 s. = Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. 8° (A. IV/8979-3).
- TYLECOTE, R. F.: *A History of Metallurgy.* London 1979 Mid-County Press. IX + 182 s. 4° (B/9237).
- Tyurkologiçeskiy Sbornik 1975.* Moskva 1978 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 280 s. = Akademiya Nauk SSSR İstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7873).
- Tyurkologiçeskiy Sbornik 1977.* Moskva 1981 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 296 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovogo Krasnogo Znameni İstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7629).
- UBİCİNİ, F.H.A.: *1855'de Türkiye. Çev: Ayda Düz. 2 cilt.* Kervan Matbaacılık. = 1001 Temel Eser 98-99. 8° (A. IV/7933).
- UÇTUM, NEJAT R.: *Atatürk. Vida. Reformas. Doutrina.* Braga 1970 Livraria Cruz. 43 s. 8° (A. IV/7662).
- Uluslararası Sermaye Piyasası ve Bankalar Semineri. Çeşme 24-25 Ekim 1983.* Abajoli Matbaacılık ve Tic. Koll. Şirketi. 144 s. = Türkiye Tütüncüler Bankası. 8° (A. IV/7569).
- UNALI, ANNA: *Il'libre de Acordament. Arruolamento di Equipaggi Catalani per la Guerra di Corsica nel 400.* Sassari 1982 Tipografia G. Gallizzi. 163 s. = Consiglio Nazionale delle Ricerche Centro di Studi Sui Rapporti Italo-Iberici Cagliari 4. 8° (A. IV/7801).
- UNAT, FAİK REŞİT: *Tarih Atlası. Gınlm. bs.* İstanbul 1983 Ana Basım. 4 + 56 + 4 s. = Kanaat Yayınları. 8° (A. IV/7604).
- URAZOVA, E. İ: *Nalogi i Ekonomičeskiy rost Razvivayuştihsya Stran. (Na Primere Stran Blijnego i Srednego Vostoka).* Moskva 1981 İzd-vo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı. 184 s. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovogo Krasnogo Znameni İstitut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7736).
- USMANOV, M. A.: *Jalovannie Aktı Djuçieva Ulusa XIV-XVI vv.* 1979 İzd-vo Kazanskovo Universiteta. 318 s. 8° (A. IV/7638).

- UYGUR, DOĞ. DR. ERCAN: *Neoklasik Makreiktisat ve Fiyat Bekleyişleri. Kuram ve Türkiye Ekonomisine Uygulama*. Ankara 1983 AÜSBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi. IX + 134 s. = AÜSBF Yay.: 532. 8° (A. IV/7458).
- Uygur Edebiyatı Toğrsida*. Beycing 1982 Milletler Basma Zaudu. 4 + 412 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A. IV/7718).
- III. *Türk Hukuk Kurultayı Türk Hukuk Devrimi. Bildiriler*. Ankara 1981 Yarıaçık Cezaevi Matbaası. 4 + 574 s. = Adalet Bakanlığı Yayınları Yeni Seri No: 53. 8° (A. IV/7828).
- ÜNVER, ORD. PROF. DR. A. SÜHEYL: *Atasözleri. Halkın Anayasası, Atasözlerimizizin altbîn senelik mazisi üzerine*. İzmir 1968. 3 + 17 s. = İzmir Soroptimist Kulübü Yayınlarından Sayı: 1. 8° (A. IV/7498).
- VALLS, DOMINGO FLETCHER: *El Plomo Iberico de Mogente (Valencia)*. Valencia 1982. 73 s., 2 pl. = Servicio de Investigacion Prehistorica Diputacion Provincial de Valencia Serie de Trabajos Varios Num. 76. 4° (B/9305).
- VASILEV, D. D.: *Gratişeskiy fond Pamyatnikov Tyurkskoy Runiçeskoj Pismennosti Aziatskogo Arcala (Opit Sistematizatsii)*. Moskva 1983 İzd-vo. "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi. 160 s., 1 tablo. = Akademiya Nauk SSSR Ordena Trudovogo Krasnogo Znamenı Institut Vostokovedeniya. 8° (A. IV/7735).
- VELİ, MEŞPET: *Akınle Mezi*. Xinjiang 1980 Xinjiang Halk Baspası. 2 + 88 s., 1 res. 8° (A. IV/7728).
- Veonnoe Delo Drevnih Plemen Sibiri i Tsentralnoj Azii*. Novosibirsk 1981 İzd-vo "Nauka" Sibirskoe Otdelenie. 200 s. = Akademiya Nauk SSSR Sibirskoe Otdelenie Institut İstorii, Filologii i Filosofii. 8° (A. IV/7884).
- VERCELLİN, GIORGIO: *Awq*. Venezia 1983 Per l Undici di Marza. 25 s. = Quaderni del Seminario di Iranistica, Uralo-Altaistica e Caucaso-logia dell Università degli Studi di Venezia. 4° (B/9266-6).
- VERMEULE, EMILY TOWNSEND: *Götterkult*. Göttingen 1974 Vandenhoeck und Ruprecht. 4 + 179 s., 7 pl. = Arcaeologia Homerică Band III, Kapitel V. 8° (A. IV/7813).
- VILLA, PAOLA: *Terra Amata and the Middle Plistocene Archaeological Record of Southern France*. Berkeley 1983 University of California Press. XXIV + 303 s., 1 hr., 1 pl. = University of California Publications in Antropology Volume 13. 4° (B/9275).

- VOIGT, MARY M.: *Î. Hajji Firuz Tepe, Iran: The Neolithic Settlement 1. cilt.* Pennsylvania 1983 The Sheridan Press. XXVIII + 430 s., 34 pl. = University Museum Monograph 50. 4° (B/9282-I).
- VORMWEG, HIENRICH: *Schreiben und Leben.* Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 12 s. = Ak. d. wiss. u. d. Lit. Abh. d. Kl. d. Lit. Jahrgang 1983 Nr. 3. 8° (A. IV/7667-3).
- VOSEY, DIMIT'R: *Rusiya, Frantsiya i Bilgarskoto Osvoboditelno Dvijenie 1860-1869.* Sofiya 1978 Izdatelstvo na Bilgarskata Akademiya na Naukite. 231 s. = Bilgarska Akademiya na Naukite Institut Po İstoriya. 8° (A. IV/7869).
- WANNIG, KLAUS-DETLEV: *Der Dichter Karaca Oğlan. Studien zur Türkischen Liebeslyrik.* Freiburg 1980 Klaus Schwarz Verlag. 9 + 739 s. = Studien zur Sprache, Kultur und Geschichte der Türkvölker Band 1. 8° (A. IV/7522).
- WEBERLING, FOCKO: *Evolutionstendenzen bei Blütenständen.* Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 32 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Math. Naturwiss. Kl. Jahrgang 1983. Nr. 1. 8° (A. IV/7666-1).
- Wedding Day and Othre Korean Plays. Haz.: The Korean National Commission for UNESCO.* Seoul 1983 The Si-sa-yong-o-sa Publishers. XIV + 211 s. 8° (A. IV/7584).
- WEINBERG, SAUL S.: *Bamboula at Kourion: The Architecture.* Hanover 1983 The Sheridan Press. XII + 61 s., 16 pl. = University Museum Monograph 42. 4° (B/9277).
- Werner-Gren Foundation for Anthropological Research. 1960 Summer Symposia Program at Burg Wartenstein, Austria.* = Paper Prepared in Advance for Participants in Symposium no. 2. 8° (A. IV/7656).
- WHITE, PATRICK: *Arabadakiler. Çev.: Murat Belge.* İstanbul 1983 Başaran Matbaası. 539 s. = Bilge Nobel Dizisi. 8° (A. IV/7549).
- WICKERT, ERWIN: *Vom Politischen Denken der Chinesen.* Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 37 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Kl. d. Lit. Jahrgang 1983. Nr. 2. 8° (A. IV/7667-2).
- WILLSON, A. LESLIE: *Die Doppelspitzige Feder von Günter Grass.* Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 40 s. = Ak. d. Wiss. u. d. Lit. Abh. d. Kl. d. Lit. Jahrgang 1983 Nr. 1. 8° (A. IV/7667-1).
- WOO-KEUN, HAN: *The History of Korea. 14. bs. Çev.: Lee Kyung-Shik. Haz.: Grafton K. Mintz.* Seoul 1983 The Eul-Yoo Publishing Company. XII + 551 s., 18 res. 8° (A. IV/7596).

- YAZBERDIEV, A.: *Arap Grafikasında Neşir Edilen Türkmençe Kitaplar*. Aşgabat 1981 İlim. 248 s. = Turkmenistan SSR İlimler Akademiyası Merkezi İlim Kitaphane. 8° (A. IV/7765).
- YILMAZ, EJDER—TACAR ÇAĞLAR: *Türk Hukuk Bibliyografyası. 1975-1979. 2. Kitap*. Ankara 1981 Yarı Açık Cezaevi Matbaası. XIX + 612 s. = Adalet Bakanlığı Yeni Seri No: 51; 54. 8° (A. III/6995).
- Yönetim Psikolojisi II. Yönetim Psikolojisi II. Ulusal Simpozyumuna Sunulan Bildiriler-Yorumlar-Tartışmalar 16-19 Kasım 1981*. Ankara 1982 Sevinç Matbaası. X + 530 s. = Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay. No: 201. 8° (A. IV/7516).
- YUSUPOV, M. H.: *Şıgabud in Mardcani kak İstoriik*. Kazan 1981 Tatarskoie Knijnoe İzdatelstvo. 232 s. = Akademiya Nauk SSSR Kazanskiy Filial İnstitut Yazıka, Literaturi i İstorii im. G. Imbragimova. 8° (A. IV/7732).
- YÜCEKÖK, DOÇ, DR. AHMET N.: *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlamentonun Evrimi*. Ankara 1983 AÜSBF ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi. X + 266 s. = AÜSBF Yay.: 533. 8° (A. IV/7459).
- Zaberns Agypten-Kalender 1983*. Mainz 1983 Verlag Philipp von Zabern. 12 s. 4° (B/9317).
- Zaberns Archäologischer Kalender 1983*. Mainz 1983 Verlag Philipp Von Zabern. 29 s. 4° (B/9318).
- ZAIMOV, YORDAN: *Bilgarski Geografski İmena-S-yb. Prinosa K'm Slavyanskiya Onomastiçen Atlas*. Sofiya 1973 İzdatelstvo Na Bilgarskata Akademiya na Naukite. 193 s. = Bilgarska Akademiya na Naukite İnstitut za Bilgarski Ezik. 8° (A. IV/7870).
- ZAYT, MAMUT: *Gülmiruyi. İkinci bs.* Pekin 1982 Milletler Basma Zaudu. 1 + 2 + 222 + 2 s. = Milletler Neşriyatı. 8° (A. IV/7730).
- ZEKERİYYAZADE: *Ferah "Cerbe Savaşı"*. *Açıklamalarla Haz.: Orhan Şaik Gökyay*. İstanbul 1980 Kervan Kitapçılık. 188 s. = Tercüman 1001 Temel Eser 142. 8° (A. IV/7956).
- ZEKİYAN, BOĞOS: *Humanizm (İnsancılık). Düşünsel İşlem ve Tarihsel Kökenler*. İstanbul 1982 Yelken Matbaası. 8 + 140 s. 8° (A. IV/7560).
- ZİPOLİ, RİCCARDO: *Il Marchio Rovente. Dag In Kalım E Urfi 1*. Venezia 1983 Per l'Undici di Marzo. 4 + 444 s., 2 res. = Quaderni del Seminario di Iranistica, Uralo-Altaistica e Caucasologia dell'Università degli Studi di Venezia. 4° (B/9266-7).

- ZOLOTAREV, V.A.: *Rossiya i Turstiya. Voyno 1877-1878 g. (Osnovnie Problemi Voyni Grosskom Iskočnikovedeneii i İstoriografii)*. Moskva 1983 İzdatelstva Nauka Glavnaya Redaktsiya Vostočnoy Literaturı. 232 s., 2 hr. 8° (A. IV/7759).
- ZWIERLEIN, OTTO: *Prolegomena zu einer Kritischen Ausgabe der Tragödien Senecas*. Wiesbaden 1983 Franz Steiner Verlag GmbH. 269 s., 22 pl. = Ak. d. wiss. u.d. Lit. Abh. d. Geistes-u. Sozialwiss. Kl. Jahrgang 1983 Nr. 3. 8° (A. IV/7665-3).

B. DERGİLER

- Acta Antiqua XXVIII, 1-4 (1980); XXIX, 1-4 (1981).
- Acta Asiatica 45 (1983); 46 (1984).
- Acta Historiae Artium XXIX, 1-4 (1983).
- Acta Historica (ba) 29 2-4, (1983).
- Adalet Dergisi LXXXIV, 5 (1983).
- Ajans Türk 22, 207 (1984).
- Akkadica 36-38 (1984).
- Alba Regia XX (1984).
- Alt-Orientalische Forschungen X, 1, 2 (1983).
- The American Historical Review LXXXVIII, 5 (1983); LXXXIX, 1, 2 (1984).
- American Journal of Archaeology LXXXVIII, 1, 2 (1984).
- American West XXI, 1-3 (1984).
- American West the Land and its People July/August, September/October, November/December (1983).
- Anatolian Studies XXXIII, Special Number (1983):
- T. ÖZGÜÇ, *Jewellery, Gold Votive Plaques and a Silver Belt from Altintepe*. S. 33.
- O. R. GURNEY, *The Hittite Title Tuhkanti*. S. 97.
- S. N. KRAMER, *The Sumerian Deluge Myth*. S. 115.
- Recent Archaeological Research in Turkey*. S. 231.
- J. D. HAWKINS, *The Hittite Name of Til Barsip: Evidence from a new Hieroglyphic Fragment from Tell Ahmar*. S. 131.
- T.C. MITCHEL, *An Urartian Lead Figurine from Toprakkale*. S. 157.

H. TADMOR, *An Ancient Scribal Error and Dating of Ivories from the Ninth-Eight Centuries*. S. 63.

I. SINGER, *Western Anatolia in the Thirteenth Century B.C. According to the Hittite Sources*. S. 205.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi XXXVIII, 1-4 (1983):

Ü. HASSAN, *Tarihöncesinden Tarihe Şamanlık*. S. 97.

Ö. KÜRKÇÜOĞLU, *An Evaluation of the Ottoman Empire's Entry into the World War*. S. 227.

Annales XXXIV, 1-4, 6 (1979); XXXIX, 2 (1984).

Annales Économies Sociétés Civilisations XXXIV, 1-6 (1979); XXXVIII, 8 (1983); XXXIX, 1 (1984).

Annales Sectio F Humaniora XXXVII (1982).

Annali XLIII, 4 (1983); XLIII, 1, 2 (1984).

Annali della Facolta di Lingue e Letterature Straniere di Ca'foscari XX, 3 (1981).

Annali della Scuola Normale XIII, 2, 3 (1983).

Annual of the British School at Athenes Annual Report of the Managing Committee (1982-83); 78 (1983).

Annual Report of the Antiquities (1984).

Anthropos LXXVII, 1/2, 5/6 (1982); LXXVII, 1/2, 5/6 (1983).

Antike Kunst XXVII, 1 (1984).

Antike Welt XV, 1, 2 (1984).

The Antiquaries Journal LXIII, 2 (1983).

Anzeiger CXX, 1-9 (1984).

Araştırmalar IX-X (1984).

Archaeologiai Értésito CX, 1 (1983).

Archaeological Survey of Israel Map of Haifaeast XXIII, 15-24 (1983).

Archaeologischer Anzeiger 2 (1984).

Archeologickè Vÿskumy a Náslovensku v Roku 1981, 1, 2 (1982).

Archiv für Orientforschung XXIX-XXX (1983-1984).

Archiv Orientalni LI, 4 (1983); LII, 1 (1984).

Archivum Ottomanicum VI (1980); VIII (1983):

VI- G. BAYERLE, *The Compromise at Zsitvatorok*. S. 5.

- J. R. BLACKBURN, *The Ottoman Penetration of Yemen*. S. 55.
 R.Y. EBIED - M.J.L. YOUNG, *Two Buyurultus in Arabic from the Seventeenth Century*. S. 101.
 H. EREN, *Traditions of Collective Mutual Aid in Anatolia: İmece*. S. 107.
 T. HALASI - KUN, *The Rumanians of Districtus Volahalis Twerd*. S. 115.
 G. HAZAI, *Nachträgliches Vorwort zu einer Veröffentlichungsreihe*. S. 147.
 A. Z. HERTZ, *The Ottoman Conquest of Adakale, 1738*. S. 151.
 C.H. IMBER, *The Navy of Süleyman the Magnificent*. S. 211.
 H. İNALCIK, *Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700*. S. 283.
 R. C. JENNINGS, *Firearms, Bandits and Gun-Conrol*. S. 339.
 G. HAZAI - A. TIETZE, *A Survey of Current Publications in Turkish Studies*. S. 359.
 B. CVETKOVA, *Early Ottoman Tahrir Defters as a Source for Studies on the History of Bulgaria and the Balkans*. S. 133.
 M. LĂZĂRESCU-ZOBIAN, *Evlîya Çelebi and the Language of the Rebellions Eflâks*. S. 307.

Arctos Acta Philologica Fennica XVI (1982); XVII (1983).

Arkaologiki Ephemeris (1984).

Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi II (1983):

- M. ANABOLU, *Küçük Asya Sikkeleri Üzerindeki Mimarlık Yapıtları ile İlişkili Olan Resimler*. S. 1.
 E. ATALAY, *Efes (Selçuk) Müzesinde Bulunan Karikatür Terracottalar*. S. 5.
 E. BİLİCİ, *Anadolu Taş Tezyinatında Hayvan Üslubu*. S. 19.
 A. ÇILINGİROĞLU, *Urartu Sur Duvarları Üzerine Düşünceler*. S. 28.
 B. ERSOY, *Bergama'da Parmaklı ve Lonca Mescitleri*. S. 38.
 H. MALAY, *Batı Anadolu'nun Antik Çağdaki Ekonomik Durumu*. S. 50.
 S. MÜLAYİM, *Türk Süsleme Sanatında "Arabesk" Problemi*. S. 62.
 G. ÖNEY, *Bir Grup Selçuklu Seramiğinde İnsan Tasviri*. S. 86.
 R. H. ÜNAL, *Doğu Anadolu'da Bilinmeyen Üç Selçuklu Hanı*. S. 106.

Asia Africa Latin America 9-11 (1981-83):

- H. STEIN, *On the Role of Islam in Turkey*. S. 123.

Asia and Africa Today 8 (1984).

Asien Afrika Latein-Amerika XI, 6 (1983); XII, 1, 2, Special Issue 7 (1984).

Askeri Tarih Bülteni IX, 16 (1984):

H. İŞGÜVEN, *Koyun Adaları Deniz Muharebesi ve Sakız Adasının Kurtarılması*, S. 1.

E. YAKITAL, *Osmanlı Devleti'nin Tersaneler Tarihçesi*. S. 25.

Z. SEZER, *Şaptiye Teşkilatı*. S. 47.

S. DURUSU, *1921 Yılında Kütahya'da Toplanan Yunan Harp Meclisi Kararları*. S. 59.

H. A. ÖKSÖZ, *Düzbel-Miryokefalon Meydan Muharebesi 17 Eylül 1176*. S. 67.

H. KARPUZ, *Erzurum'un Tahkimatı ve Tabyaları* S. 71.

D. SCHLEGEL, (*Çev. F. Çeliker*) *Yabancı Gözüyle Mustafa Kemal Atatürk*. S. 103.

Athenaeum LXXII, 1, 2 (1984).

Atiqot XVI (1983).

Ausgrabungen und Funde XXVIII, 6 (1983); XXIX, 1-3 (1984).

Avrupa 88-92 (1984).

Aziya i Afrika Segodnya 3-7 (1984).

Balcanica III, 2 (1984).

Balcanica Storia, Cultura, Politica II, 3, 4 (1983); III, 1 (1984).

Balkan Studies XXIII, 2 (1982).

Balkanika Symmeikta 2 (1983).

Berytus Archaeological Studies XXIX (1981); XXX (1982).

Biblica LXV, 2, 3 (1984).

Biblical Archaeologist XLVI, 4 (1984); XLVII, 1 (1984).

Bibliografia XXXII, 15, 20 (1983); XXXII, 1-4 (1984).

Bibliografia Republicii Socialisti România XXXII, 14, 22-24 (1983).

Bibliographie d'Etudes Balkaniques XVI (1981).

Bibliotheca Orientalis XL, 5, 6 (1983).

Bilgisayar 37, 39, 40 (1984).

Bilim Birlik Başarı 40 (1984).

Birleşmiş Milletler Haberleri 176 (1984).

Bizim Safranbolu 17-8-1984.

The Bodleian Library Record XI, 3, 4 (1983-1984).

Bulgarian Historial Review 1, 2 (1984).

- Bulletin LIV, 1, 2 (1983).
 Bulletin de Correspondance Hellenique CVIII, I Etudes (1984).
 Bulletin de Liaison de la Société des Amis de la Bibliothèque Salomon Reinach 2 (1984).
 Bulletin of Literature Osaka City University 35, 12 (1983).
 Bulletin of the American School of Oriental Research 249-252 (1983); 253 (1984).
 Bulletin of the Institute of Historical Research LVII, 135 (1984).
 Bulletin of the National Museum of Ethnology VIII, 4 (1983); IX, 1 (1984).
 Bulletin of the School of Oriental and African Studies XLVII, 1, 2 (1984).
 Bulletin Scientifique Section B Sciences Humaines XIX, 7-12 (1983).
 Bulletin Signalétique Art et Archeologie Proche-Orient-Asie-Amerique 526 XXXVIII, 1, 2 (1984).
 Bulletin Signalétique Prehistoire 525 XXXVII, 4 (1983); XXXVIII, 1, 2 (1984).
 Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris XIII, 3, 4 (1983); XIV, 1 (1984).
 Byzantinische Zeitschrift LXXVI, 2 (1983).
 Chaiers du Monde Russe et Soviétique XXIV, 4 (1983).
 Central Asiatic Journal XXVIII, 1, 2 (1984):
 T. HELMIG, *Verwandtenkategorien und ihre Systematik bei den Turkmenen*. S. 80.
 N. POPPE, Jr. *A Survey of Turkic loan words in the Slovo o Polku Igoreve*. S. 89.
 Chaier de Civilisation Méddiéivate XXVII, 1-3 (1984).
 Coins of Punic Sicily 57, IV (1978).
 Corpus of Cypriote Antiquities XX, 9 (1984).
 Cultura Antiqua XXXVI, 1-4 (1984).
 Culture Populaire Albanaise 2 (1982).
 Çevren X, 40 (1983); XI, 42 (1984); 1974-1984 Özel Sayı (1984).
 Deutsche Nationalbibliographie 4-24 (1984).
 DSİ Aylık Haber Bülteni 267 Özel Sayı, 268 (1983); 269-274 (1984).
 Al-Dirâsât al-Islâmiyyah XVIII, 5, 6 (1983); XIX, 1, 2 (1984).
 Doğu Türkistan'ın Sesi 1, 2 (1984).
 Dumbarton Oaks Papers 36 (1982); 37 (1983).

- East Asian Cultural Studies XXII, 1-4 (1983).
 East European Quarterly XVII, 3, 4 (1983); XVIII, 1, 2 (1984).
 Emel 140 (1984):
 A. W. FISHER, *Kırım Tatarları*. S. 10.
 E. KIRIMAL, *Kırım Türklerinin Milli Mücadelesi*. S. 19.
 A. MUSA, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Kırım*. S. 26.
- Encyclopedia Iranica I, 6-7.
- Epeteris III (1969/70); VI (1972/73); VII, (1973/75); VIII (1975/77); IX (1977/79).
- Epigraphica Anatolica 3 (1984):
 E. ATALAY - H. MALAY, *A Funerary Stele from Smyrna*. S. 59.
 R. MERKELBACH, *Nochmals Überden Tod des Knaben Sarapion (I. K. 23 "Smyrna" 525)*. S. 38.
 Ş. ŞAHİN, *Tam IV 1 Nr. 57 und 160 stammen nicht aus "Bey-Köy" bei Nikomedia, sondern aus Umurbey bei Nikaia*. S. 105.
 Ş. ŞAHİN, *Ein Kindersarkophag aus Umurbey im Museum von İzmit*. S. 108.
- Ethnic and Racial Studies VI, 3, 4 (1983); Index VI, 4 (1983).
- Ethnologie Française XIII, 4 (1983); XIV, 1 (1984).
- Ethnology XXIII, 1, 2 (1984).
- Etibank Bülteni 61, Nisan (1984).
- Etudes Balkaniques 4 (1982); 4 (1983); 1 (1984):
 M. BUR, *Zum Alltagsleben und der Materiellen Kultur der Balkanbevölkerung im XVI. Jahrhundert (Textilwaren und Bekleidung auf den Stadtmärkten nach Osmanischen Dokumenten)*. S. 97.
 Dz. HAKOV, *L'établissement du Gouvernement de 1923-1931 en République Turque*. S. 125.
- Excavaciones Arqueologicas en Espana 120-122 (1982); 123-126 (1983).
- Excavations and Surveys in Israel 1 (1982).
- Expedition XXVI, 1 (1983).
- Faravid 7 (1983).
- Das Fenster XXXIII (1983); 34, 35 (1984).
- Finski Museum 89 (1982).
- The Florida Anthropologist XXXVI, 3, 4 (1983); XXXVII, 1, 2 (1984).
- Forn Vannen LXXVIII (1983).

- Forum V, 118, 119 (1984).
 Genava XXXI (1983).
 The German Tribune 1143-1145 (1984).
 Germania LXII, 1 (1984).
 Geschichte Ost Europas XXXI, 3, 4 (1983).
 Gjuha Jone 1 (1984).
 Glasnik 2, 3 (1982).
 Görüş 8-12 (1983).
 Hamdard Foundation Pakistan Report 1980-1982.
 Hamdard Islamicus VII, 1, 2 (1984):
 1- BAKAR OSMAN, *Ibn Sina's Methodological Approach Towards the Study of Nature in His "Oriental Philosophy"*. S. 33-49.
 Harvard Journal of Asiatic Studies XLIII, 2 (1983).
 Hebrew Union College Annual LIV (1983).
 Hesperia LII, 4 (1983).
 Historical Abstracts XXXIV Part A, 1-4 (1983); XXXIV Part B, 1-4 (1983).
 History of Religions XXIII, 3, 4 (1984).
 L'Homme XXIII, 4 (1983); XXIV, 1 (1984).
 İlgı XVIII, 38, 39 (1984).
 Iliria 2 (1982); 1 (1983).
 Indian and Foreign Review XXI, 9-15 (1984).
 Institute of Archaeology Bulletin 19 (1982); 20 (1983).
 International Affairs 2 (1984).
 International Journal of Middle East Studies XV, 4 (1983); XVI, 1, 2 (1984):
 XV- G. W. GAWRYCH, *Tolerant Dimensions of Cultural Pluralism in the Ottoman Empire: The Albanian Community, 1800-1912*. S. 519.
 Iran XXII (1984).
 Der Islam LXI, 1 (1984).
 Islam and the Modern Age XIV, 1-3 (1983).
 Islam Today (ISESCO) 1984.
 Islamic Culture LVIII, 1 (1984).
 Israel Exploration Journal XXXIII, 3, 4 (1983).
 The Israel Museum Journal III (1984).

Istanbuler Mitteilungen XXXIII (1983):

S. DÜLL, *Ünbekannte Denkmäler der Genuesen aus Galata Tafel 54-57*. S. 225.

L. HASELBERGER, *Bericht über die Arbeit am Jüngerem Apollontempel von Didyma Tafel 12-26 und Beilage 1*. S. 90.

W. KOENIGS, *Der Athenatempel von Priene. Bericht über die 1977-1982 Durchgeführten Untersuchungen Tafel 31-44 und Beilage 1*. S. 134.

W. MÜLLER-WIENER, *Milet 1982*. S. 69.

H. OTTEN, *zur Frühen Stadtgeschichte von Hattuša nach den inschriftlichen Quellen*. S. 40.

W. RADT, *Eine Greko-Persische Grabstele im Museum Bergama. Tafel 6-9*. S. 53.

J. M. ROGERS, *Glass in Ottoman Turkey. Tafel 58-64*. S. 239.

E. THOMAS, *Bemerkungen zur Person und Werk Eines Spathellenistischen Bildhauers. Tafel 27-30*. S. 124.

W. VOIGNER, *Frühe Funde vom Kiliktepe bei Milet. Tafel 1-5*. S. 5.

J. WAGNER, *Dynastie und Herrscherkult in Kommagene. Forschungsgeschichte und Neuere Funde. Tafel 45-53*. S. 177.

İstorie Veche și Arheologie XXXIV, 1-4 (1983); XXXV, 1 (1984).

İstoriya Arheologiya İ Etnografiya 4 (1983).

İstoriya SSSR 3, 4 (1984).

İş ve İşçi Bulma Kurumu Bülteni 80-88 (1983).

İz İstoriyata na Ztopanskiya i Sotsialniya Jivot v Bilgarskite Zemi XXVII (1984).

İzvestiya Akademii Nauk SSR 1 (1983).

İzvestiya Akademii Nauk Turkmenskoy SSR 6 (1983); 1 (1984).

Jahrbuch (1983).

Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik XXXIII (1983).

Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts 99 (1984).

Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien 54 (1983).

Janus LXX, 3, 4 (1983).

Journal Asiatique CCLXXII, 1, 2 (1984).

Journal des Savants Fonde En 1665 3, 4 (1982).

Journal of Archaeological Science X, 6 (1983); XI, 1, 2 (1984).

- Journal of Asian and African Studies 26 (1983).
 Journal of Human Evolution XIII, 1-3 (1984).
 Journal of Near Eastern Studies XLIII, 1, 2 (1984).
 Journal of the American Oriental Society CIV, 1 (1984).
 Journal of the Economic and Social History of the Orient XXVII, 1 (1984).
 Journal of the History Biology XVI, 3 (1983); XVII, 1, 2 (1984).
 Journal of the Royal Asiatic Society 1 (1984).
 Keesing's Contemporary Archives XXX, 7 (1984).
 Kıbrıs III, 22, 24, 25 (1984).
 Kıryat Sefer LVIII, 1 (1983).
 Kitap 14, 15 (1984).
 Korea Journal XXIII, 12 (1983).
 Korean Scientific Abstracts XV, 5 (1983); XVI, 1 (1984).
 Kultura Popullore 2 (1983).
 Kuzey Kıbrıs 258-260 (1984).
 Levant XVI (1984).
 Linguistique Balkanique (Bibliographie 1966-1975).
 Le Livre Hongrois 1, 2 (1984).
 Livres et Revues d'Italie XXIV, 3, 4 (1981).
 Lumea 7, 9-12, 14-20, 22-27, 29, 30, 32 (1984).
 Macedonian Review 2, 3 (1983).
 Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi (İngilizce ve Türkçe) 97, 98
 (1982).
 Madrider Mitteilungen 24 (1983).
 Makedonika 1982.
 Maliye Dergisi 67-69 (1984).
 Man XVIII, 4 (1983); XIX, 1, 2 (1984).
 Materialy Starozytne 1 Wczesnosredniowieczne V (1983).
 The Metropolitan Museum of Art Annual Report for the Year 1982-1983;
 Summer (1983); Spring (1984).
 The Middle East Journal XXXVIII, 1, 2 (1984).
 Middle East Studies Association Bulletin XVII, 2 (1983).
 Mitteilungen XC, 2 (1983).

- Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Abteilung Kairo XXXIX (1983).
- Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Römische Abteilung XCI, 1 (1984).
- Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin 115 (1983).
- Monumentet 1 (1983).
- Narodii Azii i Afriki 1-3 (1984).
- National Geographic CLXV, 2,4-6 (1984); CLXVI, 1 (1984).
- Nato Dergisi 4 (1983).
- Neuerwerbungen Voderer Orient 1-5 (1984):
- 3- *Turkei und Turkologie*. S. 97.
 - 5- *Turkei und Turkologie*. S. 172.
- New Times 11 (1984).
- News Bulletin International Committee for the History of the Second World War 20 (1984).
- Nouvelles de l'Inde 246 (1984).
- Novayai Novesaya İstoriya 3, 4 (1984).
- Orient XXIV, 4 (1983).
- Orientalia LII, 4 (1983); LIII, 1, 2 (1984).
- Orientalistische Literaturzeitung LXXIX, 1, 2 (1984).
- Österreichische Oshefte XXVI, 1 (1984).
- Österreichische Zeitschrift für Volkskunde XXXVII, 1 (1983); XXXVIII, 1 (1984).
- The Philosophical Review October 1983.
- Philosophy and History XVII, 1 (1984).
- Pirelli XX, 232, 235 (1984).
- Praktika 1981 (1984).
- Proceedings of the British Academy LXVIII (1982).
- Przeglad Orientalistyczny 1, 2 (1982).
- Quaderni 10 (1984).
- Quaderni di Studi Arabi 1 (1983).
- The Quarterly Index Islamicus VII, 4 (1983).
- Rain 59 (1983); 60, 62, 63 (1984).
- Rassegna Storic del Risorgimento LXXI, 1 (1984).

- Referativniy Journal 2 (1984).
 Report of the Department of Antiquities Cyprus (1983).
 Review VII, 2 (1983); VII, 3 (1984).
 Revista Arhivelor XLVI, 1 (1984).
 Revue d'Histoire Maghrebine 29, 30 (1983); 31, 32 (1984).
 Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine XXXI, 1, 2 (1984).
 Revue de Synthese CIV, 110-112 (1983).
 Revue des Etudes Byzantines XLII (1984).
 Revue des Études Sud-Est Européennes XXII, 1, 2 (1984):
 2- C. MICHAUD, *Le Soleil, l'Aigle et le Croissant. l'Ambassade de Guilleragues à la Porte Ottomane et le Siege de Vienne de 1683*. S. 145.
 Revue Historique 548 (1983).
 Revue Maghrebine de Documentation 1 (1983):
 S. A. MURSI, *Les Archives Ottomanes et son importance pour l'Écriture de l'Histoire des pays Arabes*. S. 105.
 Revue Roumaine d'Études Internationales XVIII, 1, 2 (1984).
 Romania Pages of History 3 (1983); 1, 2 (1984).
 Ruperto Carola XXXV, 69 (1983).
 Seacelum XXIV, 1 (1983).
 Safranbolu 318, 320, 322 (1984).
 Sanat Dünyamız 28 (1983); 29, 30 (1984).
 Scala 4-6, 12 (1984).
 Schweizerische Zeitschrift für Geschichte Revue Suisse d'Histoire Rivista Storica Svizzera 34, 1 (1984).
 Senri Ethnological Studies 11-14 (1984).
 Slovenskà Archeologia XXXI, 1, 2 (1983).
 Sovet Turkmenistan Binbir Ayallarbi 12 (1983); 1-5 (1984).
 Sovetskaya Arheologiya 2, 3 (1984).
 Sovetskaya Etnografiya 3, 4 (1984).
 Sovetskaya Tyurkologiya 1 (1984).
 Speculum LVIII, 2, 3 (1983); LVIII, 4 (1984).
 Speculum a Journal of Medieval Studies LIX, 1 (1984).
 Studi and Notizie 13 (1984).
 Studi Classici e Orientali XXXIII (1983).

- Studi Magrebini XIV (1982).
 Studia Albanica XIX, 1, 2 (1982).
 Studia Austro Polonica 75 (1983).
 Studia Orientalia LVI (1984).
 Studies XV (1984).
 Studijnè Zvesti 20 (1983).
 Studime Filologjike XXXVII, 2, 3 (1983).
 Studime Historike XXXVII, 4 (1983); XXXVIII, 1, 2 (1984).
 Stvdia Islamica LVIII (1983).
 Suomen Museo 90 (1983).
 Südosteuropa Mitteilungen XXIV, 1, 2 (1984):
 U. J. PASDACH, *Die Deutsch-Türkischen Wirtschaftszusammenhänge-Ihre Perspektiven nach Bildung der Regierung Özal*. S. 44.
 R.DOĞAN, *Die Bevölkerungsentwicklung in der Türkei-Ihre Sozioökonomischen Hintergründe*. S. 62.
 Sümerbank 219, 220, 221 (1984).
 Syria LVII, 1-4 ((1980); LVIII, 1, 2 (1981); LIX, 1, 2 (1982).
 Szazadok 117 (1983).
 Şişe Cam XXIV, 131 (1984).
 Tarbiz LII, 4 (1983); LIII, 1 (1983).
 Tel Aviv X, 1, 2 (1983).
 Third World Quarterly Cumulative Index 1979-1983 I-V (1984); VI, 2, 3 (1984).
 Tıp Dünyası 57, 3 (1984).
 The Toyoshi-Kenkyu XLII, 3, 4 (1983).
 Turcica XIV (1982):
 A. HATTO, *The Marriage, Death and Return to Life of Manas: A Kirghiz Epic Poem of the Mid-Nineteenth Century (Part II)*. S. 7.
 R. DOR, *Til Sındırmak ou l'Apprentissage de l'Élocution, Le Virelangue chez Kirghiz du Pamir Afghan*. S. 39.
 H. İNALCIK, *Rice Cultivation and the Çeltükci-re'âyâ System in the Ottoman Empire*. S. 69.
 I. MÈLIMOFF, *L'Islam Hétérodoxe en Anatolie Non-Conformisme, Syncretisme, Gnose*. S. 142.

- W. HICKMAN, *Ümmi Kémal in Anatolian Tradition*. S. 155.
- F. GEORGEON, *Les Foyers Turcs à l'Époque Kemaliste (1923-1931)*. S. 168.
- G.M. SMITH, *Some Türbes/Magams of Sarı Saltug an early Anatolian Gazi Saink*. S. 216.
- J. L. BACOQUE-GRAMMONT, *Sur le pèlerinage et quelques proclamations de Mehmed VI en exil*. S. 226.
- R. PARIS, *La Révolution Kemaliste vue par un Sud-Américain*. S. 248.
- Türkmenistanın Yadigerlikleri XXXVI, 2 (1983).
- Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 1 (1982); 2 (1983).
- Türk Dünyası Araştırmaları 29, 30 (1984):
- İ. KAFESOĞLU, *Milli Kültür Siyaset İlişkisi*. S. 1.
- R. YINANÇ, *Fatih'in Türkçe İstanbul Fetihnamesi*. S. 18.
- M. YALVAÇ, *Bilecik Dügün Adetleri*. S. 72.
- Türk Kültürü XXI, 243 (1983); XXII, 251-256 (1984):
- 252- O. TÜRKDOĞAN, *Osmanlı İmparatorluğunda II. Meşrutiyet Öncesi Ademi Merkeziet Hareketleri*. S. 209.
- Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinde Türkçe Kişi Adları*. S. 246.
- 253- G. ÖNDER, *Türk'ün ateşle imtihanı ve Mustafa Kemal Paşa*. S. 273.
- Ç. ATILLA, *II. Abdülhamid'e Sunulmuş Beyrut Vilayetindeki Yabancı Okullara Dair Bir Rapor*. S. 316.
- 254- S. İLHAN, *"Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri" Kollokyum'dan*. S. 339.
- İ. KAFESOĞLU, *Türk Tarihinde Çağlar Meselesi*. S. 343.
- N. DEVLET, *Kırım Türklerinin Topyekün Sürgün edilmesi 40. yılını doldurdu*. S. 384.
- M. ÖNDER, *Molla Abdurrahman Cami'de Mevlana Hayranlığı ve Konya'ya Ziyareti Üzerine Söylentiler*. S. 387.
- S. KOCATÜRK, *İslamiyetin İlk Çağlarında İlim ve Músiki*. S. 395.
- 255- N. AKDER, *Şiya Gökalp'in Tarih Anlayışı, Tarih anlayışının Felsefi Temeli*. S. 406.
- H. CIN, *Türk Tarihi ve Hukuk*. S. 422.
- O. TÜRKDOĞAN, *1906-1907 Erzurum Hürriyet Ayaklanması*. S. 453.
- Unesco'dan Görüş 1 (1984).
- Ugarit-Forschungen XV (1983).
- Ulster Journal of Archaeology 46 (1983).

Universitätsbibliothek Tübingen Orientabteilung 6 (1984).

Ural-Altäische Jahrbücher II (1982).

Vakıflar Dergisi XVIII (1984):

N. ÖZTÜRK, *Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleri (IV)*. S. 43.

B. ÜNSAL, *Türk Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin mimari yönetimi*. S. 95.

C. TUNCER, *Rönesans ve Klâsik Osmanlı döneminde Dini yapılarında kubbenin amaç ve uygulanış açısından karşılaştırılması*. S. 127.

B. TURNALI-E. YÜCEL, *İstanbul'da bazı tekkelerin yerlerine dair araştırma*. S. 141.

N. ÇAM, *Gaziantep'de "Kastel" adı verilen su tesisleri*. S. 165.

H. AKMAYDALI, *Kayseri-Sarıoğlan Palas Köyü Camii*. S. 175.

Vestnik Drevne-i İstorii 1, 2 (1984).

Vestnik Leningradskogo Universiteta 2 (1984).

Vezare Al-Sakafe Delil Asar ve Mütahfi Timkad 12 (1984).

Voprosi-i İstorii 2,5-7 (1984).

Die Welt des Islams XXII, 1-4 (1982).

Wiadomosci Archeologiczne XLV, 2 (1980).

Wissenschaftliche Zeitschrift XXXII, 4-6 (1983); XXXIII, 1, 2 (1984).

The Yale Review LXXIII, 1 (1983); LXXIII, 2, 3 (1984).

Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft CXXXIV, 1 (1984).

Zeitschrift für Archäologie XVII, 2 ((1983).

Zeitschrift für Assyriologie LXXIII, 1, 2 (1983).

Zeitschrift für Balkanologie XIX, 2 (1983):

A. POPOIÇ, *La communauté musulmane d'Albanie dans la période post-ottomane*. S. 151.

H. W. SCHALLER, *Grannes, Alf: Loan Compounds in Bugarian Reflecting the Turkish İzafet-Consturction*. S. 239.

Zeitschrift für Kulturaustausch XXXIV, 1, 2 (1984).

Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik LIV (1984); LV (1984):

LIV- J. C. FANT, *Seven Unedited Quarry from Domium*. S. 171.

Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte XLI, 1, 2 (1984).

Zion XLIX, 1 (1984).

BELLETEN

REVUE PUBLIÉE PAR LA
SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

Tome : XLIX

No : 193

Avril 1985

ANKARA—IMPRIMERIE DE LA SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

2 0 0 0